

Ymatebion/Responses: PG-051:PG-100

Cyfeirnod/Reference	Enw/Name	Tudalen/Page
PG-051	Coleg Nyrsio Brehinol Cymru / Royal College of Nursing Wales	3
PG-052	Cyngor Sir Fynwy / Monmouthshire County Council	7
PG-053	Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol / National Centre for Learning Welsh	16
PG-054	Undeb Amaethwyr Cymru / Farmers' Union of Wales	21
PG-055	Wyn Williams	53
PG-056	Lynn Childs	54
PG-057	Menter Gorllewin Sir Gâr	55
PG-058	Merched y Wawr	65
PG-059	Lyn Eynon	67
PG-060	Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwylans Cymru / Welsh Ambulance Services NHS Trust	82
PG-061	Cyngor Celfyddydau Cymru / Arts Council of Wales	95
PG-062	Cartrefi Cymunedol Gwynedd	126
PG-063	Seán Ó Cuirreáin	139
PG-064	Mererid Moffett	141
PG-065	Cyngor Proffesiynau Iechyd a Gofal / Health and Care Professions Council	145
PG-066	Myrddin ap Dafydd	159
PG-067	Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr / Bridgend County Borough Council	161
PG-068	Coleg Cymraeg Cenedlaethol	165
PG-069	Eisteddfod Genedlaethol Cymru	171
PG-070	Ffederasiwn Hyfforddiant Cenedlaethol Cymru / National Training Federation for Wales	175
PG-071	Uned Geiriadur Prifysgol Cymru / The University of Wales Dictionary of the Welsh Language	189
PG-072	Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf / Cwm Taf University Health Board	203
PG-073	Pwyllgor PCS Comisiynydd y Gymraeg / Welsh Language Commissioner PCS Committee	217
PG-074	Lesley Williams	219
PG-075	Comisiynydd Plant Cymru / Children's Commissioner for Wales	221
PG-076	Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant University of Wales Trinity Saint David	228
PG-077	Dathlu'r Gymraeg	232

PG-078	Shon Hughes	234
PG-079	Tribiwnlys Tir Amaethyddol Cymru / Agricultural Land Tribunal for Wales	236
PG-080	Sefydliad Cynllunio Trefol Brehinol / Royal Town Planning Institute	245
PG-081	Bwrdd Cyngorau Iechyd Cymuned yng Nghymru / Board of Community Health Councils in Wales	247
PG-082	Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri/ Snowdonia National Park Authority	262
PG-083	Llinos Davies	294
PG-084	Merched y Wawr, Bro Radur	296
PG-085*	James Merchant	298
PG-086	Gwasanaeth Tân ac Achub Canolbarth a Gorllewin Cymru / Mid and West Wales Fire and Rescue Service	299
PG-087	Cyngor Gwynedd / Gwynedd Council	309
PG-088	Menter Iaith Fflint a Wrecsam	325
PG-089	Cyngor Nyrsio a Bydwragaeth / Nursing and Midwifery Council	337
PG-090	Fflur Arwel	340
PG-091	Panel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg / Welsh Language Commissioner Advisory Panel	341
PG-092	Urdd Gobaith Cymru	345
PG-093	Menter Iaith Casnewydd	346
PG-094	David Callander	357
PG-095	Awel Jones	359
PG-096	Uned Ymchwil Iaith, Polisi a Chynllunio / Language Policy and Planning Research Unit	361
PG-097	Andrew Hawke	377
PG-098	Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr / Betsi Cadwaladr University Health Board	391
PG-099	Lleucu Roberts	423
PG-100	Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru / Higher Education Funding Council for Wales	425

Mae'r seren '*' yn dynodi ymateb a ddaeth i law fel rhan o ymgyrch Cymdeithas yr Iaith Gymraeg. Ceir copi o'r ymateb ar ddiwedd pecyn ymatebion rhifau 251-505.

The asterisk '*' denotes a response which was received as part of a campaign by Cymdeithas yr Iaith Gymraeg. A copy of the response is available at the end of the bundle of responses numbered 251-505.

27 October 2017

Response from the Royal College of Nursing Wales to the consultation on the Welsh Language Bill

The Royal College of Nursing Wales is grateful for the opportunity to respond to the current consultation on the Welsh Language Bill. The Royal College of Nursing Wales is extremely supportive of the Welsh Government's aim to almost double the number of Welsh speakers in Wales by 2050 and we are in agreement with the approach of creating a long term strategy for the Welsh language, whilst having legislation in place which enables this to be taken forward.

Outlined below are some overarching points to consider in relation to each of the four parts of the White Paper.

Part 1: Promoting the Welsh language

The Royal College of Nursing maintains that further consultation and scoping work is required to determine whether or not a single body is the best option for promotion, monitoring and enforcing of the standards. A range of views have been expressed both in the earlier consultation on 'Preparing for a Welsh Language Bill' and in recent debates in the Assembly, and it is important that whichever organisational structure is decided upon, this has the confidence of the public, the National Assembly and the professionals working within those structures.

The body/bodies carrying out the work required as part of the legislation, should be able to achieve an appropriate balance between the promotion of the Welsh language and any regulatory functions which are a part of its remit. One function or priority should not take precedence to the detriment of another.

The Royal College is in agreement with paragraph 51 of the White Paper which states that health and social services are amongst the policy areas which have an important impact on the vitality of the Welsh language. The Royal College of Nursing Wales has been strongly supportive of the Welsh Government's aim of improving access to health care in the Welsh language and broadly welcomed the healthcare standards consulted on in 2016. It is hoped that progress towards introducing these standards will happen imminently.

It is vital that every effort is made to improve the Welsh language services received by Welsh speakers and to increase the usage of Welsh language services within the health and social care sectors. To this end, there must be no weakening of the current legal rights of Welsh speakers as a result of any of the proposals outlined in this White Paper.

Part 2 – Governance & Accountability

It is important that the body or bodies carrying out the work to promote, monitor and enforce compliance with Welsh language Standards are sufficiently resourced to be able to carry out the different roles effectively and proportionately. There should also be clear lines of accountability associated with each role. There should be no conflict between the roles being undertaken which would result in responsibilities not being adequately fulfilled, and the body/bodies must be subject to independent scrutiny and appropriate reporting mechanisms.

Any changes to the current system should not result in the scrutiny or transparency around the Welsh language strategy being weakened in any way. Monitoring and reporting on progress is an important way of measuring success and keeping the public informed about developments.

Part 3: The Welsh Language Standards

The Royal College of Nursing is supportive of measures to reduce the complexity and bureaucracy often associated with the making and imposing the Welsh Language Standards. We agree that there is a strong case for reviewing whether the current arrangements can be simplified whilst ensuring that the process is democratically accountable, transparent and efficient. We also agree that a new approach to the standards is needed in order to improve clarity for both the bodies to which the standards apply, and the public.

More specifically, the Royal College is keen that the Welsh Language Standards in relation to healthcare are progressed and implemented as soon as possible. We are supportive of the aim to ensure healthcare can be provided in the Welsh Language and support the concept of the Active Offer as described in More than Just Words. As such, we welcomed earlier proposals to make this offer an explicit legal duty as part of the standards.

It is important to recognise that Welsh language represents a clinical need, not simply a preference for many people. A more proactive approach to language needs and choice is required, with responsibility placed on providers to offer their services in Welsh thereby eliminating the unfair burden on patients to request services in Welsh.

In an ideal world exactly the same high quality health care would be provided in the Welsh language as in English. A Welsh speaker would be able to receive an appointment with a Welsh speaking specialist nurse, medical consultant or therapist as clinically appropriate.

However the NHS is currently unlikely to be able to meet the demand for direct Welsh Language clinical consultations. This environment has arisen as a result of the following factors: Welsh speaking healthcare professionals (particularly those who were not clinically educated through the medium of Welsh) may not be confident to

practise in Welsh, workforce plans and education commissioning processes do not currently consider sufficiently the need for Welsh speaking healthcare professionals and Welsh speaking language skills are not always considered when managers are allocating staff to services.

The Royal College of Nursing would therefore suggest that further duties be placed on Health Boards which will have the effect of improving standards. Our suggestion is that a policy standard is placed on bodies requiring them to demonstrate that they have taken steps to increase the number of healthcare professionals (e.g. doctors, nurses and therapists etc.) who can practise in the Welsh language year on year.

This duty could also require bodies to have regard to the areas of most need as shown by the number of patient requests or other evidence base (e.g. services for people with dementia or talking therapies) or to increase other Welsh speaking support staff numbers too. The Royal College of Nursing believes this additional policy duty to increase the number of healthcare professionals practicing in Welsh would have the potential to really improve the standard of care for Welsh speakers.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

The Royal College of Nursing is in favour of legislation that has appropriate agility and flexibility to respond to policy needs whilst ensuring that the Welsh Government is fully accountable through the Assembly's scrutiny procedures. We are therefore supportive of the principles behind the proposals to remove the constraints of Schedules 5 and 7 and to remove the requirement to be listed in Schedules 6 or 8. Increasing the scope of Welsh Language legislation is an important part of strengthening individuals' rights in relation to the Welsh language and should help to encourage the Welsh language to be used more widely and in more settings.

As stated in the White Paper however, it is vital that any changes in the current scope must be reasonable and proportionate for that body, subject to appropriate public consultation and subject to approval from the Assembly. If organisations and private businesses are to fall within the scope of the legislation, then this must happen in partnership with those organisations and businesses, within timelines that are fair and feasible for each individual enterprise, and with appropriate support and resources available to help any new requirements be implemented.

About the Royal College of Nursing

The RCN is the world's largest professional union of nurses, representing over 430,000 nurses, midwives, health visitors and nursing students, including over 25,000 members in Wales. The majority of RCN members work in the NHS with around a quarter working in the independent sector. The RCN works locally, nationally and internationally to promote standards of care and the interests of patients and nurses, and of nursing as a profession. The RCN is a UK-wide organisation, with its own National Boards for Wales, Scotland and Northern Ireland. The RCN is a major contributor to nursing practice, standards of care, and public policy as it affects health and nursing. The RCN represents nurses and nursing, promotes excellence in practice and shapes health policies.

Monmouthshire County Council's Response to Welsh Government consultation on the Welsh Language Bill

Consultation questions

1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53

The Welsh Language Commission should not impose, monitor and enforce. Enforcement should be done by separate body as it did not work when the Welsh Language Board did carry out all 3 functions. Promotion should be done separately and monitoring and compliance should be done by the Commission as they go hand in hand.

2. In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Disagree

Supporting comments

As in 1 above

3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Disagree

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

As above

4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

Disagree.

We think that the role of the Welsh Language Commissioner should remain as it offers an independent safeguard for the future of the Welsh Language. This though does not look likely. Where the Commissioner and her office struggled was trying to carry out promotion, monitoring and regulation. Due to either a lack of resources or a conscious decision to focus on compliance/regulation this had the very unhealthy effect of turning bodies against the Language. As a result of the above I do not feel that all of the above should be carried out by one body. Promotion should be done by a separate body and monitoring and compliance/regulation by the Commission.

Complaints should be dealt with by adopting the style of the current Ombudsman system used in Local Government whereby complaints are made to the service provider and if not resolved satisfactorily according to the complainant within a specific timescale then it is escalated to the Compliance body who will launch a formal investigation. The current complaints process is in most instances completely pointless as sometimes bodies are unaware that they have been non-compliant (due to a lack of the promised set of guidance notes from the Commissioner regarding the exact meaning of the current standards) and would be only too happy to address any issues. The Tribunal should then adjudicate if a body does not agree on the result of any non-compliance decisions made by the compliance body. This system must be made on the basis that you have a clear and accountable process that will result in the promotion and growth of the Welsh Language as per the vision of “Cymraeg 2050”, work with bodies to reach that aim and also have an independent enforcement arm, with teeth, that will penalise bodies that do not share that vision.

5. What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

None

Supporting comments

6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No

7. In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Broadly supportive

Supporting comments

8. Do you agree with our preferred option (Option 4 to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

Disagree as in 4 above

9. What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

There should be a promotion body and a monitoring/compliance body

10. Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

.

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

Why get rid of the Commissioner with a Welsh Language Commissioners Office and establish a Welsh Language Commission with a Chief Executive

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree/Disagree/**Neither agree nor disagree**

Supporting comments

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

There should be a 5 year strategy that should report on progress annually

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree/Disagree/**Neither agree nor disagree**

Supporting comments

16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree/**Disagree**/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

Agree/**Disagree**/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree/Disagree/**Neither agree nor disagree**

Supporting comments

The standards need to be simplified (not weakened) and detailed guidance giving on the exact meaning. Far too much time is spent trying to second guess what is meant

Also the timescales need to be reviewed as it is senseless to expect Monmouthshire to have the same compliance dates as say Ynys Môn and Gwynedd. This is purely due to the language demographic differences both in the organisations and the population, coupled with vast differences in demand. Both Ynys Môn, Gwynedd and to a lesser extent Ceredigion operate through the medium of Welsh and as such staffing is not an issue. All other areas of Wales have terrible problems in recruiting Welsh speakers and this is even more of an issue in the more anglicised areas.

The standards need to have a sensible language demographic timescale applied to them with the counties split into groups in accordance with their language demographic. This would lead to a more proportional and reasonable timescale for compliance and would lead to greater support for the standards as bodies would not feel under such terrible pressure due to the current timescales. Also this would allow bodies with low numbers of Welsh speakers the time to effectively workforce plan and recruit Welsh speakers to provide services and to work with schools and colleges to disseminate the occupational benefits of a Welsh medium education.

20. Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

If we are to achieve “Cymraeg 2050” the WESP’s need to absolutely fundamental to that vision and are probably the most effective way of increasing the number of Welsh speakers.

21. Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

Close scrutiny of workforce planning processes and the outcomes – Welsh essential designations rather than desirable or not required.

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree

Supporting comments

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

The step from Welsh desirable to essential designations for vacancies is a massive culture shift in anglicised areas and needs a bit of a push in the right direction with a proper reasoned and evidenced case put forward.

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Disagree

Supporting comments

It would be a political nightmare with the Language used as a political football once again. It is our language and our Government has the right to legislate to protect it.

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Disagree

Supporting comments

Standards investigations need to remain in order that bodies comply with the Standards. The system needs to change and adopt the Ombudsman model to save us from the 3 month 10 stage process that is triggered by the complaint going directly to the Commissioner.

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree

Supporting comments

It took so long to come to agreement in individual bodies as to what individual standards meant and every Welsh language meeting I go to still spends at least two hours discussing the same. You will find that there are varieties of interpretations in all bodies and clear concise guidance would rid us of that uncertainty and lead to standards in their intended form.

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Disagree

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process

Bodies should be able to challenge the imposition of individual standards based upon proportionality or reasonableness or both. That bodies are non-compliant on standards that were basically the same as prescribed in the old Welsh Language schemes then they should not be allowed to be challenge.

29. What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree

As mentioned earlier in the document

Supporting comments

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree

Supporting comments – as above

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Fully Agree

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Disagree

Supporting comments

I believe it should only investigate as a result of the failure of the "Ombudsman process" to reach an agreeable conclusion or as a result of 32 above

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree – the commissioner needs to show it has teeth

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all)

36. Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree

Supporting comments

37. Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree

Supporting comments

38. We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree

Supporting comments

39. Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes

Supporting comments:

40. Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No

41. Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree

Supporting comments

42. Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses:

43. Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Disagree

Supporting comments

If they are operating in Wales they should provide bilingual services

44. If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

/Unsure

Supporting comments

45. Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper.

46. We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

47. We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh;
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

48. Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

49. We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Taro'r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

Ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad

Sefydliad (lle bo'n berthnasol):

Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol

Dylid dychwelyd ymatebion erbyn **31 Hydref 2017** i:

Tîm Bil y Gymraeg
Is-adran y Gymraeg
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

neu gellir cwblhau'r ffurflen yn electronig a'i hanfon i'r cyfeiriad isod:

e-bost: UnedlaithGymraegWelshLanguageUnit@llyw.cymru

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Rydym yn cytuno y dylai Llywodraeth Cymru ysgwyddo cyfrifoldebau mewn perthynas â'r Gymraeg, ac yn cytuno y dylai'r cyfrifoldebau gynnwys paratoi strategaeth genedlaethol, ac yn bwysig iawn, cynlluniau i weithredu'r strategaeth.

O ran y rhestr ar dudalen 15, byddem yn croesawu mwy o wybodaeth am 'ddarparu adnoddau i gefnogi'r Gymraeg' – mae lle i'r Llywodraeth wneud hyn, ac mae eraill, gan gynnwys y Ganolfan yn gwneud hefyd.

O ran y rhestr ym mharagraff 53, croesawn y rhestr, gan nodi y byddai'n fuddiol dod â phobl (gan gynnwys y Ganolfan ac unrhyw gomisiwn newydd) at ei gilydd i gydlynu unrhyw ymchwil i faterion sy'n ymwneud â'r Gymraeg.

Cytunwn y dylai'r Ganolfan barhau i gael ei hariannu yn uniongyrchol gan Lywodraeth Cymru, gan sicrhau cysylltiadau cryf gydag adrannau polisi sy'n ymwneud â'r iaith Gymraeg, a gydag addysg.

Rydym wedi dadlau yn y gorffennol y byddai'n synhwyrol i'r holl gyrff sy'n ymwneud â'r Gymraeg gyd-drafod cynlluniau marchnata a deall pa rôl y gall pawb ei chwarae wrth hybu'r Gymraeg.

Un o brif ddeilliannau'r Llywodraeth i'r Ganolfan yw 'bod yn sefydliad gweledol sy'n gosod cyfeiriad strategol cenedlaethol i'r maes Cymraeg i Oedolion'. Un o amcanion strategol y Ganolfan yw 'Codi proffil y maes (Cymraeg i Oedolion) a chynyddu'r niferoedd sy'n dechrau cyrsiau ac yn parhau i ddysgu'r Gymraeg'.

Mae llawer mwy i'r cyfrifoldebau o 'hybu a hyrwyddo' na marchnata yn unig, a byddem yn falch iawn o drafod sut gall ein gwaith ni fel Canolfan gynorthwyo dysgwyr i gael mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg. Mae gan y Ganolfan ei Strategaeth Farchnata Genedlaethol ei hunan a byddem yn croesawu ei thrafod a'i datblygu i'r dyfodol fel rhan o Strategaeth hybu a hyrwyddo cenedlaethol cyffredinol. Un agwedd yr hoffem ei weld yn cael ei hyrwyddo yw ymwneud siaradwyr rhugl â dysgwyr.

Credwn fod modd cryfhau'r cydweithio, trwy gyflwyno themâu ar gyfer gweithgareddau, sefydlu systemau croes/cyd hyrwyddo ffurfiol a chyd-amseru prosiectau i gael yr effaith orau. Gellir cydlynu'r holl weithgareddau ar draws amryw o sefydliadau, gan greu ymgyrchoedd integredig ar sawl llwyfan i hybu'r iaith.

Rydym wedi cyfarfod â rhai o'r gyrff cenedlaethol eraill i sicrhau bod cydweithio agos yn digwydd rhyngom, ac mae rhai sylwadau pellach ar ran y gyrff wedi ei atodi i ymateb y Coleg Cymraeg.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno â'r cynnig, credwn ei bod yn bwysig bod gan unrhyw gorff sy'n ymgymryd â'r gwaith yr adnoddau cywir i wneud y gwaith. Credwn fod mantais o gael un corff sy'n gallu dod yn lladmerydd cryf dros y Gymraeg.

Byddem yn dymuno perthynas agos gyda chorff o'r fath er mwyn sicrhau bod datblygiadau a chynlluniau cymunedol, er enghraifft, yn cynnwys rhoi sylw i ddysgwyr y Gymraeg, ac i sicrhau bod unrhyw ddatblygiadau o eiddo'r Ganolfan yn cyd-blethu gyda chynlluniau ehangach.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Nid ydym yn teimlo bod anhawster 'mewn egwyddor' o gyfuno'r ddwy rôl : byddai modd cael swyddogion/adrannau gwahanol yn delio gyda'r materion mewn un corff.

Yn ein profiad ni wrth weinyddu a datblygu'r cynllun 'Cymraeg Gwaith' sy'n cynnig cymorth i gyflogwyr uwchsgilio sgiliau Cymraeg eu gweithlu, mae cyflogwyr yn ysu am gymorth ac arweiniad. Mae modd i gorff sy'n 'gorfodi cydymffurfiaeth' hefyd roi cyngor ac enghreifftiau o arfer dda i'w rhannu.

Rydym wedi gweld enghreifftiau o ddyblygu ymdrech hefyd wrth ddatblygu rhaglenni a deunyddiau mewnol gan gyflogwyr, lle byddai cynnig cyngor o'r canol yn gymorth i gyflogwyr.

Er enghraifft, fel Canolfan rydym wedi datblygu disgrifiadau o lefelau gallu yn y Gymraeg, wedi eu seilio ar Fframwaith Cyffredin Ewrop, ac wedi eu dosbarthu i gyflogwyr. Rydym yn ymwybodol bod llawer o ddulliau gwahanol wedi eu datblygu yn y gorffennol yn absenoldeb cyngor, ac mae hynny'n gwneud y gwaith cynllunio i'r

dyfodol yn anoddach. Rydym hefyd yn datblygu erfyn diagnostig i gynorthwyo gyda'r gwaith o asesu lefel.

Yn ein barn ni, byddai modd cynnig canllawiau a chyngor manylach i gyflogwyr ar ddatblygu sgiliau dwyieithog eu gweithlu, gan adeiladu ar y cyngor sydd wedi ei roi gennym ni. Byddai cyplysu'r cyngor hwn gyda'r Safonau yn eu gwneud yn llawer mwy grymus.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae ein profiad ni o sefydlu fel Canolfan ac o gynnal ad-drefnu sylweddol yn y maes Cymraeg i Oedolion yn gwneud i ni fod yn ymwybodol ei fod yn bwysicach rhoi egni i drafod a datblygu cynlluniau gwaith, yn hytrach na'r strwythurau.

Rydym yn ymwybodol hefyd ei fod yn cymryd amser ac egni i osod strwythurau rheoli a gweinyddu yn eu lle, ac y byddai hyn yn gallu bod yn rhwystr i gorff newydd weithredu ar unwaith.

Credwn ar sail gwerth am arian bod dadleuon cryf dros beidio dyblygu rolau gweinyddol, er mwyn sicrhau y gellir neilltuo mwy o gyllid i weithgareddau a chynlluniau penodol.

Rydym wedi gweld mantais fel corff newydd o gael strwythurau llywodraethiant cadarn sydd wedi ein cynorthwyo yn ein gwaith.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Fel corff sy'n 'ddysgwr ganolog', rydym yn argymhell y dylid ystyried y materion o safbwynt y 'defnyddiwr', sef siaradwyr Cymraeg. Byddem yn croesawu 'siop un stop' a fyddai'n weledol ac yn eglur i ddysgwyr a siaradwyr y Gymraeg.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

--

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fel corff sydd ag iddo safonau llywodraethiant uchel, ein barn yw bod modd elwa ar arbenigedd unigolion o gefndiroedd gwahanol i gryfhau ein gwaith polisi a'n gwaith datblygol.

Mae'n bwysig bod unrhyw gyfundrefn lywodraethiant yn gefnogaeth, yn hytrach nag yn rhwystr, i gorff weithredu – ond byddai modd sicrhau trefniadau sy'n golygu y gall y corff newydd fod yn ystwyth yn ogystal ag yn atebol. Ni ddylid amlhau haenau o lywodraethiant.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiwn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

O'r wybodaeth sydd gennym, cytunwn bod cyflwyno safonau wedi bod yn ddull effeithiol o gyflwyno cynnydd mewn gwasanaethau Cymraeg i siaradwyr a dysgwyr.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n amlwg bod lle canolog i ddiwygio'r drefn addysgol os am gyflawni dyheadau sydd gennym am y Gymraeg. Po fwyaf o rym cyfreithiol y gellir roi wrth gefnogi'r newidiadau, yna'r mwyaf tebygol ydyw o lwyddo yn ein barn ni. Mae hyn yn gwbl ganolog os ydym am wireddu'r targed uchelgeisiol. Rydym yn cytuno gydag argymhellion Aled Roberts yn ei adroddiad diweddar.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Credwn bod lle i orfodi dyletswyddau – ond bod y papur Gwyn yn gwneud pwyntiau rhesymol am yr angen i fonitro a chefnogi ar yr un pryd. Yr hyn sydd angen canolbwyntio arno yw canlyniad yr ymdrech, a chredwn bod angen rhoi sylw manwl i ddyletswyddau o ran cynllunio ieithyddol.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Credwn y dylai'r pwyslais fod ar wasanaethau i gwsmeriaid, a gallai hynny gynnwys dysgwyr fyddai'n gallu defnyddio gwasanaethau Cymraeg ar lein, er enghraifft, tra yn dysgu y Gymraeg. Mae'n gwbl hanfodol bod unrhyw wasanaethau sy'n cael eu cynnig yn cael eu hyrwyddo a bod y cynnig rhagweithiol yn amlwg.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddiennw, ticiwch yma:

☐

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

- Roedd aelodau Undeb Amaethwyr Cymru o'r farn y byddai angen cyllid ar gyfer datblygu technoleg ar gyfer defnydd o'r iaith Gymraeg. O ran technoleg, byddai angen ystyried y rhai hynny sydd ag anawsterau dysgu megis dyslecsia a dyspracsia hefyd er mwyn cynyddu'r amlygrwydd o'r iaith Gymraeg. Byddai hyn yn golygu bod angen rhagor o ymchwil, astudiaethau allweddol a dealltwriaeth o'r anawsterau dyddiol sy'n wynebu unigolion sydd ag anawsterau dysgu.
- Cyrff Gymraeg - mae yna wahaniaeth rhwng safon yr iaith a ddefnyddir mewn dogfennau ffurfiol a'r iaith sy'n cael ei defnyddio o ddydd i ddydd. Gall y gwahaniaeth rhwng y ddau fod yn eithaf arwyddocaol ac mae hyn yn achosi diffyg dealltwriaeth, ar adegau, o ddogfennau ffurfiol. Efallai bod hyn yn egluro pam bod cymaint o ddogfennau ac arolygon yn cael eu cwblhau yn Saesneg, hyd yn oed gan y rhai hynny sy'n rhugl yn y Gymraeg.
- Ariannu sefydliadau cenedlaethol allweddol - dywedwyd ers hynny (ar ôl cyhoeddi'r ymgynghoriad hwn) bod Clybiau Ffermwyr Ifanc yng Ngwynedd yn colli swm sylweddol o'u cyllideb gan Gyngor Gwynedd. Felly, teimlir, os bydd hyn yn digwydd, bod cyllid sefydliadau cenedlaethol allweddol eisoes yn cael eu peryglu.
- Ar y pwnc o ymchwilio'r iaith Gymraeg ac effeithiolrwydd gweithredoedd - gall hyn o bosib golygu cynnal arolwg blynyddol er mwyn cadw golwg ar newidiadau.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae UAC yn cytuno, ond o'r farn bod ymchwil ar hyrwyddo'r Gymraeg yn hollbwysig, o bosib i gael gwell dealltwriaeth o'r rhesymau pam bod rhai ddim yn hyderus i siarad a defnyddio'r Gymraeg yn rheolaidd. Gall y rhesymau dros beidio defnyddio'r Gymraeg yn rheolaidd gynnwys diffyg anogaeth addas neu ddiffyg cymorth,

arweiniad, a chefnogaeth yn ystod y blynyddoedd cynnar o ddysgu.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cytunodd yr aelodau y dylai fod yna un sefydliad yn unig fod yn gyfrifol am hyrwyddo'r iaith Gymraeg, ond dylai'r corff hynny gael swyddfeydd rhanbarthol mewn siroedd ar draws Cymru. Byddai hyn, o bosib, yn fodd effeithiol o gyfathrebu ar draws Cymru, ac hefyd yn datblygu dealltwriaeth o'r gwahaniaethau rhanbarthol yn sgil pwysigrwydd a defnydd o'r iaith.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae hyn yn adlewyrchu pwynt uchod y synergedd.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Codwyd y pynciau canlynol gan yr atebwyr

- Datblygu dealltwriaeth o'r anawsterau sy'n wynebu unigolion sy'n ceisio dysgu Cymraeg.
- Diffyg cyrsiau addas ar gael yn rhai ardaloedd gwledig ac o gwmpas prif ddinas Cymru.
- Tro bod angen cyllideb ar y cyrsiau hyn, gall y corff neu gyrff sicrhau bod y rhai hynny sydd eisoes wedi mynd trwy'r broses o ddysgu Cymraeg yn medru trosglwyddo eu gwybodaeth a'u dealltwriaeth nhw i eraill.
- Roedd aelodau'n teimlo bod angen hyrwyddo'r Gymraeg trwy'r Clybiau Ffermwyr Ifanc a phapurau newydd rhanbarthol Cymreig fel y ffordd ymlaen.
- Dylid ystyried cyfraniad cwmnïau cyhoeddus a banciau gan fod yna gyswllt wyneb yn wyneb rheolaidd â'r cyhoedd.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Dim sylw pellach gan UAC.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Byddai angen hyder y cyhoedd ar y ddeddfwriaeth a hefyd yn ddeall mai'r ffordd ymlaen yw bod y Gymraeg i'w hannog yn hytrach na'i gorfodi.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunodd yr aelodau gyda Dewis 3 ac y dylid sefydlu Comisiwn yr Iaith Gymraeg - ni ddylai'r cyfrifoldeb o ddiogelu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg fod gydag un person yn unig.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Mae Dewis 3 i weld yn cynnig gwell cyfle i gynnwys sgiliau a phrofiadau arall. Rydym yn credu bod angen ffurf wahanol o hyrwyddo a chymorth er mwyn meithrin yr iaith a byddai hynny'n cael ei gyflawni orau gan sefydliad yn hytrach nag un comisiynydd.

Dywedodd aelodau hefyd ni ddylai Llywodraeth Cymru benodi Cadeirydd y Comisiwn ac y dylid dilyn proses cyhoeddus.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylw pellach gan UAC.

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylw pellach gan UAC.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Roedd ymatebion gwahanol gan aelodau i'r cwestiwn hwn.

Roedd rhai aelodau yn credu y dylai Llywodraeth Cymru gysylltu'n rheolaidd gyda'r corff er mwyn llunio strategaeth yr iaith Gymraeg.

Roedd eraill yn teimlo, oherwydd bod angen newid y strategaethau, y byddai'n haws gwneud hynny tu allan i'r Mesur.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Roedd aelodau UAC yn anghytuno gyda'r cynnig i adrodd bob pum mlynedd, gan fod nhw'n teimlo y dylai'r strategaeth gael fwy o dargedau rheolaidd mewn grym. Byddai'n anodd gweithredu hyn gydag adroddiadau pum mlynedd yn hytrach na rhai blynyddol.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Awgrymodd aelodau y byddai cyhoeddi cynllun bob dwy neu dair blynedd yn fwy realistig er mwyn cyflawni amcanion o adfywio'r iaith.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunodd yr aelodau gyda'r cynnig yma, ond, dim ond pe byddai'r comisiwn yn ddigon hyderus i fedru cyflawni'r rôl hon yn ddigonol.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Dim sylw pellach.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Roedd gan aelodau sylwadau gwahanol ynglŷn â'r cynnig.

Roedd rhai ddim yn cytuno nac yn anghytuno. Roedd eraill yn anghytuno oherwydd dylai sicrhau hawliau o fewn y ddeddfwriaeth (dewis 5).

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Dim sylw pellach gan UAC.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Dim.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Roedd aelodau o'r farn y dylai ysgolion roi fwy o bwyslais ar ddefnyddio'r iaith Gymraeg bob dydd. Er enghraifft, mae gan Wynedd bolisi addysg ddwyieithog gan fwyaf, lle mae'r Gymraeg a Saesneg yn cael eu hystyried yn gydradd bwysig. Mae polisïau addysg arall o fewn Cymru ond yn dysgu Cymraeg fel cwrs ail iaith fer. Yn amlwg mae CBAC yn medru darparu cwrs llawn, iaith gyntaf, iaith a llenyddiaeth TGAU, felly rydym yn credu y gallai'r system yma fod ar gael mewn mwy o ranbarthau Cymru.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Roedd yr ymatebwyr yn credu y dylai bod yna fwy o ystyriaeth ar gyfer unigolion sydd ag anghenion dysgu. Gallai cysylltiadau gyda chyrff megis Cymdeithas Dyslecsia Prydeinig fod yn fantais yn yr achos hwn.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Derbyniodd yr aelodau y dylai'r pwerau fod ar gael i'r Comisiwn, ond awgrymodd hefyd y dylai ymgynghoriadau cychwynnol gyda'r cyrff fod yn rhan o'r drefn.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae UAC yn cytuno'n gryf gyda'r cynnig yma - weithiau gall gorfodi weithio yn erbyn yr hyn sy'n ceisio cael ei gyflawni. Yn hytrach, mae angen anogaeth.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwyd yn rhannol gyda'r cynnig yma; efallai dylid gwneud hyn drwy gyfathrebu gyda'r comisiwn arfaethedig.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae ymgynghoriad cyhoeddus yn hollbwysig er mwyn gwella ansawdd a nifer y cynigion, er mwyn cyflawni tryloywder ac i gyflawni sylfaen dystiolaeth mor eang â phosibl.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid oedd unrhyw sylwadau pellach.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae UAC yn cytuno gyda'r cynnig yma, ond mae'n rhaid gwneud hyn gyda chyd-ddealltwriaeth a gwybodaeth am yr hyn sy'n ofynnol gan y safonau.

Roedd lleiafrif yn meddwl a oedd hyn yn fater i'r comisiwn.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Roedd aelodau o'r farn y dylai fod yna ymgynghoriad gwell ar gyfer hyn, er mwyn canfod beth ddylai'r safonau hyn fod.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Roedd rhai aelodau yn meddwl y dylid cynyddu'r nifer o aelodau'r cynulliad i gael lefel digonol o archwiliad.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae UAC yn cytuno gyda'r cynnig yma gan ei fod yn caniatáu canlyniad mwy cytbwys a hefyd yn fodd i sefydliadau ddysgu o'i camgymeriadau.

Ond, os yw'r cwynion yn parhau heb eu datrys, dylai'r Comisiwn weithredu i unioni'r broblem.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae angen model neu dempled strwythuredig er mwyn i'r drefn hon weithio'n effeithiol.

Cwestiwn 32 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Dylid trin esgeulustod difrifol ar y lefel uchaf, ond gellir datrys esgeulustod damweiniol neu gamgymeriadau oherwydd diffyg dealltwriaeth ar lefel is. Ni ddylai hyn ddigalonni neb rhag defnyddio'r iaith.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni chynigiwyd ymatebion i'r cwestiwn hwn.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Roedd aelodau'n meddwl bod darparu cyngor a/neu gymorth yn bwysig er mwyn annog sefydliadau neu unigolion.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Mewn achosion o esgeulustod difrifol, dylid ystyried hyn.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Roedd aelodau'n teimlo y gellid ystyried hyn fel cam yn lle dirwy.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae UAC yn derbyn y cynnig hwn, ar yr amod ei fod wedi'i gynnal ar ôl cysylltu â'r Comisiwn.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae UAC o'r farn y byddai hyn yn ffactor sylfaenol wrth hyrwyddo'r iaith.

Mynegodd rhai aelodau bryder ynglŷn â'r gost ychwanegol i gwmnïau. Os derbynnir y cynigion yma, ni ddylid gorfodi cwmnïau i ariannu'r newidiadau.

Dywedodd aelodau eraill bod nifer o sefydliadau'n ariannu'r gost o ddwyieithrwydd a cyfleusterau cyfieithu sydd o fantais i'r lleiafrif o siaradwyr Cymraeg sy'n bresennol; nid yw'n wasanaeth i siaradwyr Cymraeg o gwbl.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunodd yr aelodau gyda'r cynnig, ond dylid dechrau'r drefn gyda thrafodaethau ac ymgynghoriad rhwng sefydliadau a'r Comisiwn.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau pellach.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Ni dderbyniwyd unrhyw sylwadau.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Dywedodd aelodau UAC y byddai'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn cynyddu'n sylweddol petai'r cyfleusterau i wneud hynny ar gael. Ar hyn o bryd, mae awdurdodau lleol penodol yn trin yr iaith Gymraeg yn well na rhai arall, byddai rhaid i hyn newid, er mwyn i Cymraeg 2050 gael unrhyw effaith neu lwyddo.

Roedd yr aelodau'n meddwl y byddai ymgynghoriadau rhwng sefydliadau a pob ffurf o lywodraeth leol yn cynnig mwy o ddealltwriaeth o sut mae pob awdurdod lleol yn gweithio ac ar ba lefel mae pwysigrwydd yr iaith Gymraeg.

Roedd rhai aelodau'n amheus ynglŷn â'r polisi i gyfieithu pob dogfen swyddogol i i'r Gymraeg. Yn aml iawn, mae'n well gan siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf ddarllen y Saesneg er mwyn deall yr eirfa benodol, ond mae effaith negyddol termau a jargon sy'n rhy gymhleth yn feirniadaeth o'r dogfennau sy'n cael eu hysgrifennu yn y Saesneg a'r Gymraeg.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Gwelir yr ateb i gwestiwn 47 os gwelwch yn dda.

Roedd aelodau'n teimlo fod gair gweledol yn bwerus tu hwnt, ac yn teimlo bod arwyddion dwyieithog yn fanteisiol iawn.

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Fel y nodwyd yn flaenorol, mae angen gwell dealltwriaeth o anawsterau dysgu. Un opsiwn yw darparu dogfennaeth ddwyieithog, ond addasu'r ddogfennaeth honno fel bod y rhai sy'n dioddef o ddyslecsia a dyspracsia, er enghraifft, yn gallu deal y ddogfen yn iawn yn bwysig iawn. Byddai darparu technoleg ar eu cyfer (er enghraifft, darllenydd sgrin cyfrwng Cymraeg) hefyd yn fuddiol iawn.

Roedd yr aelodau'n awyddus i hyrwyddo pob agwedd o'r iaith Gymraeg ac yn credu ei fod yn hanfodol i ddiogelu treftadaeth Gymreig.

Teimlai'r aelodau mai hyrwyddo'r Gymraeg trwy Glybiau Ffermwyr Ifanc a phapurau newydd rhanbarthol Cymreig oedd y ffordd ymlaen.

Mae UAC dro ar ôl tro'n pwysleisio pwysigrwydd y sector amaethyddiaeth i'r iaith Gymraeg. Er bod 16.6 y cant o bobl mewn cyflogaeth yn siaradwyr Cymraeg, yn y sector amaethyddiaeth, ynni a dŵr, 29.5 y cant o bobl oedd yn siarad Cymraeg. Mae'r ffigwr ar gyfer siaradwyr Cymraeg mewn amaethyddiaeth yn unig yn debygol o fod yn uwch na 29.5 y cant.

Mae'r iaith Gymraeg yn rhan allweddol o fywyd mewn ardaloedd gwledig. Yn Sir Gaerfyrddin, Ceredigion, Gwynedd ac Ynys Môn mae mwy na 40% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg. Mewn oddeutu hanner yr ardal honno - Gwynedd ac Ynys Môn - mae hyd at 65% o bobl yn siarad Cymraeg.

Mae ymatebion UAC yn pwysleisio bod polisïau sy'n tanseilio hyfywdra amaethyddiaeth Cymru yn debygol o fod yn fygythiad sylweddol i'r iaith Gymraeg, yn enwedig mewn cymunedau lle mae cyfran gyffredinol y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg yn isel neu'n ganolradd.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

<p>a. Farmers' Union of Wales members thought that funding would be required to develop technology for the use of supporting the Welsh language. With regards to technology, those with learning difficulties such as dyslexia and dyspraxia would also need to be considered so as to enhance the exposure of the Welsh language. This would require extra research, key studies and an understanding of the daily difficulties that individuals with learning difficulties face.</p> <p>b. Welsh corpus – there is the difference between the standard of language used in formal documents and the language that is used on a day-to-day basis. The difference between the two can be quite significant and this causes a lack of understanding, at times, of formal documents. This perhaps explains why many forms of documentation and surveys are completed in English, even by those who have fluency in Welsh.</p> <p>c. Funding of key national organisations – it has been stated since the publication of this consultation that the Young Farmers Club in Gwynedd are set to lose a substantial amount of their budget from Gwynedd Council. If this were to happen, we can only conclude that the funding of key national organisations which have a strong relationship with the language is already being compromised.</p> <p>d. On the topic of researching into the Welsh language and the effectiveness of actions – this perhaps could involve the undertaking of an annual survey to monitor changes.</p>
--

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW agree but feel that conducting research into the promotion of Welsh is vital, perhaps to garner an understanding of why some do not feel confident to speak and use Welsh on a regular basis. Reasons for not using Welsh on a regular basis can include a lack of suitable encouragement or a lack of help, guidance and support during the foundation learning years leading to reduced confidence.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

The responses from members agreed that a single organisation should be responsible for promoting the Welsh language, but this one body should have divisional offices in counties all over Wales. This would perhaps be an effective method of communicating pan Wales but would also develop an understanding the regional differences placed on the importance and use of the language.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This reflects the above point of synergy.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

The following issues were raised by respondents:

- Developing an understanding of the difficulties faced by adults in attempting to learn Welsh
- Lack of suitable courses available in some rural areas and indeed around the

capital of Wales.

- Whilst these courses do require a budget, the responsible body could ensure that those who have already gone through the process of learning Welsh could pass their knowledge and comprehension onto others.
- Members felt that promoting Welsh through Young Farmers Clubs and regional Welsh newspapers was a way forward.
- The role of public utilities and banks should be considered as they have regular face to face contact with the public.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

The FUW has no further comment.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

The legislation would require the confidence of the public, but also an understanding that the way forward is that Welsh is to be encouraged and not forced.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The respondents agreed with Option 3 and that a Welsh Language Commission should be established – the responsibility of safeguarding and promoting the Welsh Language should not simply lie with one person.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Option 3 appears to provide a better opportunity for other skills and experiences to be included. We believe that different forms of promotion and assistance are required to foster the language and that would be best achieved from an organisation as opposed to one commissioner.

Members also expressed an opinion that the Welsh Government should not appoint a Chairman of the commission, but a process of public appointment should be followed.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

The FUW has no further comment.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW has no further comment.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Responses from members differed on this question.

Some members thought that the Welsh Government should consistently liaise with the created body to produce the Welsh Language strategy.

Others felt that as the strategies needed to change, this would be achieved more easily outside the Bill.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW members disagreed with the proposal to report every five years, as they felt that the strategy should have more regular targets in place. This would be difficult to achieve with reports every years. Members suggested more frequent reports as a more realistic option.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Members suggested that publishing a plan every two or three years was more realistic in order to achieve the objectives of revitalising the language.

--

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Members agreed with this proposal but only if the Commission could confidently deliver this role to the required standard.
--

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No further comment.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

There were differing views expressed by members to this proposal.

Some neither agreed nor disagreed.

Others disagreed believing that rights within the legislation should be ensured (option 5).

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

The FUW have no further comments.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

None

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Members are of the opinion that schools should place greater importance on the use

of the Welsh language on a daily basis. For example, Gwynedd has a largely bi-lingual education policy where Welsh and English are considered of equal importance. Other education policies within Wales merely teach it as a short course second language. The WJEC is clearly able to facilitate full course, first language GCSEs in Welsh Language and Welsh Literature, therefore we believe that this system could be available in more regions of Wales.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

The respondents believed there should be greater consideration of individuals with learning difficulties. Liaising with boards such as the British Dyslexia Association would perhaps be beneficial in this instance.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Members accepted that the powers should be available to the Commission, but they also suggested that initial consultations with the bodies should be a part of the procedure.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW strongly agree with this proposal– enforcement can achieve the opposite effect to that desired. It is encouragement that needs to take place.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There was partial agreement to this proposal; this perhaps should be done through liaison with the proposed commission.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Public consultation is vital to achieving an improvement in the quality of service, to achieve transparency and to access as wide an evidence base as possible.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No further comments were expressed

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW agree with this proposal but this has to be done with the understanding and knowledge of targeted standards .

A minority wondered whether this was a matter for the commission to consider.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual

bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Members thought that an enhanced consultation should be in place for this, to ascertain what these Standards should be.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Some members thought that there should be an increased number of assembly members to deliver an adequate level of scrutiny. Others were unsure about the requirement.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW agree with this proposal as this would allow a more balanced outcome and would also result in organisations learning from previous mistakes.

However, if the complaints remain unresolved, the Commission should act to rectify the problem.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

A structured model or template is required for this procedure to work effectively.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

Serious breaches should be dealt with at the highest level, but accidental breaches, or errors due to a lack of understanding can be resolved at a lower level. This should not discourage the use of the language.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No comments were offered by respondents to this question.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

The members thought that providing advice and/or assistance would be the most important action to encourage organisations and individuals.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

In the case of serious breaches, this would have to be considered as an option.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

				disagree	
--	--	--	--	-----------------	--

Supporting comments

Members felt that this could be considered as a step in lieu of a fine.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No comments were received.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No comments were received.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

No comments were received.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No comments were received.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The FUW accept this proposal, provided it was undertaken following liaison with the Commission.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

No further comments were received.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

In the opinion of the FUW this would be a fundamental factor in promoting the language.

Some members expressed concern about the additional cost implications to companies. If these proposals are accepted then companies should not be forced to fund these changes.

Other members commented that many organisations carry the cost of bilingualism and translation facilities for the benefit for the minority of non Welsh speakers present; it is not a service for the Welsh speakers at all.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
-----	-------------------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

The members agreed with the proposal but the procedure should begin with discussions and consultation between the organisation and the Commission.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No further comments were received.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

None received.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

The FUW members commented that the opportunities for people to use Welsh would increase greatly if the facilities to do so became available. At present, certain local authorities treat the Welsh language more favourably than others; this would have to change in order for Cymraeg 2050 to have any effect or chance of succeeding.

The members thought that consultations between organisations and all forms of local government would give a greater understanding of how each local authority works and where the Welsh language ranks in terms of importance.

Some members were sceptical about the proposal to translate every official document into Welsh. Many first language Welsh speakers often prefer to read official documentation in English in order to understand the specific terminology, but the negative impact of over complicated terminology and jargon is a criticism of documents written in both English and Welsh.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- iii) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- iv) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Please see response to question 47.

Members felt the visual word was very powerful and felt bilingual signage was very beneficial.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

As previously stated, a greater understanding of learning difficulties is required. Providing bi-lingual documentation is one option, but adapting that documentation so that those suffering with dyslexia and dyspraxia, for example, would be able to fully comprehend the document is very important. Providing technology for them (for example, a Welsh medium screen reader) would also be incredibly beneficial.

Members were keen to promote all aspects of the Welsh Language and thought it vital to preserve Welsh heritage.

Members felt that promoting Welsh through Young Farmers Clubs and regional Welsh newspapers was the way forward.

The FUW repeatedly highlights the importance of the agriculture sector to the Welsh language. Although 16.6 per cent of people in employment are Welsh speakers, in the agriculture, energy and water sector 29.5 per cent of people spoke Welsh. The figure for Welsh speakers in the agriculture alone is likely to be higher than 29.5 percent.

The Welsh language is a key part of life in rural areas. In Carmarthenshire, Ceredigion, Gwynedd and Anglesey more than 40% of the population is Welsh-speaking. In approximately half of that area – Gwynedd and Anglesey – up to 65% of people speak Welsh.

The FUW responses emphasise that policies which undermine the viability of Welsh agriculture are likely to represent a significant threat to the Welsh language, particularly in communities where the overall proportion of the population who speak Welsh is low or intermediate.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig. O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwysu am ddyletswydd ychwanegol i alw am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn Gywir lawn,
R.H.Wyn Williams.
ABERSOCH

Annwyl Lywodraeth Cymru

Ysgrifennaf atoch yn ymateb i'ch Papur Gwyn 'Taro'r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg'. Er mod i'n cytuno y dylech gadw'r pŵer i osod dirwy sifil i sicrhau cydymffurfiaeth â'r Safonau, dylech chi estyn y Safonau i weddill y sector breifat.

Yn ogystal, credaf y dylech chi gadw Comisiynydd y Gymraeg a sicrhau hawliau cyffredinol i ddefnyddio'r Gymraeg a fydd yn cydfynd â'r Safonau.

Yr eiddoch yn gywir,

Lynn Childs

ymholiad@msgsg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Ymateb Menter Gorllewin Sir Gâr i Ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg

Hydref 2017

Cefndir

Mae'r Fenter wedi bod yn weithredol yn y ffurf bresennol ers 2007 pan unwyd Menter Taf Myrddin a Menter Bro Teifi i greu un endid ar draws yr ardal. Tra y lleolir y brif swyddfa yng Nghastell Newydd Emlyn, mae gan y Fenter ail swyddfa yng Nghaerfyrddin ac rydym yn rhan o rhwydwaith o Fentrau iaith ar draws Cymru. Rydym yn gweithredu mewn ardal sy'n ymestyn o Lanybydder i Gastell Newydd Emlyn, i Gaerfyrddin, Sanclêr ac Hendygywyn-ar-Daf.

Nod Menter Gorllewin Sir Gâr yw Annog a chefnogi datblygiad cymunedol, ieithyddol ac economaidd er budd cyhoeddus a chreu cymunedau sy'n naturiol ddwyieithog a llewyrchus.

Ymateb i'r cwestiynau

Cwestiwn 1

Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Anghytuno

Mae Menter Gorllewin Sir Gâr yn anghytuno gyda'r hyn sydd wedi ei nodi fel "sefydliadau cenedlaethol allweddol" ym mharagraff 53. Rydym yn teimlo y dylai pob un o'r partneriaid iaith boed yn Fentrau iaith, Yr Urdd, papurau Bro, Mudiad Meithrin, ffermwyr Ifanc ac yn y blaen fod o dan yr un corff. Mi fyddai hyn yn sicrhau cydweithio gwell rhwng yr holl bartneriaid heb greu rhwyg amlwg na teimlad o hierarchaeth.

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Rhaid cael gweledigaeth glir ar sut bydd y corff newydd a nodir yn yr ymgynghoriad yn sicrhau rôl glir i bob partner o ran hybu a hyrwyddo a sut fydd y cydweithio yn gweithio.

Cwestiwn 2

Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Nid oes digon o wybodaeth o fewn yr ymgynghoriad o ran y gyllideb presennol na'r gyllideb i'r dyfodol. Yr hyn sydd yn amlwg ydy bod angen llawr iawn mwy o gyllid er mwyn gwireddu yr hyn sydd o fewn yr ymgynghoriad ac o fewn strategaeth y llywodraeth.

Cwestiwn 3

A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau? Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Ymateb

Anghytuno

Nid ydym yn cytuno ar opsiwn a ffafirir gan Lywodraeth Cymru (opsiwn 4). Rydym yn ffafrio Opsiwn 2 neu 3 fel y ffordd ymlaen.

Cwestiwn 4

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Ymateb

Anghytuno

Nid ydym yn cytuno bod cael un corff yn gyfrifol am reoleiddio a'r gwaith o hybu yn rhoi eglurder. Trwy gael un corff yn rheoleiddio ac yn hybu gall greu tensiynau, camddealltwriaeth a drwg deimlad. Rhaid rhannu y gwaith o rheoleiddio ac o hybu.

Cwestiwn 5

Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Ymateb

Barn Menter Gorllewin Sir Gâr ydy y byddai opsiwn 4 yn creu cymhlethdodau. Rydym yn credu bod rhaid rhannu y dyletswyddau am rheoleiddio ac am hybu ac hyrwyddo yn hytrach na rhoi bob dim o dan yr un to.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiynau 7-11

(7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig? 8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol? 10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?)

Ymateb

Mae rhan 2 yr ymgynghoriad yn seiliedig ar ddewis opsiwn 4 yn rhan 1. Nid ydym yn cytuno ar ddewis opsiwn 4 yn rhan 1. Oherwydd hyn mae'n anodd iawn ymateb i rhan 2 yr ymgynghoriad. Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodolau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod am ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

Rydym o'r farn bod angen rhoi mwy o amser i'r comisiynydd i barhau gyda'r gwaith o osod a rheoleiddio y safonau ond y dylid tynnu yr elfen o hybu a hyrwyddo.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Anghytuno

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Rydym o'r farn y dylid adrodd yn flynyddol.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno.

Rydym yn cytuno i raddau gyda creu cynllun gweithredu bob pum mlynedd. Dylid sicrhau bod modd adolygu y cynllun yn flynyddol a gallu gwneud newidiadau os oes angen yn ystod oes y cynllun gweithredu. I gyd fynd a hyn dylid sicrhau cyllid am yr un cyfnod i'r partneriaid iaith fel bod modd i'r partneriaid weithredu cynlluniau 5 mlynedd er bydd y Cymraeg ac er mwyn cyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau 17–18 - 17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn? 18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Ymateb

Anghytuno

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Rydym yn teimlo bod angen symleiddio'r safonau ond sicrhau nad ydynt yn cael eu gwanhau mewn unrhyw ffordd. Mae'r safonau wedi cael effaith wirioneddol ar fynediad pobl at y Gymraeg a cynyddu ymwybyddiaeth o'r angen i gynyddu a darparu gwasanaethu trwy gyfrwng y Gymraeg.

Cwestiwn 19 - A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Ymateb

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Rhaid sicrhau na fyddai hyn yn wannach na'r drefn bresennol.

Cwestiwn 22 - A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Anghytuno

Fel y nodwyd yn flaenorol rydym o'r farn y dylid cadw yr elfennau o gynnal ymchwiliad i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg o dan y Comisiynydd. Os yn y dyfodol y byddai'r comisiwn yn cael eu greu gan mai dyna'r opsiwn y bydd y mwyafrif yn ei ddewis yna rydym yn cytuno.

Cwestiwn 23 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Ymateb

Anghytuno

Mae angen cyfuniad o fonitro, cefnogi a gorfodi. Ni ddylid ddiddymu yr elfen o orfodi.

Cwestiwn 24 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Ymateb

Anghytuno

Rydym yn teilo y dylai'r cyfrifoldeb yma parhau o dan y Comisiynydd.

Cwestiwn 28 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Ymateb

Cytuno i raddau ond ein bod yn teimlo y dylai Comisiynydd y Gymraeg ymgymryd ar rôl yma.

Cwestiwn 29 - Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Ymateb

Nid ydym yn teimlo ei fod yn bosib i'r Llywodraeth ymgymryd ar broses yma.

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Ymateb

Anghytuno.

Dylid gallu mynd yn syth am Gomisiynydd y Gymraeg. Rydym yn enwi'r Comisiynydd yma gan ein bod wedi nodi yn barod ein bod yn teimlo y dylid parhau i gadw'r elfennau yma o dan y Comisiynydd.

Cwestiwn 32 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Ymateb

Anghytuno.

Dylid ymchwilio i gwynion dilys.

Cwestiwn 35 - Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Ymateb

Nid ydym yn teimlo bod dirwy o £5,000 yn ddigonol.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

Cwestiwn 42 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Ymateb

Anghytuno.

Rhaid sicrhau hawliau gweithwyr i ddefnyddio'r Gymraeg nid dim ond defnyddwyr gwasanaeth.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrdd deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ymateb

Cytuno

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiynau 46 – 48 46. Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau

ymholiad@msgg.cymru
www.mentergorllewinsirgar.cymru

Cadeirydd/Chair: Arwel Lloyd

Llawr 1af CCF Cyf, Stryd y Bont,
Castell Newydd Emlyn,
Sir Gâr, SA38 9DX

Yr Atom, 18 Stryd Y Brenin,
Caerfyrddin,
Sir Gâr, SA31 1BN

01239 712934

hyn? 47. Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg***
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.***

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol? 48. Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i.) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg***
- ii.) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg***

Ymateb

Trwy ddewis opsiwn 4 yn rhan 1 yr ymgynghoriad rydym yn credu y byddai'n cymhlethu y broses o gwyno o rheoleiddio ac o hybu a hyrwyddo. Ein teimlad ni ydy bod angen ail edrych ar yr opsiynau gan ganolbwyntio ar opsiwn 2 a 3 a gwyntyllu oblygiadau'r opsiynau yma ymhellach. Credwn y byddai opsiwn 4 yn cael effaith negyddol ar yr iaith Gymraeg er bod yr effaith yna yn un anfwriadol.

Byddwn yn hapus i'n hymateb ymddangos yn gyhoeddus

Carwn ar ran Merched y Wawr ddiolch am y cyfle i gael ymateb i'r Papur Gwyn. Teimlwn ein bod fel elusen yn cyfrannu llawer i barhad yr Iaith Gymraeg, ac yn rhoi cyfleoedd da i ddysgwyr fod yn rhan naturiol o'n cymunedau. Byddai medru ymgeisio am fwy o gyllid yn ein galluogi i gyflawni mwy fel mudiad.

Rydym yn credu fod parhad i swydd Comisiynydd y Gymraeg yn hanfodol o bwysig. Dylai yr un statws fod i Gomisiynydd Y Gymraeg ag sydd i Gomisiynydd Pobl Hyn a Chenedlaethau'r Dyfodol a Chomisiynydd Plant Cymru.

Mae y drefn o ddyletswyddau iaith, Safonau'r Gymraeg, ar gyfer cyrff, gan gynnwys cwmnïau ynni, trafnidiaeth a thelathrebu yn hanfodol o bwysig.

Mae angen hawliau ar bobl Cymru i ddefnyddio y Gymraeg, ac mae angen sicrhau fod mwy o hawliau yn dod. Rydym fel elusen wedi cael trafferthion mawr gyda'r banciau, byrddau iechyd a hefyd gyda'r archfarchnadoedd, felly gorau i gyd pa mor fuan gellir cynnwys mwy o dan y ddeddfwriaeth o ran hawliau yr unigolyn i gael defnyddio dewis iaith.

Ers diddymu Bwrdd yr Iaith, teimlwn fod rhai gwasanaethau hanfodol bwysig wedi diflannu, fel cyfieithu eitemau bach am ddim, cael diweddariadau gan gwmnïoedd megis Microsoft am ddim a chael nwyddau Cymraeg i hyrwyddo mewn lleoliadau gwaith. Bu'r broses o ail-frandio ar ran y Llywodraeth yn gymhleth a doedd pobl ddim yn gwybod y gwahaniaeth rhwng y bathodynnau traddodiadol a'r bathodynnau "Cymraeg."

Ond roedd sefydlu swydd Comisiynydd y Gymraeg yn bwysig, ac mae angen parhad yma gan fod gormod o newidiadau yn medru effeithio ar ddealltwriaeth y cyhoedd o ble i droi am gymorth.

Teimlwn fod angen cryfhau y ddeddfwriaeth a chryfhau y safonau i fedru caniatáu unigolyn i ddefnyddio y Gymraeg a gellir gwneud hyn trwy osod safonau ar y sector breifat a fyddai yn cynnwys y banciau, archfarchnadoedd, Swyddfeydd post, cwmnïoedd cyfleustodau, telegyfathrebu a chwmnïoedd sy'n cael ei ariannu yn rhannol neu drwy gytundeb gan y Llywodraeth e.e. gwasanaethau Trên, Bws, Arlwywyr y Cynulliad ayyb

Mae angen cyllideb ac adnoddau addas ar gyfer hyrwyddo a hybu'r Gymraeg, boed hyn trwy swyddfa y Comisiynydd Iaith, trwy y Llywodraeth neu trwy Sefydliad Annibynnol ac fe ddylai'r adnoddau yma fod ar gael i bawb sy'n ymwneud a diogelu yr iaith ar lawr gwlad, ac sy'n derbyn rhywfaint o nawdd o'r Llywodraeth. Mae yn siomedig iawn fod "Yr Awr Gymraeg" sydd wedi bod yn allweddol o bwysig ar gwpeplyfr yn dod i ben, mae yn bechod na fyddai modd buddsoddi yn hyn o beth oherwydd maent wedi ysbrydoli, denu cefnogaeth ac arwain o ran Cymreictod creadigol mewn meysydd

Mae hawl ar hyn o bryd gan y cyhoedd i gysylltu gyda Comisiynydd y Gymraeg neu'r Ombwdsman os oes ganddynt gwyn, mae'r dyfodol yn aneglur o ran yr hyn a amlinellir yn y Papur Gwyn.

Rydym fel elusen sydd wedi cydweithio gyda swyddfa'r comisiynydd yn rheolaidd yn teimlo yn gryf y dylid sicrhau fod Comisiynydd y Gymraeg fel corff rheoleiddio yn

parhau ac yn cael yr un statws a Comisiynwyr Plant, Pobl Hyn a Chenedlaethau'r Dyfodol.

Teimlwn y byddai sefydlu Comisiwn yn lle Comisiynydd y Gymraeg yn gam yn ôl ac y byddai angen cychwyn o'r cychwyn eto, pan mae arbenigedd yn ei le a'r gwaith yn y broses o gael ei gyflawni ac yn cychwyn dwyn ffrwyth. Teimlwn gan fod Safonau y Gymraeg yn dechrau dwyn ffrwyth mae angen cryfhau a pharhau sydd yn awr.

Rydym yn cytuno y dylid parhau gyda'r system safonau.

Erfyniwn am hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg a bod y cyhoedd yn cael gwell dealltwriaeth o'r hawliau hynny a sut i weithredu. Mae angen sicrhau fod mwy o'r sector breifat yn ymrwmo ac yn darparu gwasanaethau yn y Gymraeg er mwyn cyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr ac yn bwysicach o bosibl fod yna gyfleoedd i filiwn o siaradwyr ddefnyddio, cyfathrebu, gweld a chlywed yr iaith Gymraeg.

Pob dymuniad da gyda sicrhau dyfodol ffyniannus i'r iaith Gymraeg

Tegwen Morris - Cyfarwyddwr Cenedlaethol Merched y Wawr

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

--

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

--

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

--

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

--

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people’s rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

--

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

--

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

--

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

--

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body’s complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

--

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

--

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Paragraph 252 states *“The Welsh Ministers are required to consider the impacts of their decisions on the protected groups identified in the Equality Act 2010. As such, our proposals in this White Paper have been subjected to an Equality Impact Assessment.”* As stated in section 3 (p.4) of the EIA form, *“Your decisions must be based on robust evidence. What evidence base have you used? Please list the source of this evidence e.g. National Survey for Wales. Do you consider the evidence to be strong, satisfactory or weak and are there any gaps in evidence?”*

Against each protected group it is stated that *“Our proposals will have a positive impact on the population at large in delivering improved structures to promote the Welsh language and ensure rights to use Welsh”*, followed by a declaration that those claimed positive impacts will not be reduced owing to a person belonging to a protected group. But these are assertions have not always been backed up by the robust evidence needed for EIA compliance.

To take one example, table 4.7 of the Impact section of the EIA addresses the question *“Do you think this policy / decision / practice will have a positive or negative impact on people because of their race?”* This is particularly relevant as the UK Government’s *Race Disparity Audit*, published this month, confirms continuing disparities in opportunity and outcome on grounds of race and ethnicity.

The EIA gives a positive answer for all the categories listed in table 4.7. The reason given is *“None of the proposals in the White Paper relate specifically to a person’s race, and no impact on people has been identified as a consequence of someone’s race. Our proposals will have a positive impact on the population at large in delivering improved structures to promote the Welsh language and ensure rights to use Welsh. These positive impacts will not be reduced owing to a person’s race. A focus of this policy is to ensure the correct structures are in place to promote the Welsh language across Wales. This could bring communities of all races closer together and increase cohesion.”*

This claimed positive impact and potential for increased cohesion is not supported by any evidence provided in the EIA, nor have I been able to find any in the links given to other documents:

- None of the responses summarised in the *Preparing for a Welsh Language Bill Call for Evidence* (reference in paragraph 8) consider this question.
- The issue is not considered in *Cymraeg 2050 – A million Welsh speakers* (referenced in paragraph 14).
- None of questions asked during the *Consultation on a Welsh Government draft strategy: a million Welsh speakers by 2050* (referenced in paragraph 16) address this issue. There is a comment (p.10) under ‘Normalisation’ that *“The importance of targeting various ethnic communities as well as people with different needs was also discussed by some”* but no specific evidence to support the claimed positive impact from the proposed strategy.
- The referenced statistical sources do not appear to contain any information on this question.

I do not want to prejudge what research might show for the various protected groups, but the Equality Impact Assessment requirement for rigorous evidence does not appear to have been met in all cases.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Some of the issues presented by digital technology are mentioned in the consultation paper, and discussed more fully in *Cymraeg 2050 – A million Welsh speakers*, but automated translation does not receive adequate consideration.

In particular, I cannot find any discussion of emerging speech-to-speech (S2S) technologies. These are still embryonic and some way from being able to support reliable communication but it is in the nature of information technology that it can mature rapidly when conditions are right, as we are now seeing with driverless cars. Before 2050, it is likely that S2S technology will become usable in many contexts, and could become widespread.

Effective S2S would open possibilities for direct communication (without human interpreter) in which one party could speak and listen in one language while the other party speaks and listens in a different language. Short delays, where meaning depends on context or on completion of a phrase or sentence, need not inhibit discussion. At least, that will be so in bounded situations, such as business or

service provision, although informal conversation or poetry will be more challenging.

One implication of this is that Welsh speakers could choose to converse with colleagues or with service providers in Welsh, even if their interlocutor does not speak that language. This raises questions over how far delivering public services in Welsh will depend on a bilingual workforce, or even what it might mean to be a “Welsh speaker”.

There are problems here as well as opportunities, and it would be unwise to speculate too much about the future impact of new technologies. But it is clear that, over the three decades projected by this Bill, machine translation capabilities will spread. This will have significant implications for the Welsh language, even though it is hard to predict today what those will be. Legislation should not attempt to set objectives and strategies that could be rendered obsolete by technology. Instead, it should seek to preserve the flexibility to evolve along with those developments.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

**Welsh Ambulance Services NHS Trust
Response to Welsh Government's White Paper**

**Striking the Right Balance:
Proposals for a Welsh Language Bill**

The Trust welcomes the opportunity to comment on the proposals for a new Welsh Language Bill.

Despite Health Boards and Trusts within Wales not having received compliance notices for a set of Welsh Language standards to date, the Trust has continued to prepare for the Standards and has participated in numerous organised meetings, conferences and workshops led by Welsh Government and the Welsh Language Commissioner.

The Trust agrees with the Minister's foreword which outlines the vision for a "country where the Welsh language is strong and sustainable....with bilingualism threaded through communities and workplaces across the country." We also agree that a whole country generational approach is needed in order to achieve the vision and aims of the Cymraeg 2050 strategy.

We hope that you find our response and comments below informative and useful in this consultation process.

PART 1: Promoting the Welsh Language

Consultation questions

Welsh Government's Role

1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree:

2. In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Disagree:

We assume that Table 1 refers only to the budget to be made available to Welsh Government and the proposed Welsh Language Commission. We believe that extra funding should also be allocated to the bodies that will be required to implement the Standards. We understand the difficulties in

estimating the budget requirements in order to achieve the long term Welsh language objectives. However, we have concerns that whereas £7.751m may be sufficient to fund Welsh Government and a newly established Commission in the promotion of the Welsh language, this doesn't address the funding issues surrounding the extra staff, training resources and translation resources that are needed by the bodies actually implementing the Standards.

The Options

3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

The Trust supports the principle as to why Welsh Government favours Option 4 in having a single body to undertake the general promotion functions and to monitor and enforce Standards. The single body would enable the provision of a supportive approach to regulation and help public services overcome the complex challenges of providing and promoting services in Welsh. With the abolition of the role of the Welsh Language Commissioner the proposed Commission will need to ensure that compliance with Welsh language regulations will continue to be met in order to progress the Welsh language agenda.

4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree

The Trust agrees with the rationale for a single body. However, where Welsh language regulations are concerned, the past five years have been very uncertain, unclear and complicated. While the Trust appreciates Welsh Government's efforts to address the current complexities of the Welsh Language Measure within this White Paper, we still feel that the matter of Welsh language regulations remains complex and unclear in parts. The Trust is hopeful that the outcome of this exercise will lead to a more efficient model for Welsh language regulations which will offer more clarity, synergy and better value for money than the current situation.

5. What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Please refer to comments made in question 4.

6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper? **No**

PART 2: Governance and Accountability

7. In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

The general requirements listed in paragraphs 93-95 are crucial to the success of a new Welsh Language Commission. Trusts will need assurances from Welsh Government and the Commission that the correct plans and procedures are put in place to ensure robust governance and accountability which should, in turn, assure all organisations that are working collectively to achieve the wider Welsh language goals within Cymraeg 2050.

Options

8. Do you agree with our preferred option (Option 3 to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?)

Agree:

The Trust agrees with the rationale of Option 3 which would appear to provide a greater opportunity for the skills, knowledge and expertise of the members of the Commission to shape the body's strategic decisions.

9. What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Please refer to comments made in question 8.

10. Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree:

The Trust agrees in principle but would like further assurances that the establishment of a new Welsh Language Commission will provide strong leadership and support to organisations implementing the Standards e.g. to view a proposed departmental structure for the Commission.

Consultation questions

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

No

Welsh Government duties under section 78 of the Government of Wales Act 2006

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree:

The Trust agrees in principle and trusts that Welsh Government will act in the best interest of the population and will make the appropriate decisions for the new proposals for a Welsh Language Commission and the Cymraeg 2050 Strategy

13. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Disagree:

The Trust agrees that reporting annually on a long term strategy is difficult to achieve. However, the Trust is also of the opinion that reporting to the Assembly every five years may not be sufficient in order for the Assembly to gain proper assurances that the Strategy is being progressed as it should be. Some form of midterm reporting process (every three years) is needed to ensure a continuous approach is being undertaken to meet short term goals which will help to achieve the long term objectives. This will, in turn, be followed with more detailed progress reports every five years. The midterm progress report should be linked to organisational three year plans.

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree:

Please refer to comments made in question 13. A five year plan would be acceptable; however, the Trust still feels that a midterm reporting process should be considered to monitor the progress being made.

The Welsh Language Partnership Council

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree:

The proposed Commission would fulfil the role of the Welsh Language Partnership Council.

*16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper? **No***

PART 3: The Standards

Consultation questions

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree:

Option 2 would appear the most feasible. However, we do not believe that any of the five options would provide clarity to service users or to organisations, as we are still of the opinion that the current Standards are too numerous, too complex, and incomprehensible to anyone without a firm knowledge of Government Welsh language regulations. It would be helpful if the new Commission or Welsh Government would summarise the Standards and produce a user-friendly standardised document outlining the purpose and requirements of the Standards for the public and staff across Wales without them having to decipher the current wording of the Standards regulations document. This in turn would help Welsh speakers to know their rights and expectations, and help organisations to relay information to staff about the standards and what is required of them to implement the Standards in the workplace.

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

Agree:

Please refer to comments made in question 17. Whereas a reform is necessary, any future amendments will no doubt cause more confusion. Therefore, it is essential that Welsh Government engage with the relevant stakeholders and communicate information about the proposals effectively.

The classes of Welsh Language Standards

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree:

The Trust agrees in principle and can understand the reasons behind wanting to do this but still feels that the Standards, no matter how they are classified, are very complex and any further amendments or reform of the Standards could cause more confusion. However, the Trust would prefer if the Standards

relating to corporate duties were labelled as 'language planning duties' rather than 'Standards' as this may help to alleviate staff reservations about the Trust's current ability to implement these Standards. The Trust still has concerns over its ability to implement some of the Standards relating to employees under the current proposed 'Operational Standards' due to the current lack of Welsh speaking staff available across the Trust, and the likelihood of their availability in the future.

20. Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Agree:

Whilst Welsh in Education Strategic Plans relate to Local Authorities the Trust agrees in principle as the proposal will support Welsh Government's vision of having a million Welsh speakers by 2050.

21. Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

No

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree:

Without the power of a governing body to conduct investigations, there will be no accountability or repercussions for organisations who fail to implement the Standards. A balance is needed for the proposed Commission to act as

- a promoter of the language,
- an advisor for organisations who experience difficulties when implementing challenging Standards,
- a regulator for the monitoring of compliance; and
- an investigator to determine any breach of Standards
- an enforcer to ensure that organisations implement Standards
- and a provider of support to Health Boards/Trusts

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree:

Please refer to comments made in question 22. A balance is needed between the Commission's ability to support and enforce when necessary. There

needs to be an element of enforcement to prevent staff from becoming complacent in the implementation of Standards and to deter organisations from delivering the bare minimum in relation to Welsh language service provision. If undertaken properly the approach of support and monitoring has a greater prospect of impact than enforcement.

Procedures for making, imposing, implementing and enforcing Standards

Making and imposing Standards on bodies

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree:

The Trust believes that this would reduce the current bureaucracy around the current system.

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree:

Robust consultation processes are needed if Welsh Government is to be responsible for the making and imposing of Standards upon organisations, especially if the proposal to abolish the Standards Investigation process is accepted.

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree:

This will further reduce bureaucracy and a full public consultation process should be sufficient.

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree:

This proposal may help to eradicate confusion around the standards. However, any code of practice or guidance would need to be available in a user friendly version that can be read and understood by all.

Making and imposing Standards on sectors

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree:

Providing an extensive consultation process has taken place prior to the imposition of standards, and organisations retain the right to challenge the imposition of a Standard, the Trust tends to agree that compliance notices are not essential. The Trust favours the notion of taking into account the size of an organisation and its geographic location, where alternative Standards could apply. We also agree that removing compliance notices will reduce problematic administration issues. However, the Trust also appreciates the value in compliance notices in that they establish clear timescales of expected implementation which could encourage organisations to prioritise their individual work plans and progress more urgent action points.

Standards to be imposed on Welsh Government

29. What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

The Trust assumes that the appropriate measures and procedures will be followed when Welsh Government impose Standards upon themselves. This process would need to be completed in an open manner with relevant information available to all.

Complaints to Bodies

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree:

The Trust has a robust procedure in place for dealing with complaints which already refers complainants to the Welsh Language Commissioner if they remain unsatisfied with our resolution following our investigation process. The current excessive administrative process of the Commissioner means that time is unnecessarily wasted on matters that could have been dealt with swiftly and efficiently internally without the long drawn out process of an investigation by the Commissioner.

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree:

Health Boards and Trusts within NHS Wales already follow a national model for dealing with complaints and concerns. This process has been made easier with leadership and guidance from Welsh Government and other relevant bodies to create a system that can be followed by all NHS Wales bodies, to ensure fairness and consistency for service users.

Complaints to the Commission

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree:

The Trust would welcome the intervention from the Commission and would work with them to resolve any Welsh language matters that we were unable to resolve internally. Each complaint would need to be dealt with on an individual basis, therefore, it would be difficult to provide an exact definition of a 'serious breach'. The Trust would trust that the Commission would mediate between all parties and make any decisions based upon the facts and evidence presented to them.

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree:

If the Commission feels it is justified, the Trust would agree to the Commission conducting an investigation of its own initiative as we understand that not all discrepancies and misconduct are identified through complaints from individuals. The Trust would, however, request the opportunity to discuss any issues with the Commission prior to any pending investigations, with the hope of resolving any issues without the need for an investigation. It would also seek to have the ability to register a concern as part of the proceedings if the Trust felt that an investigation is unwarranted.

Enforcement action following an investigation

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree:

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree:

As stated in this section of the White Paper, this should only be enforced as a last resort.

Appeal to the Welsh Language Tribunal

36. Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree

37. Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree

38. We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree:

The Trust would agree provided that in agreeing to this first stage this does materially affect the ongoing decision.

39. Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree: – However, impartiality must be seen to be visible between the Tribunal process and Welsh Government.

40. Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No

PART 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

41. Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree:

42. Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree:

The Trust agrees in principle. However, the practicalities in making private sector businesses liable to comply with the Standards may prove to be costly and may require resources which would be better used within the public sector. An approach to encourage private sector businesses to promote the use of Welsh and adopt the Standards may be more beneficial to Welsh speakers.

43. Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree:

Please refer to comments made in question 42.

44. If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Agree:

The Trust agrees in principle but feels that further information is needed on this aspect of the proposals in order to be able to provide an informed response. However, the Trust would trust that Welsh Government would give due consideration to this matter before any decision is made.

45. Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No

PART 5: Assessing the impact of our proposals

46. We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

No

47. We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

i) opportunities for people to use Welsh;

ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Whilst ambitious, the Trust will make every effort to implement the Standards despite reservations about their complexity and practicality, and we will work alongside Welsh Government in the implementation of their Welsh Language Strategy and to achieve the objectives set out in Cymraeg 2050. The Trust still has some concerns over the need for clarity around Welsh language regulations, and eagerly awaits a decision for Standards for healthcare bodies within Wales.

Clear and comprehensible communication is needed from Welsh Government at all stages of the new proposals and reforms in order to maintain interest in the developments and to encourage the engagement of the public, stakeholders and all bodies involved in the process.

48. Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;

ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

The Trust would support an approach that is far more about embracing the language and culture, selling the benefits which would engage non-Welsh language speakers to learn and value the language.

49. We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

We would like to take this opportunity again to express concerns about the capacity of the Trust to implement the proposed Standards without any additional funding or resources being made available from Welsh Government. The funding referred to in the White Paper is predominantly for the new Commission and promotional purposes, which may not directly enable Health Boards/Trusts to make the necessary changes that are required to implement significant positive changes within the workplace to increase the use of Welsh and the capacity to deliver services in the medium of Welsh e.g. delivering Welsh language services within primary care.

A more flexible and co-operative attitude will be required by the proposed Commission and Welsh Government in order to foster the use of the Welsh language in Healthcare.

We are hopeful that the proposed Commission will have some advice and will be able to offer some support in helping Health Boards/Trusts in the development of their Welsh language services.

We look forward to reading the findings report following this consultation exercise.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Croesawn y pwysigrwydd a rydd Llywodraeth Cymru, mewn trefniadau at y dyfodol, ar arweinyddiaeth wrth hyrwyddo'r Gymraeg. Credwn ei bod yn hanfodol i ystyriaethau am y Gymraeg fod ymhlyg wrth bob polisi a menter sydd gan Lywodraeth Cymru. Hanfodol hefyd yw safoni hyn oll. Rhaid bod llwybrau clir o'r cychwyn yn deg pan ddaw rhywun i gysylltiad â'r Gymraeg e.e. addysg, hyd at ei yrfa a'i gymdeithasu.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mewn egwyddor cytunwn â darparu adnoddau ychwanegol i hyrwyddo'r Gymraeg. Ond mae eisiau rhagor o eglurhad am yr enghreifftiau o waith a ddyfynnwyd a llwybr clir i unigolion a sefydliadau allu cael hygyrchedd i'r gwasanaethau/grantiau hyn e.e. datblygu strategaeth hyrwyddo, amlygu meysydd allweddol o waith.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Ymddengys mai Dewis 4 sy'n cynnig y gwerth gorau am arian. Ond byddai raid inni gael sicrwydd y gallai un corff ddarparu'n effeithiol hyrwyddo a rheoleiddio. Mewn geiriau eraill, a all un corff fod yn gi tywys a chi gwarchod, fel petai? Ar hyn o bryd bwrir gweithgareddau hyrwyddo i'r cysgod gan weithgareddau rheoleiddiol swyddfa Comisiynydd y Gymraeg. A oes dewis i gael asiantaeth hyrwyddo ar ei phen ei hun i gynyddu'r agwedd hon ar yr agenda ochr yn ochr â chorff rheoleiddio?

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r egwyddorion o eglurdeb, synergedd a gwerth am arian. Ond ni chawsom eto ein perswadio y byddai gweithredu o reidrwydd gyda dau sefydliad yn arwain at ddryswch. Er enghraifft, un dewis a allai fod i bob gweithgarwch hyrwyddo fod yng ngofal y corff annibynnol/asiantaeth weithredol gyda Chomisiynydd y Gymraeg yn gyfrifol am weithgareddau gorfodi a rheoleiddio'n unig.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Rydym yn hynod awyddus i weld bod y gweithgareddau hyrwyddo'n cael eu darparu'n effeithiol.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau pellach.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r gofyniad cyffredinol sy'n dilyn y rhai sy'n gymwys i gyrff cyhoeddus eraill. Croesawem ragor o wybodaeth am gynladwydd y corff a sut y gwaranta ei hirhoedledd.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Gweler uchod. Deallwn y rhesymeg ar sail y gwerth am arian, ond hoffem o hyd gwestiynu effeithiolrwydd un sefydliad i gyflawni gwaith hyrwyddo a rheoleiddio.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cydnabyddwn y rhesymeg a amlinellwyd yn y paragraffau cloi. Rydym o hyd o'r farn, serch hynny, fod y gwahanu posibl o'r swyddogaethau hyrwyddo a gorfodi yn awgrymu ystyried cael dau gorff ar wahân.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	---

Sylwadau ategol

O ystyried y lefel o fanylder a ddarparwyd, a'r sylwadau uchod, mae eisiau rhagor o eglurdeb ar sut y gwahenir swyddogaethau hyrwyddo a gorfodi a sut y gall un corff ymgymryd â'r ddwy agwedd.

--

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Ni ddarparwyd dim costau i ymdrin â'r materion a restrwyd e.e. y rhai yn 121. A oes digon o adnoddau, gan gynnwys rhai ariannol ac arbenigol, gan y ddau gorff cyfredol? Bydd dewisiadau 2-4 bob un yn cymryd amser i'w sefydlu. Pa effaith y caiff hyn ar y nod a'r targed cyffredinol?

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r rhesymeg a roddwyd ym mharagraff 125.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Gwerthfawrogwn y rhesymeg am adrodd bob pum mlynedd oherwydd natur hirdymor y nod hwn. Ond pryderwn heb adrodd amlach y collir y ffocws a blaenoriaethir nodau eraill.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â chyhoeddi cynllun pob tymor y Cynulliad gyda chynllun gweithredu blynyddol i'w gefnogi.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Os mai hwn yw'r dewis a ffefrir, cytunwn â'r rhesymeg a ddarparwyd.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau pellach.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cytunwn â'r dewis a ffefrir (Dewis 2).

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Mae'n hanfodol sicrhau nad yw hyn yn tarfu'n ormodol os o gwbl ar gynllun gweithredu sefydliadau.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn mewn egwyddor; serch hynny, pryderwn am y perygl posibl y gallai'r elfennau o gynllunio ieithyddol golli eu grym angenrheidiol.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cais y cynigion atgyfnerthu ac eglurhau'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol yn gyson ar draws yr holl gyrff. Felly mae'n gwneud synnwyr cynnwys Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Dim ond am ein maes o arbenigedd y gallwn ddarparu sylwadau.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn ond dim ond yn y cyd-destun a amlinellir yng nghwestiwn 23 e.e. swyddogaeth fwy cefnogol a chynghorol.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Caniatâ hyn gymryd i ystyriaeth anghenion ac adnoddau'r sefydliad dan sylw ac felly mae'n aleinio gyda'r ystyriaethau a ddisgrifiwyd yn gynharach yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ystyriwn mai swyddogaeth fonitro sydd i'r Comisiynydd. Y Llywodraeth a ddylai ymgymryd â'r gwaith o orfodi'r Safonau.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ydym, o fabwysiadu'r cynnig i wahanu'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol a'r Safonau a dileu'r dosbarthiadau cyfredol o Safonau.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Ar hyn o bryd mae'n aneglur sut y gallai'r Comisiynydd fonitro a gorfodi cwynion heb gynnal rhyw fath o archwiliad am y Safonau.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Bydd codau ymarfer o fudd er mwyn helpu cyrff i ddeall gofynion ymarferol y Safonau a sicrhau cysondeb wrth eu gweithredu.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai cyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Anghytunwn â'r cynnig. Mae cyflwyno hysbysiad cydymffurfio'n caniatáu i'r sefydliad gydweithio â'r corff sy'n ei gyflwyno i sicrhau bod y Safonau sy'n gymwys iddo'n berthnasol i'w sefydliad a chymesur ag ef. Teimlwn fod gwerth yn y fath ffordd o fynd ati a phryderem pe collid y cyfle dan y cynnig hwn.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Gweler ein sylwadau yn Rhan 1. O ddewis dewisiadau 2 neu 3 yn yr adran hon, gallai'r asiantaeth allanol/corff annibynnol ei hun helpu Llywodraeth Cymru yn ei hasesiad o ba Safonau sy'n rhesymol a chymesur.

--

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai fod cydraddoldeb rhwng y ddwy iaith am sut i archwilio cwynion. Cyfeiria'r Gweithdrefnau Cwyno Safonol y cwynwr i drafod ei bryderon gyda'r corff dan sylw yn y lle cyntaf i geisio datrysiaid.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai pob corff lynu at weithdrefn gwyno a gymeradwywyd ac a gyhoeddwyd. Gwarantai hyn gysondeb wrth ymdrin â chwynion ni waeth am ystyriaethau ieithyddol.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Dim sylwadau i'w hychwanegu.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r cynnig i sicrhau tegwch a chysondeb a chaniatáu'r corff gorfodi i wneud ei waith.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cytuno, gweler y sylw blaenorol.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cytunwn fod angen cadw'r grymoedd hyn i sicrhau y rhoddir i'r Safonau lefelau angenrheidiol o ystyriaeth ar draws yr holl gyrff cyhoeddus. Credwn y dylai unrhyw ddirwy aros yn £5,000 am y bydd gweithredu'r Safonau'n llawn ynddo ei hun yn cael goblygiadau ariannol.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid cadw swyddogaeth y tribiwnlys am y rheswm a amlinellwyd ym mharagraff 228.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r cynnig uchod o ran cysondeb a rhesymau sy'n ymwneud ag arian ac adnoddau.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r egwyddor o adolygu cyn archwilio'n llawn.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

At ddibenion cysondeb, dylai'r cam cyntaf fod yn gymwys yn yr achos hwn hefyd.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau pellach.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â thynnu'r cyfyngiadau i sicrhau cysondeb, ond dylai'r Safonau a gynigir fod yn gymesur â maint a chynhwysedd y sefydliad.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Croesawn mewn egwyddor y cynnig i estyn grymoedd i'r sector preifat. Serch hynny, gwyddom fod gan lawer o'r sefydliadau yn y sector preifat bresenoldeb mewn lleoedd eraill ym Mhrydain. Ni ddymunwn weld, o ganlyniad i ddeddfwriaeth ychwanegol, fod busnesau'n troi eu cefn ar Gymru oherwydd rhesymau ariannol.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae ymgyrchoedd codi ymwybyddiaeth yn hanfodol i ddarparu tystiolaeth i'r sector preifat am y buddion o roi lle i'r Gymraeg yn narpariaeth y sector.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	---

Sylwadau ategol

Dylem flaenoriaethu'r cyrff cyfredol a enwir yn y Safonau a chwedyn eu cymhwyso'n gymesur i'r sector preifat.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Dylai Llywodraeth Cymru ystyried cymhwyso'r Safonau i'r sector preifat ar sail wirfoddol yn gyntaf i sicrhau cydweithrediad y sector. Byddai hyn hefyd yn sicrhau adnoddau a fyddai ar gael i gydweithio â chyrff sector preifat mewn ffordd gefnogol a datblygol.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Nodwn y casgliadau o ran plant a phobl ifainc a'r ffocws ar y cyfle i ddysgu/defnyddio'r Gymraeg yn yr ystafell ddosbarth. Nid oes gan lawer o blant sydd ar hyn o bryd yn mynychu ysgolion Cymraeg rieni/gwarcheidwaid Cymraeg. Felly sut y mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi'r plant hyn i barhau â'u Cymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth? Efallai y dylem gynyddu'r cyfleoedd i deuluoedd ymgysylltu â'r Gymraeg.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Byddai'r cynigion yn y Papur Gwyn yn cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg. Serch hynny, dylai lefelau'r Gymraeg a gynigir drwy sefydliadau fod o safon dderbyniol a rhaid i gyfieithiadau fod yn gyson. Am mai'r nod yw normaleiddio'r defnydd o'r iaith, wedyn byddai hyrwyddo'n allweddol yn y sector preifat i wireddu'r nod hwn.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Dylai cynllun gweithredu a dogfen glir fod ar gael i'r cyhoedd sy'n amlinellu'r cyfleoedd a'r lefelau gwasanaeth y gallant eu disgwyl, a hwythau'n ddefnyddwyr/cwsmeriaid. Rhaid datblygu cynllunio ieithyddol ochr yn ochr â darparu'r Safonau.

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Dim sylwadau pellach.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

We welcome the importance that the Welsh Government attaches, in future arrangements, to leadership in the promotion of the Welsh language. We believe that it's essential that Welsh language considerations lie across all Welsh Government policies and initiatives. Standardising the delivery of how this is facilitated is key. There have to be clear pathways from the earliest point of an individual's engagement with the language e.g. education; through to their career and social engagement.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree in principle with providing additional resources to promote the Welsh language. However, there needs to be greater clarification around the examples of work quoted and a clear route for individuals and organisations to access these services/grants e.g. a development of a promotional strategy, highlighting key areas of work.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Option 4 would appear to offer best value for money. However, we would need to have reassurance that one body could effectively deliver both a promotional and a regulatory function. In other words, can one body be both a guide dog and guard dog? Currently, promotional activities tend to be overshadowed by the regulatory activities of the Welsh Language Commissioner's office. Is there an option for a standalone promotional agency to drive this aspect of the agenda alongside a regulatory body?

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments

We agree with the principles of clarity, synergy and value for money. However, we have not yet been persuaded that operating with two organisations need necessarily to cause confusion. For example, one alternative might be for all promotional activity to rest with the independent body/executive agency and the Welsh Language Commissioner to be responsible for enforcement and regulatory activities only.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

We are especially keen to see the effective delivery of promotional activities.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No additional comments.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

We agree with the general requirement, which follows those of other public bodies. We would welcome more information around the sustainability of the body and how it would ensure its longevity.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

See above. We understand the rationale on the grounds of financial value for money, but we still question the effectiveness of one organisation delivering both a promotional and regulatory role.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

We acknowledge the rationale outlined in the concluding paragraphs. We remain of the view that the possible separation of promotion and enforcement functions lends itself to the consideration of two separate bodies.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

In consideration of the level of detail supplied, and the observations outlined above, more clarity is required on how the promotion and enforcement roles are separated and how one body can undertake both functions.

--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

No costs have been provided to deal with the matters listed e.g. those outlined in 121. Are there sufficient resources including financial resources and expertise with these two current bodies. Options 2-4 will all take time to set up and how will this impact against the overall objective and target.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the rationale provided in paragraph 125.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We appreciate the rationale of reporting every five years due to the long term nature of this goal. However, we are concerned that without more frequent reporting the focus will be lost and other priorities will take over.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the publication of a plan every Assembly term with an annual action plan to support this.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

If this is the preferred option, we agree with the rationale provided.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No further comments.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We agree with the preferred option (Option 2).

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

Ensuring least disruption to an organisation's implementation plan is key.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree in principle; however, we are concerned that there might be a risk that the language planning elements could lose the necessary focus.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

The proposals seek to consolidate and clarify language planning duties in a consistent fashion across all bodies. It therefore makes sense that Welsh in Education Strategic Plans are included.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

We can only comment on behalf of our area of expertise.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Agree but within the context as outlined in question 23 e.g. a more supporting and advisory role.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

This allows the needs and resources of the organisation concerned to be taken into consideration and therefore aligns with the considerations set out earlier in this document.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We see the role of the Commissioner as a monitoring role. Imposing Standards should rest with Government.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes, providing we adopt the proposal to separate language planning duties and Standards and abolish the current classes of Standards.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Currently it is unclear how the Commission may monitor and enforce complaints without conducting some form of Standards investigation.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Codes of practice would be beneficial to help bodies understand the practical requirements of the Standards and ensure consistency in their implementation.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

We disagree with the proposal. The issuing of a compliance notice allows the organisation to work with the issuing body to ensure the Standards that apply to them are relevant and proportionate to their organisation. We feel there is value in such an approach and would be concerned if this opportunity was lost under the proposal.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Please refer to our comments in Part 1. If we were to go with options 2 or 3 outlined in this section, then the external agency/independent body could assist Welsh Government in its assessment of which Standards are reasonable and proportionate for itself.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There should be parity between both languages on how to investigate complaints. Standard Complaints Procedures direct the complainant to discuss their concerns with the relevant body in the first instance to seek resolution.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Each body should adhere to an approved – and published – complaints procedure, this provides for consistency in dealing with its complaints irrespective of language considerations.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

No comments to add.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the proposal to ensure fairness and consistency and allow the enforcing body to fulfil its obligations.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

Agree, see previous comment.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

We agree these powers need to be retained to ensure the Standards are given required levels of consideration across all public bodies. We believe that any fine should remain at £5,000 as full implementation of the Standards will have financial implications in themselves.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Tribunal’s role should be retained for the reason outlined in paragraph 228.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the above proposal for consistency, financial and resource reasons.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the review principle prior to full investigation.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

For consistency purposes the first stage should apply in this instance also.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No further comments to add.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the removal of the constraints to ensure consistency, but the Standards proposed should be proportionate to the size and capacity of the organisation.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

We welcome in principle the proposal to extend powers to to the private sector. However, we are mindful that many private sector organisations have outlets in other areas of the UK. We would not wish to see a consequence of additional legislation being that business withdraws from Wales on a financial basis.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Awareness raising campaigns are vital to provide evidence to the private sector of the benefits of Welsh language provision at their outlets and offices.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

We should prioritise the current bodies named under the Standards and then a proportionate private sector roll out.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Welsh Government should consider roll-out to the private sector on a voluntary basis to begin with to ensure buy-in. This would also ensure available resource to work with those private sector bodies in a supporting and developmental role.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

We note the conclusions regarding children and young people, the focus of which is the opportunity to learn/use Welsh within the classroom. A large number of children who currently attend Welsh medium schools do not have Welsh speaking parents and/or guardians. Therefore, how does the Welsh Government support these children and young people to continue their Welsh language outside the classroom? Perhaps we should increase the opportunities for families to engage with the Welsh language.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

The proposals in the White Paper would increase opportunities for people to use Welsh. However, we need to be mindful that the levels of Welsh offered through organisations must be of an acceptable standard and consistent in translation. IF normalising the use of Welsh is the objective, then the promotional focus within the private sector would be key to realising this.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- iii) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- iv) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

A clear action plan and a document available for members of the public, outlining the opportunities and levels of service they should expect as a consumer/customer should be available. Language planning has to be developed alongside Standards' delivery.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

No further comments to add.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

<i>Bydd angen strategaeth gyfathrebu glir sy'n egluro pwy sy'n gyfrifol am beth, fel bod cyrff a'r cyhoedd yn gwybod lle i droi am wybodaeth ac arweiniad.</i>
--

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

<i>Dim.</i>

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Barn CCG yw ein bod yn gyfforddus gyda'r drefn llywodraethiant.

Fodd bynnag, hoffwn weld y drefn gwyno yn cael ei chyhoeddi ynghyd a strategaeth i rannu ymarfer da a straeon o lwyddiannau cyrff eraill mewn perthynas â chydymffurfio gyda'r safonau.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Na. Credwn bod eich dadansoddiad yn ddigonol.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Ystyriaethau Technoleg Gwybodaeth e.e. bod systemau'r ddau gorff yn cyd-fynd a bod yna gapasiti iddynt gyd-weithio.

Hefyd, brandio a marchnata. Pwy yw'r Comisiwn? Beth fydd ei swyddogaethau a phwy yw'r cwsmer?

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Credwn y dylid cyflwyno adroddiad interim bob 2/3 blynedd yn rhoi crynhoad o gynnydd gweithredu strategaeth y Gymraeg ac adroddiad cynhwysfawr bob 5 mlynedd. Byddai adroddiad interim yn sicrhau bod gwaith ar y trywydd cywir a rhoi cyfle i ddiwygio/gwella cyn daw'r cyfnod o 5 mlynedd i ben.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn y dylid diddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r adnoddau i'r Comisiwn sicrhau bod ganddynt yr arbenigedd i drin a thrafod materion iaith Gymraeg fel y gall LIC elwa ar yr arbenigedd hwnnw. Does dim diben dyblygu'r swyddogaeth drwy gael Comisiwn a Chyngor Partneriaeth y Gymraeg.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Dim.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Croesawn ddyfodiad y Safonau iaith er mwyn hybu gweledigaeth Llywodraeth Cymru o greu 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 ond o fod wedi darllen adborth sefydliadau sydd wedi bod yn ddarostyngedig i'r safonau yn barod, credwn y byddai Opsiw 2 yn ffordd o sicrhau gwelliant i'r gwasanaethau iaith Gymraeg a ddarperir i'r cyhoedd. Byddai mabwysiadu model diwygiedig hefyd yn golygu y gall y sefydliadau hynny sy'n credu eu bod yn mynd tu hwnt i ofynion y Safonau yn barod (drwy Gynlluniau iaith) barhau gyda'u dyhead i wneud hynny gan y bydd yna fwy o hyblygrwydd ar gael o dan opsiwn 2.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Yn bendant, croesawn unrhyw gefnogaeth gyda dyletswyddau cynllunio ieithyddol yn hytrach na gorfodaeth i gydymffurfio.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn a chroesawn unrhyw ymgais i symleiddio'r broses o osod safonau sydd ar hyn o bryd i weld yn broses hirfaith a chymhleth.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn y byddai cyhoeddi codau ymarfer a/neu ganllawiau o gymorth a chefnogaeth i sefydliadau.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Dylai gyrff parhau i gael yr hawl i herio'r safonau a osodir arnynt drwy broses ymgynghori trwyadl a theg.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Dylai'r safonau gael eu gosod a'u mesur gan y Cynulliad a bod y broses hon yn glir ac yn eglur i aelodau'r cyhoedd a chyrff eraill sy'n ddarostyngedig i'r un safonau.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Credwn fod y diffiniad ym mharagraff 219 yn ddigonol.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	✓	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn, ond rydym o'r farn bod angen cyd-weithio yn agos a sicrhau llinellau cyfathrebu clir a thryloyw gyda chorff a fyddai yn ddarostyngedig i ymchwiliad o'r fath.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Dim.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Credwn bod angen dileu y cyfyngiad yn y mesur er mwyn sicrhau fod cwsmeriaid yn derbyn gwasanaeth yn eu dewis iaith gan unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	✓	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	---	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

--

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Credwn bod y 3 asesiad yn gynhwysfawr ac yn cyflwyno asesiad teg ar effaith eich cynigion ar y 3 elfen.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Bydd y cynigion gerbron yn sicrhau bod pobl yn gwybod pwy sy'n gosod y safonau iaith ac sy'n gyfrifol am sicrhau eu bod yn cael eu gweithredu. Gall hyn arwain at well ddealltwriaeth o'r safonau eu hunain ac felly bod pobl yn deall bod ganddynt yr hawl i ofyn am wasanaethau iaith Gymraeg gan sefydliadau a dealltwriaeth o'r hawliau sydd ar waith i sicrhau peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Credwn, os bydd cynigion y Papur Gwyn hwn yn dod i rym, bod angen sicrhau bod yna gyfathrebu clir rhwng y Llywodraeth, Comisiwn, Cyrff a'r Cyhoedd o ran pwy fydd yn gyfrifol am wahanol elfennau'r broses o osod a monitro safonau. Mae angen i gyrff hefyd dderbyn cefnogaeth angenrheidiol i'w cynorthwyo i gydymffurfio drwy ganllawiau clir a chryno a chefnogaeth ymarferol i ddeall y safonau, eu rhoi ar waith ac yna eu cynnal. Yr elfen gefnogol hon sydd ar goll neu yn wan ar hyn o bryd yn ein barn ni.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Welsh Language Bill Team,
 Welsh Language Division,
 Welsh Government
 Cathays Park,
 Cardiff CF10 3NQ

24.10.2017

Dear Team members,

I would like to offer some observations as part of the current consultation process in relation to formulating proposals for a Welsh Language Bill initiated by the Welsh Government in the White Paper "Striking the right balance".

My observations are those of a person with a keen interest in minority language protection and promotion. I was Ireland's first Language Commissioner (2004-2014) and founding secretary of the International Association of Language Commissioners. I have been involved with language issues in various jurisdictions over the years, in particular with the establishment and development of the language commissioner's office in Kosovo at the request of the OSCE. I have also had the pleasure of giving evidence to the Culture, Welsh Language and Sports Committee of the Welsh Assembly on 13th December 2006 at a stage when the establishment of a Welsh Language Commissioner's office was initially considered. It is with this experience that I offer my observations in the hope that they might in some way help the Welsh Government's efforts to achieve the ambitious and laudable target of having a million Welsh speakers by 2050.

I should say at the outset that I was somewhat surprised at the very prescriptive tone of elements of the White Paper. While a number of options are offered for consideration, the *status quo* is rejected simply by saying "we do not believe Option 1 (no change) is sustainable". While Options 2 and 3 are seen as having "positive features" they are further described as introducing "additional complexity which in the long term would hinder the delivery of Welsh language policy and provision". However, Option 4 is offered as "the best option to enable us to face the challenges of the future". From this very prescriptive approach, it is difficult to avoid the conclusion that notwithstanding a public consultation process, the decision may appear to have been made already. I would argue that the success of the consultation process should be measured in how the final outcome deviates from what appears at first glance to be the preconceived plan.

I am also concerned at the timing of the proposed changes to the language regime in Wales. I firmly believe that radical new proposals should only be considered on foot of evidence-based research. The main argument offered in the White Paper for a need for change is one based on arguments of "austerity and economic uncertainty in light of the UK Government's intention to leave the European Union" and the allegation that Wales "cannot justify a bureaucratic and costly system which threatens to choke off goodwill towards the Welsh language". Surely, a more appropriate time to consider undoing the current system would be if it were proven to be ineffective in helping to achieve the target of one million Welsh speakers by 2050? In that light I would suggest that any radical alterations to the present system should be postponed for a short number of years until the next census brings forth that evidence-based analysis which should be the driver of policy change. In particular, if the next census were to show that the current system is in fact delivering results and is on target to reach the Government's goal by 2050 would it not be seen as a folly to have dismantled

it prematurely? Using evidence-based research such as census results would be regarded as international best practice in developing policies for minority language protection and promotion.

I would further argue that insufficient focus has been given in the consultation process to one option which would see the current Language Commissioner's office continue with its present workload but with additional responsibility for the work of promoting the language, a responsibility undertaken predominately by the Welsh Government at present. This option seems to be dismissed in the White Paper by a sweeping statement that suggest the Commissioner's office's governance and accountability arrangements "as currently constituted" are not "sufficiently robust" for taking on such a broad range of additional responsibilities without fundamental change. Surely, it would be possible, probably even easily achievable, to reconstitute those arrangements to make them sufficiently robust as to be fit for this new purpose? My recollection of the debate surrounding the establishment of the Commissioner's office in Wales and the legislation which governs it was that it was indeed envisaged that the responsibility for promotional work could be devolved to the Commissioner's team.

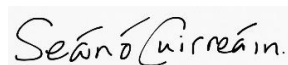
I am also concerned that the proposed changes might place too much responsibility or authority with the Minister responsible for the Welsh language. While I appreciate that a minister with a strong passion for the language and a committed staff could be hugely positive, I would be wary of what might happen when that minister moves on, as all ministers invariably do, either willingly or unwillingly. A new minister might identify other priorities or have a completely different focus. This has previously happened in other jurisdictions and has had a detrimental effect on minority language protection and promotion.

I firmly believe that an individual Commissioner - appointed in an open, transparent and competitive manner from the very best candidates that Wales has to offer - rather than any form of Commission is by far the best option in this sphere of work. That model of a stand-alone commissioner has worked well in various jurisdictions not just in relation to language issues but also in the realm of rights for children, older people, people with special needs and human rights in general. It offers a clear focus, a central point of contact, in effect a 'one-stop-shop' and would be most successful in Wales, I would argue, if the language promotional responsibilities were added to the commissioner's current brief with the appropriate resources provided to ensure it can develop the most robust governance and accountability arrangements to perform those additional functions.

In summary and in conclusion, I would contend that moving forward now in the absence of the evidence-based research that the next census will bring may turn out in the long run to have been a retrograde step for the Welsh language, its protection and promotion.

I wish you every success in your work.

Is mise, le meas,

A handwritten signature in black ink, reading "Seán Ó Cuirreáin". The signature is written in a cursive style with a light blue rectangular background.

SEÁN Ó CUIRREÁIN

Irish Language Commissioner (2004-2014)

**Sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori ar y Papur Gwyn :
Taro'r cydbwysedd iawn : cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg**

Cyfeiriaf at y cwestiynau a godwyd yn y gweithdy ar 20 Hydref yn Aberystwyth, a'r sylwadau eraill yn y Papur Gwyn.

Mae gennyf flynyddoedd o brofiad o geisio gwasanaeth Cymraeg pan fydd hynny'n bosibl. Rwyf wedi cyfeirio sawl achos at swyddfa'r Comisiynydd Iaith, a derbyn cefnogaeth. Mae pethau wedi gwella, ond dyw pob sefydliad ddim yn awyddus i gynnig gwasanaeth yn y Gymraeg. Rwyf yn rhoi sawl esiampl o'm profiadau yn yr Atodiad.

Gweithdy 1 – Comisiwn y Gymraeg

Credaf y dylai'r swyddogaethau o hybu a hyrwyddo ar un llaw fod ar wahân i fonitro ar y llaw arall, ac ni ddylai'r un corff orfod cyflawni'r ddwy swyddogaeth. Dyma'r patrwm yn gyffredinol – e.e. mewn diwydiant, yn y proffesiynau. Y rheswm dros hyn yw i osgoi gwrthdaro buddiannau.

Gweithdy 2 - Safonau'r Gymraeg

Cytunaf mai Llywodraeth Cymru ddylai fod yn gyfrifol am osod safonau ar gyrrff.

Fodd bynnag, credaf y dylai bod modd i achwynwyr gyfeirio cwyn yn erbyn corff at y Comisiwn heb aros i'r corff hwnnw fynd drwy ei broses o ateb cwynion. Mae yna adegau pan fo amser yn brin, ac mae llawer o'r prosesau ateb cwynion yn faith. Does dim sicrwydd y byddant yn ateb y gŵyn wedi'r broses wedi'r cwbl. (Cyfeiriaf yn arbennig yn yr Atodiad at ymddygiad truenus Cynilion a Buddsoddiadau Cenedlaethol).

Dros y blynyddoedd, ni chafodd y Gymraeg barch mewn sawl maes, ac, o bryd i'w gilydd, mae angen cefnogaeth ar achwynnydd sy'n gweld ei hun mewn sefyllfa o wendid. Mae angen plismon arnom weithiau !

Gweithdy 3 – Dyletswyddau cynllunio ieithyddol

Rwy'n cytuno y dylai'r dyletswyddau greu fframwaith i gynllunio'n adeiladol, ac mai annog yw'r nod, ac nid bygwth. Rwy'n cytuno hefyd y dylid adolygu'r sefyllfa er mwyn codi'r safonau o bryd i'w gilydd.

Serch hynny, nid yw hyn yn esgus dros osod y safonau isel i ddechrau. Mae llawer o weinyddwyr yng Nghymru fel petaent yn anymwybodol o fodolaeth yr iaith Gymraeg.

Mae ymfudwyr i'r Deyrnas Gyfunol nad sy'n medru'r Saesneg yn derbyn gwersi Saesneg am ddim drwy gynllun ESOL (English for Speakers of Other Languages), ond mae'n rhaid i oedolion sydd am ddysgu'r Gymraeg dalu am eu cyrsiau. Mae sawl dysgwr wedi talu rhai cannoedd o bunnau dros y blynyddoedd er mwyn dod yn rhugl yn yr iaith. Os yw Llywodraeth Cymru o ddifrif yn eu nod o gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, oni ddylid ystyried cynnal y cyrsiau yn yr un modd â chysiau ESOL?

ATODIAD

Esiamplau lle ceir gwasanaeth da a hwylus :

Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi. Mae staff y swyddfa ym Mhorthmadog yn derbyn ffurflenni treth Cymraeg wedi eu cwblhau yn y Gymraeg, yn anfon eu gohebiaeth yn y Gymraeg, ac yn delio yn gwrtais ac effeithiol gydag ymholiadau Cymraeg.

Y Gwasanaeth Pensiwn, sy'n rhan o'r Adran Waith a Phensiynau, yn eu swyddfa yn Abertawe. Mae'r staff yn yr adran Gymraeg bob amser yn barod i helpu. Nid yw'r swyddfa ganolog yn Wolverhampton fodd bynnag bob amser yn barod i anfon gohebiaeth yn y Gymraeg, a hynny yn ddirgelwch i staff Abertawe sy'n gwneud eu gorau i sicrhau y byddaf yn derbyn gohebiaeth Cymraeg.

Swyddfa Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda, sy'n trefnu apwyntiadau i weld meddygon ysbyty.

Canolfan Gymraeg Banc Barclays. Maent yn rhoi gwasanaeth parod a llawen.

Dyw eraill fodd bynnag ddim mor barod i gynnig gwasanaeth drwy'r Gymraeg, neu lle y ceir, mae'n wallus dros ben.

Gwelir hyn gan:

Trenau Arriva Cymru. Mae mwy o Gymraeg i'w weld a'i glywed yn y gorsafoedd, ond ofnaf i ohebiaeth Cymraeg yn diflannu i grombil y cwmni, ac nid yw'n derbyn ateb o gwbl.

Cyngor Sir Penfro. Er bod pethau'n gwella'n raddol, mae llawer o ffordd i fynd. Mae gohebiaeth Cymraeg yn dal i gael ei anwybyddu o bryd i'w gilydd, a rhai o'r staff yn amharod iawn i gynnig gwasanaeth Cymraeg, neu i gyfeirio'r holwr ato.

Cynilion a Buddsoddiadau Cenedlaethol. Mae eu hadran sy'n delio â bondiau premiwm yn gweithredu'n weddol effeithiol, ond does dim trefn o gwbl ar yr adran sy'n delio â thystysgrifau cynilo. Mae eu gohebiaeth Cymraeg yn hwyr, weithiau'n wallus, ac weithiau nid yw'n cyrraedd o gwbl. Yn ddiweddar, cymerodd chwe wythnos iddynt ateb llythyr o gŵyn, ac yn y diwedd nid oedd yn ateb wedi'r cwbl.

Y gwasanaeth iechyd Mae camynganu enwau neu eiriau Cymraeg yn gyffredin, yn enwedig yn y maes meddygol. Y cyfiawnhad a roir yn aml yw, 'Oh, I can speak French'. Onid yw'n briodol fod pawb sydd yn ymdrin â'r cyhoedd yn dangos parch at iaith, hyd yn oed os na fedrant ei siarad ?

Yn rhy aml o hyd, pan fyddaf yn gofyn am ffurflen neu wybodaeth Cymraeg lle byddaf yn cael cynnig y fersiwn Saesneg, mynegir syndod, neu hyd yn oed sarhad. Does dim syndod gennyf felly bod cyn lleied o bobl yn defnyddio gwasanaethau Cymraeg (paragraffau 13 i 19). Hefyd, mae ambell ffurflen Gymraeg yn wallus, ac wedi ei chyfieithu air am air fel nad yw'n gwneud synnwyr yn y Gymraeg, neu does neb â gallu yn y Gymraeg wedi darllen y proflenni. Mae llawer o Gymry yn ddihyder wrth ysgrifennu Cymraeg, yn enwedig wedi iddynt dderbyn sarhad. Pa ryfedd felly nad ydynt yn defnyddio gwasanaethau yn y Gymraeg?

Cyfeirir ym mharagraff 16 at y nifer sy'n trwyddedu eu ceir a sefyll profion gyrru yn Gymraeg. Wrth drwyddedu'r car, yn aml, fe fydd staff y Swyddfeydd Post yn cael gwared ar y ffurflen Gymraeg onibai ichi brotestio, a thynnu sylw i'r ffaith mai honno oedd y ffurflen rydych wedi ei llenwi. Dro'n ôl, cafodd ein merch bob sarhad a rhwystr wrth iddi gynnig am brawf theori yn y Gymraeg, serch iddi drefnu gwneud ymlaen llaw. Bu'n rhaid inni gwyno wrth Brif Weithredwr y cwmni (Pearson) a oedd ar y pryd yn gweinyddu'r profion. Pryna'n innau gar newydd bedair blynedd yn ôl a gofynnais i'r garej gofrestru car newydd drwy'r Gymraeg. Gwrthododd y garej wneud, a bu'n rhaid i mi wneud cais fy hun at DVLA i'w gywiro.

Yn aml, fe fydd rhwystr ar ddefnydd o wasanaeth Cymraeg. Yn aml, bydd peiriannau talu am docyn parcio yn gwrthod rhoi tocyn neu wasanaeth

Cymraeg. (Mae hyn yn amlwg ym Mae Caerdydd, ger y Senedd, a hefyd mewn sawl man yn Sir Benfro.)

Mae arwyddion Cymraeg gwallus yn frith. Cyfeiriaf at ddwy gyfrol 'Sgymraeg' a ' Mwy o Sgymraeg'. Maent yn dystiolaeth amlwg o agwedd ddihid, negyddol ac amharchus at yr iaith.

Cymer flynyddoedd eto i ddileu'r sarhad a gafodd y Gymraeg dros y blynyddoedd, a gobeithiaf bydd y Mesur newydd yn gam pwysig arall at sicrhau parch a thrwy hynny ffyniant i'r iaith.

Mererid Moffett
Hwlfordd, Sir Benfro

24 Hydref 2017

Ymateb Cyngor Proffesiynau Iechyd a Gofal i ymgynghoriad Llywodraeth Cymru 'Taro'r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil Iaith Gymraeg'

26 Hydref 2017

1. Rhagymadrodd

Mae'r Cyngor Proffesiynau Iechyd a Gofal ("HCPC") yn croesawu'r cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad hwn.

Mae'r HCPC yn rheoleiddiwr statudol ledled y DU o 16 o broffesiynau iechyd a gofal, a sefydlwyd i ddiogelu'r cyhoedd. I wneud hyn rydym yn cynnal cofrestr o weithwyr proffesiynol ("pobl cofrestredig"); yn gosod safonau ar gyfer mynediad i'n cofrestr; yn cymeradwyo rhaglenni addysg a hyfforddiant ar gyfer cofrestru; ac yn prosesu pryderon lle gallai gweithiwr proffesiynol fod yn anaddas i ymarfer.

Mae ein rôl a'n swyddogaethau fel rheoleiddiwr statudol yn cael eu hamlinellu yn y Gorchymyn Rroffesiynau Iechyd a Gofal 2001 ac rydym yn atebol i Senedd y DU. Cawn ein rheoleiddio gan yr Awdurdod Safonau Proffesiynol (PSA).

Rydym yn rheoleiddio 15 proffesiwn ledled y DU a gweithwyr cymdeithasol yn Lloegr. Ar hyn o bryd mae gennym dros 357,000 o bobl cofrestredig, gyda thua 13,500 (llai na 4%) yn rhestru eu cyfeiriad cartref yng Nghymru. Mae mwyafrif helaeth y pobl cofrestredig yn byw yn Lloegr. Mae gennym un swyddfa yn Kennington, Llundain ac mae ein holl staff llawn amser parhaol yn gweithio yn y swyddfa hon.

Rydym yn cael ein cyllido yn llwyr trwy ffioedd cofrestru ein pobl cofrestredig ac ni dderbyniwn unrhyw arian cyhoeddus.

Rydym yn ymrwymedig i gyflawni ein rhwymedigaethau o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993, a chyhoeddassom ein cynllun iaith Gymraeg cyntaf yn 2011. Mae hyn yn amlinellu ein hymrwymiad i'r egwyddor, wrth gynnal busnes cyhoeddus yng Nghymru, y byddwn yn trin yr ieithoedd Cymraeg a Saesneg ar sail cydraddoldeb. Ers hynny mae'r cynllun wedi cael ei ddiwygio a'i gymeradwyo gan Gomisiynydd yr Iaith Gymraeg yn Chwefror 2013. Yn 2015, paratossom adroddiad gweithuso cynhwysfawr o'r cynllun ochr yn ochr â chynllun gweithredu blaenoriaethau allweddol ar gyfer y cyfnod 2015-17.

Rydym ar hyn o bryd yn aros am ganlyniad ymgynghoriad Llywodraeth Cymru ar Safonau iaith Gymraeg ar gyfer y sector iechyd. Ymatebasom i'r ymgynghoriad hwn yn Hydref 2016, lle bu i ni fynegi ein pryderon y gallai'r Safonau yn y ffurf yr ymgynghorwyd arnynt gael goblygiadau arwyddocaol i ni, oedd ddim yn gymesur na rhesymol. Yn ychwanegol, mae'r PSA ar hyn o bryd yn adolygu safonau rheoleiddio da, y mae'n rhaid i ni lynu atynt. Maent wedi cynnig cynnwys safonau sy'n cwmpasu hygyrchedd gwybodaeth, llywodraethiant a chydaddoldeb. Pe byddent yn cynnwys y rhain yn y dyfodol, mae'r potensial am ddyblygu gyda safonau iaith Gymraeg, y byddem yn

dymuno osgoi. Rydym wedi fframio ein hymateb i'r ymgynghoriad hwn gyda'r pryderon hyn dan sylw.

Croesawn ymgysylltiad gweithredol Llywodraeth Cymru gyda ni a rheoleiddwyr eraill trwy gydol y broses o ddatblygu Safonau newydd ac rydym yn eiddgar i barhau i fod yn rhan o'r deialog parhaol wrth i'r Papur Gwyn hwn symud ymlaen.

2. Ymateb i gwestiynau'r ymgynghoriad

Rydym wedi ystyried yr holl gwestiynau ymgynghori a gyflwynwyd yn y papur, ond rydym wedi canolbwyntio ein hymateb ar y cynigion a gyflwynwyd yn Rhan 3.

Cwestiwn 17 – Cynigiwn fod model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) yn cael ei addasu fel y dull gorau i sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau iaith Gymraeg. Ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno.

Rydym yn cefnogi'r cynnig hwn. Fodd bynnag, byddem yn awyddus i sicrhau bod HCPC yn dal i gael gwybod am unrhyw gynnydd ynglŷn â'i weithredu. Byddem yn disgwyl i hyn gynnwys gwybodaeth ychwanegol ar sut y bydd Safonau yn cael eu hasesu o fod o "ychydig fudd cyhoeddus", a sut y bydd cyrff sy'n ddarostyngedig i Safonau iaith Gymraeg yn cael mwy o gyfle i ymarfer barn resymol.

Hoffem nodi hefyd y credwn nad yw'r bwriad, a amlinellir ym mharagraff 152 y papur, "dros amser, y dylai pob corff gydgyfeirio tuag at yr un Safonau", yn debygol o fod yn realistig. Tra gallai hyn fod yn bosibl i gyrff yng Nghymru sy'n adrodd i Lywodraeth Cymru, i sefydliadau fel ninnau (gyda chyfrifoldeb ledled y DU, wedi ei leoli yn gorfforol yn Lloegr a chydag atebolrwydd i Senedd y DU) mae ein gallu i estyn cwmplas ein gwasanaethau iaith Gymraeg yn debygol o fod yn llawer mwy cyfyngedig. Mae pobl cofrestredig Cymreig yn dal i fod yn gyfran fach iawn o'r cyfanswm nifer pobl cofrestredig (llai na 4%), fel y mae defnydd ein gwasanaethau iaith Gymraeg presennol, ac nid yw hyn yn debygol o gynyddu yn y dyfodol. Cawn ein cyllido'n gyfan gwbl gan ffioedd ein pobl cofrestredig, ac felly mae'n rhaid cyllido unrhyw ychwanegiad at ein gwasanaethau trwy godi ffioedd cofrestru. Ar hyn o bryd felly mae gwelliannau arwyddocaol i'n gallu iaith Gymraeg wedi'u gwahardd gan gost. Yn lle hynny, cynigiwn fod Llywodraeth Cymru yn anelu bod pob corff yn cyrraedd safon iaith Gymraeg derbyniol; un sy'n adlewyrchu gallu'r gwahanol sefydliadau i wella eu capasiti iaith Gymraeg. Credwn hefyd fod angen i'r asesiad effaith ar gyfer y cynigion hyn ystyried yr effaith bosibl ar ein pobl cofrestredig yn well.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio ein dewis gynnig ar gyfer Safonau diwygiedig (Opsiw 2) ar sail eglurder, capasiti ar gyfer gwelliant a chostau'r newid ynghlwm â phob opsiwn (paragraffau 163–165). Ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno.

Credwn mai Opsiwn 2 yw'r opsiwn gorau, ar y seiliau hyn yn ogystal â'r hyblygrwydd cynyddol a roddir i gyrff sy'n ddarostyngedig i Safonau iaith Gymraeg. Credwn fod yr opsiynau eraill a gyflwynir yn fwy beichus a llai hyblyg, gan eu bod yn cynnig lleoli rhai Safonau mewn prif ddeddfwriaeth. Gan fod angen gweithredu Safonau iaith Gymraeg ar draws amrywiaeth eang o sectorau a sefydliadau – pob un â'u hadnoddau a chyfrifoldebau ynglŷn â'r iaith Gymraeg – mae lle i hyblygrwydd mewn gweithredu yn ystyriaeth bwysig wrth gynnig unrhyw ddiwygiad.

Cwestiwn 19 – Ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddileu'r dosbarthiadau presennol o Safonau a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthynol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio iaith' (a fyddai'n berthynol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cefnogwn fwriad y cynnig (i ddarparu fframwaith cydlynol a chefnogi gwelliannau) ond nid yw'n glir i ni beth yw'r buddion o rannu'r pump dosbarth o Safonau iaith i Safonau a dyletswyddau cynllunio iaith. Ein barn ni yw fod y Safonau presennol yn gynhenid gydgysylltiedig, ac y gallai fod yn heriol i'w gwahanu.

Cwestiwn 20 – Ydych chi o'r farn y dylai darpariaethau perthynol i'r Gymraeg mewn Cynlluniau Strategol Addysg gael eu cynnwys o fewn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio iaith?

Dim barn.

Cwestiwn 21 – Oes unrhyw faterion eraill y credwch y dylid eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio iaith?

Na.

Cwestiwn 22 – Ydych chi'n cytuno y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael pwerau cyffredinol i gynnal archwiliadau i sut mae cyrff yn ateb eu dyletswyddau iaith Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau yn ogystal â'r dyletswyddau cynllunio iaith?

Ansicr.

Tra'n bod yn cefnogi i'r Comisiwn arfaethedig gael rôl mewn cynnal archwiliadau o sut mae cyrff yn ateb eu dyletswyddau iaith Gymraeg, nid yw'n glir i ni beth fyddai'r newid dilynol mewn gwahanu gorfodi Safonau a dyletswyddau cynllunio iaith. Rydym yn bryderus y gallai hyn arwain at archwiliadau yn dod yn ddiangen o feichus ac yn ddyblygiad gwaith, heb fuddion clir.

Cwestiwn 23 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio iaith, yn hytrach na'u gorfodi?

Gweler ein hymateb i Gwestiwn 22.

Cwestiwn 24 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig i Lywodraeth Cymru fod yn gyfrifol; am osod Safonau ar gyrff naill ai trwy hysbysiad cydymffurfio neu fecanwaith arall?

Cytuno.

Cwestiwn 25 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r holl reoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn ceisio cymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno.

Cwestiwn 26 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu Archwiliadau Safonau?

Cytuno (mewn egwyddor).

Cefnogwn symleiddio'r broses. Fodd bynnag, os yw Archwiliadau Safonau yn cael eu dileu yna mae'n aneglur sut fydd Llywodraeth Cymru yn cael gwybodaeth am gyrff cyn cynnig Safonau. Rydym yn bryderus y gellid cynnig Safonau sydd ddim yn realistig neu berthnasol i gorff penodol heb broses glir yn ei lle, ac felly bydd mwy o waith yn cael ei greu yn y cyfnod ymgynghori ar gost i Lywodraeth Cymru a'r rheiny sy'n ymateb i'r ymgynghoriad.

Cwestiwn 27 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i Lywodraeth Cymru i rannu codau ymarfer neu gyfarwyddyd perthynol i'r Safonau?

Cytuno.

Cwestiwn 28 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol trwy reoliadau heb yr angen am hysbysiad cydymffurfio neu fecanwaith arall o'r fath?

Cytuno (mewn egwyddor).

Byddem yn cefnogi'r cynnig hwn ar yr amod bod sicrwydd yn cael ei roi bod cyrff yn cael eu diweddarau'n briodol ac, os na wneir, yna ni fydd unrhyw ganlyniad negyddol i'r corff yn dilyn. Cefnogwn gynnwys proses ymgynghori well a'r hawl i herio gosod safon os yw'r cynnig hwn yn cael ei ddwyn ymlaen fel modd o liniaru unrhyw risg o'r fath.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau ddylem ni gymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn ddylem ni ddilyn er mwyn sicrhau bod y broses ar gyfer gosod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Dim barn.

Cwestiwn 30 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y byddai'n rhaid delio â chwynion trwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol yn gyntaf cyn y gall y Comisiwn iaith Gymraeg arfaethedig archwilio methiant honedig?

Cytuno.

Cwestiwn 31 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig bod rhaid i gyrff llynu at weithdrefn gwyno a gymeradwyir, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Model?

Anghytuno.

Rydym yn bryderus na fydd unrhyw gynnydd i greu un weithdrefn gwyno wedi'i chymeradwyo y mae'n rhaid i'r holl gyrff sy'n ddarostyngedig i Safonau iaith Gymraeg llynu ati yn ddigon hyblyg i adlewyrchu'r rhychwant llawn o sefydliadau ac unrhyw amrywiaeth mewn sut mae cwynion yn cael eu trin.

Nid yw'r HCPC yn cael ei reoleiddio gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, ond yn cael ei oruchwylio gan y PSA. Rydym hefyd yn ardystiedig i safon Trafod Cwynion Bodlonrwydd Cwsmer ISO 10002, ac felly byddai angen i unrhyw weithdrefn gwynion arfaethedig a ddilynwn fod yn gydnaws â'r ardystiad hwn.

Rydym yn bryderus y byddai unrhyw ofyniad i ni llynu at weithdrefn gwynion a gymeradwyir yn arwain at ymroddiad i'r gorfod newid ein proses gwynion, neu orfod greu proses gwynion iaith Gymraeg benodol. Nid ydym yn ystyried y naill ganlyniad na'r llall yn gymesur. Rydym yn arbennig o bryderus am y gofyniad posibl i gyhoeddi cwynion iaith Gymraeg unigol, na theimlwn sy'n gymesur. Tra nad ydym yn derbyn swm uchel o gwynion iaith Gymraeg, nid ydym yn cyhoeddi'r fath wybodaeth ar ein gwefan ar hyn o bryd. Yn hytrach, cyhoeddwn adolygiad blynyddol o adborth a chwynion, sy'n myfyrio ar natur y cwynion a'u canlyniadau.

Cwestiwn 32 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig weithredu ymhellach yn unig ynglŷn â chwyn os yw'n credu bod y toriad Safon honedig neu weithdrefn gwynion yn ddifrifol?

Cytuno (mewn egwyddor).

Cefnogwn bob un o'r rhain, ac eithrio c. Rydym yn bryderus heb amserlenni realitig i roi gwelliant yn ei le, y gallai hyn greu mwy o atgyfeiriadau nac a fwriadwyd. Fel sefydliad gyda chapasiti cyfyngedig am weithredu newidiadau traws sefydliad ar fyr rybudd, gallem fethu â chywiro toriad mewn pryd a chael ein cyfeirio felly at y Comisiwn o ganlyniad i 'doriadau niferus'. Rydym yn ystyried y dylid gofyn am amserlenni clir sydd wedi cael eu cytuno gan y ddau barti i fod yn rhesymol a chymesur, ac nad yw methiant i wella yn cael ei ystyried yn doriad difrifol oni bai fod yr amserlen wedi cael ei thorri.

Cwestiwn 33 – ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal archwiliad o'i ben a'i bastwn ei hun?

Cytuno (mewn egwyddor).

Ystyriwn fod y cynnig hwn yn llai beichus na'r model presennol, fodd bynnag byddai angen cyfarwyddyd ychwanegol arnom ar pryd y gall y Comisiwn arfaethedig gynnal archwiliad o'i ben a'i bastwn ei hun. Byddem hefyd yn dymuno cael sicrwydd bod deialog agored am y broses pe bai hyn yn digwydd.

Cwestiwn 34 – Ydych chi'n cytuno bod y gweithrediadau a amlinellir ym mharagraff 225 yn darparu rhychwant effeithiol o weithredu gorfodaeth?

Cytuno.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac o dan rai amgylchiadau i geisio gorchymyn llys i ofyn i gorff gydymffurfio. Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno.

Cwestiwn 36 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynglŷn â gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â Safonau?

Cytuno.

Cwestiwn 37 – Ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ddelio ag apeliadau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno.

Cwestiwn 38 – Cynigiwn gyflwyno cam cyntaf gorfodol i'r Tribiwnlys mewn perthynas ag apeliadau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn ynglŷn â gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn gofyn i'r Comisiwn roi caniatâd ar y sail fod gan gais siawns rhesymol o lwyddo neu reswm cymhellgar arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. Ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno.

Cwestiwn 39 – Ydych chi'n credu y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apeliadau yn erbyn penderfyniad Llywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydym.

Hoffem ddiolch i Lywodraeth Cymru am ein gwahodd i ymateb i'r ymgynghoriad hwn. Wrth i waith fynd rhagddo ar Fil yr Iaith Gymraeg, gobeithiwn gael ein cynnwys yn y ddeialog i ddatblygu'r sgwrs hon. Byddem yn hapus i gyfarfod i drafod ein hymateb yn fanylach yn ôl y galw.

Health and Care Professions Council response to Welsh Government consultation 'Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill'

26 October 2017

1. Introduction

The Health and Care Professions Council ("HCPC") welcomes the opportunity to respond to this consultation.

The HCPC is a UK-wide statutory regulator of 16 health and care professions, set up to protect the public. To do this we maintain a register of professionals ("registrants"); set standards for entry to our register; approve education and training programmes for registration; and process concerns where a professional may not be fit to practise.

Our role and functions as a statutory regulator are set out in the Health and Social Work Professions Order 2001 and we are accountable to the UK Parliament. We are regulated by the Professional Standards Authority (PSA).

We regulate 15 professions on a UK-wide basis and social workers in England. We currently have over 357,000 registrants, of which about 13,500 (less than 4%) list their home address as in Wales. The vast majority of registrants are based in England. We have one office in Kennington, London and all our full-time permanent staff are based at this office.

We are funded entirely through the registration fees of our registrants and do not receive any public money.

We are committed to fulfilling our obligations under the Welsh Language Act 1993, and published our first Welsh language scheme in 2011. This sets out our commitment to the principle that, in the conduct of public business in Wales, we will treat the Welsh and English languages on the basis of equality. The scheme has since been amended and approved by the Welsh Language Commissioner in February 2013. In 2015, we prepared a comprehensive evaluation report of the scheme alongside an implementation plan of key priorities for the period 2015-17.

We are currently awaiting the outcome of the Welsh Government consultation on Welsh language Standards for the health sector. We responded to this consultation in October 2016, where we expressed our concerns that the Standards in their consulted-upon form could have significant implications for us, which were neither proportionate nor reasonable. In addition, the PSA are currently reviewing the standards of good regulation, which we must adhere to. They have proposed including standards covering accessibility of information, governance and equality. Should they include these in the future, there is the potential for duplication with Welsh language standards, which we would wish to avoid. We have framed our response to this consultation with these concerns in mind.

We welcome the Welsh Government's active engagement with us and other regulators throughout the process of developing new Standards and are keen to continue to be a part of the on-going dialogue as this White Paper progresses.

2. Response to the consultation questions

We have considered all the consultation questions presented in the paper, but have focused our response on the proposals presented in Part 3.

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree.

We are supportive of this proposal. However, we would want to ensure that the HCPC continues to be informed of any progress regarding its implementation. We would expect this to include further information on how Standards will be assessed as being of "little public benefit", and how bodies subject to Welsh language Standards will be given greater opportunity to exercise reasonable judgement.

We would also like to note that we believe the intention, set out in para 152 of the paper, that "over time, all bodies should converge towards the same Standards", is unlikely to be realistic. Whilst this may be possible for bodies based in Wales who report to Welsh Government, for organisations such as ourselves (with a UK wide remit, physically located in England and with accountability to the UK Parliament) our ability to extend the scope of our Welsh language services is likely to be far more limited. Welsh registrants continue to remain a very low proportion of our total number of registrants (less than 4%), as does the up-take of our existing Welsh language services, and this is unlikely to increase in the future. We are entirely funded by our registrants' fees, and therefore any addition to our services has to be funded through a raise in registration fees. Currently significant improvements to our Welsh language ability are therefore cost prohibitive. Instead, we propose that Welsh Government aim for all bodies to reach an acceptable Welsh language standard; one which reflects the different organisations' ability to improve their Welsh language capacity. We also believe that the impact assessment for these proposals needs to better consider the potential impact on our registrants.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree.

We believe that Option 2 is the best option, both on these grounds and the increased flexibility afforded to bodies subject to Welsh language Standards. We believe the other

options presented are more onerous and less flexible, as they propose placing some Standards in primary legislation. As Welsh language Standards need to be implemented across a wide range of sectors and organisations – each with their own resources and remits regarding Welsh language – scope for flexibility in implementation is an important consideration when proposing any reform.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

We support the intention of the proposal (to provide a coherent framework and support improvements) but we are unclear what the benefits are of dividing the five classes of language Standards in to Standards and language planning duties. It is our view that the current Standards are intrinsically linked, and it may be challenging to separate them.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

No view.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

No.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Unsure.

Whilst we are supportive of the proposed Commission having a role in conducting examinations of how bodies meet their Welsh language duties, we are unclear what the resulting change would be in separating enforcement of Standards and language planning duties. We are concerned that this may lead to examinations becoming unduly onerous and a duplication of work, without clear benefits.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

See our response to Question 22.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree (in principle).

We support streamlining the process. However, if Standards Investigations are removed then it is unclear how the Welsh Government will get information about bodies prior to proposing Standards. We are concerned that without a clear process in place, Standards may be proposed that are not realistic or relevant to a particular body and therefore greater work will be generated at the consultation period at a cost to the Welsh Government and those responding to the consultation.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree (in principle).

We would support this proposal on the condition that assurances are made that bodies will be appropriately kept up-to-date and, if not, then there will not be any negative consequences for the body as a result. We support the inclusion of an enhanced consultation process and the right to challenge the imposition of a standard if this proposal is taken forward as means of mitigating any such risk.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

No view.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body’s complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Disagree.

We are concerned that any proposal to create one approved complaints procedure that all bodies subject to Welsh language Standards must adhere to will not be sufficiently flexible to reflect the full range of organisations and any variation in how complaints are handled.

The HCPC is not regulated by the Public Services Ombudsman for Wales, but is overseen by the PSA. We are also certified to the ISO 10002 Customer Satisfaction Complaints Handling standard, and therefore any proposed complaints procedure we follow would need to be compatible with this certification.

We are concerned that any requirement for us to adhere to an approved complaints procedure would result in us having to change our complaints process, or having to create a specific Welsh language complaints process. We do not consider either of these outcomes to be proportionate. We are particularly concerned about the potential requirement to publish individual Welsh language complaints, which we do not feel is proportionate. Whilst we do not receive a high volume of Welsh language complaints, we currently do not publish such information on our website. Instead, we publish an annual review of feedback and complaints, which reflects on the nature of complaints and their outcome.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree (in principle).

We support all of these, with the exception of c. We are concerned that without realistic timescales to put a remedy in place, this may generate more referrals than intended. As an organisation with limited capacity for implementing cross-organisation changes at short notice, we may be unable to remedy a breach in time and therefore be referred to the Commission as a result of ‘repeated breaches’. We consider that clear timescales which have been agreed by both parties to be reasonable and proportionate should be required, and a failure to remedy not considered a serious breach unless that timescale has been breached.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree (in principle).

We consider this proposal less onerous than the existing model, however we would want further guidance on when the proposed Commission can conduct an investigation of its own initiative. We would also want assurances that there is an open dialogue about the process should this happen.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes.

We would like to thank the Welsh Government for inviting us to respond to this consultation. As work continues on the Welsh language Bill, we hope to be included in the dialogue to further this conversation. We would be happy to meet to discuss our response in further detail if so required.

Annwyl Weinidog

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Cytunaf gyda Dyfodol i'r iaith fod llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer.
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd.
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd.
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol.
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwysu am ddyletswydd ychwanegol i alw am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Carwn ychwanegu fy mod wedi gweld enghreifftiau o gydweithio gwyach

rhwng busnesau preifat/adrannau llywodraeth i hyrwyddo defnydd o'r iaith Fasgeg yng Ngwlad y Basg yn ddiweddar.

- ym mhob swyddfa gwybodaeth i dwristiaid, roedd llyfryn poced bach 8 tudalen yn nodi geirfa syml a lle i'w defnyddio

- ym mhob bar/bwyty - syrfiets gyda 'Diolch yn fawr' arnynt mewn Basgeg, yn anogaeth i ddefnyddio'r iaith

- mewn archfarchnadoedd, baner Gwlad y Basg wrth bob cynnyrch lleol a gwybodaeth ddwyieithog

Dyma hyrwyddo ar draws nifer o adrannau'r llywodraeth heb fawr ddim angen am gyllid ychwanegol. Byddai'n wych gweld patrwm tebyg ar waith yng Nghymru.

Yn Gywir lawn,

Myrddin ap Dafydd

Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill

Response provided by Bridgend County Borough Council

October 2017

Introduction

We are pleased that a number of challenges we raised in our response to the Welsh Government's call for evidence, *Preparing for a new Welsh Language Bill*, have been considered as part of this consultation.

The emphasis thus far on imposition, compliance and enforcement has threatened Wales' ability to achieve the aim of reaching a million Welsh speakers by 2050 as goodwill and the desire to embrace and support the language have eroded. This shift in approach to 'remedy' is also vital if we are to avoid further undermining the confidence of Welsh speakers.

We particularly welcome the emphasis in these proposals on reducing the burden on public services (not least in relation to the way complaints are handled), increasing support and guidance for bodies subject to Standards (for example, through codes of practice), and refocusing efforts on promotion and facilitating the use of the Welsh language.

We also welcome Welsh Government's recognition of the challenges we face as a result of labour market constraints. Only 9.7% of the population of Bridgend speak Welsh and only 2.7% of council employees speak, read or write Welsh, so our ability to deliver Welsh language services differs to local authorities in other parts of Wales. Despite this, we remain committed to playing our part in enabling the people of Wales to access consistent and high quality bilingual services as part of their everyday lives.

Consultation questions

Part 1: Promoting the Welsh language

1. Agree – we particularly welcome a move to procure national contracts in relation to digital technology.
2. Neither agree nor disagree – we welcome funding for guidance on using Welsh in particular cases.
3. Agree with more emphasis on promoting the Welsh Language.
4. Agree.
5. There should be more emphasis on promoting the Welsh language than enforcing compliance with the Standards. Having a single body promoting and

dealing with compliance could lead to a more joined up approach in dealing with the Standards.

6. We agree with questions 3 to 5 providing there are sufficient resources and capacity, and that the body is well governed and accountable. We particularly welcome:
  - a. Opportunities for synergy between enforcement and promotion functions;
  - b. Value for money;
  - c. Minimises the risk that individuals and organisations would be passed between one body and the another;
  - d. Ensures clarity – single point of contact for matters relating to the Welsh language;
  - e. Allows for the identification of common challenges facing organisations in delivering Welsh language services to the same standard across Wales and for these to inform and shape promotional work;
  - f. Ability to provide meaningful advice and guidance to bodies subject to Standards is vital as is the adoption of a more “supportive approach to regulation”.

Part 2: Governance and accountability

7. Agree – we particularly welcome:
  - a. greater involvement of and engagement with stakeholders in policy development and decision making;
  - b. a more open and transparent approach to decision making;
  - c. greater clarity around the new body’s functions for monitoring and enforcing compliance with standards.
8. Agree.
9. We agree with the analysis given.
10. Yes.
11. No.
12. Agree.
13. Agree - less bureaucracy would give more opportunity for the strategy to develop.
14. Agree.
15. Agree – in order to avoid duplication.
16. No.

Part 3: The Welsh Language Standards

17. Agree – we particularly welcome:
  - a. Removing or amending Standards that a) do not contribute directly to improving services for the public and b) are costly to implement but produce little benefit to the public;
  - b. Greater use of statutory codes of practice and guidance.
18. Agree.
19. Agree – we particularly welcome:

- a. Consideration of whether there are opportunities for consolidation of some closely related language planning duties;
  - b. An emphasis on supporting bodies to develop the capacity and capability they need to fulfil their duties effectively rather than on enforcing compliance;
  - c. Practical support to help bodies develop their language planning skills.
20. Unsure – given that Welsh in Education Strategic Plans (WESPs) are already statutory, we are unsure what benefits could be brought about by further legislation.
21. No.
22. No - in this time of austerity, this would put more pressure on the limited resources of local government and is too bureaucratic.
23. Agree - there should be more emphasis on planning than enforcement.
24. Agree.
25. Agree - the public should have an opportunity to input into decision-making around which standards become law.
26. Agree – these are too burdensome on bodies as they are time consuming and take too long to reach a conclusion.
27. Agree - at present, there is no guidance or codes of practice and very little in the definition sections of the regulations. This has led to confusion and each local authority establishing their own definitions of the legislation.
28. Agree.
29. They should be scrutinised by another body.
30. Wholeheartedly agree – greater emphasis on local resolution of complaints is essential. This gives the body the opportunity to put matters right without the need of a full investigation by an outside body.
31. Agree, but we are unsure whether the proposal for bodies to publish the basic facts and outcomes of each complaint investigated on its website is appropriate. This is not current practice in relation to corporate complaints.
32. Agree, but need to agree what 19b means in practice ie how many breaches would be classed as “repeated”? Should there be a blanket approach to this as there may be external factors that impact a body’s ability to implement a particular standard?
33. Agree and in doing so, every effort should be made to provide advice and/or assistance to the body in relation to the subject matter of the complaint.
34. Agree.
35. Disagree - the emphasis should be on supporting the organisation to comply with the Standards as opposed to punishing them for not complying. A fine is too draconian and takes away budget from essential services.
36. Agree - there should be an independent body dealing with appeals.
37. Agree - there should always be a right of appeal to a judicial body to allow any perverse or unlawful decisions to be challenged.
38. Disagree - there should be a permission stage as in Judicial Review proceedings whereby the Court decide whether there is an arguable case as opposed to a reasonable chance of success.

39. Yes.

40. No.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

41. Neither agree nor disagree.

42. Neither agree nor disagree.

43. Neither agree nor disagree.

44. Neither agree nor disagree.

45. Neither agree nor disagree.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

46. No.

Submitted on 30 October 2017

Tîm Bil y Gymraeg
Is-Adran y Gymraeg
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

Y Coleg Cymraeg Cenedlaethol
Y Lliwyfan
Heol y Coleg
Caerfyrddin
SA31 3EQ

Cadeirydd:
Dr Haydn E Edwards
Prif Weithredwr:
Dr Ioan Matthews

Ffôn:
01267 610400
Ebost:
gwybodaeth@colegcymraeg.ac.uk
www.colegcymraeg.ac.uk

Trwy e-bost: UnedlaithGymraegWelshLanguageUnit@gov.wales

30 Hydref 2017

Ymateb y Coleg Cymraeg Cenedlaethol i ymgynghoriad Bil y Gymraeg – Papur Gwyn

Mae'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol yn croesawu'r cyfle i ymateb yn ffurfiol i'r ymgynghoriad ar Bapur Gwyn Bil y Gymraeg a gyhoeddwyd adeg yr Eisteddfod. Fel corff sydd bellach wedi ei gyllido yn uniongyrchol gan Lywodraeth Cymru yr ydym yn croesawu'r cyfle i chwarae rhan weithredol yn natblygiad a gweithrediad y strategaeth Miliwn o Siaradwyr, a byddwn yn canolbwyntio yn yr ymateb hwn ar yr elfennau sydd yn fwyaf perthnasol i waith a chenhadaeth y Coleg.

1. MILIWN O SIARADWYR: CYRRAEDD Y NOD

Croesawn uchelgais Llywodraeth Cymru i sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 a'r pwyslais sydd wedi ei osod ar y gyfundrefn addysg i gyrraedd y nod hynny. Drwy ddarparu cyfleoedd i fyfyrwyr barhau i astudio drwy gyfrwng Cymraeg ar lefel prifysgol ar draws y disgyblaethau, mae'r Coleg yn cyfrannu'n uniongyrchol at y gwaith o greu gweithlu dwyieithog, gyda sgiliau lefel uchel. Yn dilyn argymhellid diweddar y Grŵp Gorchwyl a Gorffen o dan gadeiryddiaeth Delyth Evans i ymestyn cyfrifoldebau'r Coleg, rydym yn edrych ymlaen at gydweithio gyda phartneriaid allweddol i symbylu cynnydd sylweddol ym maes addysg ôl-orfodol yn ei ehangder yn y blynyddoedd i ddod. Bydd cynyddu'n sylweddol y sylw a roddir i'r gwaith o ddatblygu darpariaeth a chyfleoedd cyfrwng Cymraeg ar draws y sector addysg ôl-16 yn rhoi'r cyfle i gynyddu'r llwybrau dilyniant cyfrwng Cymraeg i'r rheiny sy'n dewis astudio mewn colegau addysg bellach, neu ddilyn hyfforddiant neu lwybrau gwahanol i alwedigaethau penodol megis drwy brentisiaethau neu ddysgu seiliedig ar waith. Bydd angen cynllunio strategol a gofalus wrth roi'r gwaith hynny ar droed, ac er y bydd yn bwysig sicrhau cynnydd gweladwy yn y tymor byr, bydd angen newidiadau strwythurol sylfaenol er mwyn sicrhau'r trawsnewid angenrheidiol.

2. Y FFRAMWAITH DEDDFWRIAETHOL

Mae sicrhau fframwaith deddfwriaethol addas ar gyfer y Gymraeg yn rhan allweddol o gyrchu tuag at y nod o filiwn o siaradwyr, ond fel mae'r Papur Gwyn yn nodi – rhan yn unig o'r darlun yw'r elfen ddeddfwriaethol. Wrth i gynrychiolwyr o'r Coleg fynychu'r sesiynau ymgynghori ar y Papur Gwyn sydd wedi eu cynnal yn ystod yr wythnosau diwethaf yr ydym yn ymwybodol bod nifer o safbwyntiau gwahanol mewn perthynas â sut orau i weithredu'r safonau yn y dyfodol. Edrychwn ymlaen at weld sut y bydd y Llywodraeth yn dewis gweithredu mewn perthynas â'r ddeddfwriaeth, a chefnogwn unrhyw gamau a fydd yn sicrhau bod y canlyniad yn arwain at gyfundrefn sydd yn drylwyr ond hefyd yn effeithlon.

Mae'r cynigion sydd gerbron mewn perthynas ag ad-drefnu strwythurol yn rhai sydd angen ystyriaeth gofalus. Nodwn mai dim ond ers rhai blynyddoedd y mae'r strwythurau presennol mewn lle. Mae lle i farnu bod y broses o osod safonau wedi bod yn un sydd wedi cymryd mwy o amser nag y byddai rhai yn dymuno, ond derbyniwn serch hynny, fod y broses a'r camau y bu'n rhaid eu dilyn yn llafurus ac yn gymhleth ar adegau. O safbwynt cyd-destun gwaith uniongyrchol y Coleg, megis dechrau gweld dylanwad cadarnhaol y Safonau yn y prifysgolion yr ydym, gan mai yn ddiweddar iawn y daeth y safonau i rym yn y sector addysg uwch. Rydym wedi clywed cydweithwyr yn y sector yn mynegi rhywfaint o rwystredigaeth bod y broses o ddelio gyda'r safonau yn gallu bod yn llafurus, ond, maent hefyd wedi adrodd am y camau breision ymlaen o ran cynllunio a datblygiad polisi ieithyddol oddi fewn i'w sefydliadau sy'n ganlyniad uniongyrchol i fframwaith deddfwriaethol cadarnach.

Mae angen ystyried yn ofalus unrhyw fodel amgen a gynigir ar gyfer rheoleiddio a gosod safonau iaith. Yr her yw ystyried a fydd unrhyw newid i'r strwythur yn cynnig digon o gam ymlaen o ran eglurdeb ac effeithiolrwydd a gwrthbwysu hynny yn erbyn y cyfnod o ansefydlogrwydd a diffyg cynnydd a fyddai'n rhwym o ddigwydd am flwyddyn neu ddwy, ar y gorau, wrth gyflwyno newid strwythurol sylweddol. Credwn fod lle i symleiddio rhywfaint ar y drefn ddeddfwriaethol bresennol, ac yn sicr mae angen sefydlu fframwaith cadarn ar gyfer y gwaith hybu a hyrwyddo, ond mae lle i bryderu y gallai camau a fyddai'n arwain at ansefydlogrwydd strwythurol sylweddol arwain at ganlyniadau nas bwriadwyd.

3. HYBU A HYRWYDDO'R GYMRAEG: CYSONDEB AC EFFEITHIOLRWYDD

Mae'r Coleg yn croesawu'r sylw a roddir yn yr ymgynghoriad i'r gwaith allweddol o hybu a hyrwyddo'r Gymraeg. Er mwyn sicrhau cynnydd pwrpasol yn y defnydd o'r iaith, ac yn nifer y siaradwyr, mae angen cydbwysedd addas rhwng y gwaith hybu a hyrwyddo ar y naill law, a'r gwaith rheoleiddio ar y llaw arall. Mae'n deg dweud fod y flaenoriaeth bennaf wedi'i roi i'r gwaith rheoleiddio yn y blynyddoedd diwethaf, a hynny'n am resymau cwbl ddilys a dealladwy wrth i'r Safonau iaith gael eu creu a'u gosod ar gyrff am y tro cyntaf, ac wrth i bawb ymgyfarwyddo gyda'r fframwaith deddfwriaethol newydd. Awgrymir, serch hynny, bod y gwaith hybu a hyrwyddo yn

gwbl ganolog i ffyniant yr iaith, a bydd angen sicrhau sylw addas i'r gwaith hynny yn y blynyddoedd i ddod.

Yn y cyd-destun hwnnw yr ydym yn croesawu'r cyfeiriad at gydweithio rhwng cyrff a gyllidir gan Lywodraeth Cymru er mwyn sicrhau cysondeb ac effeithiolrwydd y gweithgareddau marchnata. Mae prif weithredwyr y cyrff a enwir yn y ddogfen ymgynghori wedi trafod a chytuno ar ddatganiad cyffredin mewn perthynas â'r gwaith hybu a hyrwyddo, ac atodir y datganiad hwnnw gyda'r ymateb hwn. Hyderwn y bydd y datblygiadau arfaethedig yn y cyswllt hwn yn dyfnhau'r bartneriaeth rhyngom fel sefydliadau sydd yn gweithredu ym maes y Gymraeg a thrwy gyfrwng y Gymraeg.

4. HYFFORDDIANT CYCHWYNNOL ATHRAWON

Maes penodol arall sydd yn uniongyrchol berthnasol i waith y Coleg, yw Hyfforddiant Cychwynnol Athrawon. Mae'r cynlluniau i ad-drefnu'r ddarpariaeth HCA yn y blynyddoedd nesaf yn cynnig cyfle ardderchog i sicrhau bod y gofynion a osodir ar y darparwyr mewn perthynas â hyfforddi athrawon a all weithio drwy gyfrwng y Gymraeg yn y dyfodol yn gwbl gadarn. Yn sicr, bydd angen gweithredu buan a phwrpasol er mwyn sicrhau'r cynnydd angenrheidiol yn nifer yr athrawon sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg er mwyn ymateb i uchelgais a thargedau'r strategaeth Miliwn o Siaradwyr. Credwn fod yma gyfle euraidd i osod disgwyliadau cadarn ar ddarparwyr y dyfodol er mwyn sicrhau bod y Gymraeg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg yn gwbl ganolog i'w darpariaeth.

Yn dilyn trafodaethau diweddar gyda swyddogion Llywodraeth Cymru, rydym yn hyderus y bydd y broses o bennu darparwyr yn ystyried yn llawn gallu'r sefydliadau i ddarparu hyfforddiant llawn drwy gyfrwng y Gymraeg, yn y sectorau uwchradd a chynradd. Ystyriwn fod hynny'n gwbl allweddol.

Mae'r Coleg wedi croesawu'r cyfle i arwain y gwaith o sefydlu'r Dystysgrif Cymhwysedd Iaith i Athrawon (HCA). Hyderwn y bydd y gwerthusiad cyfredol o'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg, a'r gefnogaeth i ddatblygu sgiliau iaith myfyrwyr ar gyrsiau HCA yn argymhell ymgorffori cymhwysedd yn y Gymraeg, ar lefel briodol oddi fewn i'r continwwm iaith, fel rhan o statws cymhwysedig athrawon yn y dyfodol.

Yn eu cyfarfod ar 21 Mehefin 2017 mabwysiadodd aelodau Bwrdd Cyfarwyddwyr y Coleg yr egwyddorion canlynol mewn perthynas â Hyfforddiant Cychwynnol Athrawon:

- bod angen pennu faint o athrawon ychwanegol sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg fydd eu hangen er mwyn cyrraedd nod cyffredinol Strategaeth Iaith y Llywodraeth, a chadarnhau erbyn pryd y bydd eu hangen;
- bod angen cadarnhau faint o'r athrawon ychwanegol hyn fydd yn dod o'r gweithlu addysgu presennol a faint fydd yn dod i'r proffesiwn drwy hyfforddiant cychwynnol athrawon neu lwybrau eraill;

- bod angen i'r Llywodraeth ystyried mabwysiadu trefn lle bo angen i bawb sy'n dymuno addysgu yng Nghymru yn y dyfodol gyrraedd lefel o hyfedredd yn y Gymraeg.

Credwn fod yr egwyddorion hyn, a'r angen i gymryd camau penodol i fynd i'r afael â'r her o gynyddu'n sylweddol nifer yr athrawon a all ddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg yn gwbl i ymgynhyrchu at y targedau sydd wedi eu cynnwys yn y Strategaeth Iaith.

5. ARLOESI: HYFFORDDIANT IAITH

Ym maes hyfforddiant iaith mae'r Coleg wedi arloesi gyda datblygiad y Dystysgrif Sgiliau Iaith, sydd bellach wedi ei achredu gan CBAC. Mae sawl prosiect ar y gweill i adeiladu ar y Dystysgrif a'i ehangu, megis drwy ei chynnig yn y gweithle a thrwy ddatblygu tystysgrifau iaith sy'n berthnasol i feysydd galwedigaethol penodol. Yn y cyswllt hwnnw mae'r syniad o ddatblygu tystysgrif iaith mewn 'cyfathrebu clinigol' i fyfyrwyr ym maes Meddygaeth a Gofal Iechyd o dan ystyriaeth. Hefyd, yn dilyn argymhelliad y Grŵp Gorchwyl a Gorffen, byddwn yn ystyried datblygu cymhwyster iaith wahanol, o bosibl ar lefelau gwahanol, ar gyfer y sector addysg bellach.

6. CYNNAL NIFEROEDD MYFYRWYR SY'N ASTUDIO'R GYMRAEG FEL PWNC

Mae cynnal niferoedd myfyrwyr sydd yn astudio'r Gymraeg fel pwnc yn allweddol i lwyddiant y strategaeth iaith. Wrth gydnabod cyfraniad allweddol adrannau Cymraeg y prifysgolion yn y cyswllt hwn credwn mai'r flaenoriaeth yn y deng mlynedd nesaf fydd cynyddu'r niferoedd sydd yn astudio'r Gymraeg ar lefel Safon Uwch. Credwn fod angen parhau i adolygu'r maes llafur yn gyson, er mwyn sicrhau ei fod yn heriol ond hefyd yn berthnasol i'r gynulleidfa, gan gynnwys myfyrwyr sydd wedi dysgu'r Gymraeg yn fwy diweddar. Mae'r Coleg wedi cael trafodaethau cychwynnol gyda swyddogion Llywodraeth Cymru ynghylch ffyrdd o hybu'r Gymraeg fel pwnc, gyda'r nod o sicrhau bod ystod ehangach o fyfyrwyr yn dewis astudio'r Gymraeg yn y sector ôl-16. Byddai hynny yn sicr yn cynyddu'r nifer o ymgeiswyr sydd yn dymuno astudio'r Gymraeg yn y prifysgolion ond hefyd yn cryfhau sgiliau iaith Gymraeg myfyrwyr a fyddai'n dewis astudio pynciau eraill.

I gloi, mae'r Coleg yn dymuno ategu ei gefnogaeth lawn i'r Strategaeth Iaith gan edrych ymlaen at gydweithio â'r Llywodraeth a phartneriaid eraill er mwyn ymgynhyrchu tuag at y weledigaeth, a'r targedau cysylltiedig.

Yn gywir iawn

Dr Ioan Matthews
Prif Weithredwr

ATODIAD

Mae'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol, yr Eisteddfod Genedlaethol. Mudiad Meithrin, y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol a'r Urdd wedi cytuno i ddyfnhau a ffurfioli eu cydberthynas a'i gilydd, ac i ddatblygu mwy o gyfleoedd cydweithio mewn meysydd perthnasol i'r Strategaeth Iaith, gan gynnwys hybu a hyrwyddo'r Gymraeg. Hoffai'r pum corff nodi ein bod yn cytuno gyda'r strwythur a awgrymir ar gyfer ein cyllido yn y dyfodol drwy Lywodraeth Cymru.

Cefndir

- Mae'r ddogfen ymgynghori yn nodi (tt. 15-16) rôl Llywodraeth Cymru mewn perthynas â Hybu'r Gymraeg.
- Yn ogystal â disgrifio rhai o gyfrifoldebau'r Llywodraeth, mae'r ddogfen yn cyfeirio at nifer o gyrrff a noddir gan Lywodraeth Cymru, gan gynnwys gan enwi'r Eisteddfod Genedlaethol, yr Urdd, y Mudiad Meithrin, y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol a'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol. Mae'n nodi bod sicrhau cydberthynas effeithiol y sefydliadau hyn a'i gilydd yn hanfodol er mwyn cyflawni amcanion ehangach Llywodraeth Cymru.
- Nodir yn benodol bod disgwyl i'r sefydliadau gydgyssylltu eu gwaith marchnata eu hunain i hybu'r Gymraeg ochr yn ochr â'r corff fydd yn gyfrifol am swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg.

Ymateb

- Cyfarfu prif swyddogion y sefydliadau a enwir ar 27 Hydref 2017 a chytuno i'r egwyddor o gyfarfod yn rheolaidd er mwyn trafod themâu a gweithgareddau cyffredin ac i sicrhau cydweithio effeithlon mewn meysydd megis marchnata a hybu'r Gymraeg.
- Nid bwriad y cydweithio hwn yw cymryd lle Grŵp Hyrwyddo'r Gymraeg sy'n cael ei gynnull yn llwyddiannus gan Lywodraeth Cymru ac y gobeithiwn y bydd yn parhau fel fforwm i drafod polisi a rhannu gwybodaeth yn gyffredinol.
- Mae hyn yn adeiladu ar gydweithio sydd eisoes yn ei le rhwng rhai o'r sefydliadau, er enghraifft y rhwydwaith adnoddau dynol sydd yn fforwm ar gyfer rhannu adnoddau ac arfer da ymysg sefydliadau sydd yn gweithredu yn bennaf drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Mae hyn yn ychwanegol at bartneriaethau penodol sydd eisoes yn bodoli, er enghraifft rhwng y Ganolfan Dysgu Cymraeg a'r Coleg Cymraeg mewn perthynas â'r prosiect cyfredol, *Cymraeg Gwaith*.
- Mewn perthynas â marchnata a hybu, argymhellir ein bod fel sefydliadau yn cytuno i gyfarfod yn rheolaidd i drafod gweithgareddau, i rannu cyfleoedd ac i gydweithio a rhannu adnoddau lle bod hynny yn briodol. Byddai hyn er mwyn cynnig 'taf lwybr' perthnasol o ran cyfleoedd drwy gyfrwng y Gymraeg ym maes addysg, gofal, adloniant, hunaniaeth ac yn y blaen.

- Ar yr un pryd, bydd yn gyfle i gytuno beth yw'r meysydd gwaith penodol sy'n gorwedd yn naturiol gyda phob corff.
- Wrth sicrhau ein bod yn datblygu ein cydberthynas a'n gilydd yn effeithiol bydd yn allweddol sicrhau eglurder ynghylch rôl y corff sy'n gyfrifol am swyddogaethau cyffredinol. Mae yn hanfodol nad oes dyblygu adnoddau ac ymdrech, ac osgoi aneglurder ymysg y cyhoedd yn gyffredinol. Dylai negeseuon fod yn gyson a chlr, a'r pwyslais yn fwy ar y neges nag ar y negesydd.
- Argymhellir bod perthynas agos yn cael ei sefydlu rhwng y partneriaid a Llywodraeth Cymru i drafod hybu ar hyrwyddo tan i'r corff newydd gael ei sefydlu, a gyda'r corff newydd pan fydd wedi cael ei sefydlu.
- Ein nod eglur wrth awgrymu cydweithio yn agosach yw sicrhau nad oes dyblygu ymdrech, ac i sicrhau bod ymgyrchoedd yn cael eu cynllunio yn gydlynus.

Yn ystod y cyfnod trosiannol, byddwn yn awyddus i sefydlu dull ffurfiol a rheolaidd o gyfathrebu, ymgynghori a chynllunio er mwyn sicrhau y bydd unrhyw drefniadau newydd o ran hybu a hyrwyddo mor effeithiol ac effeithlon â phosibl.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Rydym yn cytuno y dylai Llywodraeth Cymru ysgwyddo cyfrifoldebau mewn perthynas â'r Gymraeg, ac yn cytuno y dylai'r cyfrifoldebau gynnwys paratoi strategaeth genedlaetho a cynlluniau manwl i weithredu'r strategaeth.

Byddem yn croesawu mwy o wybodaeth am 'ddarparu adnoddau i gefnogi'r Gymraeg' – mae lle i'r Llywodraeth wneud hyn, ac yn ein barn ni mae yna sefydliadau eraill yn gwneud hyn hefyd.

Credwn yn gryf y dylai'r Eisteddfod Genedlaethol barhau i gael ei hariannu yn uniongyrchol gan Lywodraeth Cymru.

Rydym hefyd yn parhau i gredu y byddai'n synhwyrol i'r holl gyrff sy'n ymwneud â'r Gymraeg gyd-drafod cynlluniau marchnata a deall pa rôl y gall pawb ei chwarae wrth hybu'r Gymraeg.

Diben yr Eisteddfod yw hybu, hyrwyddo a diogelu diwylliant Cymru a'r iaith Gymraeg trwy gynnal Gŵyl genedlaethol yn flynyddol, ac yn ôl ei chyfansoddiad yr iaith Gymraeg yw iaith yr ŵyl ac ni ellir newid hyn.

Yn ein tyb ni mae llawer mwy i'r cyfrifoldebau o 'hybu a hyrwyddo' na marchnata yn unig, a byddem yn falch iawn o drafod sut gall ein gwaith ni fel gŵyl gynorthwyo Cymry o bob oed, ac yn arbennig ieuenctid, i gael mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg. Mae'r Eisteddfod wedi gweithio'n ddygn ers blynyddoedd i ddenu pobl ifancat yr ŵyl ac mae'r ymdrechion hyn wedi dechrau dwyn ffrwyth. Yr ydym yn grediniol fod canolbwyntio ar y to ifanc yn hanfodol i ddyfodol yr iaith ac mae angen defnyddio pob dull a modd er mwyn ennill eu cefnogaeth. Yn ogystal a hyn credwn fod angen gwneud mwy i ddenu y di-Gymraeg at yr iaith ac yr ydym o'r farn y dylid dwyn perswâd ar siaradwyr rhugl i gefnogi y dysgwyr.

Rydym wedi cyfarfod â rhai o'r gyrff cenedlaethol eraill i sicrhau bod cydweithio agos yn digwydd rhyngom, ac mae rhai sylwadau pellach ar ran y gyrff wedi ei atodi i ymateb y Coleg Gymraeg.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw

gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno â'r cynnig, credwn ei bod yn bwysig bod gan unrhyw gorff sy'n ymgymryd â'r gwaith yr adnoddau cywir i wneud y gwaith. Credwn fod mantais o gael un corff sy'n gallu dod yn lladmerydd cryf dros y Gymraeg, ac yn naturiol byddai'r Eisteddfod yn dymuno perthynas agos gyda chorff o'r fath.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

--

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fel corff sydd ag iddo safonau llywodraethiant uchel, ein barn yw bod modd elwa ar arbenigedd unigolion o gefndiroedd gwahanol i gryfhau ein gwaith polisi a'n gwaith datblygol.

Mae'n bwysig bod unrhyw gyfundrefn lywodraethiant yn gefnogaeth, yn hytrach nag yn rhwystr, i gorff weithredu – ond byddai modd sicrhau trefniadau sy'n golygu y gall y corff newydd fod yn ystwyth yn ogystal ag yn atebol. Ni ddylid amlhau haenau o lywodraethiant.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiwn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

O'r wybodaeth sydd gennym, cytunwn bod cyflwyno safonau wedi bod yn ddull effeithiol o gyflwyno cynnydd mewn gwasanaethau Cymraeg i siaradwyr a dysgwyr.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n amlwg bod lle canolog i ddiwygio'r drefn addysgol os am gyflawni dyheadau sydd gennym am y Gymraeg, ac yn ein barn ni dylid mabwysiadu hol argymhellion Adroddiad Aled Roberts.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Credwn bod lle i orfodi dyletswyddau – ond bod y papur Gwyn yn gwneud pwyntiau rhesymol am yr angen i fonitro a chefnogi ar yr un pryd. Yr hyn sydd angen canolbwyntio arno yw canlyniad yr ymdrech, a chredwn bod angen rhoi sylw manwl i ddyletswyddau o ran cynllunio ieithyddol.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

☐

Cyflwyniad

Mae dros 100 o sefydliadau sy'n ymwneud â dysgu yn y gweithle yn aelodau o Ffederasiwn Hyfforddiant Cenedlaethol Cymru (NTfW), sef corff sy'n cynrychioli'r holl sefydliadau ac unigolion sy'n ymwneud â'r diwydiant hyfforddi. Mae'r aelodau'n cynnwys darparwyr hyfforddiant bach arbenigol a sefydliadau mawr cenedlaethol neu ryngwladol, yn ogystal ag Awdurdodau Lleol, Sefydliadau Addysg Uwch ac Elusennau.

Mae'r aelodau'n gweithio ledled Cymru yng nghefn gwlad ac mewn trefi ac mewn sefydliadau dwyieithog a chyfrwng Cymraeg. Mae gan yr aelodau gysylltiadau â dros 35,000 o gyflogwyr yng Nghymru, o fentrau bychain a busnesau canolig eu maint i gwmnïau rhyngwladol mawr a sefydliadau sector cyhoeddus.

Mae NTfW yn cynrychioli buddiannau Darparwyr Hyfforddiant a Dysgwyr gan roi gwybodaeth iddynt am bob agwedd ar addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Mae ganddo gysylltiadau cryf a pherthynas weithiol dda gyda holl randdeiliaid allweddol y sector, yn cynnwys Llywodraeth Cymru.

Dros y pump a hanner mlynedd diwethaf, mae NTfW wedi cyflogi Hyrwyddwr Dwyieithrwydd (wedi'i ariannu gan Lywodraeth Cymru) i gefnogi'r Rhwydwaith Darparwyr Dysgu Seiliedig a'r Waith (DSW) i gynyddu nifer y prentisiaid sy'n cwblhau eu Prentisiaeth trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog. Fel rhan o'r rôl hon, mae'r Hyrwyddwr Dwyieithrwydd DSW hefyd wedi bod yn cynghori'r Rhwydwaith Darparu ar ei gyfrifoldebau mewn perthynas â'r iaith Gymraeg a'u cefnogi i wella eu gallu i gyflwyno prentisiaethau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog.

Ymateb NTfW i'r Ymgynghoriad Bil y Gymraeg

Hyrwyddo'r Iaith Gymraeg

Mae NTfW yn cytuno'n fras â'r cynigion a nodir ar gyfer rôl Llywodraeth Cymru wrth hyrwyddo'r Gymraeg; fodd bynnag, mae cred y dylai Llywodraeth Cymru gael mwy o bwerau mewn perthynas â gallu llywio'r cyfeiriad o ran darparu addysg cyfrwng Cymraeg o fewn y sector addysg orfodol; fel heb ymagwedd Cymru gyfan i addysg cyfrwng Cymraeg, bydd loteri cod post yn parhau i fod o ran ansawdd a hygyrchedd addysg orfodol cyfrwng Cymraeg a / neu ddwyieithog yng Nghymru; a fydd yn y pen draw yn cael effaith ar addysg ôl-16.

Credir yn gryf gan NTfW y dylid sicrhau bod adnoddau ychwanegol ar gael ym mhob cyfnod addysg yng Nghymru er mwyn cyflawni'r Strategaeth Cymraeg 2050 o gyrraedd un miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 er mwyn sicrhau bod gallu unigolion i barhau â'u sgiliau iaith Gymraeg ar unrhyw oedran.

Mae NTfW hefyd yn cytuno'n fras â'r ffigyrau a nodir yn Nhabl 1; fodd bynnag, byddai NTfW yn hoffi sefyllfa lle mae'r gyllideb sy'n cael ei wario ar hyrwyddo'r iaith Gymraeg ar hyn o bryd yn cael ei gario ymlaen i unrhyw ystyriaethau cyllidebol yn y dyfodol.

Opsiynau

O ran yr opsiynau a osodwyd gan y Papur Gwyn; mae NTfW yn credu bod angen gwella'r sefyllfa bresennol; fodd bynnag, mae ganddo bryderon ynghylch y gwrthdaro buddiannau a allai godi mewn perthynas â chreu Opsiwn 4, sef:

Un corff yn gyfrifol am arfer swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg a hefyd monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau

Mae'n anodd gweld sut y bydd un corff yn gallu rheoli'r berthynas rhwng cefnogi ac yna monitro cydymffurfiaeth sefydliad â Safonau Iaith Gymraeg; a hefyd yn gallu hyrwyddo'r iaith Gymraeg yn gyffredinol mewn cyd-destun ehangach i'r cyhoedd.

Gall bod â sefydliad sy'n gyfrifol am y dulliau 'moron a ffon' (fel y'u nodir ar dudalen 23 yn fersiwn Saesneg o'r Papur Gwyn) fod yn gamarweiniol ac yn ddryslyd i sefydliadau; lle byddent yn disgwyl cefnogaeth gan fudiad, i'w fonitro a / neu eu cosbi ganddynt hefyd.

Byddai'r rhesymeg y tu ôl i eglurder, rhesymeg a gwerth am arian mewn byd delfrydol yn gwneud synnwyr; Fodd bynnag, a wnaed y cyfrifiadau mewn perthynas â'r gofyniad am ofod swyddfa fwy; costau sefydlu cychwynnol sefydliad sengl newydd; a'r strwythur rheoli mwy cymhleth wedi'i ystyried?

Nid yw'n ymddangos fel pe bai ystyriaeth lawn wedi'i wneud mewn perthynas â gwella'r gweithgareddau hyrwyddo cyffredinol a gynhaliwyd gan Lywodraeth Cymru ar hyn o bryd; gan na fyddai hyn o reidrwydd yn gofyn am gostau sefydlu corff newydd; lle mae gan Lywodraeth Cymru nifer o safleoedd eisoes ledled Cymru a fyddai'n galluogi staff presennol; neu'r rhai sy'n ymwneud ag Asiantaeth Weithredol newydd Llywodraeth Cymru, i weithio o safleoedd ledled Cymru; ac felly'n galluogi ehangder y cynhwysiad a'r arbenigedd rhanbarthol mewn perthynas â hyrwyddo'r iaith Gymraeg; heb fawr ddim costau sefydlu ychwanegol.

Nid oes rhaid i ddau sefydliad ddelio â nhw mewn perthynas â'r iaith Gymraeg fod yn ddryslyd neu'n gamarweiniol; cyn belled â'i bod yn eglur i sefydliadau lle mae angen iddynt fynd am gefnogaeth; a phwy fyddai'n gyfrifol am fonitro eu cydymffurfiaeth â Safonau Iaith Gymraeg.

Yn yr un modd, mae NTfW o'r farn bod y Papur Gwyn hwn yn awgrymu bod newidiadau yn cael eu gwneud i weithrediadau Comisiynydd y Gymraeg wedi dod ychydig yn rhy fuan mewn perthynas â chanlyniadau'r Safonau Iaith Gymraeg sydd bellach yn dod yn amlwg; oherwydd yr amser y mae wedi'i gymryd i gytuno a gosod y Safonau. O ymchwil ddiweddar a wnaed gan Gomisiynydd yr Iaith Gymraeg; mae'r cyhoedd wedi gweld gwelliannau sylweddol yn y gwasanaethau Gymraeg y maent yn eu derbyn gan y cyrff y mae'n ofynnol iddynt gydymffurfio â'r Safonau.

O ganlyniad, beth sy'n bwysig yw'r ffrydiau cyfathrebu rhwng pwy bynnag sy'n dod i ben yn gyfrifol am y gwaith hyrwyddo cyffredinol; a monitro cydymffurfiaeth â'r Safonau. Gallai hyn olygu torri biwrocratiaeth rhannu data rhwng Llywodraeth Cymru (neu'r Asiantaeth Weithredol) a Chomisiynydd yr Iaith Gymraeg; neu o fewn y corff unigol newydd ei hun (pa un bynnag yw'r opsiwn y cytunwyd arni).

Llywodraethu

Mae NTfW yn cytuno'n fras â'r gofynion llywodraethu fel y nodir yn y Papur Gwyn; lle byddai angen i unrhyw gorff fod yn dryloyw, a'i llywodraethu'n briodol; fodd bynnag, lle:

Dylai'r corff baratoi amcangyfrifon o incwm a gwariant i Lywodraeth Cymru ar gyfer y flwyddyn ariannol ddilynol. Yn ei dro, byddai angen i Lywodraeth Cymru archwilio'r amcangyfrifon a gyflwynwyd gan y corff a chyflwyno'r amcangyfrifon (ynghyd ag unrhyw ddiwygiadau sy'n briodol yn eu barn nhw) gerbron y Cynulliad.

Byddai'r gofyniad hwn yn sicr yn lleihau'n sylweddol rai o'r gofynion o ran llywodraethu a thryloywder; gan fod gwariant cyllidebol yn cael ei fonitro'n agos gan Lywodraeth Cymru.

Opsiynau Llywodraethu

Mae'r Opsiynau a nodir yn y Papur Gwyn eisoes yn tybio bod y penderfyniad wedi'i wneud i ffurfio un corff sy'n ceisio cydbwysu hyrwyddo'r laith Gymraeg yn gyffredinol gyda monitro cydymffurfiaeth â Safonau laith Gymraeg; ac nid yw'n ystyried yr opsiynau os na fydd hyn yn digwydd. Gyda hyn mewn golwg, mae ymateb i'r opsiynau llywodraethu hyn yn ymwneud yn unig â hyn os oedd hyn yn wir.

Gall NTfW weld y dadleuon a gyflwynwyd ar gyfer Opsiwn 3 (Comisiwn laith Gymraeg); fodd bynnag, mae credoau cryf ar draws Cymru fod hwn yn gam yn ôl o sefyllfa lle mae'r cyhoedd, sefydliadau a chyrff y sector cyhoeddus yn awr yn gwybod pwy yw Comisiynydd yr laith Gymraeg, i symud i gorff arall sy'n ddi-wyneb fel un o Fwrdd yr laith Gymraeg flaenorol.

Fel y nodwyd yn flaenorol; lle mae'n rhaid darparu cyllidebau i Lywodraeth Cymru ar gyfer Llywodraeth a chymeradwyaeth y Gweinidog; yna nid yw'r gofyniad am Fwrdd Comisiynu am dryloywder yn hollol angenrheidiol. Mae NTfW yn cytuno y gallai fod angen gofynion llywodraethu ychwanegol; ond ni ellid cyrraedd hyn trwy gryfhau'r gofynion o dan Opsiwn 1 neu efallai Opsiwn 2? Byddai'r ddau opsiwn hyn yn cadw wyneb Comisiynydd yr laith Gymraeg, ond gyda'r angen am lywodraethu ychwanegol.

Hefyd, beth fyddai'r costau'n gysylltiedig â sefydlu a chymeradwyo Comisiwn yr laith Gymraeg? Yn sicr, byddai'r costau sy'n gysylltiedig â'r Bwrdd lefel strategol yn lleihau'r adnoddau ariannol sydd ar gael i hyrwyddo'r laith Gymraeg; a monitro cydymffurfiaeth Safonau laith Gymraeg.

Trosglwyddo Staff

Un pryder a godwyd mewn perthynas â throsglwyddo staff (pe bai'r cynnig i greu un corff yn cael ei gymeradwyo) yw'r gofyniad i sicrhau bod strwythur rheoli staff wedi'i wella'n sylweddol i sicrhau bod arferion gweithio staff sydd wedi'u trosglwyddo o'r ddau gorff (hy Llywodraeth Cymru a'r Comisiynydd presennol) yn dda i sicrhau eu bod yn cydweithio'n agos â'i gilydd; ac nid ydynt yn gweithio mewn seilos yn unol â'u harferion gwaith cyfredol.

Dyletswyddau'r Llywodraeth

Mae NTfW yn tueddu i gytuno y dylai'r gofyniad i Lywodraeth Cymru lunio strategaeth Gymraeg gael ei symud o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Mesur Iaith Gymraeg newydd.

Fodd bynnag, mae gan NTfW amheuon mewn perthynas â chynllunio ac adrodd yn erbyn y strategaeth Gymraeg yn symud o ofyniad blynyddol ar hyn o bryd i dymor pum mlynedd (yn unol â thelerau'r Cynulliad). Mae NTfW yn deall bod y canlyniadau mewn perthynas â Strategaeth Gymraeg 2050 yn dymor canolig i hirdymor; ond mae NTfW o'r farn bod cyfnod adrodd pum mlynedd yn rhy hir. Gall NTfW weld y gall adrodd blynyddol fod yn dasg lafur lle nad oes llawer i'w adrodd; felly, byddai NTfW yn croesawu o leiaf adroddiad canol tymor a diwedd tymor.

Cyngor Partneriaeth y Gymraeg (CPyG)

Mewn perthynas â'r CPyG, mae'r sail resymegol i ddiddymu'r CPyG yn dibynnu a yw un corff yn cael ei greu i hyrwyddo'r Gymraeg a monitro cydymffurfiad â'r Safonau.

Gyda hyn mewn golwg, pe bai Comisiwn yr Iaith Gymraeg yn cael ei greu, efallai na fydd angen i'r CPyG; fodd bynnag, i'r gwrthwyneb â'r CPyG ar waith; a yw hyn yn lleihau'r gofyniad ar gyfer Comisiwn yr Iaith Gymraeg? Pa gorff sy'n fwyaf cost-ffeithiol, a gwerth am arian?

Safonau Iaith Gymraeg

Yn gyffredinol, mae NTfW yn cytuno â'r cynnig o weithredu Opsiwn 2 i 'Ddiwygio'r system gyfredol' o Safonau Iaith Gymraeg; gan fod hyn yn cynnig y gwelliannau cynyddol sydd eu hangen, heb achosi'r dryswch neu arwain at gostau creu set newydd o Safonau Iaith Gymraeg.

- Dosbarthiadau Safonau'r Gymraeg

Mae NTfW yn tueddu i gytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau Safonau cyfredol ac i wahaniaethu rhwng 'dyletswyddau cynllunio iaith' a 'safonau'; cyhyd â bod hawliau'r cyhoedd a'r gweithwyr i wasanaethau yn Gymraeg yn cael eu diogelu. Mae NTfW hefyd yn cytuno'n fras â'r gofyniad am gefnogaeth ychwanegol i sefydliadau sydd â'u hymdrechion cynllunio ieithyddol yn symud ymlaen.

Cyn gwneud unrhyw benderfyniadau penodol ynglŷn â'r dyletswyddau cynllunio iaith, byddai NTfW yn gwerthfawrogi gwybod mwy mewn perthynas â beth yw dyletswydd cynllunio ieithyddol; a hefyd y ffyrdd y cynigir y byddai gan y Comisiynydd neu'r Comisiwn yr hawl i archwilio a chefnogi a monitro sefydliadau ar eu dyletswyddau cynllunio iaith.

- Gwneud a gosod Safonau ar gyrff

Mae NTfW yn ansicr a ddylai fod yn Lywodraeth Cymru sy'n gyfrifol am osod Safonau ar gyrff neu a ddylai fod yn Gomisiynydd yr Iaith Gymraeg (neu'r Comisiwn fel y'i cynigir yn y Papur Gwyn). Fodd bynnag, mae NTfW yn cytuno bod angen

lleihau lefel y fiwrocratiaeth fel sydd ar hyn o bryd; ac felly'n lleihau faint o amser a gymerir i osod Safonau yn y lle cyntaf.

Unwaith eto, nid yw NTfW yn gwbl hyderus bod dileu'r Ymchwiliadau Safonau yn benderfyniad doeth. Oni ddylai Llywodraeth Cymru ddeall yn llawn beth mae sefydliad yn ei wneud, neu'n cynnig y cyhoedd; sut y gall Llywodraeth Cymru wneud y penderfyniadau cywir mewn perthynas â gosod safonau? Gall NTfW weld bod hwn yn lefel o fiwrocratiaeth y gellid ei ddileu; fodd bynnag, a yw'n ddoeth cael gwared ar lefelau er mwyn eu tynnu heb ystyried effaith gwneud hynny?

Fodd bynnag, mae NTfW yn cytuno'n fras â'r cynnig y dylai Llywodraeth Cymru roi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau sy'n ymwneud â'r Safonau; gan y gobeithio fod hyn yn gynyddu eglurder i sefydliadau ynghylch yr hyn a ddisgwylir ganddynt.

- Gwneud a gosod Safonau ar sectorau

Mae NTfW yn cytuno â'r cysyniad o osod safonau ar sectorau; fodd bynnag, oherwydd yr ieithyddiaeth ranbarthol a daearyddol o ran y farchnad lafur a / neu'r cyhoedd yn gyffredinol; dylai sefydliadau o fewn y fath sector allu codi pryderon a ydynt yn credu bod Safon yn rhesymol ac yn gymesur â hwy; er ei fod yn rhesymol ac yn gymesur i sefydliad tebyg o fewn yr un sector, ond mewn lleoliad daearyddol arall yn fwy Cymreig.

Fodd bynnag, nid oes gan NTfW unrhyw awgrymiadau ynghylch sut y gellir gwneud hyn yn ymarferol hyd yn hyn.

- Safonau i'w gosod ar Lywodraeth Cymru

Fel y nodwyd yn flaenorol, nid yw NTfW yn gweld pam y dylai fod yn Lywodraeth Cymru sy'n gosod Safonau; gan fod hyn yn peri materion tegwch a thryloywder wrth bennu Safonau ar ei ben ei hun. O ran bod yn gwbl deg a thryloyw, dylai'r hawliau i osod Safonau gael eu rhoi i'r sefydliad sy'n ddiuedd ac yn gyfrifol am fonitro cydymffurfiaid â'r Safonau hynny.

Cwynion

- Cwynion i Gyrff

Yn gyffredinol, mae NTfW yn cytuno y dylid gwneud cwynion i'r sefydliad dan sylw yn gyntaf, gan y byddai hyn yn rhoi'r cyfle i'r sefydliad hwn gywiro'r sefyllfa a darparu'r gwasanaeth sydd ei angen ar y cwsmer.

Mae NTfW hefyd yn tueddu i gytuno â'r cynnig y mae'n rhaid i gyrff gydymffurfio â gweithdrefn gwyno gymeradwy fel yr un a nodir yn y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol gan fod hyn yn nodi'r terfynau amser y mae'n rhaid dod i benderfyniad o ran cwyn; a bod rhaid cyhoeddi manylion pob cwyn ar eu gwefan fel y gall y Comisiynydd (neu'r Comisiwn) a'r cyhoedd weld a yw achosion unigol yn rhan o duedd neu batrwm.

- Cwynion i'r Comisiwn (neu'r Comisiynydd)

Oherwydd yr amser y gall ymchwiliadau ei wneud, gall NTfW ddeall pam y cynigiwyd mai dim ond 'faterion difrifol' ddylai gael ei hatgyfeirio i'r Comisiwn; fodd bynnag, oni bai fod corff yn dilyn y 'Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol' fel y nodir yn y Papur Gwyn; sut fyddai unigolyn yn gwybod a yw'r fater 'anhysbys' yn rhan o duedd neu batrwm ac yna'n rhan o'r canlynol: *torri'r un Safon neu wahanol Safonau dro ar ôl tro?*

Hefyd, nid yw NTfW am i'r cyhoedd deimlo fel nad oes ganddynt yr un hawliau â'i wasanaethau iaith Gymraeg o sefydliadau; gan fod sefydliadau yn gallu 'osgoi' eu rhwymedigaethau o bosibl os nad yw eu fater yn 'ddifrifol'.

Er hyn, mae NTfW yn cytuno mewn egwyddor gyda'r cynnig o faterion difrifol; cyn belled ag y gellir lleddfu materion eraill.

Mae NTfW hefyd yn cytuno y dylid caniatáu i'r Comisiwn (neu'r Comisiynydd) gynnal ymchwiliad o'i fenter ei hun; yn enwedig os oes ganddynt bryderon fel rhan o fonitro cydymffurfiaeth y corff.

- Gweithdredau Gorfodi

Mae NTfW yn tueddu i gytuno â'r camau gorfodi fel y'u nodir yn y Papur Gwyn; ac hefyd yn gyffredinol yn cytuno y dylid cadw'r pwerau i osod dirwy sifil a gofyn am orchymyn llys.

- Apelio i Dribiwnlys y Gymraeg

Mae NTfW yn cytuno y dylai'r Tribiwnlys Iaith Gymraeg barhau; gan ei fod yn gyfiawnder mwy hygyrch a llai costus nag adolygiad barnwrol yn yr Uchel Lys. Hefyd, mae'n adolygiad gydag arbenigwyr sy'n ymwneud â'r iaith Gymraeg.

Unwaith eto, mae NTfW yn credu y dylai'r Tribiwnlys ddelio ag apeliadau yn erbyn a yw penderfyniad i osod safonau ar gorff yn briodol; ond dylid ystyried a yw hyn yn erbyn Llywodraeth Cymru neu'r Comisiwn (neu'r Comisiynydd) ymhellach.

Mae NTfW yn tueddu i gytuno â'r cam cyntaf ar gyfer apeliadau'r Tribiwnlys; fodd bynnag, nid yw am weld achosion penodol yn cael eu hanwybyddu, yn enwedig os ydynt yn 'droseddwy'r ailadroddus'.

Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Mae NTfW yn deall safbwynt dileu'r gofynion yn ymwneud â'r cyrff sy'n dod o dan Atodlenni 5 a 7 ac Atodlenni 6 a 8; fodd bynnag, mae ganddo bryderon hefyd ynghylch ehangder sefydliadau'r sector preifat a fyddai'n dod o dan y Safonau 'anghyfyngedig'.

Mae NTfW yn deall yn llwyr y byddai hyn yn galluogi mwy o ddefnydd o'r Gymraeg ar draws Cymru; ond gall hefyd gael effaith ar fusnesau sy'n buddsoddi yng Nghymru.

Mae NTfW wedi ymrwymo i hyrwyddo'r defnydd o brentisiaethau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog ar draws yr holl gyrff sector cyhoeddus a phreifat, ond nid yw'n dymuno erydu'r ewylllys da tuag at yr iaith trwy orfodi Safonau ar sefydliadau sy'n gweithio ar wella eu lefelau darpariaeth bresennol.

Mae NTfW o'r farn y dylid gwneud meddwl ac ystyriaeth ddifrifol mewn perthynas â'r cynnig hwn cyn cyflwyno'r Safonau i bob corff yng Nghymru.

I'r gwrthwyneb, mae NTfW o blaid sefyllfa lle mae cwsmeriaid yn gallu cael gafael ar wasanaethau gan bob busnes a chorff yng Nghymru; gan gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg; a gwella eglurder yr hyn y gallant ei ddisgwyl. Fodd bynnag, ni ddylid cyflawni hyn ar draul colli busnes posibl i Gymru.

Casgliadau

Hoffai NTfW dynnu sylw at y ffaith bod y Rhwydwaith Darparwyr DSW yn parhau'n gadarnhaol tuag at yr iaith Gymraeg ac yn croesawu unrhyw welliannau mewn perthynas â hyrwyddo'r defnydd o'r iaith Gymraeg ar draws Cymru gyfan; yn enwedig lle mae mwy o ymadawyr ysgol yn gadarnhaol i barhad eu haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog.

Yn yr un modd, mae angen gwneud datblygiadau mewn perthynas â'r adnoddau; a gwella gallu y gweithlu addysg ôl-16 i allu darparu cymwysterau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog; felly, byddai unrhyw gefnogaeth ac arweiniad yn y maes hwn yn cael ei werthfawrogi'n fawr.

Mae NTfW hefyd yn fodlon cyfrannu at unrhyw ymchwiliadau a / neu ymgynghoriadau yn y dyfodol i'r mater hwn.

Introduction

The National Training Federation for Wales (NTfW) is a membership organisation of over 100 organisations involved in the delivery of learning in the workplace. It is a Wales wide representative body for all those organisations or individuals involved in the training industry. Members range from small specialist training providers to national and international organisations, as well as Local Authorities, Further Education Institutions and Charities.

Members work across Wales in rural, urban, bi-lingual and Welsh medium settings. The members have links with over 35,000 employers across Wales ranging from small enterprises through medium sized companies to large multi-nationals and public sector organisations.

NTfW represents the interests of Training Providers and Learners to inform them about all aspects of the education and training agenda in Wales. NTfW has strong links and a good working relationship with all key stakeholders in the sector, including the Welsh Government.

Over the past five and a half years, NTfW has employed a Bilingual Champion (funded by Welsh Government) to support the work-based learning (WBL) Provider Network to increase the number of apprentices who complete their Apprenticeship through the medium of Welsh or bilingually. As part of this role, the WBL Bilingual Champion has also been advising the Provider Network on its responsibilities in relation to the Welsh Language and supported them in improving their ability to deliver Welsh-medium and Bilingual apprenticeships.

NTfW Response to the Welsh Language Bill

Promoting the Welsh Language

NTfW broadly agrees with the proposals set out for Welsh Government's role in promoting the Welsh Language; however, there is a belief that Welsh Government should have more powers in relation to being able to steer the direction in terms of the delivery of Welsh-medium education within compulsory education sector; as without a pan Wales approach to Welsh-medium education there will remain to be a postcode lottery in relation to the quality and accessibility of Welsh-medium and/or bilingual compulsory education in Wales; which will ultimately have an impact on post-compulsory education.

It is strongly believed by NTfW that in order to achieve the Cymraeg 2050 Strategy of reaching one million Welsh speakers by 2050 then additional resources need to be made available at all stages of education in Wales to ensure the ability of individuals to continue with their Welsh language skills at any age.

NTfW also broadly agrees with the figures laid out in Table 1; however, NTfW would like a position where the budget reflects the amount that is currently being spent on promoting the Welsh language is carried forward into any future budgetary considerations.

Options

In terms of the options laid out by the White Paper; NTfW does believe that the current situation needs to be improved; however, does have concerns over the conflict of interest that may arise in relation to the creation of Option 4:

A single body responsible for undertaking the general promotion functions, as well as monitoring and enforcing compliance with the Standards

It is difficult to see how one body will be able to manage the relationship between supporting and then monitoring an organisation's compliance with the Welsh Language Standards; and also being able to carry out general promotion of the Welsh Language in a wider context to the general public.

Having an organisation that is responsible for both the 'carrot and stick' approaches (as laid out on page 23 of the White Paper) can be misleading and confusing to organisations; where they would expect support from an organisation, to then be monitored and/or punished by them too.

The reasoning behind the clarity, rationale and value for money in an ideal world would make sense; however, have the calculations been made in relation to the requirement for larger office space; the initial set up costs of a new single organisation; and the more complex management structure been considered?

It does not appear as though full consideration has been made in relation to improving the general promotion activities carried out by Welsh Government at present; as this would not necessarily require the set up costs of a new body; where Welsh Government already has a number of sites across Wales which would enable existing staff; or those relating to a new Welsh Government Executive Agency, to work from sites all across Wales; hence enabling breadth of cover and regional expertise in relation to the promotion of the Welsh Language; with little to no additional set up costs.

Having two organisations to deal with in relation to the Welsh Language does not have to be confusing or misleading; so long as it is made clear to organisations where they need to go for support; and who would be in charge of monitoring their compliance with the Welsh Language Standards.

Similarly, NTfW believes that this White Paper suggesting changes being made to the operations of the Welsh Language Commissioner have come a little too soon in relation to the outcomes of the Welsh Language Standards which are only now becoming apparent; due to the time that it has taken to agree and set the Standards. From recent research carried out by the Welsh Language Commissioner; the general public has seen significant improvements in the Welsh Language services that they receive from the bodies that are required to comply with the Standards.

As a result, what is important is the communication streams between whoever ends up being responsible for the general promotion; and the monitoring of compliance with the Standards. This could mean breaking down the bureaucracy of data sharing

between Welsh Government (or its Executive Agency) and the Welsh Language Commissioner; or within the new single body itself (whichever is the agreed option).

Governance

NTfW broadly agrees with the governance requirements as set out in the White Paper; where any Body would need to be transparent, and governed appropriately; however, where:

The body must prepare estimates of income and expenditure for the following financial year for the Welsh Government. In turn the Welsh Government would be required to examine the estimates submitted by the body and lay the estimates (along with any amendments they think appropriate) before the Assembly.

This requirement surely would significantly reduce some of the requirements in terms of governance and transparency; as budgetary spending is being monitored closely by the Welsh Government.

Governance Options

The Options set out in the White Paper already assume that the decision has been made to form a single body which tries to balance the general promotion of the Welsh Language with the monitoring of compliance with the Welsh Language Standards; and does not consider the options if this does not take place. With this in mind, a response to these governance options relates solely to if this were the case.

NTfW can see the arguments that have been put forward for Option 3 (a Welsh Language Commission); however, there are strong beliefs across Wales that this is a step backwards from a position where the general public, organisations and public sector bodies now know who the Welsh Language Commissioner is, to move to another faceless body like that of the previous Welsh Language Board.

As previously stated; where budgets must be provided to Welsh Government for Government and Minister Approval; then the requirement for a Commissioning Board for transparency is not wholly necessary. NTfW agrees that there may need to be additional governance requirements; but could this not be reached by strengthening requirements under Option 1 or maybe Option 2? Both of these options would keep the face of the Welsh Language Commissioner, but with the added governance required.

Also, what would be the costs related to setting up, and approving a Welsh Language Commission? As surely the costs related to the strategic level Board would reduce the financial resources available to promote the Welsh Language; and to monitor compliance of the Welsh Language Standards.

Transfer of Staff

One concern that has been raised in relation to the transfer of staff (should the proposal to create one single body be approved) is the requirement to ensure that the structure of the management of staff is significantly improved to ensure that the

working practices of staff that have been transferred from both bodies (i.e. Welsh Government and the current Welsh Language Commissioner) are well managed to ensure that they work closely with each other; and not work in silos as per their current working practices.

Government Duties

NTfW tends to agree that the requirement of Welsh Government to produce a Welsh language strategy should be moved from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill.

However, NTfW has reservations in relation to the planning and reporting against the Welsh language strategy moving from an annual requirement at present to a five year term (in line with the Assembly terms). Despite understanding that the outcomes in relation to the Cymraeg 2050 Strategy are medium to long term; NTfW believes that a five year reporting period is too long. NTfW can see that annual reporting can be a laborious task where there is little to report; therefore, NTfW would welcome at least a mid-term and end of term report.

The Welsh Language Partnership Council (WLPC)

In relation to the WLPC, the rationale to abolishing the WLPC is dependent on whether a single body is created to promote the Welsh Language and monitor compliance to the Standards.

With this in mind, if the Welsh Language Commission is created, then there may be no need for the WLPC; however, conversely with the WLPC in place; does this not reduce the requirement for the Welsh Language Commission? Which body is most cost effective, and value for money?

Welsh Language Standards

NTfW broadly agrees with the proposal of the implementation of Option 2 to 'Reform the current system' of Welsh Language Standards; as this proposes the incremental improvements required, without causing the confusion or incurring the costs of creating a new set of Welsh Language Standards.

- Classes of Standards

NTfW tends to agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and to differentiate between 'Standards' and 'language planning duties'; so long as the rights of both the public and employees to services in Welsh are protected. NTfW also broadly agrees with the requirement for additional support for organisations with their language planning efforts moving forward.

Before making any specific decisions regarding the language planning duties, NTfW would appreciate knowing more in relation to what constitutes a language planning duty; and also the ways in which it is proposed that the Commissioner or Commission would have the power to examine and support and monitor organisations on their language planning duties.

- Making and Imposing Standards on Bodies

NTfW is unsure as to whether it should be Welsh Government that is responsible for imposing Standards on bodies or whether this should be the Welsh Language Commissioner (or Commission as proposed in the White Paper); however, NTfW does agree that the level of bureaucracy that is currently the case does need to be reduced; and as such reducing the amount of time taken to impose Standards in the first place.

Again, NTfW is not wholly confident that removing the Standards Investigations is a wise decision. Should Welsh Government not fully understand what an organisation does, or offers the public; how can Welsh Government make the right decisions in relation to imposing Standards? NTfW can see that this is a level of bureaucracy that could be removed; however, is it wise to remove levels for the sake of removing them without considering the impact of doing so?

NTfW does however broadly agree with the proposal that Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards; as this should hopefully increase clarity for organisations as to what would be expected of them.

- Making and Imposing Standards on Sectors

NTfW agrees with the concept of imposing standards on sectors; however, due to the regional and or geographical linguistics in terms of the labour market and/or general public; organisations within such a sector should be able to raise concerns into whether they believe that a Standard is reasonable and proportionate to them; despite being reasonable and proportionate to a similar organisation within the same sector, but in another more Welsh geographical location.

However, NTfW does not have any suggestions as to how this can be done in practice as of yet.

- Making and Imposing Standards on Welsh Government

As previously stated, NTfW does not see why it should be Welsh Government that imposes Standards; as this poses issues of fairness and transparency when setting Standards on itself. In terms of being fully fair and transparent, the rights to impose Standards should be given to the organisation that is impartial and responsible for monitoring compliance with said Standards.

Complaints

- Complaints to Bodies

NTfW broadly agrees that complaints should first be made to the organisation in question, as this would provide this organisation with the opportunity to remedy the situation and provide the customer with the service that they require.

NTfW also tends to agree with the proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure like the one set out in the Model Concerns and Complaints Policy as this sets out the time limits within which a decision must be reached regarding a complaint; and that details of every complaint must be published on their website so that the Commissioner (or Commission) and the public can see if individual cases form part of a trend or pattern.

- Complaints to the Commission (or Commissioner)

Due to the time that investigations can take, NTfW can understand why it has been proposed that only 'serious breaches' should be escalated to the Commission; however, unless a body follows the 'Model Concerns and Complaints Policy' as set out in the White Paper; how would an individual know if the 'non-serious' breaches form part of a trend or pattern and then form part of the: *repeated breaches of the same or different Standards?*

Also, NTfW does not want the public to feel as though they do not have the same rights when it comes to their Welsh Language Services from organisations; as organisations are able to possibly 'avoid' their obligations if their breaches are not 'serious'.

Despite this, NTfW does agree in principle with the serious breaches proposal; so long as other issues can be alleviated.

NTfW also agrees that the Commission (or Commissioner) should be allowed to conduct an investigation of its own initiative; especially if they have concerns as part of monitoring a body's compliance.

- Enforcement Action

NTfW tends to agree with the enforcement actions as set out in the White Paper; and also generally agrees that the powers to impose a civil fine and request a court order should be retained.

- Appeal to the Welsh Language Tribunal

NTfW agrees that the Welsh Language Tribunal should remain; as it is a more accessible and less costly justice than a judicial review at the High Court. Also, it is a review with specialists relating to the Welsh Language.

Again, NTfW does believe that the Tribunal should deal with appeals against whether a decision to impose standards on a body is appropriate; but as to whether this is against the Welsh Government or the Commission (or Commissioner) should be discussed further.

NTfW does tend to agree with the first stage for the Tribunal appeals; however, does not want to see certain cases being ignored especially if they are 'repeat offenders'.

The Scope of Bodies covered by Welsh Language Legislation

NTfW understands the viewpoint of removing the requirements relating to the bodies that fall under Schedules 5 & 7 and Schedules 6 & 8; however, also has concerns over the breadth of private sector organisations that would fall under the 'unrestricted' Standards.

NTfW completely understands that this would enable a greater use of the Welsh language across Wales; but it can also have an impact on businesses investing in Wales.

NTfW is committed to promoting the uptake of Welsh-medium and bilingual apprenticeships across all public and private sector bodies, but does not want to erode the goodwill towards the language by enforcing Standards on organisations that are working on improving their current levels of provision.

NTfW believes that serious thought and consideration must be made in relation to this proposal before rolling Standards out to all bodies in Wales.

Conversely, NTfW is in favour of a position where customers are able to access services from all businesses and bodies in Wales; hence increasing the use of Welsh; and improving clarity of what they can expect. However, this must not be achieved at the expense of losing potential business to Wales.

Conclusions

NTfW would like to highlight that the WBL Provider Network remains positive towards the Welsh Language and welcomes any improvements in relation to the promotion of the use of the Welsh language across the whole of Wales; especially where more school leavers are positive to the continuation of their education through the medium of Welsh or bilingually.

Similarly, developments need to be made in relation to the resources; and improving the capacity of the post-compulsory education workforce in being able to deliver Welsh-medium and bilingual qualifications; therefore, any support and guidance in this field would be greatly appreciated.

NTfW is also willing to contribute to any future investigations and/or consultations into this matter.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Dylai'r Llywodraeth gymryd y prif gyfrifoldeb dros gyllido seilwaith ieithyddol y Gymraeg, yn enwedig “Goruchwyllo corpws y Gymraeg, hynny yw geirfa a gramadeg y Gymraeg, gan gynnwys gwaith sy'n cofnodi a safoni'r defnydd o'r iaith” (para. 53).

Dylid ychwanegu darpariaeth eiriadurol at y rhestr o “sefydliadau cenedlaethol allweddol”, gan nad oes modd cyllido gwaith o'r fath o ffynonellau dibynadwy eraill a bod y gwaith hwn mor hanfodol i seilwaith yr iaith.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid cefnogi sefydliadau sy'n ceisio cyflawni'r swyddogaethau a nodwyd yn yr ateb i gwestiwn 1, uchod.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Dylai opsiwn 4 ryddhau adnoddau ar gyfer gweithgareddau eraill, e.e. y gwaith ychwanegol o gefnogi'r gwaith i geisio sefydlu seilwaith yr iaith.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	---	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Mae'r cynigion yn ymddangos yn rhesymol ac yn debygol o fod yn fwy effeithiol na'r trefniadau presennol.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Byddai Opsiwn 3 yn cynnig amrywiaeth o sgiliau ac arbenigeddau gwahanol a fyddai'n sicr o fod yn fanteisiol.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i Fil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai hyn yn lleihau'r llwyth gwaith gan ryddhau adnoddau i wneud gwaith pwysicach, ond dylai fod arolwg o'r sefyllfa gyffredinol bob blwyddyn er mwyn canfod problemau'n brydlon.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae angen y posibilrwydd o amrywio'r strategaeth yn y cyfamser os bydd problemau'n codi.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

--

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Byddai cefnogaeth gan y Llywodraeth i eiriadura Cymraeg yn cael effaith bositif iawn ar y defnydd o'r Gymraeg drwy wella'r ddarpariaeth eiriadurol yng Nghymru i siaradwyr a dysgwyr o bob lefel o ruglder yn yr iaith. Mae seilwaith ieithyddol cryf yn ganolog i bob agwedd ar ddiwylliant ac addysg drwy gyfrwng y Gymraeg ac i hyfywedd yr iaith fel cyfrwng gwaith a chyfathrebu.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Trwy ganolbwyntio ymdrechion y Llywodraeth ar hybu'r iaith yn hytrach na'i gorfodi ar sefydliadau, mae'n debyg bydd cynnydd naturiol graddol yn y defnydd o'r iaith.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Atebwyd Rhannau 1, 2, a 5 yn unig o ran Uned Geiriadur Prifysgol Cymru, gan nad yw'r Safonau yn uniongyrchol berthnasol i waith Uned y Geiriadur er bod y cynigion yn ymddangos yn rhesymol ac yn debygol o wella'r defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru. Mae anogaeth fel arfer yn fwy llwyddiannus na gorfodaeth, ac mae canfyddiad cadarnhaol byd busnes a sefydliadau cyhoeddus o'r strategaeth hirdymor yn bwysig dros ben i greu sefyllfa lle mae'n bosibl normaleiddio'r defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru.

Ystyrir cefnogi, datblygu, a chydlynu gwaith geiriadurol a therminolegol ieithoedd swyddogol fel arfer yn ddyletswydd Llywodraeth y wladwriaeth, yn enwedig yn achos ieithoedd llai eu defnydd lle mae cefnogaeth fasnachol yn annigonol ynddi ei hun i gynnal y gwaith (sy'n wir

am y rhan fwyaf o ieithoedd Ewrop). Hyderir y bydd y Bil arfaethedig yn gam pwysig tuag at ddiogelu'r gwaith hollbwysig hwn yng Nghymru.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

☐

**Striking the Right Balance:
Proposals for a Welsh Language Bill**

Response from Cwm Taf University Health Board

The Health Board welcomes the opportunity to comment on the proposals for a new Welsh Language Bill.

Despite Health Boards within Wales not having received compliance notices for a set of Welsh Language standards to date, the Health Board has continued to prepare for the Standards and has monitored the procedures and challenges faced by other public sector bodies who have been implementing a set of Welsh Language Standards over the past year. In particular, the Health Board has had a keen interest in the activity within its neighbouring local authorities, and has participated in numerous organised meetings, conferences and workshops led by Welsh Government and the Welsh Language Commissioner.

The Health Board agrees with the Minister's foreword which outlines the vision for a "country where the Welsh language is strong and sustainable....with bilingualism threaded through communities and workplaces across the country." We also agree that a whole country generational approach is needed in order to achieve the vision and aims of the Cymraeg 2050 strategy.

We hope that you find our response and comments below informative and useful in this consultation process.

PART 1: Promoting the Welsh Language

Consultation questions

Welsh Government's Role

1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree:

We believe that Welsh Government should also be responsible for promoting the Welsh language within sport and social activities across Wales. This will help to raise the profile of the language on a national and international stage, as was seen in the recent Euros football tournament.

2. In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Disagree:

We assume that Table 1 refers only to the budget to be made available to Welsh Government and the proposed Welsh Language Commission. We believe that extra funding should also be allocated to the bodies that will be required to implement the Standards. We understand the difficulties in estimating the budget requirements in order to achieve the long term Welsh language objectives, however, we have concerns that whereas £7.751m maybe sufficient to fund Welsh Government and a newly established Commission in the promotion of the Welsh language, this doesn't address the funding issues surrounding the extra staff, training resources and translation resources that are needed by the bodies actually implementing the Standards.

The Options

3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Neither agree nor disagree

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

The Health Board recognises the value in Option 2, which would see an Executive Government Agency being established to help organisations with the promotion of the Welsh language whilst also retaining the Welsh Language Commissioner to monitor and enforce compliance with the Standards. There are benefits in retaining a Commissioner to ensure that the Standards are being met. However, the Health Board would agree that the current role of the Welsh Language Commissioner needs amending further to the evident complications and complexities that have arisen since the introduction of Standards and the Commissioner. The Health Board can understand why Welsh Government favours Option 4 but has concerns that compliance with Welsh language regulations will reduce as a result of abolishing the Commissioner, which may prevent progress in some service areas. It would appear that the newly proposed Welsh Language Commission will be similar to the former Welsh Language Board, which was abolished when the Commissioner came into being. The proposals to create a new Commission may be seen as step back with this in mind and may deter organisations from escalating their Welsh language plans.

4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Neither agree nor disagree

Where Welsh language regulations are concerned, the past 5 years have been very uncertain, unclear and complicated. Whereas the Health Board appreciates Welsh Government's efforts to address the current complexities of the Welsh Language Measure within this White Paper, we still feel that the matter of Welsh language regulations is still complex and unclear in parts. The Health Board is hopeful that the outcome of this exercise will lead to a more efficient model for Welsh language regulations which will offer more clarity, synergy and better value for money than the current situation.

5. What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Please refer to comments above.

6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No

PART 2: Governance and Accountability

7. In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

The general requirements listed in paragraphs 93-95 are crucial to the success of a new Welsh Language Commission. Health Boards will need assurances from Welsh Government and the Commission that the correct plans and procedures are put in place to ensure robust governance and accountability which should, in turn, assure all organisations who are working collectively to achieve the wider Welsh language goals within Cymraeg 2050.

Options

8. Do you agree with our preferred option (Option 3 to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?)

Agree:

The Health Board would like to note that Option 2 also offers many benefits. The current burdens and excessive workload placed upon the current Commissioner should be alleviated under the proposals for dealing with

complaints, thus possibly allowing the Commissioner more time to focus on the management of the new Commission. The abolishment of the Commissioner may be seen as a step back in the public eye which may lead to dissatisfaction amongst service users and public sector organisations. The concept of introducing yet another model for the governance of Welsh language regulations may be unwelcome and reduce confidence in governing arrangements altogether, leading to disengagement and disinterest in progressing the Welsh language agenda further forward.

9. What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Please refer to comments made in question 9.

10. Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Unsure:

The Health Board would like further assurances that the establishment of a new Welsh Language Commission will provide strong leadership and support to organisations implementing the Standards. The Health Board would also like further assurances that Welsh Government will be fulfilling their role in relation to the governance and accountability of the Welsh Language Commission, and will continue in their efforts to raise the profile of Welsh language across Wales, and maintain momentum in their Cymraeg 2050 Strategy.

Consultation questions

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

No

The Health Board trusts that the appropriate measures will be put in place for transfer.

Transfer of Staff, Property and Liabilities

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

No

Welsh Government duties under section 78 of the Government of Wales Act 2006

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Neither agree nor disagree:

The Health Board trusts that Welsh Government will act in the best interest of the population and will make the appropriate decisions for the new proposals for a Welsh Language Commission and the Cymraeg 2050 Strategy

13. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Disagree:

The Health Board is of the opinion that reporting to the Assembly every 5 years is not sufficient in order for the Assembly to gain proper assurances that the Strategy is being progressed as it should be. Some form of annual reporting process is needed to ensure a continuous approach is being undertaken to meet short term goals which will help to achieve the long term objectives. Perhaps, less detailed annual summary reports would be sufficient with more detailed progress reports every 5 years. Organisations are required to report annually on progress made against Welsh Government's More Than Just Words Strategy, and are required to report annually on the progress made against the Standards / Welsh Language Schemes. It would seem right that the information from these reports are summarised and included in an annual progress report for the Assembly.

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Neither agree nor disagree:

Please refer to comments made in question 13. A 5 year plan would be acceptable, yet the Health Board still feels that the progress should be reported annually to monitor the progress being made.

The Welsh Language Partnership Council

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree

16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No

PART 3 The Standards

Consultation questions

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Neither agree nor disagree:

The Health Board has already expressed its concerns in previous consultation exercises about the complexity and impracticality of the proposed Standards for Healthcare Bodies within Wales. After careful consideration of the 5 options presented in this White Paper, the Health Board would reluctantly agree that Option 2 would appear the most feasible under the current circumstances. We do not believe that any of the 5 options would provide clarity to service users or to organisations, as we are still of the opinion that the current Standards are too numerous, too complex, and incomprehensible to anyone without a firm knowledge of Government Welsh language regulations. It would be helpful if the new Commission or Welsh Government would summarise the Standards and produce a user-friendly standardised document outlining the purpose and requirements of the Standards for the public and staff across Wales without them having to decipher the current wording of the Standards regulations document. This in turn would help Welsh speakers to know their rights and expectations, and help organisations to relay information to staff about the standards and what is required of them to implement the Standards in the workplace.

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

Neither agree nor disagree:

Please refer to comments made in question 17. Whereas a reform is necessary, any future amendments will no doubt cause more confusion. Therefore it is essential that Welsh Government engage with the relevant stakeholders and communicate information about the proposals effectively.

The classes of Welsh Language Standards

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to

services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Neither agree nor disagree:

The Health Board can understand the reasons behind wanting to do this but still feels that the Standards, no matter how they are classified, are very complex and any further amendments or reform of the Standards could cause more confusion. However, the Health Board would prefer if the Standards relating to corporate duties were labelled as 'language planning duties' rather than 'Standards' as this may help to alleviate staff reservations about the Health Board's current ability to implement these Standards. The Health Board still has concerns over its ability to implement some of the Standards relating to employees under the current proposed 'Operational Standards' due to the current lack of Welsh speaking staff available across the Health Board, and the likelihood of their availability in the future.

20. Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Unsure:

The Health Board has limited knowledge on the detail of WESP. However, it would appear logical that WESP is crucial to the attainment of 1 million Welsh speakers by 2050, therefore the provisions relating to WESP should sit wherever Welsh Government and Stakeholders believe it is best placed to progress the Cymraeg 2050 strategy. However to be clear, this responsibility should not lie with Health Boards

21. Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

No

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree:

Without the power of a governing body to conduct investigations, there will be no accountability or repercussions for organisations who fail to implement the Standards. A balance is needed for the proposed Commission to act as

- a promoter of the language,
- an advisor for organisations who experience difficulties when implementing challenging Standards,
- a regulator for the monitoring of compliance; and
- an investigator to determine any breach of Standards
- an enforcer to ensure that organisations implement Standards

- and a provider of support to Health Boards

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Disagree:

Please refer to comments made in question 22. A balance is needed between the Commission's ability to support and enforce when necessary. Previous analysis of Welsh Language Schemes has shown that they did not compel organisations into making the progressive steps needed to improve bilingual service provision. There needs to be an element of enforcement to prevent staff from becoming complacent in the implementation of Standards and to deter organisations from delivering the bare minimum in relation to Welsh language service provision. If undertaken properly the approach of support & monitoring has a greater prospect of impact than enforcement.

Procedures for making, imposing, implementing and enforcing Standards

Making and imposing Standards on bodies

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree:

The Health Board believes that this would reduce the current bureaucracy around the current system.

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree:

Robust consultation processes are needed if Welsh Government are to be responsible for the making and imposing of Standards upon organisations especially if the proposal to abolish the Standards Investigation process is accepted.

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree:

This will further reduce bureaucracy and full public consultation processes should be sufficient.

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree:

This proposal may help to eradicate confusion around the standards. However, any code of practice or guidance would need to be available in user friendly version that can be read and understood by all.

Making and imposing Standards on sectors

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Neither agree nor disagree:

The Health Board is unsure about this proposal. Providing an extensive consultation process has taken place prior to the imposition of standards, and organisations retain the right to challenge the imposition of a Standard, the Health Board tends to agree that compliance notices are not essential. The Health Board favours the notion of taking into account the size of an organisation and its geographic location, where alternative Standards could apply. We also agree that removing compliance notices will reduce problematic administration issues. Yet, the Health Board also appreciates the value in compliance notices in that they establish clear timescales of expected implementation which could encourage organisations to prioritise their individual work plans and progress more urgent action points.

Standards to be imposed on Welsh Government

29. What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

The Health Board trusts that the appropriate measures and procedures will be followed when Welsh Government impose Standards upon themselves. This process would need to be completed in an open manner with relevant information available to all.

Complaints to Bodies

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree:

The Health Board has a robust procedure in place for dealing with complaints which already refers complainants to the Welsh Language Commissioner if they remain unsatisfied with our resolution following our investigation process. The current excessive administrative process of the Commissioner means that time is unnecessarily wasted on matters that could have been dealt with swiftly and efficiently internally without the long drawn out process of an investigation by the Commissioner.

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree:

Health Boards within NHS Wales already follow a national model for dealing with complaints and concerns. This process has been made easier with leadership and guidance from Welsh Government and other relevant bodies to create a system that can be followed by all NHS Wales bodies, to ensure fairness and consistency for service users.

Complaints to the Commission

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree:

The Health Board would welcome the intervention from the Commission and would work with them to resolve any Welsh language matters that we were unable to resolve internally. Whereas the list of examples of a 'serious breach' in paragraph 219 is not extensive, the Health Board would agree with the generalisations and assumptions made. Each complaint would need to be dealt with on an individual basis, therefore, it would be difficult to provide an exact definition of a 'serious breach'. The Health Board would trust that the Commission would mediate between all parties and make any decisions based upon the facts and evidence presented to them.

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree:

If the Commission feels it is justified, the Health Board would agree to the Commission conducting an investigation of its own initiative as we understand

that not all discrepancies and misconduct are revealed within complaints from individuals. The Health Board would, however, request the opportunity to discuss any issues with the Commission prior to any pending investigations, with the hope of resolving any issues without the need for an investigation. It would also seek to have the ability to register a concern as part of the proceedings if it (Health Board) felt that an investigation is unwarranted.

Enforcement action following an investigation

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree:

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree:

As stated in this section of the White Paper, this should only be enforced as a last resort.

Appeal to the Welsh Language Tribunal

36. Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree

37. Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree

38. We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree:

The health board would agree provided that in agreeing to this first stage this does materially affect the ongoing decision.

39. Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

No: – there must be impartiality visibly between the Tribunal process and WG.

40. Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No

PART 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

41. Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree

42. Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Neither agree nor disagree:

Whereas the Health Board recognises the value in making private sector businesses liable to comply with the Standards, the practicalities in doing so may prove to be costly and may require resources which would be better used within the public sector. An approach to encourage private sector businesses to promote the use of Welsh and adopt the Standards may be more beneficial to Welsh speakers.

43. Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Neither agree nor disagree:

Please refer to comments made in question 42.

44. If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Unsure

The Health Board feels that further information is needed on this aspect of the proposals in order to be able to provide an informed response. However, the Health Board would trust that Welsh Government would give due consideration to this matter before any decision is made.

45. Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No

PART 5: Assessing the impact of our proposals

46. We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

No

47. We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh;
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

The Health Board has always been of the opinion that the Standards will bring about positive change for Welsh speakers and make it easier for them the access public services in the medium of Welsh. Whilst ambitious, the Health Board will make every effort to implement the Standards despite reservations about their complexity and practicality, and we will work alongside Welsh Government in the implementation of their Welsh Language Strategy and to achieve the objectives set out in Cymraeg 2050. The Health Board still has some concerns over the need for clarity around Welsh language regulations, and eagerly awaits a decision for Standards for healthcare bodies within Wales.

Clear and comprehensible communication is needed from Welsh Government at all stages of the new proposals and reforms in order to maintain interest in the developments and to encourage the engagement of the public, stakeholders and all bodies involved in the process. Delays in decision making should be avoided and clear guidance and instruction should be provided by Welsh Government on the decisions made.

48. Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) *positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;*
- ii) *no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.*

The proposed options within this White Paper are not entirely user friendly for the general public and Welsh speaking service users, which may deter them from responding to this consultation exercise. This may create a bias outcome following analysis as the majority of respondents may consist of mainly those working within the public sector. At times, the White Paper refers to legislative matters without a clear explanation of the legislation behind the paragraph wording.

The White Paper mentions the rights of Welsh speakers within Wales but still offers no clarity on what these rights actually are, or mean. Rather it focuses on the administration processes and is aimed at bodies. Nevertheless, the ethos of the White Paper and its intentions are ultimately to increase the positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

The Health Board would support an approach that is far more about embracing the language and culture, selling the benefits which would engage non-Welsh language speakers to learn and value the language – which it feels is currently absent.

49. We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

We would like to take this opportunity again to express concerns about the capacity of the Health Board to implement the proposed Standards without any additional funding or resources being made available from Welsh Government. The funding referred to in the White Paper is predominantly for the new Commission and promotional purposes, which may not directly enable Health Boards to make the necessary changes that are required to implement significant positive changes within the workplace to increase the use of Welsh and our capacity to deliver services in the medium of Welsh. We are hopeful that the proposed Commission will have some advice and will be able to offer some support in helping us realise our Welsh language targets.

We look forward to reading the findings report following this consultation exercise. Should you require any further information or clarification on any of the information included in our response, please feel free to contact the Health Board.

**PG-073 - Pwyllgor PCS Comisiynydd y
Gymraeg/Welsh Language Commissioner**

Annwyl Syr / Madam

Dymunaf gyflwyno ymateb Cangen PCS Comisiynydd y Gymraeg i Bil y Gymraeg. Nodwn nad ydym wedi defnyddio'r ffurflen ymateb gan mai ymateb i gwestiwn 11 yn unig y dymunwn wneud.

Mae'r Undeb yn croesawu'r cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad, ac yn falch bod ystyriaeth wedi ei roi i'r effaith a goblygiadau posib ar staff y Comisiynydd os penderfynir parhau â'r opsiwn o sefydlu Comisiwn y Gymraeg. Tra bo paragraff 121 yn cyfeirio at "ganlyniadau ymarferol y bydd angen eu hystyried" dymuna'r Gangen Undeb weld bod y Llywodraeth yn rhoi gwell sicrwydd i ddiogelu swyddi a thelerau'r swyddi hynny wrth i'r broses fynd yn ei blaen.

Croesawn y bwriad o gymhwyso TUPE. Yn ychwanegol at hyn byddai'r Gangen Undeb yn dymuno derbyn sicrwydd gan y Llywodraeth y rhoddir ystyriaeth hefyd i leoliad swyddi. Mae gan y Comisiynydd staff wedi eu lleoli mewn swyddfeydd yng Nghaerdydd, Caernarfon, Rhuthun a Chaerfyrddin. Wrth ystyried trosglwyddo staff i'r Comisiwn neu i'r Llywodraeth bydd angen rhoi ystyriaeth lawn i oblygiadau newid lleoliad staff gan sicrhau na fydd unrhyw newid i leoliad gwahanol yn anymarferol ac yn creu amser a chostau theithio ychwanegol i'r swyddogion. Er mwyn osgoi hyn, credwn y dylid parhau â'r trefniadau sydd mewn lle ar hyn o bryd o gael swyddfeydd yng Nghaernarfon, Caerfyrddin a Rhuthun yn ogystal ag yng Nghaerdydd. Lle na fo hynny yn bosib, disgwylir i'r Llywodraeth ddigolledu neu ad-dalu unrhyw gostau ychwanegol i staff o ganlyniad i newid swyddfa.

Croesawn yr ymrwymiad ym mharagraff 122 ynglŷn â chynnal trafodaeth ag Undebau Llafur. Cyfeirir at "gysoni telerau ac amodau gwasanaeth". Wrth i'r broses fynd rhagddo bydd angen i'r Llywodraeth gadarnhau sut bydd hyn yn digwydd yn ymarferol. Mae staff y Comisiynydd yn gweithredu yn gyfan gwbl trwy gyfrwng y Gymraeg. Yr ydym ar ddeall nad hynny yw'r sefyllfa o reidrwydd o fewn y Llywodraeth. Mae Nod 6 yn strategaeth 2050 y Llywodraeth yn cyfeirio at "gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle ar draws pob sector". Er mwyn gweithredu'n unol ag amcanion y strategaeth felly, hyderwn y bydd unrhyw waith cysoni yn sicrhau bod modd i staff sydd yn trosglwyddo i barhau i weithio trwy gyfrwng y Gymraeg yn ogystal â gweithio o fewn swyddfa sy'n gweinyddu drwy gyfrwng y Gymraeg yn unig. Yn ogystal, ni ddylai unrhyw newidiadau arwain at gynnydd anghymesur yn llwyth gwaith swyddogion. Mewn gwirionedd, rhaid i'r Llywodraeth gydnabod nad dewis y swyddogion yw diwygio'r strwythurau presennol, y Llywodraeth sydd o'r farn bod angen newid. Dylid gwarchod buddiannau'r swyddogion felly a gwneud hynny drwy sicrhau bod unrhyw newidiadau yn cael yr effaith lleiaf posib ar y staff.

Hoffwn ddiolch i chi am y cyfle i ddarparu sylwadau ar yr ymgynghoriad hwn.

Gofynnwn i chi roi ystyriaeth lawn i'r sylwadau a nodir uchod.

Gofynnwn i chi hefyd gadarnhau eich bod wedi derbyn yr ymateb.

Yn gywir

Catrin Gough ar ran Pwyllgor Cangen PCS Comisiynydd y Gymraeg

Catrin Gough

Swyddog Cydymffurfio / Compliance Officer

+44 (0)29 2087 7550

Comisiynydd y Gymraeg

Annwyl Weinidog,

Hoffwn gefnogi'r sylwadau isod ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y

misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwyso am ddyletswydd ychwanegol i alw
am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o
bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn gywir,

Lesley Williams

Comisiynydd Plant Cymru Children's Commissioner for Wales

Ymateb i Ymgynghoriad / Consultation Response

Date / Dyddiad: 31 October 2017

Subject / Pwnc: Welsh Language Bill Consultation

Background information about the Children's Commissioner for Wales

The Children's Commissioner for Wales is an independent children's rights institution established in 2001. The Commissioner's principal aim is to safeguard and promote the rights and welfare of children. In exercising their functions, the Commissioner must have regard to the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC). The Commissioner's remit covers all areas of the devolved powers of the National Assembly for Wales insofar as they affect children's rights and welfare.

The UNCRC is an international human rights treaty that applies to all children and young people up to the age of 18. It is the most widely ratified international human rights instrument and gives children and young people a wide range of civil, political, economic, social and cultural rights which State Parties to the Convention are expected to implement. In 2004, the Welsh Government adopted the UNCRC as the basis of all policy making for children and young people and in 2011, the National Assembly for Wales passed the Rights of Children and Young Persons (Wales) Measure, which places a duty on Welsh Ministers, in exercising their functions, to have 'due regard' to the UNCRC.

This response is not confidential.

My responses to specific consultation questions are below. I have not responded to every consultation question but only to those of direct relevance to my remit.

Key messages

- I welcome the stated objectives of the proposed changes to the law to strike the right balance between promoting and facilitating the use of the Welsh language and regulating Welsh language duties whilst reducing bureaucracy and ensuring value for money. It seems sensible to bring together within one body all of the various aspects that are necessary to ensure that Government reaches its target of ensuring that one million people in Wales will speak Welsh by 2050 but more importantly that Wales becomes a country confident and proud of its language and one that facilitates the use of the Welsh language across society.
- Whilst I think there is a leadership role for Welsh Government in the development and oversight of strategy and policy in relation to Welsh language, I think any institution responsible for the promotion and protection of language rights should be wholly independent of government.
- I am encouraged that the tone of the White Paper is couched in language that recognises that there are many different facets to encouraging greater use and take up of the Welsh language than the imposition and regulation of standards. It is important to strike the right balance between promotion and regulation and I do think the paper achieves this and makes this clear.
- I was pleased to see that a child's rights impact statement had been undertaken for the White Paper and that specific reference was made to engaging with children and young people as a key stakeholder group. Article 30 of the UNCRC gives children the right to use their own language and children should be an integral part of any developments in the way in which the language is promoted, and standards are set and regulated.
- I am keen to ensure that children and young people are enabled to receive services in Welsh should they want, wherever they live in Wales and I am pleased to see the emphasis that has been placed on workforce development within the White Paper to improve this situation.
- I welcome the proposals to provide a one stop shop for advice and support concerning the Welsh language. I think this will be helpful for children and mirrors similar arrangements that are in place within local authorities for general information and advice at one stop information shops. Such a service will need to consider how it appropriately engages with children and young people to ensure that it can be used by them and be useful to them, and children should be consulted about how best this should be done in a fast changing environment.
- From my own experience as an independent commissioner for children's rights in Wales there is certainly a value in having an independent body that is able to intervene early, at a low level, to assist citizens to resolve concerns that they have about access to the Welsh language. This independent institution could also assist an individual or group to make a formal complaint via the services own complaints system. There is also a clear role for the independent institution to educate and encourage bodies that have breached standards to share learning and good practice examples. If breaches remain, the independent institution should have sufficient legislative powers to review. For the Welsh language it would be most effective if the independent body is able to intervene in the private and the public sectors.

- I am concerned about the impact that the development of any new body – in this instance the Welsh Language Commission- might have upon the progress made to date in both the promotion and regulation of the Welsh language, a fact that has been recognised in the White Paper. The paper refers to the range of issues that staff working with the Welsh Language Commissioner and Welsh Government will face with the transition to a new body. Currently the proposals for change do not provide the detailed information and timescales that such a change would involve.

Promoting the Welsh Language

I agree with the proposal that outlines the role that Welsh Government has for producing a Welsh Language strategy and national policy. The Government has already published its ambition for the Welsh Language in Cymraeg 2050. As the Government is responsible for many other areas of national policy that will be critical to the promotion and development of the Welsh Language it is crucial that they undertake this leadership role. I have been critical of Government when this type of co-ordination and joined up working has not taken place in other spheres and agree that in relation to education , social care , health, and planning Welsh Government must provide the political leadership to drive the changes required to achieve their Welsh Language vision.

I welcome the general tone of the White Paper which seeks to rebalance the relationship between promoting and facilitating the use of the Welsh Language with the imposition of and regulation of Welsh Language standards.

In principle I support the option of having one body to be responsible for promoting the Welsh Language as well as monitoring and enforcing compliance. This would seem to make sense in terms of consistency of approach and messaging to the vast array of organisations and bodies with which that body would have contact. It would also seem sensible that the information and advice gleaned from monitoring and enforcement is used to inform the development of its promotional work and support to public services. But I maintain that the body responsible for promoting and protecting language rights should be wholly independent of government.

Governance and accountability

I am not convinced that the establishment of a separate Welsh Language Commission will be the best way of delivering this intent. I do not think that the White Paper has sufficiently explored the option of an expanded remit for the Welsh Language Commissioner. Instead it focuses upon the negative aspects of proposed models without considering the positive aspects of expanding the remit of the Commissioner and how this might work. Similarly the conclusions for establishing a Welsh Language Commission focus upon the positive aspects of this proposal without acknowledging any potential negative aspects of this model.

My main concern is to ensure that the establishment of any new proposed body does not undermine the progress that has been made to date in relation to the work of the existing Welsh Language Commissioner and others concerned in the promotion of the Welsh Language and does not negatively impact upon the Welsh Language rights of children, and others, in Wales.

The preferred option in the White Paper proposes a significant organisational change without any clear indication of a transitional plan and timescale for establishing a Commission. I would be concerned that such fundamental change is likely to take a number of years to achieve and that in the meantime the momentum that I perceive is abroad in Wales to deliver and develop services through the medium of Welsh will be lost, particularly if it results in the current workforce in the Welsh Language Commissioners office and Welsh Government becoming demotivated and dispirited. I would question how value for money would be secured for the public purse during such a transition.

The Welsh Language Standards

My office is subject to the Welsh Language Standards and I can confirm that the standards have had a positive impact in terms of the Welsh language becoming an integral part of the way that my office delivers services. The standards have certainly helped to drive this agenda forward.

It is important that children and young people are able to use their own language - Article 30 of the UNCRC states that every child has the right to learn and use the language, customs and religion of their family - and I believe that the imposition of a standards culture is a significant tool in helping to ensure that this becomes a reality in Wales. The Welsh language standards impact upon so many of the rights that children in Wales have and enables my organisation to challenge public services where this fundamental language right is not upheld. These include:

Article 12 - The right to express views, wishes and feelings in all matters affecting them and to have their views considered and taken seriously;

Article 13 - the right to have information as long as it is legal;

Article 20 - Governments must ensure that you should be looked after properly if you cannot live with your own family. This includes making sure that alternative care is continuous and respects the child's culture, language and religion;

Article 23 – The right to special care and support if you are disabled so that you can lead a full and independent life;

Article 39 - Children should get special help if they have been abused;

Article 40 – The right to legal help and a fair trial if you have been accused of breaking the law.

The aforementioned provide clear examples of the circumstances in which it is important for children to be able to communicate in the language that they are most comfortable in using and in which they will be able to articulate most effectively.

Notwithstanding the positive effects that the standards have had there have been increased costs to my organisation in terms of the time taken to understand and implement a significant number of standards and the financial cost of using translation services for both written and verbal interactions.

I welcome the recognition within the White Paper that there needs to be a re- balancing between promotion of the Welsh Language and the imposition and regulation of the standards, and that there should be a shift in emphasis from “enforcement” to “remedy” and continuous improvement.

I agree with the sensible and pragmatic proposal and rationale described in the White Paper for incremental reform of the standards. From my own organisation’s experience I know that in relation to specialist services for children and young people there are many parts of the country where children and young people are unable to access assessments and services in Welsh simply because those services do not exist, for example in Education there are a shortage of Welsh speaking Educational Psychologists and speech and language therapists. There therefore needs to be an increased focus upon developing Welsh language skills on a wide range of professional training courses that provide the professionals who will be engaging and providing services to children and young people and the general public in the future.

It is helpful to distinguish between standards that relate to the direct provision of services to the public and their right to use Welsh and to language planning duties relating to corporate planning. I think this is the right approach to take and suspect that organisations will focus on meeting those standards that directly impact upon the individual as I have primarily done. The exception that I would make to this proposal would be in relation to developing the Welsh Language skills and abilities of the workforce which I think should remain part of the standards as this is a key area in ensuring that Welsh Language services improve at the point of contact with the public.

Complaints

Complaints by the public that they have not been able to access services in Welsh should be dealt with through individual organisations complaints procedures and that complaints procedure should be compliant with Welsh Government’s model concerns and complaints policy. This would bring complaints about the Welsh language in line with the complaints processes of both health and social services. For the public in general and children and young people in particular it is important to be able to have their voice heard - Article 12 of the UNCRC - , and to

be provided with good quality information - Article 13 of the UNCRC - to empower them to have their voice heard. Ideally all public services would have the same complaints procedures providing the public with clarity and confidence that whatever service they were dealing with they would get the same response, and if they were dissatisfied with that response would be clear as to where to take their concerns. It is important that children are appropriately supported to make complaints and that information for children should be accessible in age appropriate formats.

I would also suggest that early resolution of complaints can be enhanced through the intervention of an independent body with a remit to educate and encourage bodies who have breached standards to comply with standards, much as my Investigation and Advice team do in relation to breaches of children's rights. This can help prevent escalation to a formal independent complaints process. The benefit of this approach is that it negates the need for lengthy and complex investigations and provides an earlier resolution to the standards breach benefiting both the complainant and the organisation being complained about. In the event that a more formal investigation of a complaint is required I would advocate that this should be undertaken completely independently of government by an organisation that has sufficient powers to deal with both public and private sector complaints. It is important that complainants have confidence that having reached this stage their complaints are dealt with by a completely independent body.

Scope of bodies covered by Welsh Language Standards

In principle I agree with the proposals to remove the constraints in the measure making the standards applicable to any organisation within the Assembly's legislative competence subject to the safeguards outlined in the White Paper. Promotion of the Welsh Language and the imposition and regulation of standards should not be restricted to the public sector if Wales is to achieve its ambitious target of 1 million people speaking Welsh by 2050.

Submitted by:

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Sally Holland', written in a cursive style.

Professor Sally Holland

Children's Commissioner for Wales

Ymateb Prifysgol Cymru Y Drindod Dewi Sant i *Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg)*

Mae Prifysgol Cymru Y Drindod Dewi Sant yn falch o'r cyfle hwn i rannu rhai sylwadau ar *Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg)*.

Fel sefydliad y mae hyrwyddo'r Gymraeg ac addysg trwy gyfrwng y Gymraeg yn un o'i brif amcanion, y mae'r Drindod Dewi Sant yn croesawu llawer yn y ddogfen. Noder islaw ymateb y sefydliad i'r cwestiynau penodol a ofynnwyd.

1. Hybu'r Gymraeg

Cytunir bod gan Lywodraeth Cymru rôl greiddiol i'w chwarae yng nghyd-destun paratoi strategaeth genedlaethol, gosod polisiâu cenedlaethol ar gyfer y Gymraeg a chydlynu'r holl waith hyrwyddo a wneir yn enw'r Gymraeg. Teimlir bod angen cydlyniaeth gadarnach na'r hyn sy'n digwydd yn bresennol fel y ceir llai o ddyblygu o bosibl a gwell defnydd o arian cyhoeddus.

Mae'r cynnig ynghylch adnoddau (Tabl 1) yn dderbyniol iawn yn enwedig yng nghyd-destun hybu'r Gymraeg o fewn busnesau. Er hynny, dymunir gweld LIC yn gosod paramedrau clir ynghylch swyddogaethau penodol cyrff a sefydliadau gwahanol wrth ddyrannu grantiau e.e. gwelir canolfannau iaith, mentrau iaith a mudiadau a chyrrff eraill yn ymhel â'r maes hwn yn annibynnol ar ei gilydd o bryd i'w gilydd.

Cytunir â'r egwyddor o sefydlu un corff cenedlaethol i hybu'r Gymraeg a hynny ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. Dylai hyn arwain at fwy o gydlyniaeth a chydweithio ar lefel strategol gan beri bod mudiadau a chyrrff cyhoeddus yn ogystal ag adrannau amrywiol y Llywodraeth sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn cyfathrebu'n well ac yn amlach â'i gilydd.

Teimlir, serch hynny, nad y corff newydd hwn o reidrwydd fyddai'r corff gorau i fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. Gellid dadlau y gallai cyfod prosesau rheoleiddio a hyrwyddo'r Gymraeg o fewn yr un corff gymhlethu'r modd y portreadir y corff hwnnw'n gyhoeddus. Os penderfynir cyfuno'r ddwy swyddogaeth o dan faner un corff, serch hynny, bydd angen sicrhau na chaiff y broses o gydymffurfio ei glastwreiddio ar unrhyw gyfrif. Yn yr un modd, byddai angen sicrhau bod llywodraethiant y corff yn dryloyw a bod y dull y rheolir ac y gweithredir ef o ddydd i ddydd yn adlewyrchu ei ddwy brif swyddogaeth.

2. Llywodraethiant ac Atebolrwydd

Cytunir â'r gofynion cyffredinol yn fwy na heb. Cytunir yn gryf â chynnwys paragraff 94 – y corff newydd hwn fydd yn gyfrifol am newid gêr yng nghyd-destun y Gymraeg. Bydd angen penodi unigolion sydd eisoes wedi llwyddo – o fewn amrywiol gyd-destunau – i hyrwyddo'r Gymraeg ac ennyn cefnogaeth iddi. Bydd y penodiadau hyn

o aruthrol bwys os ydym am weld cynnydd arwyddocaol yn y defnydd o'r Gymraeg yn ystod y degawd nesaf.

Cytunir mai Opsiwn 3 sy'n creu'r cyfle gorau ar gyfer corff o aelodau a chanddynt ystod o brofiadau a sgiliau i lywio'r cynllun strategol yn effeithiol. Byddai angen arweiniad cryf ar y corff serch hynny ynghyd â pharodrwydd i sefydlu strwythurau o'r newydd a fyddai'n gallu hwyluso gwaith y corff dros gyfnod o amser.

Teimlir yn gryf y dylai'r Comisiwn arfaethedig fod yn gorff hyd-braich a chytunir y gallai Opsiwn 3 ddiogelu ei annibyniaeth yn hyn o beth.

Cytunir â'r cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn. Er hynny, teimlir yn gryf y dylai'r Llywodraeth lunio crynodeb blynyddol o'u prif gyflawniadau yng nghydestun y strategaeth fel y gellid atgoffa'r cyhoedd o fodolaeth y strategaeth ac y canmolir/gwobrwyir y mannau hynny lle gwnaed cynnydd.

Os mabwysiadir y strwythur newydd, cytunir na fydd angen Cyngor Partneriaeth y Gymraeg i weithredu law yn llaw â'r Comisiwn arfaethedig.

3. Safonau'r Gymraeg

Fel sefydliad sydd newydd dderbyn ei Hysbysiad Cydymffurfio Terfynol, byddai'r Brifysgol yn dymuno arweiniad ar y mater hwn cyn gynted ag y bo modd. Cafwyd trafodaeth ystyrlon â swyddogion Swyddfa'r Comisiynydd fel rhan o'r broses ymgynghori a theimlir iddynt wrando ar bryderon y Brifysgol i raddau helaeth. Er hynny, mae'r sefydliad yn wynebu heriau biwrocraidd nid ansylweddol yn y tymor byr a dymunir gweld sylw pellach yn cael ei roi i'r agwedd hon ar y Safonau.

Er y gellid gweld manteision Opsiwn 3, cytunir mai diwygio'r system bresennol sydd orau ar hyn o bryd. Cefnogir y bwriad i ganolbwyntio ar y Safonau hynny a fyddai'n arwain at gryfhau gwasanaethau yn y Gymraeg. Cefnogir hefyd y bwriad i ddileu neu ddiwygio'r Safonau hynny y tybir eu bônt yn gostus ac sy'n arwain at ychydig iawn o fudd i'r cyhoedd.

Cytunir y byddai'n fuddiol adolygu'r Safonau mewn perthynas â sefydliadau a chyrrff unigol bob deg mlynedd.

Cytunir â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol'.

Teimlir hefyd y gellid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol. Gan gofio pwysigrwydd diamheuol y Cynlluniau hyn yn y broses o greu mwy o siaradwyr Cymraeg, gellid dadlau y cânt fwy o statws o'u hadnabod fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os mai'r Comisiwn fydd yn rheoleiddio'r Safonau yn y dyfodol, y mae'n briodol felly y dylai'r corff hwn gael rôl fonitro ac adrodd yn ogystal.

Fel y nodwyd uchod, teimlir nad y corff newydd hwn o reidrwydd fyddai'r corff gorau i fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau ac y gallai cyfod prosesau rheoleiddio a hyrwyddo'r Gymraeg o fewn yr un corff gymhlethu'r modd y portreadir y corff hwnnw'n gyhoeddus. Er hynny, os mai dyna fydd y drefn, byddai'r Brifysgol yn croesawu'n fawr yr addewid y byddai llai o fiwrocratiaeth yn perthyn i'r broses o osod Safonau yn y dyfodol. Gyda hynny mewn golwg, cytunir â'r cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio.

Cytunir y dylai cyrff gael cyfle i ymchwilio ac i unioni unrhyw fethiant honedig drwy eu gweithdrefnau cwynion eu hunain cyn y ceir ystyried atgyfeirio'r mater i rywle arall. Cytunir hefyd y dylai cyrff gadw at weithdrefn sydd wedi ei chymeradwyo.

Cytunir â'r cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn. Yn yr un modd, cytunir â'r cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun mewn amgylchiadau penodol.

Teimlir bod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi.

Cytunir â'r cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau ac y dylai hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff.

4. Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Fel y nodwyd eisoes, mae'r Brifysgol yn gefnogol i unrhyw weithgarwch sy'n mynd i hybu'r Gymraeg o fewn busnesau. Teimlir bod y cynnig 'mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau' yn un rhesymol ar hyn o bryd.

Yn sgil digwyddiadau diweddar, gellid dadlau y dylai Safonau gael eu gosod ar gwmnïau sy'n darparu gwasanaethau trafndiaeth gyhoeddus, yn cynnwys cwmnïau trenau a bysiau sy'n derbyn arian cyhoeddus o du Llywodraeth Cymru.

5. Asesu effaith ein cynigion

Hyderwn y bydd y cynigion yn y Papur Gwyn yn cael effaith gadarnhaol ar y Gymraeg ac yn annog mwy o'i siaradwyr a'i dysgwyr i'w defnyddio mewn mwy o gyd-destunau o ddydd i ddydd.

Yn anffodus, mae canran o'r boblogaeth yn dal i ryfeddu fod yn rhaid cynnig gwasanaeth Cymraeg i'r sawl sy'n dymuno defnyddio'r iaith yn gyhoeddus. Gyda hyn mewn golwg, awgrymir bod angen sefydlu rhaglen 'codi ymwybyddiaeth' genedlaethol - yn seiliedig ar aferion gorau mewn gwledydd eraill o bosibl - a fydd yn caniatáu i'r Gymraeg gael ei defnyddio'n amlach a chyda mwy o hyder yn ein cymunedau led-led y wlad.

30ain Hydref 2017

Fel mudiadau sy'n cynrychioli cannoedd o filoedd o bobl ar lawr gwlad, rydym yn croesawu eich bwriad fel Llywodraeth i gyrraedd targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg dros y degawdau nesaf – mae'n uchelgais glodwiw.

Ystyriwn hefyd fod deddfu - ble'n briodol - yn hollbwysig i gyrraedd y nod.

Pryderwn, fodd bynnag, nad yw cynigion y papur gwyn a gyhoeddoch yn yr haf yn ddigon gwydn i gyflawni'r uchelgais.

Credwn fod angen dechrau unrhyw drafodaeth ynghylch deddfwriaeth iaith gan ystyried anghenion pobl a'u defnydd o'r Gymraeg ynghyd â dylanwadu ar ddefnydd iaith ymhlith cenedlaethau'r dyfodol.

Dylai unrhyw gynigion gryfhau, yn hytrach na gwanhau, hawliau pobl i'r Gymraeg.

Y Safonau

Ers i'r Safonau ddechrau dod i rym ychydig dros flwyddyn yn ôl, rydyn ni wedi gweld rhai datblygiadau cadarnhaol sydd wedi deillio o'u bodolaeth, ynghyd â rhai o weithredoedd Comisiynydd y Gymraeg, megis:

- cynnydd yn narpariaeth gwersi nofio Cymraeg
- rhagor o swyddi sy'n gofyn am sgiliau Cymraeg
- gwella darpariaeth y Gymraeg ar dechnoleg newydd

Cytunwn fod angen cadw'r system Safonau, gan eu hymestyn i gwmpasu profiad unigolion - o'r crud i'r bedd - yn enwedig yn y sector breifat a gwirfoddol.

Hawliau cyffredinol

Yn ogystal, credwn fod angen ystyried rhoi hawliau cyffredinol ar wyneb unrhyw Fesur, gan gynnwys hawl i addysg a gofal plant Cymraeg – yr union sectorau a fydd yn galluogi'r Llywodraeth i gyrraedd miliwn o siaradwyr.

Byddai modd trafod ymhellach beth yw union ystyr yr hawliau hyn, a rheiny'n debygol o esblygu dros amser, a sut i'w gweithredu gam-wrth-gam drwy fecanweithiau penodol o fewn y Bil, mewn is-ddeddfwriaeth, neu mewn strategaethau ehangach.

Rheoleiddiwr annibynnol

Gwelwn yr angen am reoleiddiwr annibynnol a grymus, gyda phrif nod o amddiffyn a gwella hawliau i'r Gymraeg ym mhob maes bywyd.

Cytunwn â Llywodraeth Cymru fod angen datblygu polisi ar sail tystiolaeth gadarn: ni welwn fod tystiolaeth ddigonol ar hyn o bryd, ar lefel ryngwladol nac ar lefel ddomestig, a fyddai'n cyfiawnhau diddymu Comisiynydd y Gymraeg.

Rydym yn cydnabod yr angen i sicrhau gwerth am arian. Felly awgrymwn y byddai Ymchwiliadau Safonau'r Comisiynydd yn gweithredu'n well fel ymgynghoriadau ar reoliadau drafft, drwy gydweithio agosach rhwng y Llywodraeth a'r Comisiynydd. Credwn y gellid gwneud hynny heb ddeddfu.

Cwynion

Anghytunwn gydag unrhyw gynigion sy'n gwneud y broses cwyno'n fwy beichus ac yn fwy cymhleth o safbwynt yr achwynydd. Diben y system gwyno yw grymuso unigolion a chymunedau sydd â llawer llai o rym na chyrff. Credwn yn gryf y dylai fod 'siop un stop' ar gyfer pobl ar lawr gwlad sydd angen cwyno am ddiffyg yn y gwasanaethau a ddarperir iddynt fel siaradwyr Cymraeg neu sydd angen cymorth neu gyngor ar unrhyw fater perthnasol. Dylid cymryd i ystyriaeth anhawster gwneud cwyn yn uniongyrchol i sefydliad sy'n darparu gwasanaeth hollbwysig, er enghraifft, gofal meddygol, pan na fydd pobl am gymryd y risg o elyniaethu staff neu dderbyn triniaeth llai ffafriol o'r herwydd.

Er mwyn cyflymu'r broses o ddelio â chwynion, awgrymwn ddatblygu protocol newydd ar gyfer ymdrin â nhw. Mi allai osgoi unrhyw ddyblygu, ac ar yr un pryd, mi allai hwyluso'r gwaith o rannu gwybodaeth gyda chyrff. Credwn, unwaith eto, y gellid cyflawni hyn heb ddeddfu.

Hybu a hyrwyddo

Gwelwn yr angen yn bendant i hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yn gadarn ac arloesol gan efelychu nifer o raglenni a reolir gan Lywodraeth Cymru mewn meysydd eraill. Ffafiwn gyflawni hynny drwy sefydlu corff hyrwyddo newydd, er nad ydym wedi ein hargyhoeddi bod angen deddfu i gyflawni hynny.

Pryderwn y gall y papur gwyn ddargyfeirio ymdrechion y Llywodraeth o'r gwaith pwysig o weithredu Strategaeth y Gymraeg, sydd wedi ennyn cefnogaeth o bob cwr o Gymru. Credwn felly y byddai mantais pwylo ac oedi cyn cyflwyno newidiadau mor bellgyrhaeddol â'r rhai sydd yn y papur gwyn. Byddai hynny'n sicrhau bod modd canolbwyntio ar weithredu'r fframwaith ddeddfwriaethol bresennol yn llawn, a gwneud yn fawr o'i lawn botensial.

Diolch i chi am ystyried ein sylwadau.

Yn gywir,

Rebecca Williams, Cadeirydd, Dathlu'r Gymraeg

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y

misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwyso am ddyletswydd ychwanegol i alw
am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o
bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn Gywir lawn,

Opening remarks

The Agricultural Land Tribunal for Wales is a small public body which resolves certain disputes relating to agricultural holdings.

The Tribunal has been subject to Welsh Language Standards since 30 March 2017 and has used the standards to review and improve the Welsh language services we already provided to our users.

Following earlier engagement with the Commissioner (through the various pre-Compliance Notice stages), the Tribunal made an Application to Challenge Future Duties on 29 March 2017. We await the Commissioner's determination but provided further information to the Commissioner in September 2017 further to receipt of the Commissioner's Initial Considerations on our challenges.

Having been through the experience of having standards imposed on us, and currently being engaged in a process of challenging selected standards on the grounds that they are unreasonable and disproportionate, we wish to make a response to the proposals set out in the White Paper.

This response is restricted to answering the questions where we feel that our experience allows us to add value to the debate.

Our response is very similar to those prepared by the Residential Property Tribunal Wales, the Special Educational Needs Tribunal for Wales and the Mental Health Review Tribunal for Wales, which have similar concerns to our own. However, some of the detail is different as it relates to the particular impacts of the Welsh Language Standards on the specific jurisdiction of this Tribunal.

Part 1: Promoting the Welsh language

We have no comments on Part 2.

Part 2: Governance and accountability

We have no comments on Part 2.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We are broadly content with the proposal to reform the current standards as set out in option 2.

Certainly some of the record-keeping and supplementary standards appear to us to add administrative burden to small public bodies without providing actual benefit to members of the public (for example, because of the wide definition of ‘policy making’ used in relation to the standards, the Tribunal is required to keep records about its policy making when, on any normal definition of policy making, the Tribunal simply does not have the function to make policy, its function being purely to hear cases in accordance with its governing legislation). This appears to us to be bureaucracy without benefit.

We would welcome a greater opportunity to “exercise reasonable judgement” in relation to standards as a number of the standards (particularly when combined) produce an effect which is overly prescriptive (for example, the wording we have been obliged to add to letters to ensure compliance with the standards. We could have achieved the same effect in much less verbose language).

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

We are inclined to agree in relation to clarity and costs.

However, we have some concerns about capacity for improvement – including the numerous references throughout the document to removing exceptions (paragraph 48 vi), the quality and scope of Welsh language services increasing over time (paragraph 137), duties in future showing less variation (paragraph 139 i), all bodies operating to the same standards by 2030 (paragraph 154) and time-limited exemptions (paragraph 164).

The Tribunal has challenged a number of standards on the grounds that they are unreasonable and disproportionate. The standards are unreasonable and disproportionate in the context of our functions as a Tribunal (combined in some cases with the small scale of the Tribunal). We remain in debate with the Commissioner in relation to a number of standards but if we establish through the challenge process (or indeed through ultimate appeal to the Welsh Language Tribunal) that a standard is not reasonable or proportionate in the context of our functions then that is not something that is likely to change over time.

We would like to underline the importance of the statement at paragraph 153 that

“consideration would need to be given to how to balance the convergence principle against ensuring that the Standards imposed on the body are reasonable and proportionate”.

Trying to standardise standards imposed on a small specialised Tribunal (with very small staff numbers and particular functions) with those applicable to large public bodies with much broader functions, such as local authorities, would be fraught with difficulty.

Where exceptions relate to what is appropriate and proportionate in the context of a body's functions (and sometimes also its scale), the chances of change over time are small. The reference at paragraph 170 to engaging with bodies subject to standards, to see what improvements could be made, should take account of this and be realistic and proportionate, and avoid causing the administrative burden of having to prove such exceptions all over again.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This would appear to be a sensible change, although changing the name of certain ‘standards’ does not in itself make a big difference operationally.

Reducing some of the corporate standards would be welcome (for example we have had to produce annual reports for 2016-17 in spite of standards only being operational from 30 March 2017, and in general some of the requirements seem out of proportion with the small scale of our Tribunal .

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Our experience of working with the Commissioner's office is that her staff have found it hard to understand the highly specific remit of the Agricultural Land Tribunal and the context in which we operate. This has resulted in standards being imposed on the Tribunal which we consider inappropriate.

The Commissioner's Initial Considerations indicate that the Commissioner wishes now to remove some of the standards we have challenged. In other cases, the Commissioner's Initial Considerations indicated that she did not intend to make the amendments we had requested. Having read the arguments carefully, we still believe that the Commissioner's

office fail to appreciate our operational context or the unintentional impact of the standards we have challenged and we have provided further evidence in support of our previous challenges.

We tend to the view that the Welsh Government as a body has a much broader understanding of the public sector, and the roles and contexts of specific public sector bodies than the Commissioner who, by definition, has a remit which is concerned solely with the provision of services in Welsh. Therefore, in principle, we think that the Welsh Government may potentially be better able to understand context and impose appropriate standards.

However, it will remain the case that the staff of whichever body is responsible for imposing standards will be imposing standards on bodies without having a detailed knowledge of them.

In these circumstances, it would be helpful if the relevant staff would undertake more practical and informal discussion to seek to resolve disagreements about appropriateness of the standards before escalating into quite inflexible challenge procedures.

For example, the lack of response to issues we raised in our consultation on the Draft Compliance Notice, the imposition in some cases of standards which were not included in the Draft Compliance Notice - and the response to attempts the Tribunals collectively¹ made to have informal discussions with the Commissioner's office after receipt of our Compliance Notices - left us with no option other than to make formal challenges. Where such challenges relate to the imposition of standards which fall outside the functions of the Tribunal or which relate to services which we do not provide in any language (but which if imposed on us could lead to false user expectation), this seems highly unfortunate. Issues of this kind would be better resolved informally.

Whilst we can see some potential merits in imposition of standards being within the remit of the Welsh Government, whoever is responsible, the key factors are appropriateness and proportionality. As the responsible staff are unlikely to have a detailed knowledge of the sector themselves, they will need to listen to and work more effectively with the bodies concerned (and perhaps with Welsh Government staff who have more detailed knowledge of those sectors) to understand that context and get the standards right. If they don't then a laborious process with the Commissioner could simply turn into a laborious process with the Welsh Government.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

---

¹ Agricultural Land Tribunal for Wales, Mental Health Review Tribunal for Wales, Residential Property Tribunal for Wales and Special Educational Needs Tribunal for Wales

Based on our experiences of having the standards imposed on the Tribunal, we believe that it will be essential for there to be a mechanism for individual bodies to retain the right to challenge the imposition of a standard.

Although we think the process could and should be improved, the method of issuing a compliance notice, and the ability to challenge it, provides a safeguard against the imposition of standards which are unreasonable and disproportionate.

The imposition of standards which are unreasonable and disproportionate, even with ability to challenge them, is wasteful of resources and distracts attention from using the standards for their proper purpose (ie to improve customer services).

The imposition of unreasonable and disproportionate standards without the ability to challenge them would represent waste of public money, be reputationally damaging to the system, turn Welsh language Standards into a burden of compliance, rather than a means to deliver high quality services and would, in some cases, frankly, set up a body to fail.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes, in the interests of putting things right, if an error has been made, it makes much more sense for the complaint to come first to the body which could rapidly resolve it, both for the complainant and to ensure that the issue was resolved for the benefit of future users.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Clearly complaints need to be dealt with in a fair and rigorous manner. However, we are not sure it is helpful – in the context of the White Paper talking about removing bureaucracy – for the White Paper to refer to mandatory publication of complaints and outcomes. We also have some reservations about publishing such complaints when we do not publish other complaints we receive.

Furthermore, we would welcome guidance on what constitutes a reasonable complaint and what constitutes a vexatious complaint and how the latter should be dealt with. We believe this would be essential if publication of complaints were made mandatory.

We assume that the purpose of publication would be to ensure transparency and responsiveness in dealing with complaints from which lessons can be learnt and practice

improved. We would be concerned if the proposed publication of complaints and outcomes had to include vexatious complaints.

Publication of the details of vexatious complaints could give the impression that a public body is receiving very high volumes of complaints (when they may all originate from a single person and not amount to anything which could or should be changed). Publication of such information would possibly be welcomed by the complainant but would place administrative burden on the body without resulting in meaningful benefit to users.

Public bodies which take the kind of decisions taken in Tribunals may be particularly vulnerable to receiving vexatious complaints. In a Tribunal context, this may occur where a party in a case does not like the statutory tribunal process or is disappointed by a decision which results from independent scrutiny of the evidence placed before the panel but is not the decision they sought. In a situation where you have 2 opposed parties, it is inevitable that there will be a disappointed party. There are limited circumstances where those unhappy with the outcome can seek a review of the decision or refer it to a higher tribunal but unless there is a legal basis for doing so, the Tribunal makes a binding decision which may be unpopular. Although rare, frustration can result in the Tribunal receiving repeated complaints which are bizarre, spurious or vexatious. Potentially, such spurious or vexatious complaints could also relate to provision of services through the medium of Welsh. Dealing with such complaints can be time consuming. We do not see what benefit would arise from publication of such complaints.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

This seems to be a proportionate and sensible approach.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe that a right of appeal to a Tribunal is important.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe that a right of appeal to a Tribunal is essential to ensure that the imposition of standards is reasonable and proportionate.

As a body which is currently awaiting the Commissioner's determination on our challenges, and having found it quite difficult to reach any common ground with the Commissioner on what is appropriate in a Agricultural Land Tribunal context, we hope that we will not need to take an appeal to the Welsh Language Tribunal but may yet need to do so.

In principle, this would apply equally were the Welsh Government to be the body imposing standards in the future.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

We would like to comment on the equality impact assessment.

Some of the standards which the Tribunal has challenged were challenged partly on the grounds that complying with the standard would reduce access to justice. This was the case for reception standards imposed in respect of legal proceedings. In our earlier, informal correspondence with the Commissioner's office, we explained that the Tribunal does not provide any reception services at hearings and that we hold hearings in venues close to the parties involved in a case to make them accessible; the Commissioner maintained that we would have to use venues which provide a bilingual reception.

In our challenge, we provided evidence that this was unreasonable and disproportionate and would have the effect (in some part of Wales at least) of meaning that we would not be able to hold the hearing in a venue close to the parties/contested property. This would reduce access to justice as well as increasing costs because the site visit could not be combined with the hearing. The Commissioners' Initial Considerations indicate that she will now remove these standards. However, the need for us to provide evidence on unintended consequences of imposition of standards, impacting on people's ability to easily access our services, indicates again the importance of there being a challenge mechanism.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

As far as we can see, the intention and proposals will have much the same effect as the current system on ensuring that we provide effective Welsh language services to individual members of the public accessing Tribunal services.

If they can do so in a way which reduces administrative burden then that would be extremely welcome.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

We welcome the focus in the consultation document on the provision of effective Welsh language services for members of the public and rights for individuals to use the Welsh language when accessing services.

A number of the challenges we are currently pursuing with the Commissioner relate to standards where the wording of the standard (which refers to a 'person', rather than an 'individual') would require us to comply with the standard in respect of persons who are not individual members of the public, in a way which we believe is both unreasonable and disproportionate. For example, the standards would require our extremely small public body (we have a single caseworker who does not speak Welsh) to expend its resources translating correspondence with staff of other public bodies who we engage with in our work (eg local authorities or Natural Resources Wales) and with legal representatives of parties.

We are absolutely committed to providing services in Welsh to individuals with whom we correspond but believe it is unreasonable and disproportionate to expect the Tribunal to do so in respect of persons who are not individuals (ie legal representatives and staff of other public authorities).

The Commissioner is relying on the wording of the standards (some say individual; others say person) and legal definitions of those terms to tell us that we must apply certain standards to all our correspondents. We argue that this is unreasonable and disproportionate and are seeking a variation of these standards, in accordance with section 44 of the Welsh Language Measure, to specify that these standards relate to individual members of the public with whom we correspond but not to persons who are not individuals (the Commissioner accepts that legal representatives and staff of public authorities are not individuals).

Therefore, we would be in favour of a clarification of the standards to provide clarity that the purpose of the standards is to ensure that individual members of the public can access services in Welsh, not that a small public body should spend public money translating correspondence for the benefit of persons who are not individuals such as staff of local authorities.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

**PG-080 - Sefydliad Cynllunio Trefol Brehinol/
Royal Town Planning Institute**

Royal Town Planning Institute
Cymru (RTPI Cymru)
PO Box 2465
Cardiff
CF23 0DS
Tel +44 (0)29 2047 3923
email walespolicy@rtpi.org.uk
Website: www.rtpi.org.uk/rtpi_cymru

30 October 2017

e-mail response sent to: UnedlaithGymraegWelshLanguageUnit@gov.wales

Dear Sir/Madam,

Response to: Welsh Language Bill White Paper

The Royal Town Planning Institute (RTPI) is the largest professional institute for planners in Europe, representing some 24,000 spatial planners. RTPI Cymru represents the RTPI in Wales, with 1,100 members. The Institute seeks to advance the science and art of spatial planning for the benefit of the public. As well as promoting spatial planning, the RTPI develops and shapes policy affecting the built environment, works to raise professional standards and supports members through continuous education, training and development.

The response has been formed drawing on the expertise of the RTPI Cymru Policy and Research Forum which includes a cross section of planning practitioners from the private and public sectors and academia from across Wales.

RTPI Cymru does not wish to comment on the general remit or governance of a future Welsh Language Commission. However we are disappointed that the White Paper does not fully recognise the relationships which exist between the town and country planning system and the development and well-being of communities, including the use of the Welsh Language. By promoting and managing developments which can benefit communities where the Welsh language is part of the social fabric, and by deterring developments which would harm the use of the language the relationships are clear and important. Matters such as the scale and distribution of housing and the promotion of employment opportunities can have significant language impacts.

A future Welsh Language Bill should recognise broadly the links between land use planning and the well-being of Welsh language in order to reflect the existing position of the Welsh Government. Policy set out in Planning Policy Wales and related technical advice clearly recognises those links and sets out means for addressing them. These existing provisions include a requirement for land use plans at regional and local levels to take account of the

needs and interests of the language, and resulting policies can be subject to scrutiny by Planning Inspectors at Local Development Plan (LDP) examinations and planning appeals.

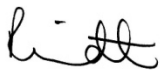
The present Welsh Language Commissioner and the previous Welsh Language Board have been involved in commenting on LDPs and it is expected that would continue in the future. A new Welsh Language Bill should therefore also specifically recognise the continuing role of a new Welsh Language Commission in relation to LDPs.

When the future Welsh Language Commission is involved in land use planning matters the issues raised will require particular knowledge of the workings of that system, and of current national and local policies. Also some of these issues such as development plan policies can from time to time have a high profile, and dealing with them to a high standard will reflect on the status of the Commission. We therefore recommend that the membership of the Commission itself, and the permanent staff should include individuals with the necessary knowledge and skills to be able to fully understand and interpret LDPs.

We would welcome the opportunity to discuss with the Welsh Government any emerging material relating to the links of the land use planning system and the Welsh Language.

If you require further assistance, please contact RTPI Cymru on 029 2047 3923 or e-mail Roisin Willmott at walespolicy@rtpi.org.uk

Yours sincerely,

Dr Roisin Willmott OBE FRTPi
Director
RTPI Cymru

Bwrdd Cyngorau Iechyd Cymuned yng Nghymru
33-35 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9HB

Board of Community Health Councils in Wales
33-35 Cathedral Road
Cardiff CF11 9HB

Welsh Language Bill Team
Welsh Language Division
Welsh Government
Cathays Park
Cardiff
CF10 3NQ

30.10.2017

Dear Sir or Madam

White Paper Consultation Document

Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill

The Board of Community Health Councils in Wales welcomes the opportunity to respond to the above document and all Community Health Councils (CHCs) in Wales have been made aware of the consultation. Community Health Councils are "the patients' voice" within the NHS in Wales and as such, our main concern is that all patients receive a timely, safe, efficient and equitable service.

You may already have received responses from Community Health Councils responding to the document offering a view from their particular perspective and experience; it is recommended that the response from the Board of CHCs in Wales should be read in conjunction with views articulated by CHC colleagues across Wales.

Please note that the Board of CHCs in Wales is unable to respond to any medical or technical questions posed by in the consultation document. The Board will however, comment on the general content of the document and the implications for patients and the public of Wales.

Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg
We welcome correspondence in Welsh and English

Cadeirydd / Chair: Mutale Merrill OBE

Prif Weithredwyr / Chief Executives: Alyson Thomas / Clare Jenkins

E-bost/E-mail: enquiries@waleschc.org.uk

White Paper Consultation Document

Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill

- [Consultation Document](#)
- [Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill](#)
- [Welsh Language Impact Assessment](#)
- [Children's Rights Impact Assessment \(CRIA\) Template](#)
- [Equality Impact Assessment \(EIA\) Template – Part 1](#)
- [Cymraeg 2050 – 1million Welsh speakers](#)

Consultation questions

PART 1: PROMOTING THE WELSH LANGUAGE

Q1
(Page 18) In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53

Response

Agree

In order to raise the profile of the Welsh language both nationally and internationally the Welsh Government needs to take responsibility and accountability for promoting and supporting the Welsh language in other key national organisations such as social activities and sport across Wales.

The Community Health Council (CHC) believes that any requirements should be reasonable.

Q2
(Page 18) In Table 1 (page 18) we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Disagree

As a public body the Community Health Councils (CHCs) actively support the Welsh language, and believe that funding should also be made available to public bodies that are required to implement the Welsh Language Standards.

Concerned that the additional resources needed by other bodies and organisations that are actually implementing the Standards are addressed; examples being: resources for extra staff; training; supporting materials and translation services which will be substantial.

Q3
(Page 24)

Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Response

Neither agree nor disagree

There are strong similarities between the roles of the newly proposed Welsh Language Commission to that of the former Welsh Language Board, which was abolished as result of the Welsh Language Measure 2011, resulting in the creation of the role of the Welsh Language Commissioner.

The proposal could be seen as a retrograde step and may deter organisations from escalating their Welsh language plans; the abolition of the Welsh Language Commissioner may prevent progress in some service areas.

The role of the Welsh Language Commissioner has raised the profile of the Welsh language providing leadership, and this role needs to continue.

Option (2), would see an Executive Agency being established to help organisations with the promotion of the Welsh language whilst also retaining the Welsh Language Commissioner to monitor and enforce compliance with the Standards.

Q4
(Page 24)

We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Neither agree nor disagree

CHCs are of the opinion that this exercise will bring clarity in respect of the Welsh Language Standards which are very complex and beyond what can reasonably be delivered given resource constraints.

Q5
(Page 24)

What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Response

See Q4

Q6
(page 24)

Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Response

No – points covered in Q (2)

PART 2: GOVERNANCE AND ACCOUNTABILITY

Q7
(Page 27) In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Response

In order for the Commission to build on the trust and confidence of stakeholders and the public, assurances will be required that there will be robust arrangements, plans and procedures in place in order to support legislation, and achieve the objectives of Cymraeg 2050.

Q8
(Page 32) Do you agree with our preferred option (Option 3) to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Whilst we would lend support for Option (3), the dissolving of the Commissioner role may be seen as a step back to the days of the Welsh Language Board and before the Welsh Language Measure. Option (2) offers many benefits and possibly incorporating some aspects of Option (2) and Option (3) may be the best way forward.

Q9
(Page 32) What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Response

See Q8

Q10
(Page 32) Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes/No/Unsure

Response

Unsure

CHCs are unsure regarding this and would appreciate further assurances that the establishment of a new Welsh Language Commission would provide strong leadership and support.

Q11 (Page 33)	Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?
	Yes/No/Unsure
Response	No
Q12 (Page 34)	Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?
	Agree/Disagree/Neither agree nor disagree
Response	Neither agree nor disagree
Q13 (Page 34)	Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?
	Agree/Disagree/Neither agree nor disagree
Response	Disagree Yearly updates should be submitted setting out achievements, progress and challenges encountered in the implementation of the Strategy which tracks overall progress year-on year.
Q14 (Page 34)	Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?
	Agree/Disagree/Neither agree nor disagree
Response	Disagree If not annually, then a three yearly update is a must again tracking progress since previous report.
Q15 (Page 35)	Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?
	Agree/Disagree/Neither agree nor disagree
Response	Agree

Q16

(Page 35)

Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Response

No

PART 3: THE WELSH LANGUAGE STANDARDS**Q17**

(Page 44)

We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider

Response

Neither agree nor disagree

There is clear indication that the services provided by organisations are improving as result of implementing the Standards.

Option (2) would appear the most feasible of the five options. The CHC is of the view that the Standards, in their current form, are too numerous, too complex, and in some cases unreasonable.

A user friendly explanatory document summarising the Standards and clearly defining the rights and expectations would be of benefit to the CHC staff, volunteer members and service users.

The CHC is of the view that to implement the Standards additional assistance and resources be made available.

Q18

(Page 44)

We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals

Response

Neither agree nor disagree:

See Q17

Q19

(Page 47)

Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Neither agree nor disagree:

The Standards in their current form are too numerous, too complex, and therefore difficult to understand.

It is of some concern that the abolishment of the current classification of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties) could cause further confusion.

Providing a user friendly document summarising the current classes of standards or the amended 'language planning duties' clearly outlining the rights and expectations would be of benefit to the public and CHC staff/members alike, avoiding interpretation of the grammar and misunderstanding of legislative words and phrases. The implementation of the Operational standards have always been a cause of concern due to the low number of Welsh speaking staff and voluntary members that are available within the CHC.

Q20

(Page 47)

Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes/No/Unsure

Response

Unsure

Q21

(Page 47)

Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes/No/Unsure

Response

No

Q22

(Page 47)

Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

A governing body is required to monitor and enforce compliance of the standards. It should also work with organisations that breach or fail to implement the standards and help steer them towards improvement in implementing their Welsh language duties.

Q23
(Page 47)

Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q24
(Page 49)

Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q25
(Page 49)

Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q26
(Page 49)

Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q27 (Page 49)	Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?
	<p>Agree/Disagree/Neither agree nor disagree</p> <p>Response Agree</p>
Q28 (Page 50)	Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?
	<p>Agree/Disagree/Neither agree nor disagree</p> <p><i>Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process</i></p> <p>Response Neither agree nor disagree</p> <p>Providing the revised standards are reasonable and proportionate this will not be required. The influencing of factors such as organisation's size and geographical location on which standards would apply to a particular body is an interesting and agreeable concept, especially as the standard could then be minimal and/or include alternative standards for the same activity.</p>
Q29 (Page 51)	What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?
	<p>Response This process would need to be open and transparent in order to preserve the integrity of the system.</p>
Q30 (Page 54)	Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?
	<p>Agree/Disagree/Neither agree nor disagree</p> <p>Response Agree</p> <p>CHCs already have a procedure in place for dealing with all complaints.</p> <p>The in-house complaints procedure means that there is the opportunity to investigate and remedy any alleged failure. If the complainant complains directly to the Commissioner, as the Measure allows, then there could be excessive administrative and time delay whilst the investigative process is</p>

carried out and before a timely remedy can be achieved.

The role of the proposed Welsh Language Commission needs to be more in line as the role of the Ombudsman when dealing with complaints.

Q31
(Page 54) Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response **Agree**

As a public body within NHS Wales, the CHC already follows a national model for dealing with complaints and concerns. A system that can be followed by all NHS Wales bodies, to ensure fairness and consistency for service users.

Q32
(Page 55) Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219

Response **Agree**

Q33
(Page 55/56) Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response **Agree**

Q34
(Page 57) Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper

Response **Agree**

Q35
(Page57)

Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all)

Response

Agree

Q36
(Page 58)

Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q37
(Page 58)

Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q38
(Page 58)

We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response

Agree

Q39
(Page 58) Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes/No/Unsure

Response **No**

Impartiality must be maintained.

Q40
(Page 59) Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Response **No**

PART 4: THE SCOPE OF BODIES COVERED BY WELSH LANGUAGE LEGISLATION

Q41
(Page 62) Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response **Agree**

However any imposition of standards would need to be implemented in a measured way. Offering guidance and support and resources has to be the overriding way forward.

Q42
(Page 62) Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses:

Response **Neither agree nor disagree:**

If Welsh Government or the Commission used the approach of encouraging private sector businesses to promote the use of Welsh within their area, with a view to develop a programme which would help and support private sector businesses in promoting their Welsh language services thus encouraging good will towards the Welsh language. This may be more beneficial to Welsh

speakers.

Q43
(Page 62) Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Response **Agree**

See Q 42.

Q44
(Page 62) If the Welsh Government is given powers to impose Standards on anybody within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on anybody or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes/No/Unsure

Response **Unsure**

More information, guidance and clarity is required in order to be able to respond as to whether those not currently within the scope of Welsh language legislation should have Standards imposed on them

Q45
(P 62) Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No

PART 5: ASSESSING THE IMPACT OF OUR PROPOSALS

Q46
(Page 64) We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Response **No**

Q47
(Page 64) We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh;
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language

What effects do you think there would be? How positive effects could be increased, or negative effects be mitigated?

Response CHCs are "the patients' voice" within the NHS in Wales and as such, our main concern is that all patients receive a timely, safe, efficient and equitable service, in the language of choice.

The standards rightly acknowledge the principle that the Welsh language should not be treated less favourably than the English Language and we have made significant progress towards this over the last few years.

Whilst we understand the need for the formal language used in the Standards Regulations document we hope that once this is finalised for healthcare organisations, an 'easy to read' version be produced by Welsh Government which will help CHC staff and volunteer members understand what their commitments are and why. This will enable organisations to encourage and promote innovative and flexible behaviours by staff to assist in the ongoing improvement in bilingual service provision.

CHCs are committed to implementing the Standards despite reservations about their complexity and practicality.

Q48
(Page 64)

Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Response

Clear concise and regular communication will be needed at all stages of the new proposals in order to gain the interest of the public, stakeholders and all involved in the process.

Q49
(Page 64)

We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Response

CHCs continue to have concerns as to our ability in fully implementing the proposed Standards, given the complexity of the Standards and the available resources of the Community Health Councils.

Some of the requirements being proposed are currently unattainable as is our ability in increasing the use of Welsh and offering services in the medium of Welsh without adequate additional funding. However, we acknowledge that it is important to continue to make positive steps towards delivering bilingualism.

We fear that if this is not the case there is a real danger that some staff will lose sight of what is of real importance in terms of strengthening Welsh language provision – the patient, the service users, and their families/carers. We fully accept the importance of citizens being able to access important information about our services both in Welsh and English. However, we also feel that many patients just want to be reassured by being able to converse with an identified member of staff in their mother-tongue and do not expect or want CHCs to provide every aspect of the service in Welsh.

Board of Community Health Councils in Wales
33 / 35 Cathedral Road
Cardiff
CF11 9HB

02920 235 558

enquiries@waleschc.org.uk

www.communityhealthcouncils.org.uk

@CHC_Wales

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym ni'n ei gynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cytunwn y dylai'r sefydliadau cenedlaethol allweddol a restrwyd barhau i gael eu hariannu'n uniongyrchol gan Lywodraeth Cymru. Fodd bynnag, mae'n bwysig bod y sefydliadau hyn yn gweithio'n agos gyda Chomisiynydd y Gymraeg (neu unrhyw Gomisiwn neu gorff a allai gymryd lle'r strwythur presennol) i gydlynu ac unioni eu gwaith i hybu'r Gymraeg, er mwyn sicrhau cysondeb yn eu negeseuon cyhoeddus.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fe ddylai'r grantiau sydd ar gael i sefydliadau hybu'r Gymraeg gael eu gweinyddu gan Gomisiynydd y Gymraeg (neu unrhyw Gomisiwn neu gorff a allai gymryd lle'r strwythur presennol) yn hytrach na Llywodraeth Cymru. Byddai hyn yn creu gwell cydbwysedd yng ngwaith y Comisiynydd – gan hybu'r iaith yn gadarnhaol yn ogystal â chydymffurfio â safonau.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Byddai cael un corff cyfrifol yn cael gwared ar unrhyw ddryswch ynghylch cyfrifoldebau yn y system bresennol, ac yn sicrhau bod yr holl faterion sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn cael eu cyfeirio i un lle.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n amlwg bod angen i'r sefyllfa bresennol newid, felly nid yw gwneud dim yn opsiwn. Fodd bynnag, nid yw creu corff newydd ar wahân i ymgymryd â swyddogaethau hybu'r Gymraeg yn ariannol hyfyw. Nid yw'r gost o sefydlu a rhedeg corff ar wahân yn ddefnydd da o arian cyhoeddus - arian y gellir ei ddefnyddio i hybu'r defnydd beunyddiol o'r Gymraeg.

Yn ychwanegol at hynny, gallai creu corff arall beri dryswch. Mae angen i'r cyhoedd fod yn glir ynglŷn â phwy y gallant droi atynt gydag unrhyw fater sy'n ymwneud â'r Gymraeg – fe ddylai hwn fod yn un corff sy'n ymdrin â'r holl faterion, o gydymffurfio â safonau, rhoi cyngor a chymorth i'r cyhoedd, busnesau a sefydliadau, i hybu'r defnydd o'r Gymraeg.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

--

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Mae'r trefniadau llywodraethu ac atebolrwydd arfaethedig yn rhesymol. Byddant yn sicrhau tryloywder o ran sut mae'r corff yn cael ei redeg ynghyd â sicrhau bod rhanddeiliaid yn cael cyfrannu at lunio polisiau a chyfeiriad strategol y corff.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cymdymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Buasai opsiwn 3 yn golygu colli Comisiynydd y Gymraeg, sy'n arweinydd pwysig ar gyfer y Gymraeg.

Mae cael Comisiynydd y Gymraeg yn sicrhau bod yr iaith ar yr un lefel â meysydd pwysig eraill (Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol, Comisiynydd Pobl Hŷn ac ati). Drwy gael gwared ar y rôl hon, mae perygl y bydd yn ymddangos fel petai Llywodraeth Cymru yn 'israddio' pwysigrwydd y Gymraeg. Er mwyn cefnogi'r uchelgeisiau yn 'Cymraeg 2050', nid dyma'r math o neges (er bod hynny'n anfwriadol) y dylai Llywodraeth Cymru ei chyfleu i'w dinasyddion.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

O'r 4 opsiwn, mae'r opsiwn i greu Comisiwn yn ddeniadol oherwydd bydd yn gwahaniaethu'n glir rhwng cyfeiriad strategol a materion gweithredol (drwy Brif Weithredwr penodedig), ac felly cytunwn mai hwn fyddai'r strwythur gorau i ddarparu atebolrwydd clir a rheoli perfformiad effeithiol. Fodd bynnag, fel y nodwyd uchod, teimlwn y byddai colli rôl y Comisiynydd o'r opsiwn hwn yn ymddangos fel cam yn ôl i'r iaith.

Os dewisir opsiwn 3, yna bydd angen llunio Rheolau Sefydlog fel rhan o'r cyfansoddiad a threfniadau llywodraethu ar gyfer y Comisiwn, i sicrhau y bydd system glir a thryloyw ar gyfer gwneud penderfyniadau. Byddai angen mynd i'r afael â materion fel cworwm ar gyfer cyfarfodydd, mwyafrif pleidleisio ac ati.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n bwysig peidio â diystyru costau sefydlu Comisiwn newydd yn nhermau ail-frandio a chydgordio'r systemau presennol. Mae angen dadansoddiad llawn o'r gwaith ynghyd â'r costau cysylltiedig, ac fe ddylid eu hystyried fel rhan o'r broses o wneud penderfyniadau wrth ddewis y ffordd ymlaen.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n synhwyrol symud y gofyniad, er mwyn iddo ddod yn union o dan Fil y Gymraeg.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Tra bod adroddiadau blynyddol yn defnyddio llawer o adnoddau ac yn gallu dangos fawr o gynnydd ar brosiectau a strategaethau sydd angen ymrwymiadau hirdymor; mae'n rhaid cael syniad o'n cyfeiriad yn ystod y tymor canolig.

Mae adrodd unwaith bob 2 flynedd yn amserlen resymol i'w dilyn i sicrhau bod y broses yn werthfawr ac yn economaidd effeithiol. Bydd yr amserlen hon yn golygu bod modd gwerthuso'r hyn sy'n gweithio neu ddim yn amserol. Yn yr hirdymor bydd hyn yn fwy cost effeithiol nag adrodd unwaith bob 5 mlynedd, a darganfod ar yr adeg honno'n unig a gafodd yr adnoddau eu buddsoddi'n ddoeth.

Mae'n bwysig hefyd nodi wrth adrodd bob 2 flynedd y bydd angen i'r Llywodraeth adrodd o leiaf ddwywaith yn ystod ei thymor, sy'n sicrhau ei bod yn parhau i fod yn atebol drwy gydol y cyfnod hwnnw.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Am y rhesymau a nodwyd uchod, mae 5 mlynedd yn rhy hir ac fe ddylid ystyried gwneud hyn bob 2 flynedd. Mae adrodd bob 2 flynedd yn dangos ymrwymiad Llywodraeth Cymru yn glir i'r Cynulliad mewn perthynas â'r iaith Gymraeg. Byddai adrodd bob 2 flynedd yn golygu y gellid newid cyfeiriad yn fwy amserol, petai angen.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fe ddylid cyfeirio'r holl faterion sy'n ymwneud â'r Gymraeg i un lle, i osgoi unrhyw ddryswch ynglŷn â phwy sy'n gyfrifol ac osgoi dyblygu posib.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

--

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Fel un o'r awdurdodau cyhoeddus a aeth drwy'r rownd gyntaf o osod safonau, rydym yn ymwybodol iawn o'r amser a'r gwaith y mae'r broses yn ei olygu.

Nid oedd gweithredu system a fyddai'n addas ac yn weithredol ar gyfer pob corff cyhoeddus yng Nghymru fyth yn mynd i fod yn hawdd; ac er bod y broses o osod y safonau yn hir a llafurus unwaith y bydd yn ei lle ni ddylid distyru'r buddion y dylai'r cyhoedd eu gweld.

Mae newidiadau cadarnhaol eisoes wedi digwydd ers i'r gyfres gyntaf o safonau gael eu rhoi ar waith, ac felly byddai unrhyw newidiadau sylweddol i'r system gyfredol nawr yn wrthgynhyrchol ac yn gostus iawn. Bydd y gwaith o weithredu, ac yn bwysicach na hynny, sefydlu'r safonau o fewn diwylliant y sefydliad yn cymryd blynyddoedd. Nid yw'n gwneud synnwyr gwneud newidiadau radical i'r Safonau pan nad ydynt eto wedi cael digon o amser i wneud gwahaniaeth go iawn i ddinasyddion.

Mae opsiwn 2 yn caniatáu adolygu a newid y safonau presennol os a phan fo angen. Bydd hyn yn galluogi rhesymoli a symleiddio'r safonau sy'n fiwrocratig ac yn defnyddio llawer o adnoddau (fel rhai elfennau o gadw cofnodion). Byddwn hefyd yn croesawu cyfarwyddyd statudol i ddehongli rhai o'r safonau, sy'n angenrheidiol.

Mae opsiwn 2 hefyd yn caniatáu i'r safonau gael eu hadolygu o dro i dro, sy'n golygu y gellid sicrhau gwelliant parhaus ym mhob corff cyhoeddus. Os mai'r nod yn y pen draw yw sicrhau bod pob corff yng Nghymru yn gweithredu o dan un gyfres glir o safonau, dyma'r unig ffordd y gellir cyflawni hynny.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Fel y nodwyd uchod, yn ein barn ni fe fyddai unrhyw newidiadau sylweddol yn wrthgynhyrchiol. Mae'n rhaid hefyd ystyried y gost o wneud newidiadau radical i'r safonau presennol. Mae'n rhaid i ni hefyd fod yn ystyriol o'r ewyllys da sy'n bodoli'n gyffredinol tuag at y Gymraeg. Os bydd Llywodraeth Cymru a chyrff cyhoeddus yn treulio llawer o arian cyhoeddus ar ad-drefnu'r system gyfredol, bydd ond yn iawn i'r dinasyddion holi a yw hyn yn ddefnydd da o arian cyhoeddus.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ar hyn o bryd, gyda mwy na 170 o safonau ar waith ar gyfer ein hawdurdod, nid yw'n glir i'r cyhoedd pa safonau sy'n berthnasol i'r gwasanaeth y gallant ddisgwyl ei gael, heb fynd drwy'r rhestr gyfan.

Cefnogwn y cynnig i gael un gyfres o safonau sy'n amlinellu hawliau unigolion, gyda gweddill y safonau'n cael eu hadnabod fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol. Rydym yn cefnogi'r cynnig hwn fel ffordd o symleiddio'r broses a gwneud pethau'n fwy clir i'r cyhoedd.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid oes gennym ddigon o wybodaeth am Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg i roi barn wybodus am hyn.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cefnogwn y cynnig y dylai rôl cydymffurfiaeth Comisiynydd y Gymraeg (neu unrhyw Gomisiwn neu gorff a allai gymryd lle'r strwythur presennol) gael ei chyfyngu i gydymffurfio â'r safonau.

Mae dyletswyddau cynllunio ieithyddol yn fwy cymhleth ac angen llawer mwy o gefnogaeth a chyfarwyddyd gan Gomisiynydd y Gymraeg i sicrhau eu bod yn cael eu gweithredu'n effeithiol. Er mwyn gweld unrhyw gynnydd go iawn yn gysylltiedig â'r dyletswyddau hyn yn ystod y blynyddoedd nesaf, bydd yn rhaid i gyrff cyhoeddus i raddau amrywiol gael cefnogaeth allanol i sicrhau bod gweithredu'r dyletswyddau hyn yn arwain at wahaniaeth ystyrlon. Mae'n rhaid annog pobl yn hytrach na'u gorfodi er mwyn sicrhau nad yw'r dyletswyddau'n dod yn ymarfer ticio bocsys yn unig.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r broses o osod safonau yn hir a chymhleth ac yn defnyddio llawer o adnoddau. Os bydd Comisiynydd y Gymraeg (neu unrhyw Gomisiwn neu gorff a allai gymryd lle'r strwythur presennol) yn ymgymryd â swyddogaethau

hyrwyddo ychwanegol, bydd yn rhaid sicrhau bod digon o gapasiti o fewn y corff i wneud y gwaith hwn.

At hynny, mae'n bwysig bod dinasyddion yn ymwybodol o'r ffaith bod Llywodraeth Cymru yn cefnogi'r safonau'n llwyr. Mae trosglwyddo'r cyfrifoldeb o ddrafftio a gosod safonau i Lywodraeth Cymru yn cyfleu neges bwerus a chryf.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid rhoi blaenoriaeth i symleiddio'r broses o osod safonau. Mae'r broses bresennol yn llawer rhy hir a beichus ar awdurdodau cyhoeddus. Bydd cael un ymgynghoriad cyhoeddus llawn o fewn y broses yn galluogi pawb i gyflwyno sylwadau – nid oes angen camau ychwanegol pellach i'r broses.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn â'r cynnig hwn, oherwydd bydd Ymchwiliadau Safonau yn mynd yn ddiangen yn y broses newydd.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae Codau ymarfer yn hanfodol i gyrff cyhoeddus er mwyn eu galluogi i ddehongli safonau yn gywir. Yn anffodus mae hyn wedi bod yn absennol yn y broses gyfredol, sydd wedi ychwanegu at rwystredigaeth y cyrff cyhoeddus sydd wedi methu â chael cymorth a chefnogaeth i weithredu'r safonau'n gywir.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno		Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Byddai'r cynnig hwn yn fwy cost effeithiol ac effeithlon. Fodd bynnag, drwy osod un gyfres o safonau ar draws sector cyfan, a fydd yn anochel yn gweithredu mewn gwahanol rannau o Gymru lle mae'r defnydd o'r iaith yn gwahaniaethu'n ddirfawr, bydd yn creu problemau. Er mwyn cael un gyfres o safonau y gall pawb weithio gyda hwy, bydd yn rhaid iddynt ganolbwyntio ar hawliau sylfaenol a pheidio â bod yn rhy niferus, os disgwylir i bawb gydymffurfio â hwy ar yr un pryd.

Yn hytrach na chadw'r hawl i gyrff unigol herio rhai safonau, byddai proses ymgynghori fwy trwyadl yn fwy addas. Byddai modd wedyn i gyrff gyflwyno eu sylwadau nid yn unig ar y safonau arfaethedig ond hefyd mynd ati i gynnig amserlen gydymffurfio resymol y gallant weithio tuag ati.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Byddai'n fwy addas i'r Cynulliad gael rôl o fewn y broses, a ddylai sicrhau mwy o gydbwysedd yn hytrach na dim ond y Llywodraeth yn gosod ei safonau ei hun.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	---	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn yn gryf â'r cynnig hwn. Byddai hyn yn alinio'r broses gyda rôl yr Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus yng Nghymru, sy'n rhesymol, yn deg ac yn effeithiol. Yn y lle cyntaf, dylai corff cyhoeddus wastad gael cyfle i ymdrin gydag unrhyw gŵyn yn eu herbyn ac (os yw'n briodol) datrys y mater ei hun, cyn troi at reolydd allanol.

Mae ymchwiliadau Comisiynydd y Gymraeg i gwynion a wnaed hyd yma wedi bod yn hynod o gyfeiliornus ac fe wnaethant gymryd llawer o amser. Ni all fod yn iawn fod ymchwiliad sy'n cymryd misoedd lawer yn cael ei gynnal i mewn i dorri-safonau bach, pan fyddai corff cyhoeddus wedi gallu datrys hyn o fewn ychydig ddyddiau.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn yn gryf â'r cynnig hwn. Dylai'r Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol gael ei ddefnyddio gan y rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus yng Nghymru. Drwy ymdrin ag unrhyw gwynion sy'n dod i law am yr iaith neu dorri-safonau o dan y Polisi Cwynion Enghreifftiol, bydd yn gwneud y broses yn glir, yn deg ac yn dryloyw. Bydd hefyd yn gwneud pethau'n haws i'r cyhoedd, oherwydd fe ymdrinnir â phob cwyn yr un fath.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Rydym yn cytuno â'r cynnig hwn a'r diffiniad o beth yw 'tor-rheolaeth ddifrifol' o'r safonau. Y ffordd orau o ymdrin â thor-rheolau bach neu dechnegol yw cynghori'r corff cyhoeddus ac argymhell y camau ddylid eu cymryd, yn hytrach na chymryd camau ffurfiol. Byddai hyn yn sicrhau bod cymesuredd yn cael ei gyflwyno i'r system.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai Comisiynydd y Gymraeg (neu unrhyw Gomisiwn neu gorff a allai gymryd lle'r strwythur presennol) gael cynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun. Mae'n bosibl na chaiff problemau sylfaenol eu hadnabod trwy gyfrwng cŵyn ffurfiol,

ac mae'n bosibl na ddaw amheuon i'r fei heblaw drwy gyfrwng dulliau eraill. Yn yr un modd, gallai cyfres o dorri-safonau bychan rybuddio'r Comisiynydd fod problem ddyfnach wedi'i gwreiddio o fewn y corff, a allai fod yn deilwng o ymchwiliad pellach.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Mae'r ystod yn ddigon helaeth i ganiatáu ystod eang o ymatebion cymesur.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Mae'r pŵer i osod dirwy nad yw o bosibl yn cael ei ddefnyddio'n aml yn dal i fod yn bwysig iawn fel arf ataliol. Fodd bynnag, tybed a yw £5,000 yn ddigon i gael yr effaith ddymunol.

Os yw dirwy o £5,000 yn cael ei roi i awdurdod cyhoeddus, a'i fod wedyn yn parhau i beidio â chydymffurfio â'r safon (neu'r safonau) erbyn dyddiad penodedig, yna awgrymw'n y dylid bod modd rhoi dirwy ychwanegol o £1,000 am bob diwrnod y mae'n parhau i fethu â chydymffurfio. Bydd hyn yn annog cyrff cyhoeddus yn y sefyllfa hon i gydymffurfio cyn gynted â phosib.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n ddisgwyliad rhesymol y dylai fod cyfle i apelio, felly mae angen cadw'r tribiwnlys mewn unrhyw broses newydd arfaethedig.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Eto, mae'n ddisgwyliad rhesymol y gall corff apelio yn erbyn y safonau yn y lle cyntaf.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r cynnig hwn yn synhwyrol, a bydd yn sicrhau nad yw amser y tribiwnlys yn cael ei wastraffu ar unrhyw apeliadau afresymol neu amheus.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Eto, byddai hyn yn sicrhau na fyddai apeliadau yn cael eu caniatáu oni bai bod sail ddigonol i symud ymlaen.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

--

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Os yw Llywodraeth Cymru am gyflawni ei gweledigaeth fel y'i gosodwyd yn 'Cymraeg 2050', bydd rhaid ymestyn y safonau (yn rhesymol ac yn gymesur) i gyrff eraill y tu hwnt i'r sector gyhoeddus.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Mae angen troedio'n ofalus, oherwydd gallai gormod o ofynion ar y sector busnes preifat atal cwmnïau a busnesau rhag dewis Cymru fel lle i gynnal busnes.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid sicrhau bod unrhyw safonau sy'n cael eu gosod ar fusnesau preifat yn cael eu hyrwyddo'n gadarnhaol a bod y busnesau hynny'n cael eu cefnogi. Bydd hyn yn galluogi i ewyllys da gael ei feithrin tuag at yr iaith a galluogi'r busnesau i adnabod y buddion o weithredu'n ddwyieithog. Mae'n gymaint gwell os yw busnesau'n dymuno defnyddio'r iaith yn hytrach na theimlo bod yn rhaid iddynt wneud hynny.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Mae sectorau busnes mawr yn iawn, ond byddai'n rhaid cymryd cryn ofal petai'n rhaid i fusnesau bach a chanolig (BBaCh) fabwysiadu rhai safonau. Mae maint yr elw yn dynn iawn yn y sector hwn, a bydd unrhyw ofynion ychwanegol yn cael eu hystyried fel baich ariannol ychwanegol na allai nifer ymdopi ag ef.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Dylai symleiddio'r broses safonau gael effaith gadarnhaol yn gyffredinol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

☐

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

We agree that the key national organisations listed should continue to be funded directly by Welsh Government. However, it is imperative that these organisations work closely with the Welsh Language Commissioner (or any Commission or body which may replace the current structure) to co-ordinate and align their promotional work, to ensure consistency in their public messages.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Grants for organisations to promote the Welsh language should be administered by the Welsh Language Commissioner (or any Commission or body which may replace the current structure) rather than Welsh Government. This would create more balance in the Commissioner's work – providing both positive promotion of the language as well as compliance to standards.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Having one body responsible would remove any confusion over responsibilities in the current system, and ensure that all matters relating to the Welsh language are directed to one place.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It is clear that the current situation needs to change, therefore doing nothing is not an option. However, creating a new and separate body to undertake promotional functions is not financially viable. The cost of setting up and running a separate body is not a good use of public money – money which could be used to proactively promote the everyday use of the Welsh language.

In addition, creating another body has the potential to create confusion. The public need to be clear who they can turn to with regard to any matter relating to the Welsh language – this should be one body which will cover all matters from compliance to the standards, giving advice and assistance to the public, businesses and organisations, to promoting use of the Welsh language.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

--

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

--

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

The governance and accountability arrangements proposed are reasonable. They will ensure both transparency in how the body is ran as well as ensuring that stakeholders will have an input into policy formulation and the strategic direction of the body.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Option 3 would mean losing the Welsh Language Commissioner, who is an important figurehead for the Welsh Language.

Having a Welsh Language Commissioner ensures that the Welsh language is on a par with other important fields (Future Generations Commissioner, Older People’s Commissioner etc.). By removing this role, there is a danger that it will be perceived as Welsh Government ‘downgrading’ the importance of the Welsh language. In order to support the ambitions of Cymraeg 2050, this is not the type of message (albeit given inadvertently) that Welsh Government wants to be giving to its citizens.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Out of the 4 options, the option of creating a Commission is attractive, as this provides a clear separation between strategic direction and operational issues (through an appointed Chief Executive), and accordingly we agree would be the best structure in order to provide clear accountability and effective performance management. However, as noted above, we feel the loss of the Commissioner role from this option, would be perceived as a step back for the language.

If option 3 is chosen, then Standing Orders will need to be produced as part of the constitution and governance arrangements for the Commission, to ensure that there will be a fair and transparent system for decision making. Matters such as quorum for meetings, voting majorities etc., would all need to be

addressed.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

It is important that the costs of setting up a new Commission in terms of re-branding and harmonising current systems should not be underestimated. A full analysis is required of the work required and the costs involved, which should be considered as part of the decision making process in choosing a way forward.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It is sensible to move the requirement, so as it appears directly under the Welsh Language Bill.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Whilst annual reports are resource intensive and can show little progress on strategies and projects which require long term commitments; an indication of

the direction of travel is nonetheless essential in the mid-term.

Reporting once every 2 years is a reasonable timescale to follow to ensure that the process is economically efficient and valuable. This timescale will enable a timely evaluation of what is and is not working. In the long-run this will be more cost effective than reporting once every 5 years, and only then finding out if resources have been invested wisely.

It is also important to note that by reporting every 2 years, the Government will be required to report at least twice during their term, ensuring that they remain accountable throughout their term in office.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

For the reasons stated above, 5 years is too long and consideration should be given to doing this every 2 years. Reporting every 2 years shows a clear commitment by Welsh Government to the Assembly on the Welsh language. Reporting every 2 years will also enable a change of direction at a more timely stage, should this be required.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

All matters relating to the Welsh language should be directed to one place, so as to avoid confusion over who is responsible and to avoid possible duplication.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

--

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

As one of the public authorities that went through the first round of setting standards, we are well aware of how time consuming the process was and the amount of work involved.

It was never going to be an easy task to implement a system that would be appropriate and workable to every public body in Wales, and although the process of setting the standards is long and laborious; once in place the benefits that the public should see should not be underestimated.

Positive changes have already happened since the first set of standards were put in place, and any wholesale changes to the current system would now be counterproductive and very costly. Implementing, and more importantly, embedding the standards into the culture of an organisation will take years. It does not make any sense to radically change the Standards when they have not yet been given enough time to make a real difference to citizens.

Option 2 allows for the review and amendment to current standards as and when necessary. This will enable more bureaucratic and resource intensive standards (such as some elements of record keeping) to be rationalised and simplified. We would also welcome statutory guidance in interpreting some of the standards, which is really needed.

Option 2 also allows for standards to be reviewed periodically, which allows for continuous improvement in each public body. If the ultimate aim is for every public body in Wales to operate under one clear set of standards, this is the only way that it can be achieved.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

As noted above, any wholesale changes now would in our opinion be counterproductive. Consideration must also be given to the costs of making

radical changes to the current standards. We must also be mindful of the goodwill we generally have towards the Welsh language. If Welsh Government and public bodies spend substantial public money on reorganising the current system, citizens will quite rightly ask if this is a good use of public money.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

At present, with over 170 standards in place for our authority, it is not very clear to the public which standards are applicable to the service they can expect to receive, without trawling through the entire list.

We support the proposal to have one set of standards that outline an individual’s rights, with the remaining standards being identified as language planning duties. We support this proposal as a way of simplifying the process and making things clearer for the public.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Do not have enough information about the Welsh in Education Strategic Plans to have an informed opinion on this.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal that the Welsh Language Commissioner's (or any Commission or body which may replace the current structure) enforcement role will be limited to compliance with the standards.

Language planning duties are more complex and require much more support and guidance from the Welsh Language Commissioner in order that they are carried out effectively. In order to see any real progress made on these duties in years to come, public bodies will to varying degrees require external support to ensure that carrying out these duties makes a meaningful difference. To stop the duties becoming a tick box exercise a carrot approach is required rather than a stick.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The process of imposing standards is a long and complex one, which is very resource intensive. If the Welsh Language Commissioner (or any Commission or body which may replace the current structure) is to take on additional promotional functions, there will need to be enough capacity within the body to undertake this work.

In addition, it is important that citizens are aware that the Welsh Government is fully supportive of the standards. By transferring the responsibility of drafting and imposing the standards to the Welsh Government, it gives out a strong and powerful message.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Simplifying the process of setting the standards should be a priority. The current process is far too lengthy and burdensome on public authorities. Having one full public consultation within the process allows everyone an opportunity to make a submission – further additional steps to the process is not required.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with this proposal, as Standards Investigations will become redundant in the new process.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Codes of practice are essential for public bodies, to enable them to interpret standards correctly. This has sadly been absent in the current process, which has added to the frustration of public bodies which have been unable to get assistance and support to implement the standards correctly.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual

bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

This proposal would be more efficient and more cost effective. However, imposing one set of standards across a whole sector, which will inevitably operate in different corners of Wales, where usage of the Welsh language differentiates enormously, will be problematic. In order to get one set of standards that everyone can work within, they will have to concentrate on basic rights and be minimal if everybody is expected to comply with them at one time.

Rather than retaining the right for individual bodies to challenge imposition of certain standards, an enhanced consultation process would be more appropriate. Bodies would then be able to submit their comments on not only the proposed standards but could also suggest reasonable timetables for compliance which they could work toward.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

It would be appropriate for the Assembly to have a role within the process, which should ensure a more balanced approach rather than the Government alone setting their own standards.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We strongly agree with this proposal. This would align the process with that of the Public Service Ombudsman for Wales, which is reasonable, fair as well as efficient. In the first instance, a public body should always be given the opportunity to handle any complaint against them and to rectify matters (if appropriate) themselves, before an external regulator gets involved.

The Welsh Language Commissioner's investigations into complaints made thus far, have been extraordinarily erroneous and time consuming. It cannot be right that an investigation taking several months is undertaken on minor breaches of standards, when a public body could resolve matters in a couple of days.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We strongly agree with this proposal. The Model Concerns and Complaints Policy should be in use by most public bodies in Wales. By dealing with any complaints received about the Welsh language or breaches of standards under the Model Complaints Policy, will make the process clear, fair and transparent. It will also make things easier for the public, as all complaints will be addressed in the same way.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

We agree with this proposal and with the definition of what constitutes a ‘serious breach’ of the standards. Minor or technical breaches can best be handled by advising a public body and recommending a course of action, rather than taking formal action. This would ensure that proportionality is brought into the system.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It is right that the Welsh Language Commissioner (or any Commission or body which may replace the current structure) can instigate an investigation on its own initiative. Underlying problems within a body may not be highlighted through a formal complaint, and suspicions may only be identified through other means. In the same way, a series of minor breaches of standards may alert the Commissioner to a possible deeper rooted problem within a body, which may warrant further investigation.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

The range is sufficiently broad so as to allow a wide range of proportionate responses.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

The power to fine, which may not be used often, is still nonetheless important as a deterrent. However, we question whether £5,000 on its own is a sufficient maximum to really have the desired effect.

We would suggest that if a fine of £5,000 is issued to a public body, and they then continue to fail to comply with the standard (or standards) by a given time, then a further fine can then be imposed at a daily rate of £1,000 for every single day the failure to comply continues. This will encourage public bodies in this position to ensure compliance as soon as possible.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It is a reasonable expectation that there should be a means of appeal, therefore the retention of the tribunal is required in any new proposed process.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Again, it is also a reasonable expectation that a body can appeal against the imposition of standards in the first place.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This proposal is sensible, and will ensure that the tribunal’s time is not wasted on any unreasonable or questionable appeals.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Again, this would ensure that appeals would only be allowed if they have sufficient grounds on which to proceed.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

--

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

If the Welsh Government is to fulfil its vision as set out in Cymraeg 2050, the standards need to be expanded (reasonably and proportionally) to other bodies outside the public sector.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

A fine balance needs to be tread, as too many requirements on the private business sector could deter companies and businesses from choosing Wales as a place to do business.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Any standards imposed on private businesses need to be accompanied with positive promotion and support for those businesses. This will enable goodwill to be fostered towards the language and for businesses to recognise the benefits of operating bilingually. It is far better for businesses to want to use the Welsh language rather than feeling they have to.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Larger business sectors are fine, but great care would need to be taken if SMEs were required to adopt some standards. Profit margins are very tight in this sector, and any additional requirements would be seen as an additional financial burden that many could not withstand.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

--

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Simplifying the standards process should have an overall positive impact

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- iii) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- iv) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Annwyl Weinidog

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen;

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrllon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer.
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd.
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd.
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol.
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwyso am ddyletswydd ychwanegol i alw

am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith.

Yn gywir,
Llinos Davies

Re: Bwriad i ddiddymu Comisiynydd y Gymraeg

Annwyl Syr,

Daeth i sylw cangen Merched y Wawr, Bro Radur, eich bod yn ystyried diddymu swydd Comisiynydd yr Iaith Gymraeg. Mae hyn yn achos pryder mawr i ni yn y gangen.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn allweddol o safbwynt diogelu buddiannau siaradwyr Cymraeg. Os diddymir y swydd hon, ni fydd corff annibynnol wedi ei bennu gennym yng Nghymru i sicrhau bod ein sefydliadau cyhoeddus yn ymdrin â'r Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal yn ôl Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 a Mesur y Gymraeg 2011. Mae swyddfa'r Comisiynydd wedi ac yn parhau i gynnal trosolwg dros y safonau statudol a nodwyd yn Mesur y Gymraeg 2011.

O ddiddymu rôl y Comisiynydd, fe gollir corff o statws cydnabyddedig sydd â rôl hanfodol i hyrwyddo'r Gymraeg. Ni fydd un corff ar gael

- i. i sefydliadau droi ato i gael eglurhad ar eu dyletswyddau o safbwynt yr iaith,
- ii. i siaradwyr Cymraeg ymgynghori ag ef ynglyn â'r gwasanaethau a ddylai fod ar gael iddynt yn y Gymraeg. Ni fydd y mywyafrif yn gwybod at bwy i droi pan gyfyd angen.
- iii. i sicrhau mwy o gysondeb o ran gwasanaethau Cymraeg a gwella eu Cymraeg.

Mae statws annibynnol y corff hwn yn hollbwysig.

Mae statws i'w gael gan y Comisiynydd ac o ganlyniad pan fydd yn cysylltu â chwmnïau yn dilyn derbyn cŵyn oddi wrth unigolion neu grwpiau, mae'r cwmnïau yn cymryd sylw ac yn aml yn ymateb mewn modd boddhaol. Prin y byddai'r cwmnïau yn ymateb mor ffafriol i gŵyn oddi wrth unigolion neu grwpiau. Ni fyddent yn teimlo'r un brys i ddatrys problemau yn ymwneud â'r iaith Gymraeg pan y byddent yn codi. Mae'r werin bobl angen corff statudol a fydd yn eu cefnogi ac yn brwydro drostynt pan fo ganddynt gŵyn.

Mae cael un corff i hyrwyddo'r iaith a diogelu ei buddiannau wedi gweithio'n dda dros y blynyddoedd diwethaf. Nid oes angen diwygio yma. Fel llywodraeth bydd cymorth swyddfa y Comisiynydd yn hollbwysig i chi wrth ganolbwyntio eich hymdrechion ar fwrw ymlaen â'r safonau a osodwyd a gweithredu'r polisi o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

Cam yn ôl fyddai diddymu'r swydd hon, cam a fyddai'n sicr o wanhau statws yr iaith.

Yr eiddoch yn gywir,

Eirian Dafydd

Dr Eirian Dafydd

(ysgrifennydd Cangen Bro Radur o Ferched y Wawr)

Derbyniwyd yr ymateb hwn fel rhan o ymgyrch Cymdeithas yr Iaith Gymraeg.
Ceir copi o'r ymateb ar ddiwedd pecyn ymatebion rhifau 251505.

This response was received as part of a campaign by Cymdeithas yr Iaith Gymraeg.
A copy of the response is available at the end of the bundle of responses numbered 251505.

**Mid and West Wales Fire and Rescue Service Response to Welsh Language Bill
Government White Paper**

23 October 2017

Consultation Questions and Responses

1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree. The Welsh Government is ideally placed to carry out the functions listed in paragraph 49.

In reference to the development of the Welsh language in technology [paragraph 53] it is difficult to see how Welsh Government can influence technology companies but it would be good to see an awareness raising of this issue, encouraging the use of bilingual technology.

With regard to research [paragraph 53], the Service welcomes any research that can assist in developing both national and internal policy development. The Service believes that data and qualitative information gained by public sector organisations, through their experiences in providing Welsh language services, can be a valuable resource to any research taken by academic institutions.

The Welsh Government should help to identify and support innovative ideas to progress the use of the Welsh language.

2. In table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved with promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Agree.

3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White paper) you believe we should consider.

Disagree. Option 2 is our preferred solution as this would mean that the significant public funds that have been spent on creating the role and office of the Welsh Language Commissioner, and the Welsh Language Standards, would not be wasted by scrapping what is good from the current system and starting again from scratch.

The parts of the current structure and function that do work should be kept, with the elements that do not work being restructured or dispensed with. Creating a Welsh Government Executive Agency to promote the Welsh language has the following benefits:

- Secure funding from Welsh Government.
- Access to government experts, research, public engagement mechanisms.
- Public accountability.
- Welsh Language Commissioner and staff free to concentrate on monitoring and enforcement (a massive amount of work).
- Direct link to working closely with all aspects of government, e.g. education, economy, legislation.
- All the bullet points listed under paragraph 69 of the White Paper.

4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

No - disagree.

Clarity. The Service can see no reason why there is a risk of confusion arising in any future arrangements with regard to any of the options proposed, including Options 2 and 3. Providing clear, understandable information about what a body's functions and responsibilities are is easily done and should therefore not be used as a reason to discount Options 2 and 3. In fact, there would be less confusion than having a single body as in Option 4. Under Option 2 the choice for the public would be: contact Body A about promotion of the Welsh language, contact Body B about enforcement.

Synergy. No convincing arguments are stated as to why Option 4 would achieve the stated aim any more effectively or efficiently than any of the other Options.

Value for money. Option 2 is the most cost effective option as it would minimise waste in relation to the public money already spent on creating the role and office of the Welsh Language Commissioner whilst minimising additional new spending on creating unnecessary agencies and bureaucracies.

5. What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

No comment.

6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No.

7. In paragraphs 93 – 95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

The proposed general requirements are in line with accepted models of governance used in the public sector. The current situation of having one body to set the Standards (Welsh Government) and another body to enforce them (Commissioner) has led to uncertainty in implementing the Welsh Language Standards – often Commissioner is not able to provide an answer. It is likely that continuing to have one body responsible for setting Standards and another body enforcing them will only perpetuate and amplify this difficulty.

8. Do you agree with our preferred option (Option 3) to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree that the proposed preferred governance structure is appropriate but do not agree that there is only one body to both promote the use of the Welsh language and also enforce Welsh language legislation. [Preferred is Option 2]

9. What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3?

The reasons for choosing Option 3 as a preference are clearly explained.

Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Perhaps it might be more appropriate to advertise the position of Chief Executive and appoint by means of an open and transparent selection process? Membership to the Commission should be based on merit and experience.

10. Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Unsure, this depends upon the processes and procedures that would be put in place to support the monitoring and compliance functions of the Commission.

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Unsure – but the streamlining of this provision is about ensuring value for money and operating within the public sector funding, like all other public sector bodies, budgets need to be set and savings made where appropriate.

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill.

Neither agree nor disagree. The White Paper does not contain enough detail on this subject to enable an informed judgement.

13. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually.

Neither agree nor disagree – although a requirement to report annually on progress against the strategy would ensure public confidence.

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree.

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commissioner?

Agree. There are other methods that the Welsh Government can use in order to consult with stakeholders.

16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No.

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree.

We support the Welsh Government's comments that Welsh Language Standards imposed upon public bodies should be reasonable and proportionate, and the notion of exemptions.

We welcome any opportunity to engage with the Welsh Government in reviewing and improving the Standards system, especially with regard to Standards that may apply to the Fire and Rescue Services in Wales. However, having worked very hard to meet the current standards, any changes should not result in extra unnecessary costs and effort on those who are required to meet the standards.

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163 – 165). Do you agree with our analysis?

Neither agree nor disagree. There is insufficient detail in the White Paper to make any meaningful comment on the potential costs of the Welsh Government's preferred option.

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between "Standards" (which would relate to services) and "language planning duties" (which would relate to corporate duties)?

Agree. Two classifications of Standard are less complex than the current five classifications.

20. Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Unsure. Not qualified to comment on this.

21. Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

No.

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree. Constructive independent expert scrutiny is always welcomed as a way of improving the Service's performance in delivering services to the public.

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree.

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree.

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree.

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree.

Subject to the provision of consultation with the body that faces Standards being imposed upon it. Somewhere within the proposed new process of setting and imposing Standards, the right of consultation and appeal must be guaranteed.

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree. Streamlining the process of imposing Standards on a body is a welcome proposed change. An enhanced consultation process with organisations operating in

a certain sector, e.g. Fire and Rescue has the potential to lead to many positive outcomes for all concerned, including members of the public.

Due to the operational and structural differences that can occur between bodies in the same sector, individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard.

29. What factors should we take into account or what procedures should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

All information used to determine which Standards should apply to the Welsh Government must be made public in a clear, concise and open manner.

Where the Welsh Government intends to award itself an exemption to a particular Standard, the reasons as to why the exemption is necessary should be open to public scrutiny. The final draft of the list of Standards that are proposed to be imposed on the Welsh Government should undergo a widely advertised public consultation.

The involvement of the Assembly in the process of imposing Standards would be beneficial in terms of fairness, transparency and accountability.

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate a failure?

Agree. It is appropriate that a complaint should follow its course through an organisation's own complaints procedure before being escalated to the attention of the Welsh Language Commissioner or Commission. This would allow enough flexibility for complaints regarding unintentional or minor infringements to be corrected quickly and thus lead to an improvement in service to the service user.

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree. The stated proposal of mandating that a body's complaints procedure must adhere to an approved format and clear timescale for resolution will help inspire confidence amongst service users that their complaint will be addressed and responded to within a reasonable time.

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree. Further action regarding a complaint should only be taken if an alleged breach of a Standard is serious. The stated definitions of a “serious breach”, in paragraph 219, are reasonable and appropriate.

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

No. It is not clear how one can investigate oneself - this should be done independently.

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree.

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5000 and in some cases to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Partially agree – but perhaps on a sliding scale.

36. Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree.

37. Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree.

38. We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another

compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree.

39. Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes. In the interests of minimising public expenditure on costly appeals cases, it would be in the public interest to ensure that only cases which have reasonable chance of success, or those that should be heard for another compelling reason, are heard by the Tribunal.

40. Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No.

41. Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Neither agree or disagree.

42. Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Private sector businesses should be encouraged to comply with the Standards as far as practicable when operating within Wales Plc. This would support and help Public Services to achieve the standards more easily.

43. Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed upon private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Private sector businesses should be encouraged to comply with the Standards as far as practicable when operating within Wales Plc. This would support and help Public Services to achieve the standards more easily.

44. If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Unsure.

45. Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No.

46. We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

No.

47. We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) Opportunities for people to use Welsh
- ii) Treating the Welsh language no less favourably than the English language

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

We have no comment to make on these matters.

48. Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

We have no comment to make on these matters.

49. We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

We have no comment to make on these matters.

30 Hydref 2017

**Ymateb Cyngor Gwynedd i'r Ddogfen Ymgynghori ar y Papur Gwyn, Taro'r
Cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg, Awst 2017**

Crynodeb o'r prif egwyddorion sydd yn sail i'n hymateb:

- Dylai prif bwyslais unrhyw newid fod ar hyrwyddo a hybu yn hytrach na gorfodaeth a dylid newid y cydbwysedd cyllidol i adlewyrchu hynny
- Dylid sicrhau bod cwynion yn cael eu cyfeirio at y sefydliadau yn gyntaf cyn ymyrraeth ar ran y Comisiynydd/Comisiwn.
- Dylai unrhyw newid alluogi sefydliadau i ganolbwyntio ar weithredu a datblygu yn hytrach na phrosesau ac adrodd diangen a diddefnydd
- Dylid sicrhau eglurder a symlrwydd mewn prosesau sydd yn ymwneud efo'r Safonau, yn enwedig felly'r drefn gwynion, ond ni ddylid symleiddio'r Safonau eu hunain.
- Dylid osgoi amrywio gormod ar y Safonau a osodir a cheisio anelu at gysondeb, er mwyn sicrhau eglurder i'r cyhoedd a galluogi cydweithio effeithio rhwng sefydliadau
- Dylid sicrhau nad yw Llywodraeth Cymru yn creu newid fyddai'n golygu eu bod yn diosg eu cyfrifoldeb ac yn symud dyletswyddau a ddylai eistedd yn ganolog neu gydag adrannau'r llywodraeth i gorff arall.
- Dylai Llywodraeth Cymru arwain drwy esiampl a sicrhau bod eu polisiau a gweithdrefnau yn gosod arweiniad clir i gyrff a sefydliadau eraill mewn meysydd sy'n allweddol i ffyniant yr iaith.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiynau Ymgynghori:

1. Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Ymateb:

Rôl Llywodraeth Cymru:

- **Dylai Llywodraeth Cymru arwain drwy esiampl a sicrhau bod eu polisïau a gweithdrefnau yn gosod arweiniad clir i gyrff a sefydliadau eraill mewn meysydd sy'n allweddol i ffyniant yr iaith.**

Nid ydym o'r farn bod y pwyslais yn gywir o safbwynt rôl y Llywodraeth a'r meysydd y mae ganddynt ddylanwad drostynt. Mae'r Papur Gwyn yn rhoi'r sylw pennaf yma i faes addysg, sydd yn cyd-fynd gyda'r pwyslais a roddir yn Strategaeth 2050, ond collir cyfle yma i gyfeirio at feysydd polisi cenedlaethol eraill sydd yn hanfodol i'r Gymraeg. Does dim sôn yma, ond crybwyll sydyn wrth basio, er enghraifft at feysydd cynllunio ac economi a chyflogaeth. Mae hyn yn cyd-fynd a'r gwendid yn y Strategaeth 2050, ac yn dangos gwendid yng ngweledigaeth y Llywodraeth am y meysydd y mae posib iddynt gael dylanwad ynddynt. Os am gyrraedd y miliwn o siaradwyr mae'n rhaid i'r Llywodraeth sicrhau eu bod yn gosod polisïau sydd wirioneddol yn mynd i osod arweiniad ac esiampl, a manteisio ar unrhyw gyfle, fel y cyfle hwn i ddiwygio'r Mesur, i wthio'r ffiniau cyn belled ag y gallant.

Mae'r cynigion o roddir ym mhwynt **53** (t.16) yn rhai clodwiw, ond mynegwn bryder nad ydynt mewn gwirionedd yn feysydd lle y mae gan y Llywodraeth gyfrifoldeb uniongyrchol - fe nodir hynny yn y pwyntiau bwled gyda'r geiriad "ni fydd y Llywodraeth ei hun yn arwain y gwaith" a "Nid yw Llywodraeth Cymru ei hun yn y sefyllfa orau i ymgymryd â llawer o'r gwasanaethau" - ac felly mae'n gwestiwn a ddylid rhoi'r fath sylw a statws i'r rôl arweiniol ar draul meysydd eraill lle mae angen am ddylanwad gwirioneddol ar lefel genedlaethol. Cytunwn, serch hynny, bod dangos arweiniad ym maes technoleg yn hollbwysig. Ond cynigiwn hefyd bod angen cyplysu hyn gyda buddsoddiad ac ymrwymiad ym maes ymchwil, a bod angen ymestyn dylanwadu ar feysydd ymchwil gan Brifysgolion. Dylid annog astudiaethau ymarferol ar faterion a themâu sydd yn codi o'r Safonau, a fyddai yn gwella ein dealltwriaeth o sut mae pobl yn defnyddio gwasanaethau, ac a allai arwain at well gwasanaethau ar gyfer y cyhoedd.

Cwestiynau Ymgynghori:

2. Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno/Anghytuno/ **Ddim yn cytuno nac yn anghytuno** (

Sylwadau ategol

Ymateb:

Adnoddau eraill Llywodraeth Cymru:

- **Dylai prif bwyslais unrhyw newid fod ar hyrwyddo a hybu yn hytrach na gorfodaeth a dylid newid y cydbwysedd cyllidol i adlewyrchu hynny**

Nid yw'r newidiadau a gynigir neu a ragwelir, ac unrhyw newidiadau cyllidebol, yn ddigon clir yn y papur gwyn, ac felly mae'r ansicrwydd yn codi cwestiynau ychwanegol. Mae **pwyt 60** yn nodi y byddai newid yn y gyllideb a nodir yn y tabl yn sgil symud y swyddogaeth gosod Safonau i'r Llywodraeth er enghraifft.

Dylid sicrhau bod mwy o'r gyllideb yn mynd tuag at y swyddogaethau hybu na'r rheoleiddio a hynny i gynnwys elfen gref o hybu a datblygu defnydd o'r Gymraeg yn y sector cyhoeddus. Nid yw'r rhaniad dyletswyddau fel ag y mae ar hyn o bryd yn rhoi unrhyw gymorth nag ymgyrch sydd yn gweithio o blaid y sefydliadau.

Cwestiynau Ymgynghori:

3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffafrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

~~Cytuno/Anghytuno~~ **Ddim yn cytuno nac yn anghytuno**

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno/~~Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Ymateb:

Rydym yn cytuno mewn egwyddor gyda sefydlu un corff yn unig, a hynny er mwyn cael eglurder i'r cyhoedd a'r sefydliadau. Rhaid sicrhau, serch hynny, nad yw unrhyw newid yn achosi gormod o ddryswch nac oedi wrth symud ymlaen gyda gweithredid y Safonau. Mae peryg y byddai newid rhy fawr a rhy araf, a ninnau ond ar ddechrau'r daith gyda'r Safonau, yn achosi dirywiad yn yr ewyllys da sydd wedi ei ddatblygu ymysg darparwyr, ac yn gadael defnyddwyr ar goll am bwy yw'r pwynt cyswllt yn y cyfamser.

Gan fod gan y Cyngor hwn berthynas weithio agos gyda'r ddau gorff presennol – Adran Gymraeg y Llywodraeth fel dyrannwr grantiau'r mentrau iaith, a'r Comisiynydd fel rheoleiddiwr y Safonau – mae gennym ddealltwriaeth dda o gryfderau a gwendidau'r drefn bresennol. Rydym wedi gweithio yn galed dros y blynyddoedd diwethaf i fagu perthynas a dealltwriaeth o sefyllfa unigryw Gwynedd a'r gofynion ac anghenion hybu sydd yn berthnasol i'r sir. Felly byddai gorfod sefydlu perthynas o'r newydd gyda chorff newydd, yn gallu bob yn broblemus ac yn wastraff amser ac adnoddau prin. Credwn yn gryf bod angen gweithio ar yr hyn sydd eisoes yn bodoli ac addasu cyfrifoldebau, yn hytrach na chreu mwy o newid a chymhlethdod yn rhy fuan. Byddai ychwanegu at gyfrifoldebau'r Comisiynydd, a sicrhau cyllideb deg ar gyfer yr elfennau hybu, yn gallu bod yn fwy buddiol a chost effeithiol yn y pen draw ac yn rhoi amser i arferion a threfniadau sydd ynghlwm wrth y safonau wreiddio cyn gorfodi newidiadau mawr eto.

Er nad ydym yn cytuno y byddai sefydlu trydydd corff, fel y cynigir yn **Opsiynau 2 a 3**, felly yn gwneud dim ond cymhlethu'r darlun ymhellach, mae gennym bryder na fyddai sefydlu un corff sydd yn gwneud pob dim o fonitro i hybu yn arwain at unrhyw newid mewn gwirionedd, ond yn hytrach at fwy o bwysau ac at adnoddau prin yn cael eu gwasgaru yn deneuach.

Mae **Opsiwn 4** yr yn cynnig elfen o annibyniaeth, gan fod y swyddogaeth hybu led braich oddi wrth y swyddogaeth o osod y safonau, ond mae'n dal i fod yn yr un lle a'r cyfrifoldebau Monitro.

O edrych ar wendidau'r drefn bresennol ac anallu swyddfa'r Comisiynydd i roi cefnogaeth a chymorth ymarferol lle mae ei angen, mae yna dal bosiblwydd o densiwn a gwrthdaro buddiannau pe bai'r rôl gorfodi ac ymchwilio i gwynion yn eistedd o fewn yr un corff. Mae'n sicr bod y drefn gwynion fel ag y mae yn llesteirio unrhyw gyfathrebu effeithiol, ac y gallai hynny newid gyda'r cynigion ar gyfer diwygio'r drefn gwynion, ond mae dal yn gwestiwn a allai un sefydliad wir fod yn bastwn ac yn foronen ar yr un pryd? Gallai fod yn anodd iawn cadw cydbwysedd a byddai angen gwneud yn siŵr bod unrhyw fonitro yn cael ei wneud mewn ysbryd o geisio gwella gwasanaethau yn hytrach na chraffu ar wendidau. Byddai hyn yn gofyn am newid agwedd gan y sefydliad, a hefyd gan swyddogion y cyrff cyhoeddus sydd eisoes yn rhan o drefn y Safonau, er mwyn i bawb symud ymlaen gyda'i gilydd.

Byddai angen trefniadau a strwythur clir i sicrhau bod pob maes hybu yn cael sylw teg, ac felly nid yw'r cynnig yn y papur gwyn ar ei ben ei hun yn rhoi'r sicrwydd hwnnw i ni.

Os am greu newid mawr i'r drefn a bod y Llywodraeth yn awyddus i gymryd y cyfrifoldeb am y Safonau, gellir dadlau, os ydynt yn gyfrifol am osod y Safonau, mai nhw hefyd ddylai fod yn gyfrifol am unrhyw orfodi a chosbi.

Rhan 2: Llywodraethiant ac Atebolrwydd:

Cwestiynau ymgynghori

7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Ymateb:

Rydym yn cytuno y bydd angen trefniadau atebolrwydd clir, ac y bydd angen i ba bynnag gorff fydd yn bodoli ddangos yn glir beth yw eu hamcanion a'u rhaglenni gwaith.

Mae nifer o'r gofynion a nodir yn rhai sydd yn bodoli dan y drefn bresennol, megis y pwyntiau a nodir yn 94 (tud: 27), ac ni allwn anghytuno a'r angen i'r corff fod yn dryloyw ac i fod yn agored gyda rhanddeiliaid.

Cwestiynau ymgynghori

8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

~~Cytuno/Anghytuno~~ **Ddim yn cytuno nac yn anghytuno**

Sylwadau ategol

9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw/Nac ydw/Ansicr

Sylwadau ategol

Ymateb:

Rydym yn gweld cryfderau yn **Opsiwn 2 a 3** yma. Byddai datblygu a cheisio cryfhau'r sefyllfa bresennol drwy ychwanegu Bwrdd Llywodraethu i'r Comisiynydd (Opsiwn 2) yn gallu creu sefydlogrwydd a rhoi sicrwydd i randdeiliaid nad yw penderfyniadau yn cael eu gwneud gan unigolyn

yn unig. Yn sicr mae llawer o'r pryderon am y system bresennol wedi bod ynghlwm wrth yr argraff mai unigolyn sydd â'r holl rym i bennu dehongliad o sefyllfa neu safon ac i wneud penderfyniadau ar faes sydd yn aml yn llwyd yn hytrach na du a gwyn. Petai **Opsiwn 4** yn cael ei weithredu yn **Rhan 1**, yna gallai **Opsiwn 3** fod yn synhwyrol hefyd, sef sefydlu Comisiwn y Gymraeg, gan y byddai hyn eto yn rhoi elfen o sicrwydd am atebolrwydd – ond nid ydym eto heb ein pryderon. Yr hyn sydd yn apelio am Opsiwn 2 yw'r cynnig y byddai aelodau'r Bwrdd yn aelodau annibynnol.

Pa bynnag strwythur sydd yn cael ei weithredu, bydd yn hanfodol cael tryloywder – bod strwythur adrannol eglur a phwyntiau cyswllt clir i wahaniaethu rhwng y gwahanol swyddogaethau.

Cwestiynau ymgynghori

11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

~~Oes/Nac oes/Ansier~~
Sylwadau ategol

Dim sylwadau ychwanegol

Cwestiynau ymgynghori

Cwestiynau ymgynghori

12. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

~~Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

13. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

~~Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

14. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

~~Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Ymateb:

Dyletswyddau Llywodraeth Cymru o dan adran 78 Deddf Llywodraeth Cymru 2006

- **Dylid sicrhau nad yw Llywodraeth Cymru yn creu newid fyddai'n golygu eu bod yn diosg eu cyfrifoldeb ac yn symud dyletswyddau a ddylai eistedd yn ganolog neu gydag adrannau'r llywodraeth i gorff arall.**

Nid ydym yn gweld unrhyw fantais amlwg o wneud y newidiadau a gynigir. Yn wir, mae'n bwysig bod y ddyletswydd i lunio strategaeth iaith yn aros yn rhan o ddeddfwriaeth ganolog Llywodraeth Cymru yn hytrach na bod yn rhan o ddeddfwriaeth sydd yn ymwneud efo iaith yn unig.

Er yn croesawu'r syniad y byddai strategaeth y Comisiwn yn cyfrannu yn uniongyrchol at weledigaeth Cymraeg 2050 mae gennym bryder bod yr hyn a gynigir yma ychydig yn annelwig a bod y Llywodraeth yn ceisio diosg ei gyfrifoldeb mewn rhyw fodd.

Er yn cydnabod mai Strategaeth hirdymor yw Cymraeg 2050, a bod adrodd bob blwyddyn ar strategaeth hir dymor yn anodd, nid ydym ychwaith yn credu mai cyfrifoldeb y corff annibynnol (Comisiwn) yn unig fyddai gweithredu Cymraeg 2050, ac adrodd yn flynyddol arni. Ni ellir golchi dwylo o gyfrifoldebau'r presennol i hybu a hyrwyddo defnydd o'r Gymraeg a'r ddyletswydd sydd ar adrannau o fewn y Llywodraeth ei hun, fel gwasanaeth sifil, i fod yn dangos y ffordd ac arwain drwy esiampl.

Cwestiynau ymgynghori

15. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno
Sylwadau ategol

16. A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Ymateb:

Unwaith eto, mae'r cynnig hwn yn gosod dyletswydd ychwanegol ar y corff arfaethedig, ac felly yn creu pryderon am orlethu cyfrifoldebau.

Yr hyn sydd yn bwysig yw bod modd i'r Llywodraeth gael barn annibynnol ar faterion o bwys.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau ymgynghori

17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Ymateb:

- **Dylai unrhyw newid alluogi sefydliadau i ganolbwyntio ar weithredu a datblygu yn hytrach na phrosesau ac adrodd diangen a di-ddefnydd**
- **Dylid osgoi amrywio gormod ar y Safonau a osodir a cheisio anelu at gysondeb, er mwyn sicrhau eglurder i'r cyhoedd a galluogi cydweithio effeithio rhwng sefydliadau**

Mae posib bod y Llywodraeth yn eu cynigion yn ceisio bod yn rhy hyblyg ac yn ceisio ateb problemau pawb, ac y gallai hynny yn y pen draw arwain at fwy o anghysondeb. Mae llawer o sôn am ddiwygio neu ddileu safonau, a bydd angen bod yn ofalus nad yw hyn yn cymhlethu pethau fwy.

Yn y bôn, yr hyn sydd ei angen yw dealltwriaeth mai ar daith ydym ni ac y bydd cyrff yn cyrraedd y nôd a wahanol adegau. Ond mae peryg o beidio gosod y safonau perthnasol o'r cychwyn y byddai cyrff yn cymryd eu hamser i weithredu heb fod yn cadw golwg ar lle mae angen iddynt gyrraedd yn y pen draw. Mae angen lleihau'r eithriadau a gweithio ar sut i annog continwwm o welliant.

Byddai cynlluniau eithrio (opsiwn 4) yn rhoi gormod o rym i sefydliadau, ac mae gosod set fechan o safonau cyffredinol yn beryg o wanhau'r ymrwymiad sydd yn dechrau amlygu ei hun ymysg y cyrff cyhoeddus i weithredu.

Er ein bod yn cytuno mai'r opsiwn orau yw diwygio'r system bresennol felly, bydd angen llawer mwy o wybodaeth, ac enghreifftiau penodol am sut byddai hyn yn cael ei weithredu a sut y byddai'n effeithio ar y cyrff sydd eisoes yn atebol ac yn gweithredu dan system y safonau, i ni fod yn cwbl sicr.

Opsiw 5:

Hawliau i unigolion ddefnyddio'r Gymraeg

Credwn y dylid ystyried yr opsiwn hwn fel mater ar wahân i'r ystyriaethau ynghylch diwygio'r Safonau ac rydym o'r farn y dylai'r mesur gynnwys rhyw fath o ymrwymiad sylfaenol i hawliau unigolion.

Er yn cydnabod y byddai diffinio hyn yn anodd, credwn fod angen i'r mesur sicrhau mewn rhyw fodd bod **anghenion** ieithyddol yn cael eu parchu.

Mae angen edrych ar egwyddorion Mwy na Geiriau, sydd yn gosod fframwaith ar gyfer y gwasanaethau iechyd a gofal, i ystyried "angen" yn hytrach na "dewis" iaith, ac arferion sefydliadau fel Cyngor Gwynedd, sydd yn dilyn yr egwyddor mai lles ac angen y trigolion sydd yn dod gyntaf, yn hytrach na'r hyn sydd fwyaf hwylus neu fwyaf ymarferol i'r darparwr.

O ddilyn yr un egwyddor, a gosod cynsail yn y Mesur, gellid sicrhau bod gorfodaeth ar sefydliadau i ymateb i anghenion pobl ac i ddarparu gwasanaeth yn Gymraeg os oes wir ei angen.

Byddai angen diffinio'r "angen" yma, ond nid ydym yn credu ei fod yn amhosib cael consensws ar y mater, ac y byddai gosod hawl i unigolion ddewis a defnyddio'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd lle mae'n ymwneud â lles a materion personol, er enghraifft, yn cryfhau hawliau'r cyhoedd.

Heb osod yr hawl sylfaenol, mae peryg y bydd rhai sefydliadau yn dal i ddadlau nad oes "galw".

Cwestiynau ymgynghori

19. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol – cytuno bod hyn yn gwneud synnwyr ond efallai nad oes ei angen

20. A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw/Nac ydw/Ansier

Sylwadau ategol

21. Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes/Nac oes/Ansier

Sylwadau ategol - **gweler ein hymateb isod**

22. A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

~~Cytuno/Anghytuno~~ **Ddim yn cytuno nac yn anghytuno**

Sylwadau ategol

23. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

~~Cytuno/Anghytuno~~ **Ddim yn cytuno nac yn anghytuno**

Sylwadau ategol

Ymateb:

Dosbarthiad Safonau a dyletswyddau cynllunio ieithyddol

Er bod peryg i newid dosbarthiad y safonau ychwanegu eto at ddryswch ac anghysondeb, mae posib cytuno â'r diffiniad a roddir o safonau sydd yn ymwneud â hawliau'r unigolion a safonau sydd yn ymwneud â chynllunio ieithyddol. Mae'n wir fod y rhan fwyaf o'r safonau fel ag y maent yn ymwneud efo gweithdrefnau, ac nad ydynt o ddiddordeb o gwbl i'r rhai sydd yn derbyn gwasanaethau, ac felly y byddai diffinio'r safonau o dan y ddau bennawd yma yn gallu gwneud pethau'n fwy eglur ac yn helpu sefydliadau i ddeall eu dyletswyddau.

Rydym yn cytuno bod angen gosod mwy o ddisgwyliad i sefydliadau gynllunio'n ieithyddol, ac mae'n bwysig eu bod yn gweld sut mae eu hymdrechion i gynllunio'r gweithlu ac ati yn cyfrannu at y weledigaeth ehangach.

Rhaid hefyd cael cyswllt cliriach rhwng y Safonau a fframweithiau a pholisïau eraill perthnasol, megis fframwaith Mwy na Geiriau a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, ac mae gosod dyletswydd cynllunio ieithyddol, sydd yn annog sefydliadau i edrych ar y cysylltiadau ac i uno cynlluniau perthnasol, yn fodd o wneud hynny.

Ond byddai angen rhoi arweiniad clir i sefydliadau er mwyn iddynt ddeall yr hyn sydd yn ddisgwyliedig.

Pwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau

Nid ydym yn anghytuno gyda hyn mewn egwyddor, ond mae angen sicrhau bod unrhyw weithredu o'r fath yn cael ei wneud yn yr ysbryd cywir, a bod sefydliadau yn cael eu hannog i rannu arferion a phryderon mewn ysbryd cadarnhaol. Gellid eu hannog wedyn i wella a datblygu yn hytrach na'u bod yn teimlo dan bwysau i rannu gwybodaeth y mae'n debygol o gael ei ddefnyddio yn eu herbyn fel tystiolaeth o ddifffyg cydymffurfio. Rhaid hefyd ystyried capasiti y sefydliadau i ymateb i geisiadau am dystiolaeth a gwybodaeth am y modd y maent yn cyflawni eu dyletswyddau. Mae nifer o gyrff yn gweithredu gydag un swyddog iaith, neu un aelod o staff yn unig yn gyfrifol am weithrediad a monitro'r Safonau, ac felly mae angen bod yn ofalus nad yw ceisiadau sydd yn rhan o unrhyw ymchwiliadau yn mynd yn faich di-angen ar swyddogion.

Gweithdrefnau ar gyfer gwneud, gosod, gweithredu a gorfodi Safonau

Gwneud a gosod safonau ar gyrff

Cwestiynau ymgynghori

24. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

25. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

26. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

27. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

Ymateb:

- **Dylid sicrhau eglurder a symlrwydd mewn prosesau sydd yn ymwneud efo'r Safonau, yn enwedig felly'r drefn gwynion, ond ni ddylid symleiddio'r Safonau eu hunain.**

Rydym yn cytuno â'r cynnig i roi cyfrifoldeb am osod y Safonau i'r Llywodraeth, ac y dylai'r broses ymgynghori cyn eu gosod fod mor syml a chyflym â phosib.

Nid ydym mor sicr am y cynnig i roi pwerau cyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r safonau i Lywodraeth Cymru. Gellir dadlau os mai'r Comisiwn arfaethedig sydd â'r cyfrifoldeb hybu, mai gyda'r corff hwnnw y dylai'r ddyletswydd eistedd.

Os mai ceisio eglurder ar ddiffiniad safonau yw'r bwriad, gallai eistedd gyda'r Llywodraeth, ond fel arall, ac os mai'r bwriad yw cynnig arweiniad a rhannu arferion da, yna siawns mai o dan y fantell hybu y mae'r lleoliad mwyaf addas. Nid yw'r Comisiynydd, dan y drefn bresennol, wedi bod y mwyaf effeithiol o safbwynt cynhyrchu codau ymarfer a chanllawiau, ond mae hynny beryg oherwydd eu bod yn ei chael yn anodd diffinio'r ddwy rôl, a chynnig cyngor ac arweiniad ar yr union safonau y maent i fod i'w rheoleiddio. Bydd angen bod yn sicr nad yw'r un gwrthdaro yn digwydd yn y dyfodol a chredwn y byddai unrhyw ganllawiau yn cael eu derbyn yn well gan y corff annibynnol os mai prif fwriad y newidiadau hyn yw magu ewyllys da ac agweddau cadarnhaol.

Gwneud a gosod safonau ar sectorau

Cwestiynau ymgynghori

28. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno/~~Anghytuno~~/~~Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cytuno y dylai fod gan y Llywodraeth bwerau i osod safonau ar sectorau penodol.

Cwestiynau ymgynghori

30. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno/~~Anghytuno~~/~~Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

31. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno/~~Anghytuno~~/~~Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

Ymateb:

Mae'n hollbwysig caniatáu i gyrff ymateb yn llawn ac yn ystyrlon i gwynion cyn iddynt gael eu cyfeirio at y Comisiynydd.

O ddilyn trefniadau cwynion corfforaethol, gellir sicrhau bod cwynion yn cael eu trin yn briodol ac yn wrthrychol.

Cwestiynau ymgynghori

32. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

~~Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

33. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

~~Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~
Sylwadau ategol

Ymateb:

Rydym yn cytuno yn gyffredinol gyda'r newidiadau a gynigir i'r drefn gwynion. Yn achos hawl y Comisiwn arfaethedig i gynnal ymchwiliadau ar ei liwt ei hun os yw mater yn dod i'w sylw sydd yn awgrymu nad yw corff yn cydymffurfio, rhaid sicrhau bod y sylfaen dystiolaeth ar gyfer unrhyw ymchwiliad o'r fath yn gadarn, ac nad yw yn seiliedig ar farn unigolyn neu ar un digwyddiad ar hap yn unig. Bydd angen bod yn gwbl glir am yr hyn sydd yn diffinio "cwyn ddifrifol" a bod hynny yn cael ei weithredu yn gyson.

Cynigiwn na ddylai'r diffiniad hwn eistedd oddi mewn i'r ddeddf ond y dylai fod yn gyfrifoldeb y corff.

Yn yr un modd ag y mae angen sicrhau bod y broses gwynion sydd yn cael ei gweithredu gan y Comisiynydd yn symlach, yn fwy effeithiol, ac yn arwain at newid, byddai angen sicrhau newid yn y drefn ymchwilio hefyd. Mae hynny yn golygu rhoi gwybodaeth lawn i gyrff i'w galluogi i ymateb yn ystyrlon. Drwy gelu gwybodaeth a pheidio datgan yn glir beth yw'r gwyn er enghraifft, nid oes modd i sefydliad farnu pa wybodaeth sydd ei angen a pha dystiolaeth sydd yn hanfodol. Drwy gael y manylion yn llawn ar y cychwyn, bydd posib symleiddio'r broses a sicrhau nad oes amser ac adnoddau prin yn cael eu gwastraffu yn y cyrff.

Cwestiynau ymgynghori

34. A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

35. Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiynau ymgynghori

36. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

37. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

38. Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno/Anghytuno/Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

39. A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw/Nac ydw/Ansicr

Sylwadau ategol

40. A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i deddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiynau ymgynghori

41. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno/~~Anghytuno~~/~~Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

42. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

~~Cytuno~~/~~Anghytuno~~/**Ddim yn cytuno nac yn anghytuno**

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

43. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno/~~Anghytuno~~/~~Ddim yn cytuno nac yn anghytuno~~

Sylwadau ategol

44. Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw/~~Nac ydw~~/~~Ansicr~~

Ymateb:

Cytunwn mewn egwyddor â'r cynnig y dylid dileu'r cyfyngiadau a osodir yn y Mesur presennol fel bod modd i'r Llywodraeth osod safonau ar gyrff sector breifat. Ond nid ydym yn cytuno y dylid cyfyngu hynny bob tro i safonau sydd yn ymwneud gyda gwasanaethau a gyflenwir i gwsmeriaid yn unig. Er bod dymuniad i weld llai o faich gweinyddol yn gyffredinol yn y Safonau, nid ydym yn credu y byddai'n ddoeth eithrio'r safonau cadw cofnodion yn gyfan gwbl. O ystyried y drafodaeth flaenorol am swyddogaethau cynllunio ieithyddol, mae cadw cofnodion yn rhan hanfodol o dystiolaethu bod cyrff yn cynllunio yn fwriadol i ateb gofynion ac anghenion y cyhoedd. Gallai fod yn annoeth peidio â gofyn i rai cyrff yn y sector preifat gydymffurfio gyda'r safonau hyn.

Rydym yn cytuno bod angen i'r safonau ar unrhyw fusnesau yn y sector breifat gael eu cyflwyno yn y cyd-destun ehangach, er mwyn magu dealltwriaeth ymysg perchnogion a rheolwyr am yr angen i weithredu. Mae hefyd yn hollbwysig bod cydlyniad nid yn unig rhwng rhaglenni gwaith sydd yn hybu'r Gymraeg ym myd busnes, ond hefyd bod cyswllt cadarn gyda rhaglenni eraill y Llywodraeth sydd yn cynnig cefnogaeth i fusnesau drwy gynlluniau ariannu neu ddatblygu economaidd.

Ni ddylai'r Safonau gael eu gosod ar fusnesau mawrion yn unig ychwaith, a dylid archwilio posibiliadau ar gyfer gosod safonau sylfaenol ar gyfer busnesau bach mewn sectorau neu feysydd gwaith penodol.

Ymateb Menter Iaith Fflint a Wrecsam i Ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg

30 Hydref 2017

Dymuna Menter Iaith Fflint a Wrecsam ddiolch am y cyfle i ymateb i ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg. Yr ydym yn awyddus iawn i gyfrannu at y broses o ddiwygio'r mesur a gobeithiwn y bydd ein sylwadau yn cyfrannu'n gadarnhaol at y broses honno.

Cefndir

Sefydlwyd Menter Iaith Sir y Fflint ym 1998 yn dilyn ymchwil gan Brifysgol Cymru ar y defnydd o'r Gymraeg yn yr Wyddgrug a'r cyffiniau pan ddaeth yr ymchwilwyr i'r canlyniad fod angen corff cymunedol i hyrwyddo'r Gymraeg yn yr ardal er mwyn sicrhau bod y Gymraeg yn cyrraedd ei photensial.

Sefydlwyd Menter Iaith Maelor ym 1999 gan wirfoddolwyr lleol er mwyn gwireddu dyheadau pobl leol (Sir Wrecsam) am fudiad cymunedol a fyddai'n hyrwyddo'r Gymraeg yn yr ardal er mwyn sicrhau bod yr iaith yn cyrraedd ei photensial yno.

Mae'r ymagwedd o weithio mewn partneriaeth er mwyn defnyddio adnoddau'n effeithiol, osgoi dyblygu gwaith a rhannu arferion da yn hanfodol i waith y Mentrau Iaith ac yn 2009 dechreuodd Menter Iaith Sir y Fflint a Menter Iaith Maelor rhannu adnoddau ac arbenigedd staff mewn perthynas â gwasanaethau rheoli a chyllid, gan hefyd gydweithio yn agos ar brosiectau a gweithgareddau er mwyn hyrwyddo a datblygu'r Gymraeg yng nghymunedau'r gogledd ddwyrain. Canlyniad y perthynas agos a llwyddiannus hwn oedd i'r ddwy Fenter uno'n ffurfiol yn 2017 i greu Menter newydd – Menter Iaith Fflint a Wrecsam.

Cryfder pennaf y Mentrau Iaith Lleol i gyd yw ein cysylltiadau agos iawn â'r cymunedau lleol ac ein sefyllfa unigryw sydd yn ein galluogi i ymateb i anghenion arbennig yr ardaloedd rydym yn gweithio ynddyn nhw yn gyflym ac yn hyblyg. Fel pob Menter Iaith yr ydym yn cynnal amryw o weithgareddau mewn ystod eang o feysydd ac mae defnyddwyr gwasanaethau Menter Iaith Fflint a Wrecsam yn cynnwys siaradwyr Cymraeg, dysgwyr, a'r rheiny nad ydynt yn medru'r iaith ond sydd yn gefnogol iddi.

Fel un o'r 22 Menter Iaith Leol ledled Cymru yr ydym yn awyddus i gydweithio â'n gilydd gyda chymorth a chefnogaeth ein mudiad cenedlaethol, Mentrau Iaith Cymru, a chydweithredu gyda Llywodraeth Cymru a'n holl bartneriaid, i gyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr.

Gan fod y Fenter ei hunain yn deillio o awydd gan bobl lleol i weld y Gymraeg yn ffynnu o fewn ein cymunedau rydym mewn lle delfrydol i gyfrannu at weledigaeth Cymraeg 2050.

Cyd-destun

Er mwyn gwireddu'r uchelgais o wlad ddwyieithog, lle mae'r Gymraeg a'r Saesneg yn medru cael eu defnyddio'n hwylus a hawdd ym mhob cymuned ar draws Cymru, mae angen i'r Gymraeg gael cyfle i gynyddu ei statws mewn llawer maes ac ar draws Cymru. Mae angen iddi fod yn iaith sydd yn dod yn naturiol, mae angen iddi fod yn briod iaith, ni ddylai fod unrhyw rwystrau o gwbl rhag ei defnyddio bedair awr ar hugain y dydd a dylai fod yn rhan o wead arferol bywyd gan drigolion o bob oed a chefnidir.

Mae angen strwythurau sy'n meithrin agweddau cadarnhaol tuag at ei bodolaeth, fel bod ei defnydd yn cynyddu'n naturiol a chadarn, gyda'r seilwaith ddeddfwriaethol yn gadarn, yn gytbwys a theg ac yn cynnal amgylchedd weithredol ieithyddol naturiol ddwyieithog.

Cymunedau

Fel Mentrau Iaith, rydym yn gweithio ar draws ein cymunedau, o Fôn i Fynwy ac yn dyst dyddiol i'r her o alluogi ac annog mwy o drigolion Cymru i ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol rannau o'u bywydau.

Hanfodol yw cydnabod pwysigrwydd y cymunedau hynny ble mae'r Gymraeg yn parhau yn iaith fyw a ddefnyddir yn rheolaidd gan dros 50% o'r trigolion lleol, ac yn sicr mae angen cynllunio i'r ardaloedd hyn i sicrhau fod y canran yma ddim yn gostwng.

Serch hynny hanfodol hefyd yw i'r mesur newydd alluogi trigolion **pob** ardal o Gymru i fedru defnyddio'r Gymraeg heb rwystr. Ni ddylai anghofio neu esgeuluso'r siroedd ar y ffin â Lloegr sydd yn wynebu heriau difrifol wrth geisio cynnal a chynyddu'r canran sydd yn siarad ac yn defnyddio'r Gymraeg. Dengys ffigurau'r cyfrifiad diwethaf fod canrannau a niferoedd siaradwyr Cymraeg yn lleihau wrth symud o'r gorllewin tuag at y dwyrain. Roedd y patrwm hwn o ddirywiad daearyddol tuag at y ffin â Lloegr hefyd yn wir yn 2001 a'r degawdau cyn hynny. Dim ond 50.0% o drigolion Sir y Fflint a anwyd yng Nghymru. Mae'r ffigwr fyfyr yn uwch ar gyfer Sir Wrecsam, sef 69.2%. Gyda chymaint yn fewnfudwyr o wledydd eraill mae lefelau o ymwybyddiaeth sylfaenol am y Gymraeg a'r diwylliant Cymreig ymhlith rhai o'r trigolion yn isel iawn.

Mae goresgyn yr heriau sylweddol hyn a chynyddu'r nifer o siaradwyr hyderus sy'n defnyddio'r iaith yn ddyddiol ymhob ardal yn holl bwysig os ydynt o ddifri am weld miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Mae cynllunio ieithyddol arbennig ac adnoddau digonol ar gyfer yr ardaloedd mwyaf bregus yn ogystal â'r cadarnleoedd yn holl bwysig, a hynny ar frys.

Ymateb i'r cwestiynau

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1

Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Y mae angen i'r ymdrech o wireddu Cymraeg 2050 fod yn rhan greiddiol o raglenni gwaith pob adran o fewn y Llywodraeth Cymru ac felly mae'n hanfodol fod gan yr Adran a fydd yn arwain ar y Gymraeg y statws a'r gallu i ddarparu arbenigedd i sicrhau arweiniad medrus ac awdurdodol ar draws holl adrannau'r Llywodraeth ac ar gyfer sefydliadau allanol yn ogystal.

Dylid sicrhau fod y mesur newydd yn nodi'r glir ddiffiniadau hybu a hyrwyddo gan nodi'r ystod eang o agweddau y gellid ymwneud â nhw.

Sylwn nad yw Mentrau Iaith Lleol neu Mentrau Iaith Cymru wedi eu cynnwys ym mharagraff 53 fel "sefydliad cenedlaethol allweddol". Mae'n hanfodol ein bod yn sicrhau dealltwriaeth o'r cyfraniad y mae'r Mentrau Iaith wedi ei wneud i ddatblygu nifer o'r agweddau a nodir yn 53.3 yn enwedig o ran polisi datblygu economaidd lleol. O gryfhau'n presenoldeb ar hyd a lled Cymru, mae'r effaith potensial y gellid ei gael i gyrraedd y miliwn yn bellgyrhaeddol. Fel endidau lleol, wedi tyfu o'r cymunedau, y mae'r cryfhau'r Mentrau'n gyfle gwirioneddol i fynd at galon y genedl i newid agweddau a newid arferion defnyddio'r Gymraeg er gwell. Os yw Llywodraeth Cymru am symud tuag at gorff hyrwyddo newydd, nid ydym am i'r pellter newydd rhyngom wanhau'r berthynas weithredol sydd wedi datblygu rhyngom dros gyfnod y mesur presennol.

Y mae'n hanfodol bod gwaith y Mentrau Iaith yn parhau yn rhan graidd o waith hyrwyddo cymunedol Llywodraeth Cymru. Sylwn nad yw'r maes datblygu cymunedol wedi ei gynnwys, maes sydd yn hanfodol i newid agweddau ar lefel lleol. Wrth gryfhau mesur o'r math hwn mae angen sicrhau effaith ar holl haenau cymdeithas.

Os taw bwriad Llywodraeth Cymru yw i sefydlu corff ar wahân i fod yn gyfrifol am hybu a hyrwyddo, dymunwn wybod mwy am eich bwriad i sicrhau sut fydd y partneriaid hybu'n cydweithio a beth fydd cyfrifoldebau hyrwyddo a hybu pob corff. Y mae Hybu a Hyrwyddo yn feysydd eang iawn ac felly pwysig fyddai deall y cyfrifoldebau hyn yn eglurach. Y mae cyfleoedd hybu a hyrwyddo ar gael ym mhob maes ond nid oes digon o eglurder yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 2

Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Nid oes llawer o wybodaeth yn cael ei gyflwyno yn y ddogfen hon am y gyllideb sydd ar gael ar gyfer sicrhau'r hinsawdd orau ar gyfer gweithredu Strategaeth 2050. Nid oes sôn yma am y canolfannau Cymraeg newydd sydd wedi agor ar hyd a lled Cymru nac ymateb chwaith i argymhellion adroddiad Canolfannau Cymraeg a Rhwydweithiau Cymdeithasol Oedolion sy'n Dysgu'r Gymraeg: Ymdrechion i Wrthdroi Shiftt leithyddol mewn Cymunedau cymharol ddi-Gymraeg gan Heini Gruffudd a Steve Morris (2012) i ehangu ar y rhwydwaith sydd eisoes yn bodoli. Bu Mentrau Iaith Cymru'n cydweithio hefyd gyda Phrifysgol Aberystwyth ar edrych ar gynllun gweithlu Cymraeg. Yr ydym yn ymwybodol o'r angen sydd mewn sectorau penodol am adnoddau ychwanegol i sicrhau gweithlu yn y meysydd addysg blyneddoddd cynnar a'r maes chwarae a hamdden, dysgu gyrru, addysg gynradd, uwchradd, pellach ac uwch a'r gwasanaeth sifil lleol.

Y mae angen diffinio'n glir beth yw cyfran cyllideb **pob** adran o fewn Llywodraeth Cymru os am normaleiddio'r iaith drwy bob adran.

20 Menter Iaith sydd wedi ei nodi yn Nhabl 1. Mae 22 o Fentrau Iaith ar hyn o bryd.

Cwestiynau 3-6

(3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?)

Ymateb

Nid ydym o'r farn bod cael un corff i reoleiddio ac i hybu yn gam ymlaen.

Y mae perygl y bydd swyddogaeth y corff yn cael ei gamddeall ac y byddai tensiynau yn codi wrth i un adran reoleiddio tra'n disgwyl i adran arall ymgymryd â'r gwaith hybu. Y mae angen pellter rhwng y ddau.

A oes ystyriaeth wedi ei roi i fodelau presennol er enghraifft Estyn o ran rheoleiddio? Y mae gan Estyn set o ddeilliannau (safonau) amserlen weithredu sydd yn cael eu hasesu'n barhaus o fewn ysgolion (Cynlluniau Datblygu Ysgol ac Hunanarfarniadau) a system arolygu strwythuredig. Maent hefyd yn hybu o fewn y sector rheoleiddio drwy rannu arfer dda y sector a

pharatoi adroddiadau thematig sydd yn bwrpasol ac o fudd i ddatblygiad parhau y sector. Yr un hefyd yw'r AGGCC ar gyfer y maes gofal. Y peth pennaf yw gweld datblygiad gwirioneddol yn ymrwymiad unrhyw gorff tuag at gryfhau'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfer y gweithiwr a'r defnyddiwr ac mae system y siaradwr ddylai hyn fod.

Y mae enghreifftiau hefyd o gyrff rheoleiddio yn gweithio'n effeithiol iawn ochr yn ochr â chyrff hybu e.e. AGGCC a Chwarae Cymru neu Clybiau Plant Cymru sydd yn gwrthbrofi bwled 3 tud 23. Ac felly yr ydym yn ffafrio'r pellter sydd yn opsiynau 2 a 3 yn hytrach na 4.

Tra bod yr ystyriaeth gwerth am arian yn bwysig iawn, o beidio â chyllido mesur gwydnach na'r ddiwethaf – a hyn ar draws pob adran o'r Llywodraeth, a yw hyn yn rhoi'r weledigaeth o filiwn o siaradwyr yn y fantol cyn i ni gychwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiynau 7-11

(7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig? 8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol? 10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?)

Ymateb

Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodolau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod am ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

A yw'r system bresennol o Gomisiynydd wedi cael digon o amser i sefydlu a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol?

Y mae sefydlu swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi ei dderbyn yn ein cymunedau. A'i doeth yw newid system yn llwyr? Pa adwaith bosibl y bydd hyn yn ei gael ar yr ewyllys da sydd wedi deillio o osod y safonau? A'i gwell yw addasu a datblygu ar y system bresennol?

Y mae'n rhaid i unrhyw newid hefyd fedru gwrthsefyll newid gwleidyddol neu ddiwedd cyfnod strategaeth fel nad oes oedi yn y datblygu yn ystod y cyfnod hwn.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Yn amlwg y mae adrodd ar gyfnod y strategaeth yn ei llawnder yn hanfodol ond ein barn fyddai rhyddhau adroddiad blynyddol ar yr hyn sydd wedi ei gwblhau yn ystod y flwyddyn fel y bod modd ymateb i unrhyw agweddau sydd angen gweithredu arnynt yn sgil datblygiadau yn ystod y flwyddyn honno ac ymateb yn flynyddol i anghenion drwy gynlluniau gweithredu.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Dylai'r cynllun gweithredu fod yn ddogfen fyw ac felly dylid fod yn barod i adweithio i unrhyw ddatblygiadau. Cytunwn bod angen rhaglenni hirach fel bod modd cynnal gweithgarwch o gyfnodau hirach i weld newid gwirioneddol o gychwyn cyfnod i'r nesaf. Os y byddai cynllun 5 mlynedd yn galluogi hyn i ddigwydd yna rydym o'i blaid ond gydag hyblygrwydd i addasu yn ôl anghenion sy'n ymddangos.

Cwestiwn 15 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Ymateb

Y mae'n holl bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau cyngor pellach o du arbenigwyr a chynghorwyr eraill. Os na fydd Cyngor Partneriaeth yn bodoli yna mae angen sicrhau cyngor arbenigol. Bydd angen meithrin corff eang o arbenigwyr mewn polisi a chynllunio iaith ac os taw'r model fydd y Comisiwn arfaethedig yna byddai dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i geisio cyngor ganddynt.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau 17–18 - 17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i

dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn? 18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsion 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Ymateb

Mae angen dybryd i symleiddio'r safonau ond nid eu gwanhau. O'n profiad ar lawr gwlad y mae'r safonau wedi gwneud camau breision i godi ymwybyddiaeth o'r angen am wella gwasanaethau mewnol awdurdodau lleol er enghraifft. Beth sydd heb ddigwydd yn gyson dros Gymru, yw'r gwelliant mewnol hynny yn cyrraedd y defnyddiwr ac yn treiddio i gynyddu'r capasiti i gynllunio'n wybodus o fewn maes polisi a chynllunio iaith. Mae angen gweithdrefnau sydd yn galluogi'r berthynas gefnogol ac anogol (swyddogaeth hybu'r rheoleiddiwr efallai?).

Yr ydym eisoes wedi nodi ein pryder i newid y system yn ormodol neu mae perygl i ni golli hygrededd.

Cwestiwn 19 - A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Ymateb

A fyddant yr un mor gryf â'r safonau?

Cwestiwn 20 - A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Cytuno heb os nag oni bai ond iddynt fod yn wydn.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Er mwyn i iaith fod yn hyfyw mewn cymuned y mae angen mesurau gwahanol i wahanol ardaloedd â gwahanol ddwysedd o siaradwyr. Er mwyn grymuso iaith yn ei chadarnle mae angen medru cynllunio'n wahanol i ardal lle mae'r iaith yn llai amlwg. Dylai'r uchelgais o gael defnyddio'r iaith yn hawdd fod yr un ar draws Cymru ond a oes angen ystyried camau i nodi'r cymorth y dylid ei glustnodi yn y mesur? Buasai hyn yn dangos hefyd yr adnoddau ychwanegol sydd angen i rymuso ac i ymateb i'r gwahaniaethu yn ôl angen ardal?

Cwestiwn 22 - A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 23 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi gyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Ymateb

Dylai bod monitro, cefnogi a gorfodi

Cwestiwn 24 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Llywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Ymateb

Symleiddio ie ond dylai'r drefn barhau lle mae'r comisiynydd/comisiwn yn gosod, Llywodraeth Cymru yn gosod y safonau mewn deddf ac yna cydsyniad y Cynulliad. Bydd hyn y sicrhau tryloywder.

Cwestiynau 25 a 26 – 25. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad? 26. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Ymateb

A yw'r systemau'n yn rhy llafurus? Oes modd canfod ffordd well at y safonau?

Cwestiwn 27 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Llywodraeth Cymru?

Ymateb

Y mae'n fater sydd wedi codi ei ben. A ddylai'r codau ymarfer fod yn rhan o'r broses llunio yn y lle cyntaf?

Cwestiwn 28 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 29 - *Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?*

Ymateb

Eto er mwyn sicrhau tryloywder dylid sefydlu pwyllgor o fewn y Cynulliad sydd yn gynrychioliadol o bob plaid.

Cwestiwn 30 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?*

Anghytuno

Dylai fod modd mynd at y ddau ond yn llawer hwylusach a chyflymach.

Cwestiwn 31 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?*

Cytuno

Ond heb i'r broses fod yn un lafurus

Cwestiwn 32 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 33 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 34 - *A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 35 - *Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?*

Ymateb

A yw dirwy o £5,000 yn ddigon i gyrff sydd â chyllidebau mawrion yn ddigon o gymhellant i sicrhau cydymffurfiaeth? Dylai fod llawer mwy, er mwyn i gost cydymffurfio bod yn llai na'r gost o gosb am beidio â chydymffurfio.

Cwestiynau 36-39 – 36. *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?* 37. *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?* 38. *Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?* 39. *A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?*

Ymateb

Cytuno.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?*

Ymateb

O ddileu'r cyfyngiadau a fydd hyn yn gwanhau'r gallu i osod safonau ar unrhyw gorff? Mae ehangu ystod y cyrff yn bwysig iawn er mwyn sicrhau bod y meysydd ehangaf yn sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn enwedig yn y sector preifat. Bydd rhaid i Lywodraeth Cymru ymateb yn gadarnhaol ac yn rhagweithiol i anghenion y defnyddiwr o'r Gymraeg ac ymateb i unrhyw wrthsefyll o fewn y sector breifat er mwyn i'r newid hwn weithio'n effeithiol ac yng ngwir ysbryd Strategaeth 2050.

Cwestiwn 42 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?*

Ymateb

Anghytuno- Mae'n hynod bwysig bod hawliau'r gweithwyr yn ogystal yn cael eu diogelu o fewn system safonau yn enwedig yr hawl i sicrhau amgylchedd lle gellid siarad Cymraeg. Sut bydd y busnesau yn sicrhau gwasanaeth Cymraeg heb y gweithlu Cymraeg?

Cwestiwn 43 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 44 – *Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?*

Ymateb

Cytuno- Mae'n hanfodol bod yr egwyddor craidd o alluogi unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad ddarparu gwasanaeth dwyieithog yn parhau ar hyd a lled Cymru. Er mwyn adlewyrchu realiti bywyd bob dydd trigolion Cymru, nid yw poblogaeth Cymru yn defnyddio gwasanaethau sydd ond yn cael eu darparu gan gyrff o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Rhaid felly i Lywodraeth Cymru estyn tu hwnt i'r rhain er mwyn dylanwadu ar sector y tu hwnt i'r cwmpas deddfwriaethol bresennol.

Cwestiwn 45 – *A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?*

Ymateb

Pryderwn fod y Gymraeg yn parhau i gael ei gweld fel cost ychwanegol ar hyd a lled Cymru ac mewn hinsawdd economaidd dynn, mae'r Gymraeg yn cael ei beio am "wastraffu" arian cyhoeddus o hyd. Dylai'r bil newydd osod yn glir, ar bob cyfle posibl, fod gwariant ar wasanaethau yn wariant ar wasanaethau dwyieithog yng Nghymru ac nid yn wariant ar wasanaeth Saesneg gyda chyfieithu ar gyfer y Gymraeg fel ychwanegiad.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiynau 46 – 48 46. *Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?* 47. *Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:*

- i) *gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg*
- ii) *peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.*

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol? 48. *Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:*

- i.) *fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg*

- ii.) *fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg*

Ymateb

Ydy Llywodraeth Cymru yn hapus fod uchelgais y Strategaeth Miliwn o Siaradwyr yn cael ei adlewyrchu yn y papur gwyn hwn? Pryderwn fod yna wahaniaethau mawr o ran y disgwyliad a'r dyhead am filiwn o siaradwyr. Roedd Strategaeth Miliwn o siaradwyr wedi ein cyffroi a'n sbarduno ond nid yw cynigion y papur hwn yn gwneud cyfiawnhad â'r weledigaeth glir sydd yn y Strategaeth.

Pa waith sydd wedi mynd i ymgynghori gyda gwahanol gynulleidfaoedd megis plant a phobl ifanc? Oes fersiynau addas wedi eu creu a gwaith casglu barn wedi ei wneud ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd er mwyn casglu ystod o safbwyntiau?

Byddwn yn hapus i'n hymateb ymddangos yn gyhoeddus

Nursing and Midwifery Council response to Welsh Government's White Paper consultation - Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill

About the Nursing and Midwifery Council

- 1 We exist to protect the public by regulating nurses and midwives in the UK. We do this by setting standards of education, training, practice and behaviour so that nurses and midwives can deliver high quality healthcare throughout their careers.
- 2 We maintain a register of nurses and midwives who meet these standards, and we have clear and transparent processes to investigate nurses and midwives who fall short of our standards.

Our response

- 3 We welcome the opportunity to respond to the Welsh Government's White Paper consultation¹ and the ambition to strike the right balance between promoting the Welsh language and to reduce bureaucracy and ensure value for money (paragraph 9 of the consultation document). We fully support the ambition to further the use of the Welsh language in Wales and the desire to ensure that organisations and bodies across sectors play their part in this.
- 4 We believe that the NMC and the services we provide should be accessible, including for Welsh speakers. For example, at our Council meeting in Wales this year we published all materials in both Welsh and English and asked people in advance what their Welsh language needs were.
- 5 We are currently operating a Welsh Language Scheme² and report to Council annually on our progress.
- 6 We have previously responded to the Welsh Government's consultations on its Welsh Language Strategy - a million Welsh speakers by 2050³, and the Welsh Language Standards⁴.
- 7 Our regulatory remit is UK wide, but we are mindful of the differing approaches to healthcare delivery in each of the four countries of the UK. Our response focuses on our role as a professional regulator and how the consultation proposals could impact on our regulatory functions, processes and on nurses and midwives across the UK. Not all matters in the consultation will therefore be for us to provide a view on.

---

¹ https://consultations.gov.wales/sites/default/files/consultation_doc_files/170807-welsh-language-bill-white-paper-consultation-document-en.pdf

² <https://www.nmc.org.uk/about-us/our-equality-and-diversity-commitments/welsh-language-scheme/>

³ <https://www.nmc.org.uk/globalassets/sitedocuments/consultations/nmc-responses/2016/nmc-consultation-response---welsh-language-strategy---oct-2016.pdf>

⁴ <https://www.nmc.org.uk/globalassets/sitedocuments/consultations/nmc-responses/2016/nmc-response-consultation-welsh-language-standards-healthcare.pdf>

Our role as a UK wide professional regulator

- 8 We regulate nurses and midwives in England, Northern Ireland, Scotland and Wales and our regulatory powers are reserved for Westminster. We are funded by our registration fees (our only source of income as a self-funding regulator) from nurses and midwives based across the UK and overseas.
- 9 As of April 2017, 34,458 (approximately 5 per cent) of the 690,773 nurses and midwives on our register have an address in Wales.
- 10 We encourage the Welsh Government to consider what the cost impacts of the proposals in the White Paper could have outside Wales, including on nurses and midwives based in England, Northern Ireland and Scotland. This is of particular importance for public bodies such as the NMC which operate across the four countries of the UK but have no offices in Wales.
- 11 The UK wide professional regulators are overseen by the Professional Standards Authority (PSA). Therefore we believe that the proposals should be proportionate and not place any unintended or unreasonable burdens on organisations or people and take into account the PSA's Right Touch Regulation principles⁵ and the ambitions outlined in the Rethinking Regulation and Regulation Rethought papers⁶.
- 12 The UK Government has for some time strongly stated that the fees of regulated professionals should not increase. As we are funded by our registration fees from nurses and midwives any additional costs of complying with the Welsh language Standards will have to be borne by nurses and midwives across the UK. We therefore welcome the revised proposed standards, which strike a more realistic balance between enhancement of the services that are provided to Welsh speakers and cost impact on UK-wide registrants.

Proposal to replace the Welsh language Commissioner with a Welsh Language Commission

- 13 We do not have a view on the proposal to replace the Welsh Language Commissioner with a Welsh Language Commission. However we are supportive of the statement that "the Welsh Government should be responsible for making and imposing Standards on bodies, and for issuing guidance and codes of practice. The Commission should be responsible for monitoring and enforcing compliance with the Standards" (paragraph 48(vii) of the consultation document). Separating these functions could help simplify the steps in the process of making and imposing Welsh language Standards.
- 14 One potential source of confusion is the proposed dual role of the Welsh Language Commission in both promoting Welsh language and monitoring compliance with the Standards (paragraph 48(i) of the consultation document). We encourage the Welsh Government to consider how any potential confusion around this dual role could be mitigated and how the duties could be separated from one another.
- 15 We are supportive of the proposed shift from enforcement to remedy and that bodies should manage complaints at the first instance, and that the Welsh Language Commission should only investigate serious cases (paragraph 48(viii) of the consultation document). An increased focus on remedy is aligned with our view that

---

⁵ <http://www.professionalstandards.org.uk/what-we-do/improving-regulation/right-touch-regulation>

⁶ <http://www.professionalstandards.org.uk/docs/default-source/publications/thought-paper/regulation-rethought.pdf?sfvrsn=14>

the proposals should to be proportionate and have the impact on front line services and the experience of Welsh language speakers at the forefront. We also believe that the Commission would be of great benefit to regulators such as the NMC if it were able to play a supportive role of helping organisations to achieve compliance through best practice advice, instead of concentrating solely on compliance.

- 16 We are supportive of the proposal for the Welsh Government to report to the Assembly every five years rather than annually on the Welsh language strategy (paragraph 127 of the consultation document). We believe this would enable bodies to take a longer term view and plan accordingly.

Application of Welsh Language Standards

- 17 We agree with the Welsh Government's proposal of reforming the existing Welsh Language Standards, particularly in relation to striking a balance between having standards that improve service and those that seemingly bring no benefit. We agree with the comment at paragraph 151 of the consultation that the number of record keeping and supplementary standards could be reduced.
- 18 One potential problem that we anticipate relates to the convergence principle (paragraph 152 of the consultation document), stating that the Welsh Government would like to see all bodies, over time, converge towards the same Standards. As highlighted in our response we are a four country regulator, do not have any offices in Wales and only a proportion of our register of nurses and midwives has an address in Wales. It would therefore be difficult for us to be subject to the same Standards as a body that is solely active and with an office in Wales.
- 19 We believe that the Standards applied to bodies should be reasonable and proportionate and have the impact on front line services and the experience of Welsh language speakers at the forefront. We also encourage the Welsh Government to consider how the proposals could impact on UK wide bodies like ourselves and nurses and midwives in England, Northern Ireland and Scotland.
- 20 Overall we are pleased that the Welsh Government has listened to the feedback on the previous set of proposals and we believe that the new proposals do on the whole constitute a sensible way forward, and one that takes into account the position of UK-wide organisations. We would be very happy to engage further with you as these standards are developed further.

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrion at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
  - Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
  - Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
  - Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd
  - Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
  - Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
  - Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwysu am ddyletswydd ychwanegol i alw am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; fyddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith
- Yn Gywir iawn,

Fflur Arwel

Ymateb y Panel Cyngkori i

Bapur Gwyn Llywodraeth Cymru

Taro'r Cydbwysedd lawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

Sylwadau Cyffredinol

Er bod y Panel yn gweld budd mewn cynnal trosolwg dros y gyfundrefn bresennol nawr bod y Safonau wedi bod yn weithredol am gyfnod, teimlir yn gyffredinol ei fod yn gynnar iawn i fod yn trafod newidiadau mor bellgyrhaeddol â rhai o'r syniadau a drafodir yn y papur gwyn. Nodwyd rhwystredigaeth hefyd bod y papur yn pwysu cymaint tuag at yr opsiynau a ffafriwyd, ac nad oes digon o drafodaeth na thystiolaeth ynddo ynglŷn â'r opsiynau eraill a restrir, a bod y rhain yn cael eu rhoi o'r neilltu heb ddigon o ystyriaeth.

Ymatebion i'r cwestiynau ymgynghori:

(Doedd dim unfrydedd ar bob pwnc ond fe amlygir y gwahanol ddadleuon yma)

1. Yn cytuno'n fras gyda'r swyddogaethau yma. Teimlwyd bod gan y Llywodraeth rôl bwysig i'w chwarae mewn datblygu technoleg a bod cyfle i fod ar flaen y gad yn rhyngwladol yn y maes yma.
2. Anodd rhoi sylw ar y ffigyrau yma heb fwy o gyd-destun
3. Cytuno y dylai fod un corff yn gyfrifol am arfer swyddogaethau hybu a monitro a gorfodi. Dylai'r cyllid am hybu cael ei drosglwyddo i'r corff. Mae gan swyddfa'r comisiynydd rôl hybu yn barod ond heb y cyllid i'w ddatblygu, felly'r rôl rheoleiddio sydd wedi cael blaenoriaeth - o reidrwydd o achos gofynion gosod y safonau.
4. Cytuno i raddau.
5. Teimlwyd bod rhannu'r swyddogaethau yma yn colli cyfle i roi cefnogaeth i gorff sydd o dan fesurau'r safonau i wella a chydymffurfio cyn cosbi. Mae hyn hefyd yn berthnasol i'r ymatebion ynglŷn â'r gweithdrefnau presennol.
6. Nag oes.
7. Mae angen cynnal hyder y cyhoedd a sicrhau atebolrwydd. Mae'r gofynion cyffredinol i'w gweld yn rhesymol ond mae'n hollbwysig bod y corff yn llwyr annibynnol o'r Llywodraeth.
Cynigwyd efallai y dylai'r corff gael y pŵer i enwi cyrff oedd yn gwneud yn dda neu'n dangos cynnydd er mwyn ysgogi gwelliant.
Mae cymaint o waith gwerthfawr a phwysig wedi ei wneud o dan weithdrefnau Mesur y Gymraeg 2011 ac mae'n bwysig mai adeiladu ar y wybodaeth a'r profiad hyn sy'n digwydd.
8. Doedd dim cytundeb llwyr rhwng y panel ar y pwynt yma.

Cytunwyd serch hynny mai'r peth pwysicaf oll oedd adeiladu ar y gwaith sydd wedi ei wneud yn barod sydd ei angen nawr, a byddai dechrau o'r dechrau gyda chorff hollol newydd a strwythurau gwahanol yn wastraff arian ac adnoddau prin.

Cytunwyd bod angen diwygio'r sefyllfa bresennol os rhoir swyddogaethau a chyllid hybu a rheoleiddio i un corff. Trafodwyd felly nad opsiwn 1 oedd orau gyda'r holl swyddogaethau ac arian ychwanegol, ac er mwyn adeiladu ar y llwyddiannau presennol mai opsiwn 2: comisiynydd gyda Bwrdd Rheoli cadarn byddai orau nawr.

Nodir er bod elfennau o'r Panel yn gadarn dros opsiwn 2 gyda'r cyfle i Rôl Comisiynydd i barhau i fod yn eiriolwr dros y Gymraeg ac yn arweinydd, mi roedd teimlad o fewn y Panel bod strwythur Comisiwn fel y disgrifir yn Opsiwn 3 ddim yn wrthun ond bod pryder bod hyn yn ormod o newid ar yr adeg yma.

9. Gellid cefnogi opsiwn 2 a3 gyda'r dadansoddiad.

10. Ansicr

11. Teimlwyd y byddai'r gost a'r amser o newid staff, eiddo a rhwymedigaethau yn wastraff arian ac yn creu oedi pan fo gweithdrefnau'r safonau i'w gweld yn dechrau gweithio a chael eu derbyn.

12. Cytuno

13. Anghytuno

14. Cytuno

15. Cytuno

16. Nag oes

17. Cytunwyd mai adolygu a diwygio'r safonau presennol fyddai orau ond ni chytunwyd â manylion y cynnig. Mae gweithdrefnau presennol gosod y safonau wedi bod yn rhy hir o dan y mesur presennol ac mae angen diwygio'r rhain ond ni ddylid gwanhau'r safonau na lleihau'r gofynion cadw cofnodion ayb.

Cytunwyd bod codau ymarfer yn syniad da ond eto dim ond i ategu'r safonau a sicrhau arfer da.

Mae dyfnder o brofiad wedi dod o waith swyddfa'r comisiynydd yn gweithio gyda'r cyrff sydd nawr o dan y safonau a dylid adeiladu ar hyn.

Lleisiwyd pryder fod y dystiolaeth a gyfeirir ato yn y papur gwyn yn hen ac mewn gwrthdaro gyda'r dystiolaeth a welir er enghraifft yn Adroddiad Sicrwydd diweddar y Comisiynydd.

Dylai unrhyw ddiwygiad o'r safonau gynnwys strwythurau diogelu er mwyn sicrhau ei wneir mewn modd sy'n gymesur a rhesymol i osgoi colli hyder y cyhoedd ac fe ddylid cael Asesiad Effaith Rheoleiddiol.

18. Cytuno'n gyffredinol gyda'r dadansoddiad o ran egwyddor ond dim gyda phob elfen o'r cynnig.

19. Aneglur. Does dim cefnogaeth i ddiddymu safonau sydd yn barod mewn grym

20. Ansicr.

21. Ansicr. Dylai cynllunio ieithyddol fod yn greiddiol i gynnal y safonau.

22. Cytuno gyda'r pwerau ond ni ddylid cymryd yn ganiataol mai Comisiwn fydd yn arfer y Swyddogaethau yma.

23. Dylai monitro a chefnogi mynd law yn llaw gyda'r gorfodi nid cymryd ei le.

24. Anghytuno mai'r Llywodraeth dylai osod y Safonau. Heb os mae angen diwygio'r broses o osod safonau a gyda'r profiad sydd nawr ar gael wedi gosod y Safonau presennol gellid diwygio'r broses ond o ran egwyddor nid y Llywodraeth dylai eu gosod.
25. Peth ansicrwydd ond hefyd cytundeb.
26. Ansicr. Yn broses hir sy'n creu oedi ond yn rhoi cyfle i ddod i ddeall y sector penodol cyn gosod safonau.
27. Cytuno gyda chodau ymarfer ond yn ogystal â Safonau i sicrhau arfer orau nid yn lle elfennau o'r Safonau.
28. Yn pryderi y byddai hyn yn golygu mai safonau syml rhy cyffredinol byddai'r canlyniad a diffyg eglurder ar yn union beth sy'n ddisgwyliedig.
29. Ddim yn cytuno mai'r Llywodraeth ddylai osod y Safonau o reidrwydd.
30. Roedd elfennau o'r Panel o'r farn y dylid bod yn gallu cwyno i'r corff perthnasol a'r Comisiynydd ac ni ddylai wahaniaethu rhwng cwynion bach a mawr. Mae angen diwygio ar y gofynion sydd ar swyddfa'r comisiynydd yn awr i ymchwilio'r hirfaith i faterion bach (cynigir y dylid bod prosesau amgen ar gyfer cwynion sydd angen ymateb cyflym) ond teimlwyd bod angen i'r Comisiynydd gadw'r cyfle i gael trosolwg dros gydymffurfiad gyda'r safonau boed ar raddfa fach neu fawr. Fe gynigwyd y gellid gosod gofynion adrodd nôl ar y cyrff a fyddai'n sicrhau bod y comisiynydd yn cael gwybod am bob cwyn a sut yr ymatebwyd iddynt.
31. Cytuno
32. Anghytuno. Ni ddylid gwahaniaethu rhwng y safonau. Mae angen mwy o hyblygrwydd yn sut y gellid ymchwilio ac adweithio i gŵyn - angen mwy o gyfle i ddefnyddio synnwyr cyffredin a mwy o opsiynau gweithredu yn hytrach na dim ond gweithredu os bod y cwyn yn "ddifrifol"
33. Cytuno y dylai'r corff allu ymchwilio
34. Cytuno
35. Cytuno
36. Cytuno
37. Cytuno'n gyffredinol gyda rhoi pŵer i'r Tribiwnlys ond wedi anghytuno mai'r Llywodraeth ddylai osod safonau.
38. Cytuno ond bod cynnwys y sail "rheswm cryf" yn hanfodol.
39. Does dim cytundeb y dylai'r Llywodraeth osod y safonau ond cytuno gyda rhoi'r fath bŵer i'r Tribiwnlys.
40. Rhaid bod yn gallu diogelu rhag hawliadau blinderus neu faleisus (vexatious)
41. Cytuno
42. -45 Nid oedd cytundeb clir rhwng y panel. Y cwestiynau yn codi sawl pwnc a sefyllfa gymhleth gyda'r term sector preifat yn ymestyn dros sawl endid gwahanol. Cynigwyd y dylai rôl hybu a hwyluso fod yn hanfodol wrth weithio gyda'r sector yma i sicrhau bod dealltwriaeth o'r gofynion a bod cytundeb ac eglurder cyn dod at osod a gorfodi. Unwaith bod safonau a gorfodaeth dylai'r gorfodi bod yn gyson gyda'r sectorau eraill.
Dylai'r corff fod â'r hawl i weithio gyda phob sector p'un ai ei bod yn dod o dan y Safonau neu beidio. Gwelwyd tystiolaeth gref o gydweithio rhwng y

Comisiynydd a'r sectorau bancio a bwyd a diod gyda chanlyniadau da a chadarnhaol a dylid ymestyn ar hyn.

46. Dim byd penodol.

47. Cyfle i roi mwy o bwyslais cyhoeddus ar hybu a hwyluso

Pryder nad oes dim cynigion penodol am hybu'r defnydd o Gymraeg – ee defnydd o'r Gymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth gan ieuenctid.

Hydref 2017 - Urdd Gobaith Cymru - Ymateb i Ddogfen Ymgynghori Llywodraeth Cymru -

Taro'r Cydbwysedd lawn: Cynigion Ar Gyfer Bil y Gymraeg

Nod yr Urdd yw sicrhau cyfle, trwy gyfrwng yr iaith Gymraeg, i holl ieuenctid Cymru ddatblygu'n unigolion cyflawn; a'u galluogi i chwarae rhan adeiladol yn y gymdeithas gan feithrin sgiliau personol a chymdeithasol. Mae gan yr Urdd dros 54,000 o aelodau a thros 1,000 o ganghennau ar draws Cymru.

Mae'r Urdd yn croesawu eich bwriad fel Llywodraeth i gyrraedd targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ac yn hapus i gydweithio i'r dyfodol i gyflawni hyn.

Mae gwaith yr Urdd yn cael effaith gadarnhaol ar ddefnydd plant, pobl ifanc a theuluoedd o'r Gymraeg, yn yr ysgol ac yn gymunedol. Mae ein gwersylloedd, eisteddfodau, gweithgareddau chwaraeon, darpariaeth gymunedol a'n gwirfoddolwyr yn cynyddu hyder siaradwyr Cymraeg ac yn cynnig cyfleoedd euraidd i ddysgwyr Cymraeg ddatblygu eu sgiliau.

Yn yr un modd, mae tudalen 64 o'r papur gwyn yn dangos eich asesiad ar effaith eich cynigion ar blant a phobl ifanc Cymru, gan nodi -

"Gallai ein cynigion ar gyfer symleiddio'r ffordd y mae system y Safonau yn gweithio gael effaith gadarnhaol ar blant a phobl ifanc drwy roi mwy o eglurder ar eu hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg."

Mae'r Urdd yn gefnogol o nod y Papur Gwyn i gyflawni hyn, ond mae angen i'r bil gryfhau hawliau pobl i'r Gymraeg ymhob maes a'u gwneud yn ddealladwy.

Dylid ystyried meysydd newydd ar gyfer y safonau ble mae plant a phobl ifanc yn defnyddio gwasanaethau yn rheolaidd, gan gynnwys y sector breifat, fel banciau, siopau a chyfryngau cymdeithasol.

Mae angen gwella mynediad pobl Cymru i wasanaethau Cymraeg, gan flaenoriaethu gwasanaethau wyneb i wyneb, megis hamdden, chwaraeon, gwaith ieuenctid, gofal ac iechyd.

Dylid ystyried y camau ymarferol i gyflawni'r nod o gynyddu'r mynediad i addysg Gymraeg, gan gynnig atebion ystyrion ar gyfer rhwystrau i blant a phobl ifanc fynychu addysg Gymraeg, fel trafndiaeth a phellter teithio.

Mae'r Urdd yn hapus i fod yn rhan o'r sefydliadau cenedlaethol sy'n cael eu cyllido yn uniongyrchol gan y llywodraeth. Croesawn y cyfle i gydweithio'n agosach gyda'r cyrff eraill a'r Llywodraeth, gan nodi'r angen am adnoddau ychwanegol i farchnata'r Gymraeg yn fwy effeithiol.

Does gan yr Urdd ddim barn gref am y model y dylid defnyddio ar gyfer hybu a monitro. Dylid seilio'r dewis ar sail yr effaith fwyaf cadarnhaol ar y Gymraeg yng Nghymru, ac i gefnogi hynny mae angen safonau cryf a chadarn, a digon o adnoddau i hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yn effeithiol.

Diolch i chi am ystyried ein sylwadau

Yn gywir

Urdd Gobaith Cymru

**Ymateb Menter Iaith Casnewydd i
Ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg**

Hydref 2017

Eich enw: Catrin Devonald

Sefydliad (lle bo'n berthnasol): Menter Iaith Casnewydd

Eich cyfeiriad: Llawr D, Prifysgol De Cymru, Usk Way, Casnewydd, NP20
2BP

Dymuna Menter Iaith Casnewydd ddiolch am y cyfle i ymateb i ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg. Yr ydym yn awyddus iawn i gyfrannu at y broses o ddiwygio'r mesur a gobeithiwn y bydd ein sylwadau yn cyfrannu'n gadarnhaol at y broses honno.

Cefndir

Ganed Menter Iaith Casnewydd mewn cyfarfod cyhoeddus yn 2010 yn Ysgol Ifor Hael a oedd yn fwrlwm o syniadau a gobeithion am ddyfodol y Gymraeg yn y ddinas. Ffurfiwyd pwyllgor o wirfoddolwyr brwd, rhai a oedd wedi derbyn addysg/fagwraeth Gymraeg ac eraill a oedd wedi dysgu'r iaith fel oedolion.

Am ddwy flynedd gyntaf ei bodolaeth, gweithredodd y pwyllgor heb arian craidd drwy gynnal digwyddiadau lleol, bandiau, cwisiau, ffeiriau Nadolig ac ati. Yn bwysicach byth, aethant ati i rwydweithio'n dawel i gychwyn ar y broses o wau ynghyd yr edafedd cymdeithasol a fydd dros amser yn creu cymdeithasau Gymraeg hyfyw yn y ddinas.

Yn 2012, derbyniodd y Fenter grant cychwynnol gan Lywodraeth Cymru er mwyn apwyntio Swyddog Datblygu rhan amser. Nawr roedd yn bosibl i'r Fenter gynrychioli'r Gymraeg a'i siaradwyr mewn ffordd fwy strategol ac iddi fod yn rhan o broses cynllunio ar gyfer y dyfodol yn y ddinas.

Mae'r Fenter, yn ymrwymedig i'w rôl fel hwylusydd er mwyn datblygu

partneriaethau, prosiectau a digwyddiadau sy'n cefnogi a chryfhau'r Gymraeg mewn cymunedau lleol.

Yn 2014, yn sgil Adolygiad y Mentrau Iaith a gafodd ei gomisiynu gan Lywodraeth Cymru, dyfarnwyd grant mwy sylweddol i Fenter Casnewydd. Ers hynny mae hi wedi bod yn bosibl i ni gyflogi dau aelod o staff, Prif Swyddog a Swyddog Datblygu cymunedol. Mae hynny wedi ein galluogi i sicrhau fod y cynllunio strategol yn digwydd law yn llaw â gwaith cymunedol y 'pethau bychain' sydd yn y pen draw yn rhoi sail gadarn i'r Gymraeg fel iaith byw ac iaith fyw yn ein cymunedau.

Cyd-destun

Er mwyn gwireddu'r uchelgais o wlad ddwyieithog, lle mae'r Gymraeg a'r Saesneg yn medru cael eu defnyddio'n hwylus a hawdd ym mhob cymuned ar draws Cymru, mae angen i'r Gymraeg gael cyfle i gynyddu ei statws mewn llawer maes ac ar draws Cymru. Mae angen iddi fod yn iaith sydd yn dod yn naturiol, mae angen iddi fod yn briod iaith, ni ddylai fod unrhyw rwysterau o gwbl rhag ei defnyddio bedair awr ar hugain y dydd a dylai fod yn rhan o wead arferol bywyd gan drigolion o bob oed a chefnidir.

Mae angen strwythurau sy'n meithrin agweddau cadarnhaol tuag at ei bodolaeth, fel bod ei defnydd yn cynyddu'n naturiol a chadarn, gyda'r seilwaith ddeddfwriaethol yn gadarn, yn gytbwys a theg ac yn cynnal amgylchedd weithredol ieithyddol naturiol ddwyieithog.

Cymunedau

Fel Menter Iaith, rydym yn gweithio ar draws y gymuned, ac yn dyst dyddiol i'r her o alluogi ac annog mwy o drigolion Cymru i ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol rannau o'u bywydau.

Mae'n hanfodol bod y mesur newydd yn galluogi trigolion **pob** ardal o Gymru i fedru defnyddio'r Gymraeg heb rwystr.

Ymateb i'r cwestiynau

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1

Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Y mae angen i'r ymdrech o wireddu Cymraeg 2050 fod yn rhan greiddiol o raglenni gwaith pob adran o fewn y Llywodraeth Cymru ac felly mae'n hanfodol fod gan yr Adran a fydd yn arwain ar y Gymraeg y statws a'r gallu i ddarparu arbenigedd i sicrhau arweiniad medrus ac awdurdodol ar draws holl adrannau'r Llywodraeth ac ar gyfer sefydliadau allanol yn ogystal.

Dylid sicrhau fod y mesur newydd yn nodi'r glir ddiffuniadau hybu a hyrwyddo gan nodi'r ystod eang o agweddau y gellid cyflw

Sylwn nad yw Mentrau Iaith Cymru na'r Mentrau Iaith wedi eu cynnwys ym mharagraff 53 fel "sefydliad cenedlaethol allweddol". Mae'n hanfodol ein bod yn sicrhau dealltwriaeth o'r cyfraniad y mae'r Mentrau Iaith wedi ei wneud i ddatblygu nifer o'r agweddau a nodir yn 53.3 yn enwedig o ran polisi datblygu economaidd lleol. O gryfhau'n presenoldeb ar hyd a lled Cymru, mae'r effaith potensial y gellid ei gael i gyrraedd y miliwn yn bellgyrhaeddol. Fel endidau lleol, wedi tyfu o'r cymunedau, y mae'r cryfhau'r Mentrau'n gyfle gwirioneddol i fynd at galon y genedl i newid agweddau a newid arferion defnyddio'r Gymraeg er gwell. Os yw Llywodraeth Cymru am symud tuag at gorff hyrwyddo newydd, nid ydym am i'r pellter newydd rhyngom wanhau'r berthynas weithredol sydd wedi datblygu rhyngom dros gyfnod y mesur presennol.

Y mae'n hanfodol bod gwaith y Mentrau Iaith yn parhau yn rhan graidd o waith hyrwyddo cymunedol Llywodraeth Cymru. Sylwn nad yw'r maes datblygu cymunedol wedi ei gynnwys, maes sydd yn hanfodol i newid agweddau ar lefel lleol. Wrth gryfhau mesur o'r math hwn mae angen sicrhau effaith ar holl haenau cymdeithas.

Os taw bwriad Llywodraeth Cymru yw i sefydlu corff ar wahân i fod yn gyfrifol am hybu a hyrwyddo, dymunwn wybod mwy am eich bwriad i sicrhau sut fydd y partneriaid hybu'n cydweithio a beth fydd cyfrifoldebau hyrwyddo a hybu pob corff. Y mae Hybu a Hyrwyddo yn feysydd eang iawn ac felly pwysig fyddai deall y cyfrifoldebau hyn yn eglurach. Y mae cyfleoedd hybu a hyrwyddo ar gael ym mhob maes ond nid oes digon o eglurder yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 2

Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Nid oes llawer o wybodaeth yn cael ei gyflwyno yn y ddogfen hon am y gyllideb sydd ar gael ar gyfer sicrhau'r hinsawdd orau ar gyfer gweithredu Strategaeth 2050. Nid oes sôn yma am y canolfannau Cymraeg newydd sydd wedi agor ar hyd a lled Cymru nac ymateb chwaith i argymhellion adroddiad Canolfannau Cymraeg a Rhwydweithiau Cymdeithasol Oedolion sy'n Dysgu'r Gymraeg: Ymdrechion i Wrthdroi Shift leithyddol mewn Cymunedau cymharol ddi-Gymraeg gan Heini Gruffudd a Steve Morris (2012) i ehangu ar y rhwydwaith sydd eisoes yn bodoli. Bu Mentrau Iaith Cymru'n cydweithio hefyd gyda Phrifysgol Aberystwyth ar edrych ar gynllun gweithlu Cymraeg. Yr ydym yn ymwybodol o'r angen sydd mewn sectorau penodol am adnoddau ychwanegol i sicrhau gweithlu yn y meysydd addysg blynnyddoedd cynnar a'r

maes chwarae a hamdden, dysgu gyrru, addysg gynradd, uwchradd, pellach ac uwch a'r gwasanaeth sifil lleol.

Y mae angen diffunio'n glir beth yw cyfran cyllideb **pob** adran o fewn Llywodraeth Cymru os am normaleiddio'r iaith drwy bob adran.

20 Menter iaith sydd wedi ei nodi yn Nhabl 1. Mae 22 o Fentrau iaith yn bresennol.

Cwestiynau 3-6

(3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?)

Ymateb

Nid ydym o'r farn bod cael un corff i reoleiddio ac i hybu yn gam ymlaen.

Y mae perygl y bydd swyddogaeth y corff yn cael ei gamddeall ac y byddai tensiynau yn codi wrth i un adran reoleiddio a disgwyl i un adran arall ymgymryd â'r gwaith hybu. Y mae angen pellter rhwng y ddau.

A oes ystyriaeth wedi ei roi i fodolau presennol er enghraifft Estyn o ran rheoleiddio? Y mae gan Estyn set o ddeilliannau (safonau) amserlen weithredu sydd yn cael eu hasesu'n barhaus o fewn ysgolion (Cynlluniau Datblygu Ysgol ac Hunanarfarniadau) a system arolygu strwythuredig. Maent hefyd yn hybu o fewn y sector rheoleiddio drwy rannu arfer dda y sector a pharatoi adroddiadau thematig sydd yn bwrpasol ac o fudd i ddatblygiad parhau y sector. Yr un hefyd yw'r AGGCC ar gyfer y maes gofal. Y peth pennaf yw gweld datblygiad gwirioneddol yn ymrwymiad unrhyw gorff tuag at gryfhau'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfer y gweithiwr a'r defnyddiwr ac mae system y siaradwr ddylai hyn fod.

Y mae engreifftiau hefyd o gyrff rheoleiddio yn gweithio'n effeithiol iawn ochr yn ochr â chyrff hybu e.e. AGGCC a Chwarae Cymru neu Clybiau Plant Cymru sydd yn gwrthbrofi bwled 3 tud 23. Ac felly yr ydym yn ffafrio'r pellter sydd yn opsiynau 2 a 3 yn hytrach na 4.

Tra bod yr ystyriaeth gwerth am arian yn bwysig iawn, o beidio â chyllido mesur gwydnach na'r ddiwethaf – a hyn ar draws pob adran o'r Llywodraeth, a yw hyn yn rhoi'r weledigaeth o filiwn o siaradwyr yn y fantol cyn i ni gychwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiynau 7-11

(7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig? 8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol? 10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?)

Ymateb

Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodolau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod am ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

A yw'r system bresennol o Gomisiynydd wedi cael digon o amser i sefydlu a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol?

Y mae sefydlu swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi ei dderbyn yn ein cymunedau. A'i doeth yw newid system yn llwyr? Pa adwaith bosibl y bydd hyn yn ei gael ar yr ewyllys da sydd wedi deillio o osod y safonau? A'i gwell yw addasu a datblygu ar y system bresennol?

Y mae'n rhaid i unhryw newid hefyd fedru gwrthsefyll newid gwleidyddol neu ddiwedd cyfnod strategaeth fel nad oes oedi yn y datblygu yn ystod y cyfnod hwn.

Cwestiwn 12 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 13 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?*

Ymateb

Yn amlwg y mae adrodd ar gyfnod y strategaeth yn ei llawnder yn hanfodol ond ein barn fyddai rhyddhau adroddiad blynyddol ar yr hyn sydd wedi ei gwblhau yn ystdod y flwyddyn fel y bod modd ymateb i unhryw agweddau

sydd angen gweithredu arnynt yn sgil datblygiadau yn ystod y flwyddyn honno ac ymateb yn flynyddol i anghenion drwy gynlluniau gweithredu.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Dylai'r cynllun gweithredu fod yn ddogfen fyw ac felly dylid fod yn barod i adweithio i unrhyw ddatblygiadau. Cytunwn bod angen rhaglenni hirach fel bod modd cynnal gweithgarwch o gyfnodau hirach i weld newid gwirioneddol o gychwyn cyfnod i'r nesaf. Os y byddai cynllun 5 mlynedd yn galluogi hyn i ddigwydd yna rydym o'i blaid ond gydag hyblygrwydd i addasu yn ôl anghenion sy'n ymddangos.

Cwestiwn 15 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Ymateb

Y mae'n holl bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau cyngor pellach o du arbenigwyr a chynghorwyr eraill. Os na fydd Cyngor Partneriaeth yn bodoli yna mae angen sicrhau cyngor arbenigol. Bydd angen meithrin corff eang o arbenigwyr mewn polisi a chynllunio iaith ac os taw'r model fydd y Comisiwn arfaethedig yna byddai dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i geisio cyngor ganddynt.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau 17–18 - 17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn? 18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Ymateb

Mae angen dybryd i symleiddio'r safonau ond nid eu gwanhau. O'n profiad ar lawr gwlad y mae'r safonau wedi gwneud camau breision i godi ymwybyddiaeth o'r angen am wella gwasanaethau mewnol awdurdodau lleol er enghraifft. Beth sydd heb ddigwydd yn gyson dros Gymru, yw'r gwelliant mewnol hynny yn cyrraedd y defnyddiwr ac yn treiddio i gynyddu'r capasiti i gynllunio'n wybodus o fewn maes polisi a chynllunio iaith. Mae angen gweithdrefnau sydd yn galluogi'r berthynas gefnogol ac anogol (swyddogaeth hybu'r rheoleiddiwr efallai?).

Yr ydym eioes wedi nodi ein pryder i newid y system yn ormodol neu mae perygl i ni golli hygrededd.

Cwestiwn 19 - *A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?*

Ymateb

A fyddant yr un mor gryf â'r safonau?

Cwestiwn 20 - *A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Cytuno heb os nag onibai ond iddynt fod yn wydn

Cwestiwn 21 – *Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Er mwyn i iaith fod yn hyfyw mewn cymued y mae angen mesurau gwahanol i wahanol ardaloedd â gwahanol ddwyseidd o siaradwyr. Er mwyn grymuso iaith yn ei chadarnle mae angen medru cynllunio'n wahanol i ardal lle mae'r iaith yn llai amlwg. Dylai'r uchelgais o gael defnyddio'r iaith yn hawdd fod yr un ar draws Cymru ond a oes angen ystyried camau i nodi'r cymorth y dylid ei glustnodi yn y mesur? Buasai hyn yn dangos hefyd yr adnoddau ychwanegol sydd angen i rymuso ac i ymateb i'r gwahaniaethu yn ôl angen ardal?

Cwestiwn 22 - *A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 23 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?*

Ymateb

Dylai bod monitro, cefnogi a gorfodi

Cwestiwn 24 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?*

Ymateb

Symleiddio ie ond dylai'r drefn barhau lle mae'r comisiynydd/comisiwn yn gosod, Llywodraeth Cymru yn gosod y safonau mewn deddf ac yna cydsyniad y Cynulliad. Bydd hyn y sicrhau tryloywder.

Cwestiynau 25 a 26 – 25. *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?* 26. *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?*

Ymateb

A yw'r systemau'n yn rhy llafurus? Oes modd canfod ffordd well at y safonau?

Cwestiwn 27 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?*

Ymateb

Y mae'n fater sydd wedi codi ei ben. A ddylai'r codau ymarfer fod yn rhan o'r broses llunio yn y lle cyntaf?

Cwestiwn 28 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 29 - *Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?*

Ymateb

Eto er mwyn sicrhau tryloywder dylid sefydlu pwyllgor o fewn y Cynulliad sydd yn gynrychioliadol o bob plaid.

Cwestiwn 30 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?*

Anghytuno

Dylai fod modd mynd at y ddau ond yn llawer hwylusach a chyflymach.

Cwestiwn 31 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?*

Cytuno

Ond heb i'r broses fod yn un lafurus

Cwestiwn 32 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 33 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 34 - *A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 35 - *Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?*

Ymateb

A yw dirwy o £5,000 yn ddigon i gyrff sydd â chyllidebau mawrion yn ddigon o gymhelliant i sicrhau cydymffurfiaeth? Dylai fod llawer mwy.

Cwestiynau 36-39 – **36.** *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?* **37.** *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?* **38.** *Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?* **39.** *A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?*

Ymateb

Cytuno

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?*

Ymateb

O ddileu'r cyfyngiadau a fydd hyn yn gwanhau'r gallu i osod safonau ar unrhyw gorff? Mae ehangu ystod y cyrff yn bwysig iawn er mwyn sicrhau bod y meysydd ehangaf yn sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn enwedig yn y sector preifat. Bydd rhaid i Lywodraeth Cymru ymateb yn gadarnhaol ac yn rhagweithiol i anghenion y defnyddiwr o'r Gymraeg ac ymateb i unrhyw

wrthsefyll o fewn y sector breifat er mwyn i'r newid hwn weithio'n effeithiol ac yng ngwir ysbryd Strategaeth 2050.

Cwestiwn 42 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Ymateb

Anghytuno- Mae'n hynod bwysig bod hawliau'r gweithwyr yn ogystal yn cael eu diogelu o fewn system safonau yn enwedig yr hawl i sicrhau amgylchedd lle gellid siarad Cymraeg. Sut bydd y busnesau yn sicrhau gwasanaeth Cymraeg heb y gweithlu Cymraeg?

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ymateb

Cytuno- Mae'n hanfodol bod yr egwyddor craidd o alluogi unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad ddarparu gwasanaeth dwyieithog yn parhau ar hyd a lled Cymru. Er mwyn adlewyrchu realiti bywyd bob dydd trigolion Cymru, nid yw poblogaeth Cymru yn defnyddio gwasanaethau sydd ond yn cael eu darparu gan gyrff o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Rhaid felly i Lywodraeth Cymru estyn tu hwnt i'r rhain er mwyn dylanwadu ar sector y tu hwnt i'r cwmpas deddfwriaethol bresennol.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Ymateb

Pryderwn fod y Gymraeg yn parhau i gael ei gweld fel cost ychwanegol ar hyd a lled Cymru ac mewn hinsawdd economaidd dynn, mae'r Gymraeg yn cael ei beio am "wastraffu" arian cyhoeddus o hyd. Dylai'r bil newydd osod yn glir, ar bob cyfle posibl, fod gwariant ar wasanaethau yn wariant ar wasanaethau dwyieithog yng Nghymru ac nid yn wariant ar wasanaeth Saesneg gyda chyfieithu ar gyfer y Gymraeg fel ychwanegiad.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiynau 46 – 48 46. Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn? 47. Hoffem wybod eich barn ar yr

effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg**
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.**

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol? 48. Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i.) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg**
- ii.) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg**

Ymateb

Ydy Llywodraeth Cymru yn hapus for uchelgais y Strategaeth Miliwn o Siaradwyr yn cael ei adlewyrchu yn y papur gwyn hwn? Pryderwn fod yna wahaniaethau mawr o ran y disgwyliad a'r dyhead am filiwn o siaradwyr. Roedd Strategaeth Miliwn o siaradwyr wedi ein cyffroi a'n sbarduno ond nid yw cynigion y papur hwn yn gwneud cyfiawnhad â'r welediageth glir sydd yn y Strategaeth.

Pa waith sydd wedi mynd i ymgynghori gyda gwahanol gynulleidfaoedd megis plant a phobl ifanc? Oes fersiynau addas wedi eu creu a gwaith casglu barn wedi ei wneud ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd er mwyn casglu ystod o safbwyntiau?

Byddwn yn yn hapus i'n hymateb ymddangos yn gyhoeddus

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwysu am ddyletswydd ychwanegol i alw am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn bersonol, hoffwn weld pwysau'n cael eu rhoi ar archfarchnadoedd a siopau eraill i wneud y Gymraeg yn ddewis di-ofyn ar y peiriannau talu, yn hytrach nag opsiwn y bydd raid chwilio amdano wrth ddefnyddio'r peiriant. Bydd hyn yn cynyddu defnydd o'r Gymraeg a'i normaleiddio a byddai wneud y fath newid yn broses syml.

Yn Gywir lawn,

David Callander

30 o Hydref 2017

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd

- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwyso am ddyletswydd ychwanegol i alw am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn gywir lawn,
Awel Jones

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

--

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Mae sawl enghraifft berthnasol o feysydd eraill ac o wledydd eraill o gorff unigol sy'n llwyddo gweithredu cyfrifoldebau ynghylch hybu ar y naill law a rheoleiddio / monitro a gorfodi ar y llall.
--

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

--

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cynllun strategol – Mae'n hynod o bwysig fod angen cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru ar y cynllun er mwyn sicrhau'r cyfrifoldeb ac atebolrwydd priodol am weithredu polisi cyhoeddus.

Adroddiad blynyddol – Mae'n hynod o bwysig i'r Comisiwn gyflwyno ei adroddiad blynyddol i Lywodraeth Cymru, ac i'r Llywodraeth adrodd ar hynny i'r Cynulliad er mwyn sicrhau'r cyfrifoldeb ac atebolrwydd priodol am weithredu polisi cyhoeddus. Byddai hefyd yn dderbyniol i'r Llywodraeth wneud hynny ar y cyd â'r Comisiwn.

Rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg – Wrth i'r Comisiwn gael y swyddogaethau sydd gan y Comisiynydd mewn perthynas â'r rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg bydd yn hynod o bwysig i'r Comisiwn fod â'r arbenigedd priodol ar gyfer ymdrin â'r swyddogaethau hyn er mwyn osgoi dibynnu ar fewnbwn allanol. Dylai'r Comisiwn adrodd yn uniongyrchol i'r Cynulliad ar faterion a wnelo â rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg er mwyn sicrhau'r pellter priodol rhwng y Llywodraeth a materion mewn perthynas â'r pwnc hwn.

Cyllideb – Mae'n hynod o bwysig i Lywodraeth Cymru osod cyllideb y Comisiwn ac i'r Comisiwn adrodd ar incwm a gwariant i Lywodraeth Cymru, ac i Lywodraeth Cymru yn ei thro adrodd ar hynny i'r Cynulliad er mwyn sicrhau'r cyfrifoldeb ac atebolrwydd priodol am weithredu polisi cyhoeddus.

Pwerau i gyfarwyddo – Mae'n hynod o bwysig i Lywodraeth Cymru fod â'r pwerau i gyfarwyddo'r corff [ar wahân i faterion a wnelo â rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg] a bod yna fesurau monitro a ffrwyno mewn lle er mwyn sicrhau'r cyfrifoldeb ac atebolrwydd priodol am weithredu polisi cyhoeddus.

Y cyhoedd a rhanddeiliad – Peth da fyddai gosod mewn deddfwriaeth yr angen i ymgysylltu'n eang ar benderfyniadau a pholisïau allweddol. Ond, rhaid diffinio ystyr y term 'allweddol' yn hyn o beth, a hynny naill ai mewn Memorandwm Esboniadol i'r ddeddfwriaeth neu mewn Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth rhwng y Comisiwn a Llywodraeth Cymru.

Mae rhai cymhlethdodau heb eu trin, a'u datrys, a hynny mewn perthynas â Thribiwlys y Gymraeg a monitro perfformiad Llywodraeth Cymru mewn perthynas â Safonau.

Nid yw'n briodol i'r Comisiwn fonitro perfformiad Llywodraeth Cymru mewn perthynas â Safonau. Mater i'r Cynulliad yw craffu ar berfformiad Llywodraeth Cymru. Dylai'r Llywodraeth adrodd i'r Cynulliad ar faterion y Llywodraeth mewn perthynas â Safonau er mwyn amddiffyn yr egwyddor cyfansoddiadol sylfaenol mai i'r Cynulliad y mae Llywodraeth Cymru i fod adrodd.

Am yr un rheswm, nid yw'n briodol i'r Comisiwn ymdrin â chwynion mewn perthynas â Safonau Llywodraeth Cymru. Gwerth nodi mai mater i Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yw trin cwynion y dinesydd am faterion Cymraeg ynghylch Comisiwn y Cynulliad. Felly, yn yr un modd ag y mae yn ymdrin â chwynion ynghylch Comisiwn y Cynulliad ar hyn o bryd, yr Ombwdsmon yw'r corff priodol ar gyfer

ymdrin â chwynion am faterion Cymraeg ynghylch Llywodraeth Cymru.

Pe bai'r Ombwdsmon â'r cyfrifoldeb hwn, byddai hynny yn datrys problem arall. Ar hyn o bryd Llywodraeth Cymru sy'n apwyntio Llywydd Tribiwnlys y Gymraeg, a Llywodraeth Cymru a wnaeth gymeradwyo rheolau'r Tribiwnlys. Llywodraeth Cymru hefyd sydd yn apwyntio'r Comisiynydd. Ond, swyddogaeth y Tribiwnlys, yn rhannol, yw ymdrin ag achosion o wrthdaro rhwng y Comisiynydd [y Comisiwn] a Llywodraeth Cymru. Wrth i Safonau Llywodraeth Cymru fod yn fater rhwng y Llywodraeth a'r Cynulliad ac wrth i gwynion y dinesydd mewn perthynas â Safonau'r Llywodraeth fod yn fater i'r Ombwdsmon, nid oes, o ganlyniad, unrhyw anhawster gan Lywodraeth Cymru wrth apwyntio Llywydd y Tribiwnlys a'r Comisiynydd [neu, wrth wneud apwyntiadau i'r Comisiwn].

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno

Sylwadau ategol

Mantais amlwg trefniant corfforaeth gyfansawdd yw hwyluso, yn ôl yr angen, gwahaniaethau rhwng swyddogaethau gwahanol eu natur e.e. hybu a gorfodi.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Sefydliad o natur corfforaeth gyfansawdd sy'n arferol i gyrff sydd â swyddogaethau rheoleiddio, am nifer o resymau da iawn.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Nac Oes

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau ategol

Mae rhai yn ystyried Deddf Llywodraeth Cymru 2006 fel deddf sydd o arwyddocâd cyfansoddiadol. Felly, mae lle'r Gymraeg yn y ddeddf honno yn tanlinellu statws cyfansoddiadol yr iaith yng Nghymru.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cytuno, ond gan ddeall ei fod hanfodol i'r Llywodraeth adrodd yn gyson ac yn llawn i'r Cynulliad, gan gynnwys trwy osod adroddiadau blynyddol y Comisiwn gerbron y Cynulliad.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cytuno, ond gan ddeall ei fod hanfodol i'r Llywodraeth adrodd yn gyson ac yn llawn i'r Cynulliad, gan gynnwys trwy osod adroddiadau blynyddol y Comisiwn gerbron y Cynulliad.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cytuno â'r cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg am fod hunaniaeth y corff yn gymysglyd – mae'r aelodaeth yn cwynnys cymysgwch o arbenigwyr, ymarferwyr a lobiwyr iaith.

Hefyd, os yw'r Comisiwn i lwyddo darparu cyngor arbenigol i Lywodraeth Cymru yna mae'n rhaid i'r swyddogaeth hynny o fewn y Comisiwn gael ei warchod er mwyn sicrhau y bydd y sawl sy'n gyfrifol am hynny yn rhydd i ddatblygu cyngor ar sail tystiolaeth wyddonol a sicrhau hefyd y bydd ganddynt y gallu i wneud hynny, ac yn wir o dan ddyletswydd i wneud hynny. Mewn corfforaeth gyfansawdd bydd modd sicrhau hynny. Bydd yn bwysig hefyd i'r Comisiwn fabwysiadu ar gyfer y swyddogaeth hwn yn neilltuo 'Côd Ymarfer', tebyg i'r 'Code of Practice for Scientific Advisory Committees', gan dalu sylw hefyd i ganllawiau 'Principles of Scientific Advice to Government' (Llywodraeth y DU). Mae'r côd ymarfer hwnnw yn cwmpasu materion allweddol ynghylch darparu cyngor arbenigol i Lywodraeth. Yn eu plith y mae'r canlynol: rhychwant y maes gwyddonol dan sylw; annibyniaeth a gwrthrychedd y cyngor; tryloywder y cyngor; mecanweithiau ar gyfer cyrraedd at benderfyniadau ar roi cyngor; datrys gwahaniaethau barn o fewn y Comisiwn; adolygu cymheiriaid; trin gwahaniaethau barn gyda'r Llywodraeth.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

--

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Nac Oes

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Ar gyfer Safonau isafsymiol [minimum] byddai'n ddigonol cynnal proses ymgynghori fwy trwyadl yn unig, heb fod gan gyrff unigol yr hawl i herio'r Safon a osodir.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Y drefn briodol yw i'r Cynulliad chwarae rôl yn y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru. Yn hyn o beth, byddai Hysbysiad Cydymffurfio Llywodraeth Cymru yn weddol o debyg i Gynllun Ieithoedd Swyddogol Comisiwn y Cynulliad.
--

Gweler hefyd ateb 7, uchod.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Rhaid diffinio'r term 'difrifol' yn hyn o beth, a hynny naill ai mewn Memorandwm Esboniadol i'r ddeddfwriaeth neu mewn Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth rhwng y Comisiwn a Llywodraeth Cymru, a mewn Côd Ymarfer / Canllawiau mewn perthynas â Safonau.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

--

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno

Sylwadau ategol

Ond - gweler hefyd ateb 7 ar y berthynas rhwng Llywodraeth Cymru, y Comisiynydd a'r Tribiwnlys.
--

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno

Sylwadau ategol

Ond, fel y mae'r gyfraith yn sefyll ar hyn o bryd, mae amgylchiadau yn caniatáu i'r Gweinidog sy'n gyfrifol am bolisi iaith Gymraeg, ac felly am osod Safonau ar gorff, fod mewn sefyllfa lle mae ef / hi sydd hefyd yn apwyntio Llywydd y Tribiwnlys. Nid yw hynny'n briodol gan mai rôl y Tribiwnlys, yn rhannol, yw ymdrin ag apeladau yn erbyn penderfyniadau'r Gweinidog sy'n gyfrifol am osod Safonau ar gorff. Dylid newid y gyfraith fel bod dim modd i Weinidog unigol fod yn gyfrifol am osod Safonau ac ar yr un pryd fod yn gyfrifol hefyd am apwyntio Llywydd y Tribiwnlys a bod â chifrifoldeb dros weinyddiaeth y Tribiwnlys.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

--

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Rhaid bod maint y busnes yn ffactor i'w ystyried wrth wneud busnes yn y sector preifat yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau.

Rhaid hefyd ystyried i ba raddau y mae gwasanaeth y busnes yn y sector preifat yn un 'angenrheidiol', hynny yw bod dim dewis gyda'r cyhoedd ond i wneud defnydd ohono e.e. gwasanaeth banc y stryd fawr, telegyfathrebu, archfarchnatoedd.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw

Sylwadau ategol

Ond - gweler ateb 42, uchod.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Na

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Na

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Mae gan y cynigion y potensial i wneud yn fwy eglur i'r cyhoedd yr union wasanaethau sydd ar gael iddynt yn y Gymraeg. Bydd yr eglurdeb hyn gyda'r potensial i gyfrannu at gynyddu'r defnydd o wasanaethau Cymraeg gan y cyhoedd.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Bydd yn bwysig i'r Comisiwn, o safbwynt swyddogaeth hybu'r Gymraeg, dalu sylw i dechnegau a dulliau 'newid ymddygiad'.

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

--

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Ymddengys y cynigion yn rhesymol.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rwy'n credu bydd un corff yn fwy effeithlon na'r trefniadau presennol.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Efallai byddai'n werth ystyried bod dwy ran o dair o aelodau'r Comisiwn yn gorfod cytuno i sicrhau gwell cytundeb ar benderfyniadau.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ond gyda diweddariadau blynyddol er mwyn gallu monitro'r sefyllfa.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai cynllun blynyddol yn wastraff o adnoddau.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Bydd angen amserlennu'r newidiadau i roi mwy o amser i gyrff yn yr ardaloedd lle mae'r llai o siaradwyr ar hyn o bryd, ond cytunaf fod egwyddor o gydgyfeirio yn bwysig fel nod tymor hir.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae cefnogi yn fwy effeithiol na gorfodi fel arfer, ond rhaid bod â'r gallu i orfodi os na fydd corff yn fodlon newid.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Dylid trin Llywodraeth Cymru yn debyg i gyngor sir o ran y Safonau.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai hyn yn lleihau'r baich gwaith ar y Comisiwn, gan adael adnoddau ar gyfer gweithgareddau eraill.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Mae'r diffiniad o ‘achos difrifol’ yn ymddangos yn rhesymol.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni’n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi’n cytuno â’n cynnig?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	✓	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	---	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Credaf y dylai cwmnïau mawr yn y sector preifat hefyd gael eu hannog i ddarparu gwasanaethau Cymraeg i'w cyflogeion yn ogystal â'r cyhoedd.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	-------------------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Ond dylid blaenoriaethau'r cyrff gyda'r trosiant uchaf. Ni ddylid peryglu sefydliadau/busnesau bychain drwy osod baich afresymol arnynt.

--

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

--

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Rwy'n credu bydd y cynigion hyn yn cael effaith gadarnhaol ar yr iaith a chanfyddiad pobl o bwysigrwydd a statws yr iaith.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Mae bwysig peidio â chreu argraff negyddol o'r iaith ym meddyliau'r di-Gymraeg a sefydliadau a chwmnïau masnachol. Mae'n fanteisiol eu bod yn gweld yr angen i ddarparu mwy o wasanaethau Cymraeg yn hytrach na'u bod yn teimlo dan orfodaeth i wneud hynny. Mae'n hollbwysig bod rhieni yn sylweddoli bod addysg Gymraeg yn fanteisiol i les eu plant ac i'w cyfleoedd gwaith yn y dyfodol. Bydd y newidiadau arfaethedig yn help i leihau'r negyddoldeb ac i naturioleiddio'r Gymraeg yn y gweithle a'r gymuned. Ar yr un pryd, mae'n bwysig bod modd gorfodi darpariaeth yn y Gymraeg ar gwmnïau a sefydliadau sydd â digon o adnoddau i allu cynnig y fath ddarpariaeth (e.e. yn achos gwasanaeth trenau GWR a allai gynnig darpariaeth Gymraeg debyg i Arriva Trains Wales (sydd hefyd yn gwasanaethu ardal y tu allan i Gymru) ond sydd eto â pholisi iaith cryf).

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Beth ddigwyddodd i'r syniad o gael 'marc siarter' i'r Gymraeg? A yw hyn eisoes yn bodoli? Os na, fel mae sefydliadau yn ymdrechu i fod yn 'Fuddsoddwyr mewn pobl' ac ati, gellid eu hannog i ddatblygu gwell darpariaeth ar gyfer y Gymraeg (aur, arian, pres?). Gellid dadlau

bod hyn yn ffordd iddynt ddenu staff sy'n medru Cymraeg ac sydd am weithio i sefydliad 'da', yn ogystal â ffordd i blesio cwsmeriaid/defnyddwyr. Gellid adolygu eu statws o dro i dro i sicrhau eu bod yn haeddu'r marc. (Ond mae angen cadw hyn yn weddol syml – mae 'Buddsoddwyr mewn pobl' yn hynod o fiwrocrataidd a gwastraffus.)

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

**PG-098 - Ymateb Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr
Betsi Cadwaladr University Health Board Response**

**Taro'r cydbwysedd iawn:
cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg**

Ymateb Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr

Mae'r Bwrdd Iechyd yn croesawu'r cyfle i roi sylwadau ar y cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg.

Er nad yw Byrddau Iechyd Cymru wedi cael hysbysiad cydymffurfio ar gyfer cyfres o safonau'r Gymraeg hyd yma, mae'r Bwrdd Iechyd wedi parhau i baratoi ar gyfer y Safonau.

Eleni mae'r Bwrdd Iechyd wedi buddsoddi'n sylweddol mewn gwasanaethau Cymraeg i fynd i'r afael â'r galw cynyddol ar y tîm yng ngoleuni'r Safonau sydd i ddod. Mae Swyddog Cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg wedi'i phenodi i ganolbwyntio'n benodol ar weithredu a hwyluso Safonau'r Gymraeg dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Cafod Tiwtor y Gymraeg ei phenodi hefyd i fynd i'r afael â'r galw am hyfforddiant i gynyddu gallu'r Bwrdd Iechyd i ddarparu gwasanaethau dwyieithog drwy ganolbwyntio ar gynllunio'r gweithlu a datblygu staff. Oherwydd cynnydd sylweddol yn y galw am y gwasanaeth cyfieithu, gwelwyd buddsoddiad ar ffurf Uwch Gyfieithydd a Chyfieithydd ychwanegol.

Mae'r Bwrdd Iechyd wedi datblygu Cynllun Strategol y Gymraeg sy'n gosod ei nodau ac amcanion hir dymor ar gyfer 2016-2019. Mae'r cynllun strategol hwn yn rhoi gweledigaeth ar gyfer hyrwyddo a gwella darpariaeth Gymraeg ac yn amlinellu canolbwynt allweddol ar ddarparu agwedd "Cynnig Rhagweithiol" at gynllunio a darparu gwasanaethau.

Er mwyn cynorthwyo â chynllunio, ystyriwyd gofynion yn unol â thri dimensiwn fydd yn ffurfio sail i adeiladu arno.

- Bydd **Ymyriad Strategol** yn nodi'r weledigaeth i'r Bwrdd Iechyd wrth symud ymlaen, gan sicrhau ein bod yn gweithio tuag at yr un nod. Bydd y Bwrdd Iechyd yn sicrhau eglurder o ran yr ymrwymiad a'r ymgysylltu angenrheidiol ar lefel uwch arweinyddion gan sicrhau bod y Gymraeg yn rhan annatod o gynllunio gweithredol a darpariaeth gwasanaeth.
- Bydd **Newid Ymddygiadol** yn sicrhau bod y Bwrdd Iechyd yn creu cydestun sy'n annog staff i ddefnyddio eu sgiliau iaith. Mae angen newid diwylliannol ar bob lefel yn y sefydliad i greu amgylchedd ble mae ymwybyddiaeth o'r Gymraeg yn hollbwysig.
- Bydd **Perfformiad a Monitro** yn sicrhau bod y Cynllun Strategol yn parhau yn waith byw ar y gweill drwy gylch parhaus o fonitro.

Yn seiliedig ar y Cynllun Strategol, mae Rhaglen Waith Safonau'r Gymraeg wedi'i datblygu yn seiliedig ar Safonau'r Gymraeg ac yn cynnwys amcanion o

'Mwy na Geiriau', Fframwaith Strategol Llywodraeth Cymru sy'n cynnwys camau penodol ar gyfer meysydd gwasanaeth.

Er mwyn sicrhau ei fod yn cael ei roi ar waith, sefydlwyd Grŵp Rheoli Prosiect i gefnogi'r Bwrdd i ddarparu ei gyfrifoldebau yn unol â Safonau'r Gymraeg i wella profiad defnyddwyr y gwasanaeth drwy ddarparu gofal dwyieithog. Bydd cyfrifoldebau'r Grŵp yn cynnwys cymryd perchnogaeth o ddarparu'r Safonau'n llwyddiannus ledled y Bwrdd lechyd yn ogystal â gweithredu fel arweinwyr strategol a phwyntiau cyswllt yn y meysydd gwasanaeth.

Wrth baratoi ar gyfer Safonau'r Gymraeg, mae'r Bwrdd lechyd wedi bod yn cysylltu ac yn gweithio â chyrff eraill o'r sector cyhoeddus sydd wedi bod yn gweithredu Safonau'r Gymraeg dros y flwyddyn ddiwethaf. Yn benodol, mae'r Bwrdd lechyd wedi cymryd diddordeb brwd yn y gweithgarwch yn ei Awdurdodau Lleol cyfagos ac wedi cymryd rhan mewn nifer o gyfarfodydd, cynadleddau a gweithdai a drefnwyd gan Lywodraeth Cymru a Chomisiynydd y Gymraeg.

Mae'r Bwrdd lechyd yn cytuno â rhagair y Gweinidog sy'n amlinellu gweledigaeth am "wlad lle mae'r Gymraeg yn gadarn ac yn gynaliadwy.....gyda dwyieithrwydd wedi ymblethu'n ddi-dor drwy gymuned a gwaith ym mhob cwr o'r wlad." Rydym hefyd yn cytuno bod angen cael agwedd cenedlaethau a gwlad gyfan i gyflawni gweledigaeth a nodau Strategaeth Cymraeg 2050.

Rydym yn gobeithio y byddwch yn gweld ein hymateb a'n sylwadau isod yn ddefnyddiol yn y broses ymgynghori hon.

RHAN 1. Hybu'r Gymraeg

Cwestiynau'r Ymgynghoriad

Rôl Llywodraeth Cymru

1. Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno:

Mae'r Bwrdd lechyd yn cytuno y dylai Llywodraeth Cymru chwarae mwy o rôl i hybu'r Gymraeg. Nid yw hyn yn bodoli yn y system bresennol ac mae ar sefydliadau a'r cyhoedd angen cefnogaeth ac arweiniad.

2. Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a

monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno

Fodd bynnag, rhaid edrych ar y ffordd y mae arian yn cael ei ddosbarthu rhwng hybu a rheoleiddio, a pha weithgareddau sy'n cael eu cynnig i sicrhau bod yr arian yn cael ei dargedu'n briodol.

Yr Opsiynau

3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Mae'r Bwrdd Iechyd yn cydnabod y gwerth yn Opsiwn 2, fyddai'n gweld Asiantaeth Weithredol newydd Llywodraeth Cymru yn cael ei sefydlu i helpu sefydliadau i hybu'r Gymraeg, a chadw Comisiynydd y Gymraeg i fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. Mae manteision i gadw Comisiynydd i sicrhau bod y Safonau'n cael eu cyflawni. Fodd bynnag, byddai'r Bwrdd Iechyd yn cytuno bod angen diwygio rôl Comisiynydd y Gymraeg ymhellach oherwydd y cymhlethdodau amlwg sydd wedi codi yn dilyn cyflwyno'r Safonau a'r Comisiynydd.

Gallai'r opsiwn hwn weithio pe byddai'r ddwy asiantaeth yn cydweithio tuag at yr un nod. Un o ddifffygion y system bresennol yw gwaith partneriaeth sy'n rhan annatod o'r holl broses.

Y pryder o gael dau gorff fyddai o ran ble byddai cyfrifoldeb un corff yn gorffen a'r llall yn dechrau. Gallai fod yn gymhleth, heb unrhyw eglurder pa gorff fyddai'n gwneud beth, gyda sefydliadau'n cael eu pasio o un corff i'r llall.

Gall y Bwrdd Iechyd ddeall pam bod Llywodraeth Cymru yn ffafrio Opsiwn 4, ond mae pryderon y gallai cydymffurfiaeth â rheoliadau'r Gymraeg leihau o ganlyniad i gael gwared ar rôl y Comisiynydd, a allai atal cynnydd mewn rhai meysydd gwasanaeth Ymddengys y byddai'r Comisiwn y Gymraeg arfaethedig yn debyg i'r hen Fwrdd yr Iaith, a ddiddymwyd pan grëwyd rôl Comisiynydd y Gymraeg.

Os yw Opsiwn 4 yn cael ei ffafrio (un corff), byddai angen i hybu a rheoleiddio fod ar wahân, ond yr un mor gadarn. Mae'r Bwrdd Iechyd yn cytuno bod angen cael mwy o bwyslais ar weithgaredd hybu, gan fod hyn yn un o

ddiffygion y system bresennol ac mae ar sefydliadau a'r cyhoedd angen cefnogaeth ac arweiniad.

Un prif elfen sydd ar goll yn y system bresennol yw gweithio gyda chyrff i'w helpu i gydymffurfio â'r Safonau, er enghraifft, drwy ddarparu hyfforddiant, cynnal gweithdai ac ati.

Mae angen agwedd ofalus ac amlinelliad clir o'r hyn sy'n ddisgwyliedig gan bob maes gwasanaeth. Byddai'r Bwrdd lechyd yn croesawu hyn gan fod diffyg cysondeb ar hyn o bryd, hyd yn oed o fewn sectorau.

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Rydym yn cytuno gyda'r rhesymwaith, fodd bynnag mae angen mynd gam ymhellach i sicrhau eglurder ac agwedd gyson - dylai unigolyn allu cael yr un lefel ac ansawdd gwasanaeth boed yng Ngogledd Cymru neu Dde Cymru.

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Gweler y sylwadau uchod.

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Nac oes

RHAN 2: Llywodraethiant ac Atebolrwydd

7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Mae'r gofynion a restrir ym mharagraffau 93-95 yn hanfodol i lwyddiant Comisiwn y Gymraeg. Bydd ar Fyrddau lechyd angen sicrwydd gan Lywodraeth Cymru a'r Comisiwn bod y cynlluniau a gweithdrefnau cywir yn cael eu sefydlu i sicrhau llywodraethu at atebolrwydd cadarn a ddylai, yn ei dro, sicrhau'r holl sefydliadau sy'n cydweithio i gyflawni'r nodau ieithyddol ehangach yn Cymraeg 2050.

Byddem yn croesawu'r cynnig o gyllideb well ar gyfer gweithgareddau hybu, oherwydd fel y dywedwyd yn flaenorol, nid yw hyn ar gael yn y system bresennol.

Rydym yn croesawu'r cynnig i'r corff lunio cynllun strategol. Mae'n hollbwysig bod gan sefydliad weledigaeth glir, ac mae'r Bwrdd Iechyd yn cytuno â hyn, ac fel sefydliad rydym eisoes wedi datblygu Cynllun Strategol.

Opsiynau

8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno:

Byddai'r Bwrdd Iechyd yn hoffi nodi bod Opsiwn 2 yn cynnig llawer o fanteision hefyd. Dylai'r baich a'r llwyth gwaith presennol a roddir ar y Comisiynydd presennol gael eu lleddfu gan y cynigion i ddelio â chwynion, a gallai hyn roi mwy o amser i'r Comisiynydd ganolbwyntio ar reoli'r Comisiwn newydd. Gallai dileu rôl y Comisiynydd gael ei weld fel cam yn ôl drwy lygaid y cyhoedd, a allai arwain at anfodlonrwydd ymhlith defnyddwyr gwasanaeth a sefydliadau sector cyhoeddus. Mae'n bosibl na chaiff y cysyniad o gyflwyno model arall eto ar gyfer llywodraethu rheoliadau'r Gymraeg ei groesawu, a gallai leihau hyder mewn trefniadau llywodraethu yn gyffredinol, gan arwain at ddiffyg diddordeb a diffyg ymgysylltu mewn datblygu agenda'r Gymraeg yn nes ymlaen.

Fodd bynnag, nid yw Opsiwn 2 yn datrys y diffyg cefnogaeth i sefydliadau sy'n randdeiliaid nac yn mynd i'r afael â'r angen am fwy o weithgareddau hybu, ond mae Opsiwn 3.

9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Byddai gwahanu gweithgareddau llywodraethu a hybu yn hanfodol pe bai Comisiwn y Gymraeg yn cael ei sefydlu. Mae'r rôl rheoleiddio a wneir ar hyn o bryd gan y Comisiynydd yn hanfodol i osod y bar, i osod disgwyliadau ac i ddarparu'r fframwaith llywodraethu i weithredu ynddo. Bydd angen i systemau a gweithdrefnau barhau i sicrhau cynnaladwyedd.

10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ansicr:

Hoffai'r Bwrdd Iechyd gael mwy o sicrwydd y byddai sefydlu Comisiwn y Gymraeg yn darparu arweinyddiaeth a chefnogaeth gref i sefydliadau sy'n rhoi'r Safonau ar waith. Hoffai'r Bwrdd Iechyd gael mwy o sicrwydd hefyd y bydd Llywodraeth Cymru yn cyflawni eu rôl o ran llywodraethu at atebolrwydd Comisiwn y Gymraeg ac y byddant yn parhau gyda'u hymdrechion i godi

proffil y Gymraeg ym mhob cwr o Gymru, a chynnal y momentwm yn eu Strategaeth Cymraeg 2050.

Byddai angen mwy o sicrwydd hefyd ar wahanu rolau.

Cwestiynau'r Ymgynghoriad

Trosglwyddo staff, eiddo a rhwymedigaethau

11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Mae'r Bwrdd lechyd wedi cael ei sicrhau y bydd mesurau priodol yn cael eu cymryd i ymdrin â'r materion trawsnewid.

Dyletswyddau Llywodraeth Cymru o dan a.78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006

12. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Mae'r Bwrdd lechyd yn cymryd y bydd Llywodraeth Cymru yn gweithredu er pennaf les y boblogaeth ac y bydd yn gwneud y penderfyniadau priodol ar gyfer y cynigion newydd am Gomisiwn y Gymraeg a Strategaeth Cymraeg 2050.

13. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Anghytuno:

Mae'r Bwrdd lechyd o'r farn nad yw adrodd i'r Cynulliad bob 5 mlynedd yn ddigonol er mwyn i'r Cynulliad gael sicrwydd priodol bod y Strategaeth yn mynd yn ei blaen fel y dylai. Mae angen rhyw fath o broses adrodd blynyddol i sicrhau bod agwedd gyson yn cael ei chymryd at fodloni nodau tymor byr fydd yn helpu i gyflawni'r amcanion tymor hir. Efallai y byddai crynodebau blynyddol llai manwl yn ddigon, ac adroddiadau mwy manwl ar gynnydd bob 5 mlynedd. Mae gofyn i sefydliadau adrodd yn flynyddol ar y cynnydd yn erbyn Strategaeth Mwy na Geiriau Llywodraeth Cymru ac mae gofyn iddynt adrodd yn flynyddol ar gynnydd yn erbyn y Safonau / Cynlluniau Iaith Gymraeg. Byddai'n briodol pe bai'r wybodaeth o'r adroddiadau hyn yn cael eu crynhoi a'u cynnwys mewn adroddiad blynyddol ar gynnydd i'r Cynulliad.

14. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Anghytuno

Gweler y sylwadau a wnaed yng nghwestiwn 13. Byddai cynllun 5 mlynedd yn dderbyniol, fodd bynnag, yng ngoleuni'r cynnig i Lywodraeth Cymru adrodd bob pum mlynedd, mae'n peri pryder. Croesewir cynllunio tymor hir, ond rhaid cymryd camau tymor byr i gyrraedd yno ac mae hyn angen ei amlinellu a'i brofi bob blwyddyn.

Cyngor Partneriaeth y Gymraeg

15. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno

16. A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Nac oes

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau'r Ymgynghoriad

17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiwn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno (ar yr amod bod tystiolaeth glir bod y pwyntiau canlynol yn cael eu hystyried)

Sylwadau Cyffredinol:

Mae paragraff 143 yn nodi nad oedd y Cynlluniau Iaith Gymraeg dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993 yn cael eu gweld yn llwyddiant o ran cyflawni'r amcanion polisi. Mae ar Lywodraeth Cymru angen ystyried pam bod hyn yn wir am bob sefydliad a sicrhau nad yw'r un camgymeriadau'n cael eu hailadrodd.

Rydym yn cytuno â'r sylwadau a wnaed ym Mharagraff 146, Meysydd o Ansicrwydd.

Opsiwn 2: Diwygio'r system bresennol

Paragraff 151, ail bwynt bwled - byddem yn cytuno â'r datganiad hwn o ran cyfieithu dogfennau corfforaethol a thechnegol maith sy'n gostus i'w gweithredu ond sy'n arwain at ychydig iawn o fudd i'r cyhoedd.

Rydym yn teimlo bod pwynt bwled 3 yn wan ac yn gam yn ôl gan y gallai rhai sefydliadau fanteisio ar raddau'r crebwyll rhesymol ac felly na fyddai'r sefydliadau'n gweithredu'r safonau'n gyson.

Byddem yn cytuno â'r pwyntiau a wneir ym mhwynt bwled 4.

Rydym yn teimlo bod y geiriad yn amwys ym mharagraff 152 "y dylai'r holl gyrff symud tuag at weithredu'r un Safonau dros amser". Bydd hyn yn arwain at anghysondebau ac nid yw'n gosod amserlen gadarn. Mae hwn yn bryder parhaol.

18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsïwn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Gweler y sylwadau a wnaed yng nghwestiwn 17. Er bod angen diwygio, bydd gofyn i unrhyw ddiwygiadau i'r dyfodol ystyried y pryderon a fynegir yn yr ymateb hwn.

Dosbarthiadau Safonau'r Gymraeg

19. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno

Rydym yn teimlo y byddai hyn yn gwneud pethau'n llawer cliriach i'r sefydliad.

20. A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ansicr

Mae'n ymddangos yn rhesymegol bod Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn hanfodol i gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, felly dylai'r darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg gael eu cynnwys ble bynnag y mae Llywodraeth Cymru a

rhanddeiliaid yn ei gredu fyddai orau er mwyn symud y strategaeth Cymraeg 2050 yn ei blaen.

21. Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Nac oes

22. A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno

Heb bwerau corff llywodraethu i gynnal ymchwiliadau, ni fydd unrhyw atebolrwydd nac ôl-efeithiau i sefydliadau sy'n methu â rhoi'r Safonau ar waith. Rhaid cael cydbwysedd i'r Comisiwn arfaethedig weithredu fel

- hyrwyddwr yr iaith,
- ymgynghorydd i sefydliadau sy'n cael trafferthion wrth weithredu Safonau heriol,
- rheoleiddiwr ar gyfer monitro cydymffurfiad; ac
- ymchwilydd i bennu pan fydd Safonau'n cael eu torri
- corff gorfodi i sicrhau bod sefydliadau'n gweithredu'r Safonau
- corff sy'n darparu cefnogaeth i Fyrddau Iechyd.

Fodd bynnag, byddem yn pwysleisio'r angen i edrych ar y broses ymchwilio a wneir. Mae'n rhy hir ar hyn o bryd ac yn cymryd amser fyddai'n cael ei ddefnyddio'n well ar rywbeth arall.

23. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Anghytuno

Gweler y sylwadau a wnaed yng nghwestiwn 22. Mae angen cydbwysedd rhwng gallu'r Comisiwn i gefnogi ac i orfodi pan fo angen. Mae dadansoddiad blaenorol o Gynlluniau Iaith Gymraeg wedi dangos nad oeddent yn cymell sefydliadau i wneud y camau cynyddol oedd eu hangen i wella darpariaeth gwasanaethau dwyieithog. Mae angen elfen o orfodi i atal staff rhag llaesu dwylo wrth weithredu'r Safonau ac i atal sefydliadau rhag darparu'r lleiafswm o ran darparu gwasanaethau Cymraeg. O'i wneud yn gywir, byddai'r agwedd o gefnogi a monitro yn debygol o gael mwy o effaith na gorfodi.

Gweithdrefnau ar gyfer gwneud, gosod, gweithredu a gorfodi Safonau

Gwneud a gosod Safonau ar gyrff

24. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno:

Mae'r Bwrdd Iechyd yn credu y byddai hyn yn lleihau'r fiwrocratiaeth o amgylch y system bresennol.

25. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno

Mae angen prosesau ymgynghori cadarn os bydd Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am wneud a gosod Safonau ar sefydliadau yn enwedig os bydd y cynnig i ddiddymu'r broses Ymchwiliadau Safonau yn cael ei dderbyn.

26. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno

Bydd hyn yn lleihau biwrocratiaeth eto a dylai prosesau ymgynghori cyhoeddus llawn fod yn ddigon.

27. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno

Gallai'r cynnig hwn helpu i gael gwared ar ddryswch ynghylch y Safonau. Fodd bynnag, byddai angen i unrhyw godau ymarfer neu ganllawiau fod ar gael mewn fersiynau hawdd eu deall fel y gall pawb eu darllen a'u deall.

Gwneud a gosod Safonau ar sectorau

28. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn gyffelyb?

Cytuno

Os oes proses ymgynghori helaeth wedi digwydd cyn gosod safonau, a bod sefydliadau'n cadw'r hawl i herio gosod Safon, mae'r Bwrdd Iechyd yn tueddu i gytuno nad yw hysbysiadau cydymffurfio yn hanfodol.

Mae gan y Bwrdd lechyd bryder ynglŷn â'r syniad o ystyried maint sefydliad a'i leoliad daearyddol, lle gallai Safonau amgen fod yn berthnasol. Nid oedd y Bwrdd yr Iaith Gymraeg blaenorol mor llym gyda rhai sefydliadau a theimlir bod hyn wedi cyfrannu tuag at fethu â gweithredu Cynlluniau'r Gymraeg yn llawn a'r gwahaniaethau rhwng cyrff mewn llawer o sectorau heddiw.

Safonau i'w gosod ar Lywodraeth Cymru

29. Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Dylid cymryd i ystyriaeth y dylai Llywodraeth Cymru ymgymryd â rôl annibynnol yn y broses er mwyn sicrhau ei bod yn deg a thryloyw.

Cwynion i Gyrff

30. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno:

Mae'r Bwrdd lechyd yn cytuno y dylid ymdrin â chwynion drwy weithdrefnau mewnol i ddechrau. O dan 'Gweithio i Wella', mae pob cwyn yn mynd trwy'r un broses, ac ni ddylid trin cwynion ynglŷn â'r Gymraeg yn wahanol.

Roedd yr agwedd a gymerwyd gan y Comisiynydd presennol wrth ddelio â chwynion honedig yn golygu uwch gyfeirio at ymchwiliad pan y gellid fod wedi'i ddatrys yn lleol yn rhesymegol. Hefyd mae'r broses ymchwilio ei hun yn rhy hir ac yn cymryd amser a fyddai'n cael ei ddefnyddio'n well mewn man arall.

31. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno:

Ond codir cwestiynau ynghylch yr angen i gyhoeddi ffeithiau a chanlyniadau pob cwyn sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg er nad dyma'r achos ar gyfer unrhyw gwyn arall (paragraff 215).

Cwynion i'r Comisiwn

32. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno:

Byddai'r Bwrdd Iechyd yn croesawu'r ymyrraeth gan y Comisiwn ac yn gweithio â hwy i ddatrys unrhyw broblemau o ran y Gymraeg nad ydym yn gallu eu datrys yn fewnol. Er nad yw'r rhestr o enghreifftiau o 'achosion difrifol' ym mharagraff 219 yn helaeth, byddai'r Bwrdd Iechyd yn cytuno â'r cyffredinolïad a'r tybiaethau a wneir. Bydd angen ymdrin â phob cwyn yn unigol a bydd angen i bob parti sy'n gysylltiedig wneud penderfyniad yn seiliedig ar ffeithiau a thystiolaeth a gyflwynwyd iddynt.

Byddem yn croesawu trafodaeth agored cyn cynnal ymchwiliad llawn er mwyn sicrhau dealltwriaeth lawn o'r sefyllfa. Nid yw'r Bwrdd Iechyd yn hyderus â lefel dealltwriaeth Comisiynydd y Gymraeg o'r sector iechyd.

33. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno:

Os yw'r Comisiwn yn teimlo ei fod wedi'i gyfiawnhau, byddai'r Bwrdd Iechyd yn cytuno i'r Comisiwn gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun gan ein bod yn deall nad yw pob anghysondeb a chamymddygiad yn cael eu datgelu mewn cwynion gan unigolion. Fodd bynnag, byddai'r Bwrdd Iechyd, yn gofyn am y cyfle i drafod unrhyw faterion â'r Comisiwn cyn unrhyw ymchwiliad, yn y gobaith y gellid datrys unrhyw broblemau heb fod angen ymchwiliad. Byddai hefyd yn gofyn i gael y gallu i gofrestru cwyn fel rhan o'r gweithrediad os byddai (y Bwrdd Iechyd) yn teimlo bod ymchwiliad yn ddiangen.

Camau gorfodi yn dilyn ymchwiliad

34. A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno.

35. Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno.

Apelio i Dribiwnlys y Gymraeg

36. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno

37. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno.

38. Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Anghytuno.

39. A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Na: - rhaid cael amhleidioldeb a gwelededd rhwng proses y Tribiwnlys a Llywodraeth Cymru.

40. A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Nac oes

RHAN 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

41. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno

42. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno:

Er bod y Bwrdd Iechyd yn cydnabod y gwerth wrth wneud busnesau yn y sector preifat yn rhwymedig i gydymffurfio â'r Safonau, dylai cydymffurfiaeth â'r Safonau gael ei ystyried fesul achos unigol. Dylid cynnal trafodaethau pellach â busnesau sector preifat.

43. *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?*

Ddim yn cytuno nac yn anghytuno:

Gweler sylwadau ar gyfer cwestiwn 42 uchod.

44. *Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?*

Ansicr

Mae'r Bwrdd lechyd yn teimlo bod angen gwybodaeth bellach ar yr elfen hon o'r cynnig er mwyn gallu rhoi ymateb gwybodus. Fodd bynnag, mae'r Bwrdd lechyd yn hyderus y byddai Llywodraeth Cymru yn rhoi ystyriaeth briodol i'r mater hwn cyn gwneud unrhyw benderfyniad.

45. *A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?*

Nac oes

RHAN 5: Asesu effaith ein cynigion

46. *Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?*

Nac oes

47. *Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn ei gael ar y Gymraeg, yn benodol ar:*

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg;*
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.*

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Mae'r Bwrdd lechyd wedi bod o'r farn erioed y bydd y Safonau'n dod â newidiadau cadarnhaol i siaradwyr Cymraeg a'i gwneud yn haws iddynt gael mynediad at wasanaethau yn y Gymraeg. Er eu bod yn uchelgeisiol, bydd y Bwrdd lechyd yn gwneud pob ymdrech i weithredu'r Safonau er gwaethaf amheuaeth ynglŷn â'u cymhlethdod ac ymarferoldeb, a byddwn yn gweithio ochr yn ochr â Llywodraeth Cymru i weithredu eu Strategaeth y Gymraeg ac i gyflawni'r amcanion a osodwyd yn Cymraeg 2050. Mae gan y Bwrdd lechyd rai pryderon o hyd dros yr angen am eglurder o amgylch rheoliadau'r

Gymraeg, ac yn aros yn eiddgar am benderfyniad ar Safonau ar gyfer cyrff gofal iechyd yng Nghymru.

Mae angen cyfathrebu clir a chynhwysfawr gan Llywodraeth Cymru ar bob cam o'r cynigion a diwygiadau newydd er mwyn cynnal diddordeb yn y datblygiadau newydd ac annog ymgysylltiad y cyhoedd, rhanddeiliaid a'r holl gyrff sy'n rhan o'r broses. Dylid osgoi oedi wrth wneud penderfyniadau a dylid cael arweiniad a chyfarwyddyd clir gan Llywodraeth Cymru ar y penderfyniadau a wnaed.

48. Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg;

i) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Nid yw'r opsiynau arfaethedig yn y Papur Gwyn hwn yn hawdd i'r cyhoedd a defnyddwyr gwasanaeth Cymraeg eu defnyddio, a all eu rhwystro rhag ymateb i'r ymgynghoriad hwn. Gall hyn greu canlyniad rhagfarnllyd yn dilyn dadansoddiad gan y bydd mwyafrif yr ymatebwyr yn cynnwys y rhai sy'n gweithio yn y sector gyhoeddus yn bennaf. Ar adegau, mae'r Papur Gwyn yn cyfeirio at faterion deddfwriaethol heb eglurhad clir o'r ddeddfwriaeth sydd y tu ôl i eiriad y paragraff.

Mae'r Papur Gwyn yn crybwyll hawliau siaradwyr Cymraeg yng Nghymru ond nid yw'n cynnig eglurhad ar beth yn union yw'r hawliau hyn, na beth maent yn eu golygu. Yn hytrach mae'n canolbwyntio ar y broses weinyddol ac wedi ei anelu at gyrff. Er hynny, ethos a bwriad y Papur Gwyn yn y pen draw yw cynyddu effaith cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Byddai'r Bwrdd Iechyd yn cefnogi agwedd sy'n canolbwyntio llawer mwy ar groesawu'r iaith a diwylliant, gwerthu'r manteision a fydd yn annog siaradwyr di-Gymraeg i ddysgu a gwerthfawrogi'r iaith - teimlir bod hyn ar hyn o bryd yn absennol.

Yr unig bryder yw nad yw hyn yn effeithio ar yr amserlen o ran cyflwyno'r Safonau i'r Sector Iechyd.

49. Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Hoffai'r Bwrdd Iechyd unwaith eto bwysleisio'r pwysigrwydd o gael cydbwysedd rhwng rheoleiddio a hyrwyddo. Rydym yn teimlo bod angen ymgymryd â gwaith hyrwyddo sylweddol â'r cyhoedd. Gall sefydliadau ddarparu gwasanaethau dwyieithog ar gyfer y cyhoedd, ond mae tystiolaeth yn awgrymu bod y nifer sy'n defnyddio gwasanaethau Cymraeg yn isel.

Golyga hyn bod angen agwedd cenedlaethol i godi ymwybyddiaeth o'r gwasanaethau sydd ar gael yn y Gymraeg ac annog unigolion i ddefnyddio'r gwasanaethau hynny. Er gwaethaf prif-ffrydio'r elfennau hyrwyddo o fewn Cynllun Cyfathrebu'r Gymraeg y Bwrdd Iechyd (drwy greu arwyddion ar gyfer y Dderbynfa yn hysbysebu bod gwasanaeth Cymraeg ar gael), teimlwn nad gwaith sefydliadau unigol yw annog y cyhoedd yng Nghymru i ddefnyddio gwasanaethau drwy'r Gymraeg.

Yn olaf, mae'r Bwrdd Iechyd yn teimlo bod angen edrych ar drefniadau monitro. Mae'r Comisiynydd yn ddibynnol ar gwynion fel offer monitro. Nid yw hyn yn ddigonol nac yn adlewyrchiad teg o beth yn union sy'n digwydd mewn sefydliadau.

Diolch am y cyfle i roi ymateb i'r ymgynghoriad hwn. Mae croeso i chi gysylltu â ni os oes angen mwy o wybodaeth neu eglurhad.

Rydym yn gobeithio bod y sylwadau'n ddefnyddiol.

**Striking the Right Balance:
Proposals for a Welsh Language Bill**

Betsi Cadwaladr University Health Board Response

The Health Board welcomes the opportunity to comment on the proposals for a new Welsh Language Bill.

Despite Health Boards within Wales not having received compliance notices for a set of Welsh Language Standards to date, the Health Board has continued to prepare for the Standards.

This year the Board has invested significantly in Welsh language services to address the increased demand on the team in light of the forthcoming Standards. A Welsh Language Standards Compliance Officer has been appointed to focus specifically on the implementation and facilitation of the Welsh language Standards under the Welsh Language (Wales) Measure 2011. A Welsh Language Tutor was also appointed to address demand for training provision to increase the Health Board's capacity to deliver bilingual services by focusing on workforce planning and staff development. A significant increase in translation demand has also seen an investment in the form of a Senior Translator and an additional Translator.

The Health Board has developed a Welsh Language Strategic Plan setting out its long term goals and objectives for 2016-2019. This strategic plan provides a vision for promoting and advancing Welsh language provision, outlining a key focus to delivering an "Active Offer" approach to service planning and delivery.

In order to aid planning, requirements have been considered in line with three dimensions that will form a baseline to build upon.

- **Strategic Intervention** will set the vision for the Health Board going forward, ensuring we are working towards the same goal. The Health Board will ensure clarity in terms of the commitment and engagement required at senior leadership level ensuring Welsh language is rooted in operational planning and service delivery.
- **Behavioural Change** will ensure that the Health Board creates a context that encourages staff to use their language skills. Cultural change is required at all levels within the organisation to create an environment where Welsh language awareness is paramount
- **Performance and Monitoring** will ensure that the Strategic Plan remains a live work in progress through a continuous cycle of monitoring.

Based on the Strategic Plan, an operational Welsh Language Standards Work Programme has been developed based on the forthcoming Welsh Language Standards including objectives from 'More than Just Words', the Welsh Government's Strategic Framework which includes specific actions for service areas.

To ensure its implementation, a Project Management Group has been established to support the Board in delivering its responsibilities in line with the Welsh Language Standards to improve service user experience through the provision of bilingual care. The Group's responsibilities will include taking ownership of the successful delivery of the Standards across the Health Board as well as acting as strategic leads and points of contact within service areas.

In preparation for the Welsh Language Standards, the Health Board has been liaising and working with partners from other public sector bodies who have been implementing a set of Welsh Language Standards over the past year. In particular, the Health Board has had a keen interest in the activity within its neighbouring Local Authorities, and has participated in numerous organised meetings, conferences and workshops led by Welsh Government and the Welsh Language Commissioner.

The Health Board agrees with the Minister's foreword which outlines the vision for a "country where the Welsh language is strong and sustainable....with bilingualism threaded through communities and workplaces across the country." We also agree that a whole country generational approach is needed in order to achieve the vision and aims of the Cymraeg 2050 Strategy.

We hope that you find our response and comments below informative and useful in this consultation process.

PART 1: Promoting the Welsh Language

Consultation questions

Welsh Government's Role

1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree:

The Health Board is In agreement that Welsh Government should play a greater role in promoting the Welsh language. This is lacking in the current system and both organisations and the public require support and guidance.

2. In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Agree:

However, it is imperative that the way money is distributed between promoting and governing is looked at, and what activities are being offered to ensure that the money is targeted appropriately.

The Options

3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Neither agree nor disagree

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

The Health Board recognises the value in Option 2, which would see an Executive Government Agency being established to help organisations with the promotion of the Welsh language whilst also retaining the Welsh Language Commissioner to monitor and enforce compliance with the Standards. There are benefits in retaining a Commissioner to ensure that the Standards are being met. However, the Health Board would agree that the current role of the Welsh Language Commissioner needs amending further due to the evident complications and complexities that have arisen since the introduction of the Standards and the Commissioner.

This option could work if both agencies were to work together towards the same goal. Lacking in the current system is partnership working which forms an integral part of the whole process.

The concern with having two bodies would be regarding where the responsibility of one body would end and the other begins. It may be complex, with no clarity which body does what, leading to organisations being passed from one body to another.

The Health Board can understand why Welsh Government favours Option 4, however, there are concerns that compliance with Welsh language regulations could potentially reduce as a result of abolishing the Commissioner, which may prevent progress in some service areas. It would appear that the newly proposed Welsh Language Commission will be similar

to the former Welsh Language Board, which was abolished when the Commissioner came into being.

If Option 4 is favoured (one body), promotion and regulation would need to be separate, but equally robust. The Health Board is in agreement with the need for greater focus on promotional activity, as this is lacking in the current system and both organisations and the public require support and guidance.

One core element which seems to be lacking in the current system is in relation to working with bodies to help them comply with the Standards, for example by providing training, holding workshops etc.

A careful approach and clear outline of what is expected is needed from each service area. The Health Board would welcome this as there is currently a lack of consistency even within sectors.

4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Neither agree nor disagree

Agree with the rationale, however, need to go a step further to ensure clarity and consistent approach – an individual should be able to receive the same level and quality of service whether in North Wales or South Wales

5. What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Please refer to comments above.

6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No

PART 2: Governance and Accountability

7. In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

The general requirements listed in paragraphs 93-95 are crucial to the success of a new Welsh Language Commission. Health Boards will need assurances from Welsh Government and the Commission that the correct plans and procedures are put in place to ensure robust governance and accountability which should, in turn, assure all organisations who are working collectively to achieve the wider Welsh language goals within Cymraeg 2050.

We would welcome the proposal of an enhanced budget for promotional activity, as per previous comments, this is lacking in the current system.

We welcome the proposal for the body to produce a strategic plan. It's imperative that an organisation has a clear vision, the Health Board is in agreement with this and as an organisation has already developed a strategic Plan.

Options

8. Do you agree with our preferred option (Option 3 to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?)

Agree:

The Health Board would like to note that Option 2 also offers many benefits. The current burdens and excessive workload placed upon the current Commissioner should be alleviated under the proposals for dealing with complaints, thus possibly allowing the Commissioner more time to focus on the management of the new Commission. The abolishment of the Commissioner may be seen as a step back in the public eye which may lead to dissatisfaction amongst service users and public sector organisations. The concept of introducing yet another model for the governance of Welsh language regulations may be unwelcome and reduce confidence in governing arrangements altogether, leading to disengagement and disinterest in progressing the Welsh language agenda further forward.

However, Option 2 doesn't resolve lack of support for stakeholder organisations nor address the need for further promotional activity, which Option 3 does.

9. What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Separation of governing and promotional activities would be crucial if a Welsh Language Commission were to be established. The regulatory role currently undertaken by the Commissioner is crucial to set the bar, set expectations and provide a governing framework in which to operate within. Systems and procedures will need to remain to ensure sustainability.

10. Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Unsure:

The Health Board would like further assurances that the establishment of a new Welsh Language Commission will provide strong leadership and support to organisations implementing the Standards. The Health Board would also like further assurances that Welsh Government will be fulfilling their role in relation to the governance and accountability of the Welsh Language Commission, and will continue in their efforts to raise the profile of Welsh language across Wales, and maintain momentum in their Cymraeg 2050 Strategy.

Further assurance is also required in relation to the separation of roles.

Consultation questions

Transfer of Staff, Property and Liabilities

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

The Health Board is assured that appropriate measures will be taken to address the transformational issues.

Welsh Government duties under Section 78 of the Government of Wales Act 2006

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Neither agree nor disagree:

The Health Board trusts that Welsh Government will act in the best interest of the population and will make the appropriate decisions for the new proposals for a Welsh Language Commission and the Cymraeg 2050 Strategy

13. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Disagree:

The Health Board is of the opinion that reporting to the Assembly every 5 years is not sufficient in order for the Assembly to gain proper assurances that the Strategy is being progressed as it should be. Some form of annual reporting process is needed to ensure a continuous approach is being undertaken to meet short term goals which will help to achieve the long term objectives. Perhaps, less detailed annual summary reports would be sufficient with more detailed progress reports every 5 years. Organisations are required to report annually on progress made against Welsh Government's More Than

Just Words Strategy, and are required to report annually on the progress made against the Standards / Welsh Language Schemes. It would seem right that the information from these reports are summarised and included in an annual progress report for the Assembly.

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Disagree:

Please refer to comments made in question 13. A 5 year plan would be acceptable, however, in light of the proposal for Welsh Government to report every five years, it causes concern. Long term planning is welcomed, however, there are short term steps required to get us there and this needs to be outlined and evidenced annually.

The Welsh Language Partnership Council

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree

16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No

PART 3 The Standards

Consultation questions

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree (on the condition that there is clear evidence that the following points are taken into consideration)

General comments:

Paragraph 143 states that the Welsh Language Schemes under the Welsh Language Act 1993 were not seen to achieve the policy objectives. Welsh Government need to consider why this was the case for every organisation, and to ensure that the same errors are not repeated.

We agree with the comments made in Paragraph 146, Areas of Uncertainty.

Option 2 Reform the current system

Paragraph 151, bullet point 2 – we would agree with this statement regarding costly translation of extensive corporate and technical documentation which would produce little public benefit.

We feel that bullet point 3 is weak and a step back as some organisations might exploit the degree of discretion and organisations would therefore not implement the standards consistently.

We would agree with the points made in bullet point 4.

We feel that the wording in paragraph 152 is vague, “over time all bodies should converge towards the same standards”. This will lead to inconsistencies and does not set a robust timeframe. There is a standing concern with this.

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

Neither agree nor disagree:

Please refer to comments made in question 17. Whereas a reform is necessary, any future amendments will need to take into account concerns reflected within this response.

The classes of Welsh Language Standards

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree

We feel that this would make things much clearer for the organisation.

20. Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Unsure:

It would appear logical that WESP is crucial to the attainment of 1 million Welsh speakers by 2050, therefore the provisions relating to WESP should sit wherever Welsh Government and Stakeholders believe it is best placed to progress the Cymraeg 2050 Strategy.

21. Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

No

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree:

Without the power of a governing body to conduct investigations, there will be no accountability or repercussions for organisations who fail to implement the Standards. A balance is needed for the proposed Commission to act as

- a promoter of the language,
- an advisor for organisations who experience difficulties when implementing challenging Standards,
- a regulator for the monitoring of compliance; and
- an investigator to determine any breach of Standards
- an enforcer to ensure that organisations implement Standards
- and a provider of support to Health Boards

We would, however, emphasise the need to look at the investigation process undertaken. Currently it is too prolonged and takes time that would be better focused on elsewhere.

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Disagree:

Please refer to comments made in question 22. A balance is needed between the Commission's ability to support and enforce when necessary. Previous analysis of Welsh Language Schemes has shown that they did not compel organisations into making the progressive steps needed to improve bilingual service provision. There needs to be an element of enforcement to prevent staff from becoming complacent in the implementation of Standards and to deter organisations from delivering the bare minimum in relation to Welsh language service provision. If undertaken properly, the approach of support and monitoring has a greater prospect of impact than enforcement.

Procedures for making, imposing, implementing and enforcing Standards

Making and imposing Standards on bodies

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree:

The Health Board believes that this would reduce the current bureaucracy around the current system.

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree:

Robust consultation processes are needed if Welsh Government are to be responsible for the making and imposing of Standards upon organisations especially if the proposal to abolish the Standards Investigation process is accepted.

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree:

This will further reduce bureaucracy and full public consultation processes should be sufficient.

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree:

This proposal may help to eradicate confusion around the standards. However, any code of practice or guidance would need to be available in user friendly version that can be read and understood by all.

Making and imposing Standards on sectors

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree

Providing an extensive consultation process has taken place prior to the imposition of standards, and organisations retain the right to challenge the

imposition of a Standard, the Health Board tends to agree that compliance notices are not essential.

The Health Board has concern regarding the notion of taking into account the size of an organisation and its geographic location, where alternative Standards could apply. The previous Welsh Language Board were not as strict with some organisations and it is felt that this has contributed towards the failing of fully implementing Welsh Language Schemes and the differences between bodies within many sectors today.

Standards to be imposed on Welsh Government

29. What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

It should be taken into account that Welsh Government should undertake an Independent role in the process to ensure it is fair and transparent.

Complaints to Bodies

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree:

The Health Board agrees that complaints should be dealt with through internal procedures first. Under 'Putting things Right', every complaint goes through the same process, and complaints regarding the Welsh Language should not be treated differently.

The approach taken by the current commissioner in dealing with alleged complaints meant escalation into an investigation when it could have been resolved locally in a logical manner. Also the investigation process itself is too prolonged and takes up time that would be better focused elsewhere.

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree:

But questions are raised about the need to publish facts and outcomes of each complaint relating to the Welsh language when this is not the case for any other complaint (paragraph 215).

Complaints to the Commission

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree:

The Health Board would welcome the intervention from the Commission and would work with them to resolve any Welsh language matters that we were unable to resolve internally. Whereas the list of examples of a 'serious breach' in paragraph 219 is not extensive, the Health Board would agree with the generalisations and assumptions made. Each complaint would need to be dealt with on an individual basis and all parties involved would need to make any decisions based upon the facts and evidence presented to them.

We would welcome an open discussion prior to conducting a full investigation to ensure full understanding of the situation. The Health Board is not confident with the Welsh Language Commissioner's level of understanding of the health sector.

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree:

If the Commission feels it is justified, the Health Board would agree to the Commission conducting an investigation of its own initiative as we understand that not all discrepancies and misconduct are revealed within complaints from individuals. The Health Board would, however, request the opportunity to discuss any issues with the Commission prior to any pending investigations, with the hope of resolving any issues without the need for an investigation. It would also seek to have the ability to register a concern as part of the proceedings if it (Health Board) felt that an investigation is unwarranted.

Enforcement action following an investigation

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree.

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree.

Appeal to the Welsh Language Tribunal

36. *Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?*

Agree

37. *Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?*

Agree.

38. *We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?*

Disagree.

39. *Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?*

No – there must be impartiality and visibly between the Tribunal process and Welsh Government.

40. *Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?*

No

PART 4: The scope of bodies covered by Welsh Language Legislation

41. *Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?*

Agree

42. *Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?*

Neither agree nor disagree:

Whereas the Health Board recognises the value in making private sector businesses liable to comply with the Standards, complying with the Standards

should be considered on an individual basis. Further discussions should be held with private sector businesses.

43. Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Neither agree nor disagree:

See comments for question 42 above.

44. If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Unsure

The Health Board feels that further information is needed on this aspect of the proposals in order to be able to provide an informed response. However, the Health Board would trust that Welsh Government would give due consideration to this matter before any decision is made.

45. Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No

PART 5: Assessing the impact of our proposals

46. We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

No

47. We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh;*
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.*

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

The Health Board has always been of the opinion that the Standards will bring about positive change for Welsh speakers and make it easier for them to access public services in the medium of Welsh. Whilst ambitious, the Health Board will make every effort to implement the Standards despite reservations

about their complexity and practicality, and we will work alongside Welsh Government in the implementation of their Welsh Language Strategy and to achieve the objectives set out in Cymraeg 2050. The Health Board still has some concerns over the need for clarity around Welsh language regulations, and eagerly awaits a decision for Standards for healthcare bodies within Wales.

Clear and comprehensible communication is needed from Welsh Government at all stages of the new proposals and reforms in order to maintain interest in the developments and to encourage the engagement of the public, stakeholders and all bodies involved in the process. Delays in decision making should be avoided and clear guidance and instruction should be provided by Welsh Government on the decisions made.

48. Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;*
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.*

The proposed options within this White Paper are not entirely user friendly for the general public and Welsh speaking service users, which may deter them from responding to this consultation exercise. This may create a bias outcome following analysis as the majority of respondents may consist of mainly those working within the public sector. At times, the White Paper refers to legislative matters without a clear explanation of the legislation behind the paragraph wording.

The White Paper mentions the rights of Welsh speakers within Wales but still offers no clarity on what these rights actually are, or mean. Rather it focuses on the administration processes and is aimed at bodies. Nevertheless, the ethos of the White Paper and its intentions are ultimately to increase the positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

The Health Board would support an approach that is far more about embracing the language and culture, selling the benefits which would engage non-Welsh language speakers to learn and value the language – which it feels is currently absent.

The only concern is that this does not affect the timeframe in terms of introducing the Standards to the Health Sector.

49. We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

The Health Board would like once again to emphasise the importance of getting a balance between regulating and promoting. We feel that there is a need to undertake significant promotion work with the public. Organisations can provide bilingual services for the public, but evidence suggests that uptake of the Welsh Language services provided is low. This means that a national approach is required to raise awareness of the services that are available in Welsh and encourage people to use those services. Despite mainstreaming the element of promotion within the Health Board's dedicated Welsh Language Communication Plan (by means of signs created to place in Reception areas to advertise a Welsh Language service is available), we feel that it should not be down to individual organisations to encourage the public in Wales to take up Welsh medium services.

Finally, the Health Board feel that there is a need to look at monitoring arrangements. The Commissioner is dependent on complaints as a monitoring tool. This is not adequate and not a fair reflection on what actually happens within organisations.

Thank you for the opportunity to provide a response to this consultation. You are welcome to contact us if you require any further information or clarification.

We hope that the comments are useful.

Annwyl Weinidog

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer.
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd.
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd.
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol.
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwysu am ddyletswydd ychwanegol i alw

am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o
bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn Gywir lawn,

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

O dan unrhyw drefniadau newydd, rydym yn gobeithio y rhoddir mwy o bwyslais ar ddarparu cefnogaeth ac arweiniad i helpu cyrff i weithredu'r Safonau. Rydym yn awgrymu ychwanegu'r rôl hon at y rhestr o swyddogaethau arfaethedig.

Mae'r meysydd gweithgarwch sydd wedi'u rhestru ym mharagraff 53 yn cynnwys "goruchwyllo corpws y Gymraeg - geirfa a gramadeg y Gymraeg, gan gynnwys gwaith sy'n cofnodi a safoni'r defnydd o'r iaith". Byddem yn argymhell ehangu'r gweithgareddau y mae Llywodraeth Cymru'n darparu cefnogaeth ariannol ar eu cyfer o dan y Pennawd hwn i gynnwys Geiriadur yr Iaith Gymraeg Prifysgol Cymru, sy'n darparu geirfa bendant ar gyfer yr iaith Gymraeg.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Yr adnoddau sydd wedi'u rhestru yn y tabl yw'r rhai sy'n cael eu darparu ar hyn o bryd i gefnogi hybu'r iaith Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â Safonau gan Lywodraeth Cymru a Chomisiynydd y Gymraeg. Mae'n briodol bod yr adnoddau hyn yn parhau i fod ar gael i gorff neu gyrff sy'n gyfrifol am y swyddogaethau hyn.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Gallwn weld y rhesymeg dros ddwyn at ei gilydd mewn un corff y cyfrifoldebau am yr iaith Gymraeg sy'n cael eu rhannu ar hyn o bryd rhwng y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru. Gallai dull o'r fath o weithredu wneud gwell defnydd o'r adnoddau sydd ar gael, a darparu canolbwynt clir ar gyfer hybu'r iaith.

Rydym yn croesawu'r cynnig y dylid cael dull mwy cefnogol o reoleiddio, oherwydd rydym yn credu ei bod yn bwysig iawn bod unrhyw sefydliad newydd yn darparu mwy o gefnogaeth ac arweiniad i helpu cyrff i weithredu'r Safonau hyn.

O blith yr opsiynau sydd wedi'u rhestru, ni fyddem yn cefnogi Opsiwn 2 nac Opsiwn 3, oherwydd byddai'r ddau'n cynnwys sefydlu corff ychwanegol, a fyddai'n arwain at oblygiadau cost arwyddocaol ac yn achosi dryswch o bosib.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno bod eglurder, synergedd a gwerth am arian yn feini prawf priodol ar gyfer asesu'r opsiynau sydd ar gael. Ar y sail honno, gallwn weld y rhesymeg dros sefydlu corff sengl, ond nid oes gennym farn gref am hyn.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Dim awgrymiadau pellach.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Dim rhagor o sylwadau.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Rydym yn credu mai'r strwythur mwyaf effeithiol fyddai corff gyda Chomisiynydd neu Brif Weithredwr sy'n gweithredu hyd braich o Lywodraeth Cymru. Dylid cael cyfrifoldebau clir: dylai Llywodraeth Cymru bennu'r amcanion polisi lefel uchel cyffredinol a dylai'r corff fod yn gyfrifol am weithredu. Dylai'r corff fod â threfniadau llywodraethu cadarn, a ddylai gynnwys Bwrdd i ddarparu atebolrwydd a chyfeiriad strategol. Byddai hyn yn galluogi Gweinidogion Llywodraeth Cymru i bennu amcanion polisi cyffredinol gan adael manylion y gweithredu i gorff sydd ag arbenigedd perthnasol.

O ran manylder, rydym yn croesawu'r cynnig sy'n dweud ei bod yn ofynnol i gorff lunio polisi mewn perthynas â'i swyddogaethau ar gyfer monitro a hybu cydymffurfiaeth â'r Safonau. Byddai hynny'n sicrhau dealltwriaeth glir o beth a ddisgwyllir gan y cyrff sy'n gorfod cadw at y Safonau.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid ydym wedi ein darbwyllio bod y ddogfen yn darparu rhesymeg ddigonol dros ddileu rôl y Comisiynydd yn llwyr. Hefyd, byddai newid y strwythur presennol yn llwyr, strwythur a gyflwynwyd ei hun yn gymharol ddiweddar, yn tarfu a gallai gael effaith niweidiol ar y cynnydd sydd wedi'i wneud eisoes.

Rydym yn cefnogi'n llawn yr angen am lywodraethu ac atebolrwydd effeithiol ac yn cytuno bod angen cynnwys Bwrdd effeithiol fel rhan o'r strwythur. Fodd bynnag, roeddem yn meddwl tybed a oes modd rhoi ystyriaeth bellach i ganfod strwythur sy'n cadw rôl y Comisiynydd ond hefyd yn cynnwys Bwrdd effeithiol i ddarparu atebolrwydd a chyfeiriad strategol. Ar y sail honno, byddem yn cefnogi fersiwn diwygiedig o Opsiwn 2.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Dim sylwadau ychwanegol.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae dogfen yr ymgynghoriad yn cynnig dirprwyo'r cyfrifoldeb am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau i aelod penodol o'r Comisiwn, gyda phenderfyniadau'r aelod hwnnw'n cael eu hystyried fel penderfyniad y Comisiwn. Rydym yn bryderus na fyddai hyn yn darparu digon o atebolrwydd. Yn ein barn ni, dylai'r cyfrifoldeb am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau fod yn gyfrifoldeb i'r Comisiwn cyfan, gyda'r prif gyfrifoldeb yn cael ei ymddiried yn aelodau uchaf staff y Comisiwn (h.y. y Prif Weithredwr neu'r Comisiynydd, gan ddibynnu ar y strwythur trefniadaethol a fabwysiedir).

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Yn eu hanfod materion Adnoddau Dynol technegol yw'r rhain i Lywodraeth Cymru. Dim rhagor o sylwadau.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid oes gennym farn gref am hyn.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fel mae dogfen yr ymgynghoriad yn nodi, mae Cymraeg 2050 yn strategaeth tymor hir a dim ond yn araf fydd newidiadau'n digwydd. Rydym yn cytuno y byddai'n rhesymol i Lywodraeth Cymru adrodd yn ôl i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn hytrach nag yn flynyddol. Mae hyn ar y ddealltwriaeth y byddai'n ofynnol o hyd i Lywodraeth Cymru gyflwyno adroddiad blynyddol y Comisiwn ger bron y Cynulliad bob blwyddyn, fel y cynigir yn nogfen yr ymgynghoriad.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fel y nodwyd o dan y ddogfen flaenorol, mae newidiadau yn y maes hwn yn cymryd amser i ddigwydd. Rydym yn cytuno y byddai'n ddigonol i Lywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun ar weithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn hytrach nag yn flynyddol.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n glir y byddai dyblygu rhwng rôl Partneriaeth y Gymraeg (a sefydlwyd i ddarparu cyngor i Lywodraeth Cymru ar ei strategaeth a'i chynllun gweithredu ei hun ar gyfer y Gymraeg) a'r Comisiwn arfaethedig ar gyfer y Gymraeg. Felly rydym yn cytuno, os sefydlir y Comisiwn fel y cynigir, y byddai'n rhesymol diddymu Partneriaeth y Gymraeg a rhoi pŵer i Lywodraeth Cymru i ofyn am gyngor gan Gomisiwn y Gymraeg yn ei lle.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Dim rhagor o sylwadau.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsion 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Rydym yn cytuno bod symleiddio rhywfaint ar y trefniadau presennol yn ddymunol. Rydym yn cydnabod y byddai'r holl Opsiynau eraill sydd wedi'u hamlinellu yn nogfen yr ymgynghoriad yn cynnwys anawsterau logistaidd sylweddol ac felly rydym yn cytuno mai model wedi'i ddiwygio o'r Safonau presennol yw'r ffordd orau ymlaen.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Rydym yn cytuno â'ch dadansoddiad mai Opsiw 2 (Diwygio'r system bresennol o Safonau) yw'r ffordd symlaf a mwyaf cost-effeithiol ymlaen a byddem yn cefnogi'r opsiwn hwnnw. Hefyd, byddai'r Opsiw hwn yn galluogi i'r cyrff sydd eisoes yn dod o dan y Safonau presennol adeiladu ar eu gwaith hyd yma, yn hytrach na gorfod buddsoddi mewn cydymffurfio â system newydd.

Rydym yn falch o nodi bod dogfen yr ymgynghoriad yn cydnabod ei bod yn bwysig bod unrhyw ddyletswyddau a orfodir ar gyrff yn parhau i fod yn rhesymol a chymesur. Rydym wir yn cymeradwyo'r egwyddor honno, sy'n hanfodol i sicrhau bod y Safonau'n gweithio i'r cyrff cysylltiedig. Rydym yn nodi bod disgwyl, o dan Opsiw 2, i broses wella fewnol fod yn rhan ohono, fel bod yr holl gyrff yn gweithio tuag at yr un Safonau dros amser. Fel y nodwyd yn y ddogfen, byddai'n bwysig bod hyn yn gytbwys, gyda chydabyddiaeth barhaus bod y Safonau a orfodir ar y corff yn rhesymol ac yn gymesur.

Mewn perthynas ag agweddau manylach ar Opsiw 2, rydym yn croesawu'r awgrym i ddileu Safonau sy'n ddrud i'w gweithredu ac nad ydynt yn creu llawer o fudd cyhoeddus, a'r cynnig i symleiddio'r cofnodion a gedwir a'r Safonau atodol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno bod achos dros gyfyngu ar y Safonau i ddim ond y gweithgareddau hynny sy'n ymwneud â darparu gwasanaethau Cymraeg i'r cyhoedd ac i staff sefydliadau'r sector cyhoeddus. Hefyd gallwn weld y rhesymeg dros ailddosbarthu gweithgareddau eraill sydd yn y Safonau ar hyn o bryd fel dyletswyddau cynllunio iaith, yn hytrach na Safonau.

Rydym yn croesawu'r cynnig y gallai'r Comisiwn, yn ogystal â monitro cydymffurfiaeth cyrff â'u dyletswyddau cynllunio iaith, ddarparu cefnogaeth ymarferol i helpu cyrff i gyflawni'r dyletswyddau hynny'n effeithiol.

Fodd bynnag, os gwahaniaethir rhwng Safonau a dyletswyddau cynllunio iaith, byddai'n bwysig sicrhau bod hyn yn cael ei wneud mewn ffordd gydlynol, fel nad yw cyrff yn wynebu ffynonellau niferus o ddogfennaeth.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid yw'r darpariaethau ar gyfer y Gymraeg mewn Cynlluniau Addysg Strategol yn berthnasol i CCAUC ac felly nid oes gennym unrhyw sylwadau am y pwynt hwn.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ychwanegol.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn derbyn y byddai'n rhaid i'r Comisiwn, fel sy'n digwydd ar hyn o bryd, allu monitro sut mae cyrff yn bodloni eu dyletswyddau iaith Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau yn ogystal â'r dyletswyddau cynllunio iaith. Felly rydym yn cytuno y dylai'r

Comisiwn gael pwerau cyffredinol i gynnal archwiliadau ar sut mae cyrff yn bodloni eu dyletswyddau yn y ddau faes.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn croesawu'r cynnig hwn yn fawr. Byddai argaeledd cefnogaeth ac arweiniad ymarferol gan y Comisiwn ar faterion cynllunio iaith yn eithriadol ddefnyddiol ac mae'n debygol y byddai'n arwain at ganlyniad mwy positif ac adeiladol. Er enghraifft, byddai'n ddefnyddiol iawn cael mynediad at esiamplau o arfer da y gallem eu defnyddio i ddatblygu ein trefniadau ein hunain.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae gennym rai pryderon am y cynnig hwn. Rydym yn cydnabod bod y trefniadau presennol ar gyfer llunio a gorfodi Safonau wedi'u gwarchod, ac yn deall dymuniad Llywodraeth Cymru i wneud y broses yn fwy effeithlon. Fodd bynnag, os mai Llywodraeth Cymru fydd yn gyfrifol ar ei phen ei hun am lunio'r Safonau, rydym yn bryderus na fydd ganddi'r lefel angenrheidiol o arbenigedd neu ddealltwriaeth o'r cyrff unigol dan sylw. Rydym yn credu y byddai'n well pe bai'r Safonau'n cael eu datblygu ar y cyd gan Lywodraeth Cymru a'r Comisiwn arfaethedig, gan adlewyrchu parhad y trefniadau presennol.

Rydym hefyd yn credu y byddai'n well i'r Comisiwn, yn hytrach na Llywodraeth Cymru, barhau i orfodi'r Safonau ar y cyrff. Yn ein barn ni, mae angen i gyrff gymryd rhan mewn proses o drafod y Safonau sy'n cael eu gorfodi arnynt, ac rydym yn bryderus na fydd gan Lywodraeth Cymru arbenigedd, amser nac adnoddau digonol i gymryd rhan yn y broses honno.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y dylai rheoliadau ar gyfer llunio Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad. Fodd bynnag, mae hefyd yn bwysig parhau ag ymgynghori uniongyrchol â'r cyrff a effeithir, i gael gwybod beth yw eu barn am y rheoliadau drafft.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae gennym rai pryderon am y cynnig hwn. Cynhaliodd y Comisiynydd Ymchwiliadau Safonau i gyrff amrywiol fel cam cyntaf y gwaith o baratoi Safonau ar gyfer y cyrff hynny a lluniodd adroddiad yn seiliedig ar yr ymchwiliad, a gyflwynwyd i Lywodraeth Cymru. Pwrpas yr adroddiad oedd nodi pa weithgareddau mae'r cyrff yn ymgymryd â hwy a pha Safonau, yn gyffredinol, ddylai'r cyrff hyn orfod cadw atynt.

Rydym yn cydnabod bod y broses o lunio Safonau'n un hirfaith. Fodd bynnag, os na chynhelir yr Ymchwiliad Safonau, rydym yn bryderus na fyddai gan Lywodraeth Cymru/y Comisiwn ddealltwriaeth ddigonol o weithgareddau a chymeriad y cyrff. O ganlyniad, efallai na fyddai unrhyw Safonau newydd a ddatblygwyd gan Lywodraeth Cymru/y Comisiwn yn briodol ar gyfer y cyrff dan sylw.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y byddai'n ddefnyddiol darparu codau ymarfer neu gyfarwyddyd ar y Safonau. Byddai gwybodaeth o'r fath yn helpu cyrff i ddeall gofynion ymarferol y Safonau a sut orau i fodloni'r rhain.

Fodd bynnag, yn ein hymateb i gwestiynau blaenorol, rydym wedi cwestiynu'r rôl a gynigir ar gyfer Llywodraeth Cymru wrth lunio'r Safonau, gan gefnogi rôl fwy yn y maes hwn i'r Comisiwn arfaethedig. Os caiff y dull hwnnw o weithredu ei fabwysiadu, y Comisiwn, yn hytrach na Llywodraeth Cymru, ddylai gyhoeddi codau ymarfer neu gyfarwyddyd.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai cyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Rydym yn gwerthfawrogi bod Llywodraeth Cymru'n dymuno gwneud y broses o ddatblygu a gorfodi Safonau'n fwy effeithlon. Fodd bynnag, o'n profiad ni, roedd yr ymgynghoriad ar yr Hysbysiad Cydymffurfio drafft yn rhan hanfodol o'r broses, oherwydd roedd yn gyfle i ni esbonio rhai agweddau ar ein gweithgareddau i'r Comisiynydd.

Efallai bod ein hamgylchiadau ni'n anarferol, o ran bod CCAUC wedi'i gynnwys yn yr un gyfres o reoliadau â phrifysgolion a Cholegau AB, er bod ein gweithgareddau'n wahanol iawn i rai'r cyrff eraill yn y grŵp hwn. Fodd bynnag, byddem yn ei chael yn anodd rhagweld sut byddai cyfres unigol o Safonau'n gallu cael ei gorfodi ar bob corff mewn sector, heb ryw fath o ddarpariaeth ar gyfer amrywiad yn dilyn trafodaeth unigol. Rydym yn nodi bod dogfen yr ymgynghoriad yn awgrymu y gellid gwneud hyn pe bai'r Safonau naill ai'r rhai lleiaf posib a/neu'n cynnwys Safonau amgen ar gyfer yr un gweithgaredd, gan ddibynnu ar ffactorau fel maint neu leoliad daearyddol. Byddai'n rhaid profi dichonoldeb dull o'r fath o weithredu'n ofalus iawn.

Mewn unrhyw achos, rydym yn credu y dylai cyrff gadw'r hawl i herio gorfodi Safon.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Rydym wedi awgrymu yn ein hymateb i gwestiynau cynharach y dylai'r Comisiwn gael y rôl arweiniol mewn datblygu a gorfodi Safonau, yn hytrach na gadael hyn i Lywodraeth Cymru yn unig.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno'n gryf y dylai cwynion gael sylw drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol i ddechrau. Mae'n gwbl synhwyrol bod corff yn cael cyfle i ymchwilio i gŵyn ac, os yw hynny'n berthnasol, unioni camwedd cysylltiedig â chwyn ei hun cyn symud ymlaen at broses allanol fwy ffurfiol. Mae hyn yn gwbl gyson â'n harfer ni mewn cyd-destunau eraill: ar gyfer y rhan fwyaf o gwynion, mae CCAUC yn disgwyl i

brifysgolion ymchwilio i unrhyw gwynion a gyflwynir yn eu herbyn cyn bod achwynydd yn gymwys i gyflwyno cwyn ffurfiol am y brifysgol i CCAUC.

Fel y nodir yn nogfen yr ymgynghoriad, mae caniatáu i gorff ymchwilio i gwynion yn ei erbyn yn fwy tebygol o ddarparu datrysiad amserol, ac mae'n galluogi i'r corff ddysgu oddi wrth ei gamgymeriadau a gwella.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rhaid i achwynwyr fod â hyder y bydd cyrff yn ymchwilio'n briodol i gwynion am fethiannau honedig i gydymffurfio â'r Safonau. Felly mae'n briodol gofyn i gyrff gadw at weithdrefn gwyno gymeradwy, oherwydd bydd yn rhoi sicrwydd y bydd unrhyw gwynion yn cael eu hymchwilio ac yn cael sylw ar sail gweithdrefn gydnabyddedig a chyson.

Mae gweithdrefn gwyno CCAUC eisoes yn seiliedig ar y model sydd wedi'i ddarparu gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Rydym yn cytuno'n frwd mai dim ond os yw'n ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig weithredu ymhellach ynghylch cwyn. Rhaid i gamau gweithredu'r Comisiwn fod yn gymesur, a chanolbwyntio ar achosion lle ceir problemau didwyll. Byddai gweithredu fel arall yn ddefnydd gwael o arian cyhoeddus ac yn rhwystredig i'r corff dan sylw.

Rydym yn cytuno bod y rhestr ym mharagraff 220 o beth sy'n doramod difrifol yn ymddangos yn briodol.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y gellid cael amgylchiadau lle byddai angen i'r Comisiwn sefydlu ymchwiliad er mwyn sefydlu ffeithiau mater sydd wedi dod i'w sylw. Felly byddai'n rhesymol caniatáu i'r Comisiwn wneud hyn.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Byddai'r opsiynau ym mharagraff 225 yn rhoi i'r Comisiwn amrywiaeth eang briodol o opsiynau gorfodi, sy'n gallu ymateb i doramodau o lefelau amrywiol o ran arwyddocâd. Rydym yn tybio y byddai'r pwyslais fel rheol ar roi sylw i wendidau a'u cywiro, ac na fyddai'r ddau opsiwn olaf (dirwy sifil a gorchymyn llys) yn cael eu defnyddio prin byth.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Er mwyn gweithredu'n effeithiol, rydym yn cydnabod bod rhaid i'r Comisiwn gael pwerau gorfodi sy'n hyblyg, yn gymesur ac yn effeithiol. Mae dogfen yr ymgynghoriad yn dynodi mai prif ddiben y pwerau i orfodi dirwy neu wneud cais am orchymyn llys yw atal ac y byddent yn opsiwn olaf un fel pwerau. Ar y sail honno, rydym yn cytuno y dylai'r Comisiwn gadw'r pwerau hyn.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno bod rhaid wrth gorff y gall cyrff apelio iddo mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn ynghylch cydymffurfio â'r Safonau, ac rydym yn cytuno y dylid cadw'r Tribiwnlys at y diben hwnnw. Fel mae dogfen yr ymgynghoriad yn

nodi, heb gadw'r Tribiwnlys, yr unig lwybr arall fyddai ar gael i gyrff sy'n dymuno herio penderfyniadau fyddai adolygiad barnwrol. Byddai'r Tribiwnlys yn cynnig mecanwaith mwy cymesur a hygyrch ar gyfer apelio.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n bwysig bod gan gyrff ryw hawl i unioni camwedd os ydynt yn ystyried nad yw Safon yn gymesur. Byddai hyn yn bwysig iawn os bydd y Safonau, fel y nodir mewn rhan arall o'r ddogfen, yn cael eu gorfodi'n uniongyrchol gan Lywodraeth Cymru yn y dyfodol, heb y broses drafod sy'n bodoli ar hyn o bryd gyda'r Comisiynydd. Felly rydym yn cytuno y dylid cadw hawl cyrff i herio gorfodi Safon ac rydym yn cytuno y dylai Tribiwnlys fod yn gyfrifol am ddelio ag apeliadau o'r fath, fel sy'n digwydd ar hyn o bryd. Byddai'r Tribiwnlys yn gyfrwng annibynnol ond rhesymol hygyrch i gyrff leisio eu pryderon.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno ei bod yn rhesymol mai dim ond achosion o sylwedd ddylai gyrraedd y Tribiwnlys, oherwydd fel arall gallai orfod ymwneud â materion cymharol ddibwys, neu faterion y gellid eu datrys ar lefel is, ac ni fyddai hynny'n ddefnydd da o adnoddau. Felly rydym yn cytuno â'r gofyniad arfaethedig am gam cyntaf gorfodol mewn perthynas ag apeliadau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig yn ymwneud â gorfodi Safonau.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid ydym yn cytuno y dylai'r cam cyntaf gorfodol fod yn berthnasol i apeliadau yn erbyn penderfyniad Llywodraeth Cymru i orfodi Safonau ar gorff. Os gweithredir y cynigion yn y rhannau eraill o'r ddogfen, dim ond un llwybr apelio fyddai gan gyrff sy'n herio penderfyniad i orfodi Safon arnynt, sef gofyn i Lywodraeth Cymru ailystyried y penderfyniad. Fel yr amlygir yn nogfen yr ymgynghoriad, ni fyddai ail haen gyfatebol o apêl i'r Comisiwn, fel gyda chwynion. Felly rydym yn credu y dylai'r Tribiwnlys wrando ar bob apêl yn erbyn penderfyniadau i orfodi Safonau ar gorff, heb y cam sgrinio cychwynnol a fyddai'n berthnasol i gwynion eraill.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Dim rhagor o sylwadau.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid yw hwn yn fater y mae CCAUC yn arbenigo'n benodol arno ond rydym yn cytuno gyda'r egwyddor o fod yn gyson ar draws yr holl sefydliadau sy'n gweithredu yng Nghymru. Fodd bynnag, os caiff Llywodraeth Cymru bŵer i ymestyn y Safonau i gynnwys sefydliadau'r sector preifat, rydym o'r farn ei bod yn bwysig gwneud hyn mewn ffordd gymesur, gan ystyried capasiti'r sefydliadau i weithio gyda'r gofynion hyn. Yn yr hinsawdd economaidd heriol bresennol, rhaid i Lywodraeth Cymru ystyried sut byddai'r sector preifat yn dehongli unrhyw newid yn y ddeddfwriaeth, a goblygiadau hyn o ran denu cyflogaeth a buddsoddiad mewnol newydd.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Os gorfodir Safonau ar fusnesau yn y sector preifat, rydym yn cytuno y dylent ymwneud â gwasanaethau a ddarperir i gwsmeriaid yn unig. Dyma'r Safonau sydd o'r budd uniongyrchol mwyaf i aelodau'r cyhoedd sy'n dymuno defnyddio'r Gymraeg a byddai'r dull hwn yn lleihau'r baich ar fusnesau preifat. Hefyd, fel y nodir o dan y cwestiwn blaenorol, mae'n bwysig, os caiff y Safonau eu hymestyn i gynnwys y sector preifat, bod hyn yn cael ei wneud mewn ffordd gymesur, gan ystyried capasiti sefydliadau i ymateb. Gallai busnesau bach iawn gael anhawster i gydymffurfio â gofynion y Safonau. Os caiff y Safonau eu hymestyn i gynnwys sefydliadau'r sector preifat, byddem yn awgrymu pennu trothwy maint gofynnol (e.e. 25 o gyflogeion) gyda'r Safonau'n amherthnasol o dan y trothwy hwn.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Os gorfodir y Safonau ar fusnesau preifat, rydym yn cytuno y byddai'n hanfodol bod busnesau'n cael cefnogaeth lawn i'w gweithredu. Byddai hyn yn gofyn am becyn ehangach o fentrau hyfforddiant hyrwyddo ac ymwybyddiaeth yn sicr.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid ydym yn sicr beth yw'r bwriad yma.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Dim rhagor o sylwadau.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Nid oes gennym unrhyw sylwadau pellach i'w gwneud.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Dim rhagor o sylwadau.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Dim rhagor o sylwadau.

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Ar hyn o bryd, mae'r ddogfennaeth berthnasol i'r Safonau'n defnyddio'r term "impose" fel y cyfieithiad ar gyfer "gorfodi". Mae ystyron negyddol yn perthyn i "impose", gan awgrymu pwysau, a byddem yn awgrymu defnyddio term arall, mwy positif, o dan y trefniadau newydd arfaethedig.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhynggrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	✓	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

Under any new arrangements, we hope that more emphasis will be placed on providing support and guidance to help bodies implement the Standards. We suggest that this role should be added to the list of proposed functions.

The areas of activity listed in paragraph 53 include “oversight of the Welsh corpus – the vocabulary and grammar of the Welsh language including work to record and standardise usage of the language”. We would recommend that the activities for which the Welsh Government provides financial support under this heading should be expanded to include the University of Wales Dictionary of the Welsh Language, which provides a definitive vocabulary of the Welsh language.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	✓	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The resources listed in the table are those currently provided to support the promotion of the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards by the Welsh Government and the Welsh Language Commissioner. It is appropriate that these resources should continue to be made available to any body or bodies responsible for these functions.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	✓	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

We can see the rationale for bringing together into a single body the Welsh language responsibilities which are currently distributed between the Commissioner and the Welsh Government. Such an approach could make better use of the available resources, and provide a clear focal point for the promotion of the language.

We welcome the proposal that there should be a more supportive approach to regulation, as we consider it very important that any new organisation should provide more support and guidance to help bodies implement the Standards.

Of the options listed, we would not support either Option 2 or 3, both of which would involve establishing an additional body, which would have significant cost implications and potentially cause confusion.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--

Supporting comments

We agree that clarity, synergy and value for money are appropriate criteria for assessing the options available. On that basis, we can see the rationale for establishing a single body, but we do not have strong views on this.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

No further suggestions.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No further comments.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

We believe that the most effective structure would be a body with a Commissioner or Chief Executive which operates at arms-length from Welsh Government. There should be clear lines of responsibility: Welsh Government should set the overall high-level policy objectives, and the body should be responsible for implementation. The body should have robust governance arrangements, which should include a Board to provide strategic direction and accountability. This would allow Welsh Government Ministers to set overall policy objectives leaving the detail of implementation to a body with the relevant expertise.

On a detail, we welcome the proposal to require the body to produce a policy in relation to its functions for monitoring and promoting compliance with the Standards. That would give bodies which are subject to the Standards a clear understanding of what to expect.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--

Supporting comments

We are not convinced that the document provides sufficient rationale for completely removing the role of the Commissioner. Additionally, entirely replacing the current structure, which was itself introduced relatively recently, would be disruptive and could adversely affect progress which has already been made.

We fully support the need for effective governance and accountability, and agree that there is a need to include an effective Board as part of the structure. We wonder, however, if further thought could be given to finding a structure which retains the role of the Commissioner but also includes an effective Board to provide strategic direction and accountability. On that basis, we would support an amended version of Option 2.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

No additional suggestions.

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

The consultation document proposes that responsibility for monitoring and enforcing compliance with the Standards might be delegated to a specified member of the Commission and that the decisions of that member would be regarded as the decision of the Commission. We are concerned that this would not provide sufficient accountability. In our view, responsibility for monitoring and enforcing compliance with the Standards should be the responsibility of the Commission as a whole, with lead responsibility vested in the most senior member of staff of the Commission (i.e. the Chief Executive or the Commissioner, depending on which organisational structure is adopted).
--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

These are essentially technical HR matters for the Welsh Government. No further comments.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We do not have strong views on this.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

As the consultation document notes, Cymraeg 2050 is a long-term strategy, and changes will only occur slowly. We agree that it would be reasonable for the Welsh Government to report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually. This is on the understanding that the Welsh Government would still be required to lay the Commission's annual report before the Assembly each year, as is proposed in the consultation document.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

As noted under the previous document, changes in this area take time to come about. We agree that it would be sufficient for the Welsh Government to publish a plan on implementing the strategy every five years rather than annually.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There would clearly be duplication between the role of the Welsh Language Partnership (established to provide advice to the Welsh Government on its Welsh language strategy and action plan) and the proposed Welsh Language Commission. We therefore agree that, if the Commission is established as proposed, it would be reasonable to abolish the Welsh Language Partnership and provide the Welsh Government with a power to request advice from the Welsh Language Commission instead.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No further comments.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people’s rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We agree that some simplification of the current arrangements is desirable. We recognise that the alternative Options outlined in the consultation document would all involve considerable logistical difficulties and we therefore agree that a reformed model of the current Standards is the best way forward.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

We agree with your analysis that Option 2 (Reform the current Standards system) represents the most straightforward and cost-effective way forward, and we would support that option. This Option would also enable the bodies which are already subject to the existing Standards to build on their work to date, rather than having to invest in compliance with a new system.

We are pleased to note that the consultation document recognises that it is important that any duties placed on bodies should continue to be reasonable and proportionate. We very much endorse that principle, which is essential for ensuring that Standards are workable for the bodies involved. We note that it is envisaged, under Option 2, that there would be an inbuilt improvement process, so that all bodies would converge towards the same Standards over time. As noted in the document, it would be important that this is balanced with continued recognition that the Standards imposed on the body must be reasonable and proportionate.

In relation to more detailed aspects of Option 2, we welcome the suggestion that Standards which are costly to implement but produce little public benefit could be removed, and the proposal to simplify the record-keeping and supplementary Standards.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that there is a case for restricting Standards only to those activities which relate to the provision of Welsh language services to the public and the staff of public sector organisations. We can also see the rationale for reclassifying other activities currently in the Standards as language planning duties, rather than Standards.

We welcome the proposal that, as well as monitoring bodies' compliance with their language planning duties, the Commission could also provide practical support to help bodies fulfil those duties effectively

However, if a distinction is made between Standards and language planning duties, it would be important to ensure that this is done in a co-ordinated way, so that bodies are not faced with multiple sources of documentation.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

The provisions for Welsh in Education Strategic Plans do not apply to HEFCW, and we therefore have no comments on this point.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

No additional suggestions.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We accept that, as at present, the Commission would need to be able to monitor how bodies fulfil their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties. We therefore agree that the Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies are meeting their duties in both areas.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We very much welcome this proposal. The availability of practical support and guidance from the Commission on language planning issues would be extremely helpful, and would be likely to result in a more positive and constructive outcome. It would, for example, be very useful to have access to examples of good practice which we could draw on to develop our own arrangements.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We have some concerns about this proposal. We recognise that the present arrangements for drawing up and imposing Standards are protracted, and understand the Welsh Government's wish to streamline the process. However, we are concerned that if the Welsh Government is solely responsible for drawing up the Standards, it may not have the necessary level of expertise or understanding of the individual bodies concerned. We think that it would be better if the Standards are developed jointly by the Welsh Government and the proposed Commission, reflecting a continuation of the current arrangements.

We also consider that it would be preferable for the Commission, rather than the Welsh Government, to continue to impose Standards on the bodies. In our view, the bodies do need to engage in a process of dialogue about the Standards imposed on them, and we are concerned that the Welsh Government might not have sufficient expertise, time or resource to engage in that process.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that regulations to make Standards should be subject to full public consultation before seeking the approval of the Assembly. However, it is also important that there should continue to be direct consultation with the affected bodies to find out their views on the draft regulations.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We have some concerns about this proposal. The Commissioner held Standards Investigations into various bodies as the first stage of preparing Standards for those bodies and produced a report based on the investigation which was given to the Welsh Government. The report was intended to identify what activities the bodies undertake and which Standards, in general terms, these bodies should be subject to.

We recognise that the process of producing Standards was very protracted. However, we are concerned that, if the Standards Investigation is not undertaken, the Welsh Government/Commission would not have sufficient understanding of the activities and character of bodies. Consequently, any new Standards developed by the Welsh Government/Commission might not be appropriate for the bodies concerned.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that it would be useful for codes of practice or guidance on the Standards to be provided. Such information would help bodies understand the practical requirements of the Standards and how these could best be met.

However, in our response to previous questions, we have queried the role proposed for the Welsh Government in the production of the Standards, and advocated a greater role in this area for the proposed Commission. If that approach is adopted, it would be for the Commission, rather than the Welsh Government, to issue codes of practice or guidance.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

We appreciate the Welsh Government's wish to streamline the process of developing and imposing Standards. However, in our experience, the consultation on the draft Compliance Notice was an essential part of the process, as it gave us the opportunity to clarify certain aspects of our activities to the Commissioner.

It may be that our circumstances were unusual, in that HEFCW was included in the same set of regulations as universities and FE Colleges although our activities differ significantly from those of other bodies in the group. However, we would find it difficult to envisage how a single set of Standards could be imposed on all bodies within a sector, without some provision for variation following individual discussion. We note that the consultation document suggests that this could be done if the Standards were either minimal and/or include alternative Standards for the same activity, depending on factors such as size or geographic location. The feasibility of such an approach would need to be tested very carefully.

In any event, we think that bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

We have suggested in our response to earlier questions that the Commission should have the lead role in developing and imposing Standards, rather than leaving this to the Welsh Government alone.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We strongly agree that complaints should be dealt with through the relevant body's own complaints procedure first. It is entirely sensible that a body should have an opportunity to investigate and, if applicable, remedy a complaint itself before it is escalated to a more formal external process. That is entirely consistent with our own practice in other contexts: for most complaints, HEFCW expects universities to investigate any complaints brought against them before a complainant is eligible to submit a formal complaint about the university to HEFCW.

As noted in the consultation document, allowing a body to investigate complaints against it is more likely to provide a timely remedy, and enables the body to learn from its mistakes and improve.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Complainants need to have confidence that bodies will properly investigate complaints into alleged failures to comply with the Standards. It is therefore appropriate to require bodies to adhere to an approved complaints procedure, as this will provide assurance that complaints will be investigated and dealt with on the basis of a recognised and consistent procedure.

HEFCW's complaints procedure is already based on the model provided by the Public Services Ombudsman Wales.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

We very much agree that the proposed Commission should only take further action on a complaint if it is serious. The Commission's actions need to be proportionate, and to focus on cases where there are genuine issues. To do otherwise would represent a poor use of public funds and would be frustrating for the body concerned.

We agree that the list in paragraph 220 of what would constitute a serious breach seems appropriate.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that there could be circumstances in which the Commission might need to initiate an investigation in order to establish the facts of a matter which has come to its attention. It would therefore be reasonable to allow the Commission to do this.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

The options in paragraph 225 would provide the Commission with a suitably wide range of enforcement options, capable of responding to breaches of varying levels of significance. We would assume that the emphasis would normally be on addressing and rectifying shortcomings, and that the final two options (civil fine and court order) would very rarely be used.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

We recognise that, in order to operate effectively, the Commission needs to have powers of enforcement which are flexible, proportionate and effective. The consultation document indicates that the powers to impose a fine or request a court order are intended primarily as deterrents and would be powers of last resort. On that basis, we agree that the Commission should retain these powers.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that there needs to be a body to which bodies can appeal in relation to the Commission's decisions regarding compliance with the Standards, and we agree that the Tribunal should be retained for that purpose. As the consultation document notes, if the Tribunal were not retained, the only other avenue available to bodies wishing to challenge decisions would be judicial review. The Tribunal would offer a more proportionate and accessible mechanism for appeal.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It is important that bodies should have some right of redress if they consider that a Standard is not proportionate. This would be particularly important if, as proposed elsewhere in the document, Standards are in future imposed directly by the Welsh Government, without the process of dialogue which currently exists with the Commissioner. We therefore agree that the right of bodies to challenge the imposition of a Standard should be retained and we agree that, as at present, the Tribunal should be responsible for dealing with such appeals. The Tribunal would provide an independent but reasonably accessible mechanism for enabling bodies' concerns to be heard.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that it is reasonable that only cases of substance should reach the Tribunal, as it could otherwise become embroiled in relatively trivial matters, or matters which could be resolved at a lower level, which would not be a good use of resources. We therefore agree with the proposed requirement for a mandatory first stage in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

We do not agree that the mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body. If the proposals elsewhere in the document are implemented, bodies challenging a decision to impose a Standard on them would only have one avenue of appeal, to request the Welsh Government to reconsider the decision. As the consultation document points out, there would be no equivalent of a second tier of appeal to the Commission, as in the case of complaints. We therefore think that the Tribunal should hear all appeals against decisions to impose Standards on a body, without the initial screening phase which would apply to other complaints.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No further comments.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--

Supporting comments

This is not an issue on which HEFCW has any particular expertise, although we agree with the principle of being consistent across all organisations that operate in Wales. However, we would observe that, if the Welsh Government is given power to extend the Standards to private sector organisations, it is important that this should be done in a proportionate way, taking account of organisations' capacity to engage with these requirements. In the present challenging economic climate, the Welsh Government needs to have regard to the way in which the private sector might interpret any change to legislation and the implications that this might have for attracting new inward investment and employment.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

If Standards are imposed on private sector businesses, we agree that they should relate only to services provided to customers. Those are the Standards which are of most direct benefit to members of the public who wish to use the Welsh language, and this approach would minimise burden on private businesses. Additionally, as noted under the previous question, it is important that if the Standards are extended to the private sector, this should be done in a proportionate way, having regard to the capacity of organisations' to respond. Very small businesses could struggle to comply with the requirements of the Standards. We would suggest that, if the Standards are extended to private sector organisations, there should be a minimum size threshold (e.g. 25 employees) below which the Standards would not apply.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that, if Standards are imposed on private businesses, it would be essential that businesses are fully supported to implement them. This would certainly require a wider package of promotional and awareness training initiatives.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

We are not sure of what is intended here.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No further comments.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

We do not have any further comments.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

No further comments.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

No further comments.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

At present, documentation relating to the Standards uses the term “impose” as the translation for “gorfodi”. “Impose” has negative connotations, and we would suggest that some other term should be used instead.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐